

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SROVNÁVACÍ JAZYKOVĚDY

Filologie – Jazyky zemí Asie a Afriky

DISERTAČNÍ PRÁCE

Pavel Čech

Královské seznamy starověké Syropalestiny

King Lists of the Ancient Syropalestine

vedoucí práce: Doc. PhDr. Petr Zemánek, CSc.

2011

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Pavel Čech

Abstrakt

Královské seznamy starověké Mezopotámie jsou relativně dobře vymezený a popsáný oddíl tehdejší „vědecké“ literatury známé jako *Listenwissenschaft*. Tato práce chce na srovnatelné základy postavit i královské seznamy sousední Syropalestiny, nalezené na starověkých lokalitách Ebly, Mari a Ugaritu a vydané během posledních dvaceti pěti let. Problematizuje přitom jejich historiografickou hodnotu a vnímá je primárně jako výraz královské ideologie. Vychází z analýzy jednotlivých antroponym, zkoumá seznamy pomocí sady intuitivně zvolených kritérií, studuje jejich funkci a vztah k narativním látkám. Základní rozdíl vidí mezi seznamy z Mari v babylonské administrativní tradici a seznamy ze západu regionu, které jsou – jak lze vidět zejména v části věnované nejstarším vládcům – syntézou legendární minulosti, zádušního kultu a aktuální politické situace. Příbuznost seznamů je tedy zřejmá spíše v prostoru než v čase.

Abstract

King lists of ancient Mesopotamia are a well-defined and described part of the „scientific“ literature of the era, known as the *Listenwissenschaft*. This work aims to put on the same level the king lists of the neighbouring area of Syro-Palestine – the lists discovered in Ebla, Mari, and Ugarit and published over the last twenty-five years. Its value as a historiographic source is questioned and the lists are understood primarily as an expression of the royal ideology. The study is based on the analyses of individual anthroponyms, examining the lists especially on the basis of intuitively selected criteria and studying their function and relation to the narrative fabric. The main difference is between the lists from Mari, which constitute a part of the Babylonian administrative tradition, and the lists from the west of the region. These are a synthesis of the legendary past, the cult of the dead and the political situation of the time, which is most apparent in the parts dedicated to the oldest rulers. The lists are therefore related to each other in space rather than in time.

Poděkování

Děkuji kolegům, kteří mi ochotně poskytli své nevydané či špatně dostupné práce, popř. cenné rady, aniž bych se tím zříkal odpovědnosti za konečný výsledek. V abecedním pořadí a bez záruky na úplnost to jsou A. Archi, M. Dietrich, J. L. Ellison, G. Rubio, M. Rychtařík, W. Sallaberger, G. Selz, T. Szink, L. Vacín, Š. Velhartická, W. G. E. Watson, P. Zemánek. Posledně jmenovanému patří navíc zvláštní dík za jeho svatou trpělivost. O minimalizaci chyb gramatických se zasloužila moje maminka Vlasta.

Bývá zvykem závěrečnou akademickou práci věnovat. Největší zásluhu na jejím dokončení mají ti, kteří mne v době nedávné uchovali při životě – MUDr. Hůla a personál oddělení ARO, JIP a traumatologie Motolské nemocnice. Bylo by však znevažující a troufalé věnovat tato *marginalia homini* jim. Věnuji je s úctou památce Ansona F. Raineyho, jenž jedinečně zkoumal filologické a historicko-geografické aspekty svých „Kanaánců“ právě v širším kontextu starověkého Předního východu.

zichrono šadiq li-vraḥa

OBSAH

Abstrakt	3
Poděkování	4
Obsah	5
Zkratky	6
Úvod	11
I. Úvod do studia královských seznamů	
Specifika královské onomastiky	14
Typologie královských seznamů	16
II. Královské seznamy staré Mezopotámie	
Sumerský královský seznam	23
Asyrský královský seznam	31
Genealogie Chammurapiho dynastie	35
Egypt	39
Chetitě	40
III. Královské seznamy Syropalestiny	
Ebla	46
Seznamy <i>šakkanakkū</i> z Mari	76
Ugarit	86
IV. Srovnávací syropalestinský materiál	
Syropalestina v době bronzové	114
Syropalestina v době železné	115
Nejstarší aramejská královská onomastika	117
Nejstarší izraelská královská onomastika	119
Exkurz: Za hranice starého Orientu	123
VI. Závěr: Čím jsou a čím nejsou královské seznamy?	127
Bibliografie	136

Tabulky:

1. Přehled písařského curricula na příkladu Ugaritu.....	17
2. Synoptický přehled pramenů předpotopní části sumerského královského seznamu	25
3. Přehled antroponym a délky vlády předpotopních vládců sumerského královského seznamu.....	26
4. Obsahové složení oddílů Asyrského královského seznamu.....	32
5. Komparativní tabulka struktury královských genealogií.....	38
6. Výskyt jmen eblajských králů v eblajských textech.....	72
7. Obsah syropalestinských královských seznamů.....	85
8. „Amorejská jména“ v KTU 1.102.....	92
9. Emická rekonstrukce ugaritské královské genealogie.....	113
10. Srovnání královských seznamů Předního východu.....	129

Zkratky časopisů, řad, pramenných edic, slovníků a gramatik¹

AfO	Archiv für Orientforschung
AHw	Wolfram von Soden, <i>Akkadisches Handwörterbuch</i> I-III, Wiesbaden: Harrassowitz, 1965-1981.
ALASPM	Abhandlungen zur Literatur Alt-Syrien-Palästinas und Mesopotamiens
AnOr	Analecta Orientalia
AOS	American Oriental Series
ArOr	Archiv Orientální
ArOrM	Monographien des Archiv orientální
ARES	Archivi reali di Ebla. Studi
ARET	Archivi reali di Ebla. Testi
ARM	Archives royales de Mari
ArOr	Archiv orientální
ARTANES	Aids and Research Tools in Ancient Near Eastern Studies
AS	Assyriological Studies
AT	Donald J. Wiseman, <i>The Alalakh Tablets</i> , London: British Institute of Archaeology at Ankara, 1953 [Occasional Publications of the British Institute of Archaeology at Ankara 2]
AUC	Acta Universitatis Carolinae
AuOr	Aula Orientalis
AuOrSup	Aula Orientalis Supplementa
BAR	Biblical Archaeology Review
BASOR	Bulletin of the American School of Oriental Research
BBVO	Berliner Beiträge zum Vorderen Orient
BJS	Biblical and Judaic Studies
BKAT	Biblischer Kommentar – Altes Testament
BNF	Beiträge zur Namenforschung, Neue Folge
BZAW	Beiträge zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
CAD	Chicago Assyrian Dictionary, 1956-
CDOG	Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft
CHANE	Culture and History of the Ancient Near East
CM	Cuneiform Monographs
CRAIBL	Comptes rendues des séances de l'Académie des inscriptions et belles-lettres
CRRAI	Compte Rendu de la Rencontre Assyriologique Internationale
CSF	Collezione di Studi Fenici
CTM A	Calwer Theologische Monographien, Reihe A: Bibelwissenschaft
ČČH	Český časopis historický

¹ Zkratky biblických knih se řídí podle Českého ekumenického překladu.

DaM	Damaszener Mitteilungen
DMOA	Documenta et monumenta Orientis antiqui
EB	Études bibliques
EI	Eretz-Israel
ELO	Elementa linguarum orientis
ERC	Éditions Recherche sur les Civilisations
FAOS	Freiburger altorientalische Studien
FAT	Forschungen zum Alten Testament
GAG	Wolfram von Soden unter Mitarbeit von Werner R. Mayer, <i>Grundriss der akkadischen Grammatik. 3., ergänzte Auflage</i> , Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 1995 [AnOr 33].
HdO	1. Handbuch der Orientforschung; 2. Handbuch der Orientalistik
HSM	Harvard Semitic Monograph
HSS	Harvard Semitic Studies
HUCA	Hebrew Union College Annual
ICK	Inscriptions cunéiformes du Kultepe
IHO	E. Eichler et al. (eds.), <i>Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik</i> , Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1995 [Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 11]
IL	Incontri linguistici
IUO SM	Istituto Universitario Orientale, Dipartimento di studi asiatici – Series Minor
JAC	Journal of Ancient Civilizations
JAOS	Journal of American Oriental Society
JCS	Journal of Cuneiform Studies
JNES	Journal of the Near Eastern Studies
JSOT	Journal for the Study of the Old Testament
JSOTSup	Journal for the Study of the Old Testament – Supplement Series
KTU ²	Manfried Dietrich – Oswald Loretz – Joaquín Sanmartín, <i>The Cuneiform Alphabetic Texts from Ugarit, Ras Ibn Hani and Other Places (KTU: second, enlarged edition)</i> , Münster: Ugarit-Verlag, 1995 [ALASPM 8].
Kubaba	Collection Kubaba, Série Antiquité
MARI	Mari, Annales de Recherches interdisciplinaires
MC	Mesopotamian Civilizations
MDOG	Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft
MesZL	Rykle Borger, <i>Mesopotamisches Zeichenlexikon</i> , Münster: Ugarit-Verlag, 2004 [AOAT 305]
MHB	Monumenta historica Bohemiae
MisEb	Miscellanea Eblaitica
MzSL	Materialien zum Sumerischen Lexikon
MVAG	Mitteilungen der Vorderasiatisch-Aegyptischen Gesellschaft

NABU	Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires
NINO	Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten
OAAS	Old Assyrian Archives Studies
OECT	Oxford Editions of Cuneiform Texts
OIM	Oriental Institute Monographs
OIP	Oriental Institute Publications
OIS	Oriental Institute Seminar
OLA	Orientalia Lovaniensia Analecta
OLP	Orientalia Lovaniensia Periodica
OLZ	Orientalische Literaturzeitschrift
OTS	Oudtestamentische Studien
PG	Patrologia Graeca
PRU	Le palais royal d'Ugarit
PIHANS	Publications de l'Institut historique-archéologique néerlandais de Stamboul
PUF	Presses Universitaires de France
QuSem	Quaderni di Semitistica
RA	Revue d'assyriologie
RANE	Records of the Ancient Near East
RANT	Res Antiquae
RGTC	Répertoire géographique des textes cunéiformes, Wiesbaden 1984-
RHA	Revue Hittite et Asianique
RIA	Reallexikon der Assyriologie
RIMA 1	Albert Kirk Grayson et al., <i>The Royal Inscriptions of Mesopotamia: Assyrian Periods 1: Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia BC (to 1115 BC)</i> , Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 1987.
RSO	Rivista degli Studi Orientali
RSO	Ras Shamra – Ougarit
SAAB	State Archives of Assyria Bulletin
SAOC	Studies in Ancient Oriental Civilizations
SBA	Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde
SBLDS	Society of Biblical Literature – Dissertation Series
SBL RBS	Society of Biblical Literature – Resources for Biblical Study
SBL WAW	Society of Biblical Literature – Writings from the Ancient World
SEb	Studi eblaiti
SCCNH	Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians
SED II	Alexander Militarev – Leonid Kogan, <i>Semitic Etymological Dictionary II. Animal Names</i> , Münster: Ugarit-Verlag, 2005 [AOAT 278/2].
SEL	Studi epigrafici e linguistici
SHANE	Studies in the History and Culture of the Ancient Near East
SJOT	Scandinavian Journal for the Old Testament

SMEA	Studi Micenei e Egeo-Anatolici
StBoT	Studien zu den Boğazköy Texten
StSemNS	Studi Semitici, Nuova Serie
UF	Ugarit-Forschungen
UG	Josef Tropper, <i>Ugaritische Grammatik</i> , Münster: Ugarit-Verlag, 2000 [AOAT 273]
Ug 5	C. F. E. Schaeffer (ed.), <i>Ugaritica 5. Nouveaux textes accadiens, hourrites, et ugaritiques</i> , Paris: Paul Geuthner, 1968
UT	Cyrus H. Gordon, <i>Ugaritic Textbook</i> , Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 1998 [AnOr 38].
VE	Vocabolario di Ebla (ricostruito)
VT	Vetus Testamentum
VTSup	Vetus Testamentum - Supplements
YNER	Yale Near Eastern Researches
ZA	Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie
ZAW	Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft

Zkratky královských seznamů

AKL	Assyrský královský seznam
BKL	Babylonský královský seznam
EKL	Eblajský královský seznam
LKL	Lagašský královský seznam
MKL	Marijský královský seznam
SKL	Sumerský královský seznam
UKL	Ugaritský královský seznam
USKL	Ur III Sumerský královský seznam

Zkratky jazyků

akk.	akkadština, akkadský apod.
arab.	arabština, arabský apod.
aram.	aramejšťina, aramejský
foi.	foiničťina, foinický apod.
heb.	hebrejšťina, hebrejský apod.
chur.	churritšťina, churritský apod.
ide.	indoevropský apod.
sem.	„semitšťina“, semitský apod. (jazykový jev doložený v obou semitských větvích)
sum.	sumeršťina, sumerský apod.
ug.	ugaritšťina, ugaritský apod.

Ostatní zkratky

adj.	adjektivum
DN	teonymum
f.	femininum
GN	toponymum
i.p.	v tisku
imp.	imperativ
PK	prefigovaná konjugace
PN(s)	antroponymum (antroponyma)
pt.	participium
m.	maskulinum
RN(s)	královské jméno (jména)
SK	sufigovaná konjugace
st. cstr.	status constructus
suf.	sufix

značky

!	! v horním indexu značí opravu předcházejícího chybně napsaného grafému
<>	ostré závorky značí doplnění písařem vynechaného textu
[]	v hranatých závorkách je ztracený, případně rekonstruovaný text
[]	hranaté závorky v horním indexu předávají porušený znak či sérii nejistých znaků

ÚVOD

Impulzem k výběru tohoto tématu bylo vydání ugaritského královského seznamu v roce 1999,² přesněji reakce, která následovala a která tento nález v lepším případě ignorovala, v horším dezinterpretovala. Takřka vzápětí jsem byl nucen konstatovat, že ve stejném duchu se vědecká obec vyrovnává i s královskými seznamy ze starověké Ebly.³ Můj první protest⁴ byl nesporně unáhlený a teprve po jeho zveřejnění jsem zjistil, že podobně laděný příspěvek – a dokonce na stránkách stejného periodika – byl uveřejněn již dva roky před mým.⁵ Kritických prací pomalu přibývá,⁶ přesto je pro vědecký svět – natož na něm závislé populárnější práce a veřejnost – stále těžké oprostít se od navyklých schémat (tzv. „princip pohodlné teorie“⁷) a vidět královské seznamy Syropalestiny v jiném, jedním slovem ahistorickém světle. Z tohoto, pravda, negativního důvodu považuji tuto práci, která shrnuje, rozšiřuje a doplňuje mnou částečně již jinde vyřčené, i po téměř deseti letech za aktuální, neboť stále nebylo na půdě Syropalestiny náležitě vyslyšeno, co klasik asyriologie Benno Landsberger požadoval již před osmdesáti lety: „Od královského seznamu se musíme plně emancipovat.“⁸ Asyriologie se od něj jako historického pramene také do velké míry emancipovala,⁹ stejně tak egyptologie a další obory. Pokud ke stejnému výsledku přispělo i zde shrnuté snažení, byl jeho cíl splněn.¹⁰

Rozvržení práce

V úvodní části je královský seznam stručně vymezen a definován; dějiny bádání jsou předeslány jednotlivým syropalestinským seznamům ve 3. kapitole. Druhá kapitola sleduje rozšíření tohoto typu textu na starověkém Předním východě. Těžiště má vcelku pochopitelně v Mezopotámii, jejíž vliv na celou oblast je zásadní,¹¹ viditelně zastoupený už samým způsobem zápisu – klínopisem.¹² Nesnaží se pojednat látku vyčerpávajícím způsobem, spíše si všímá charakteristických shod a rozdílů, zástupců jednotlivých subtypů, vztahu k narativním látkám

² Tzv. Ugaritic Kings List (UKL), Arnaud 1999.

³ Především dosud kriticky nevydaný TM.74.G.120 (EKL), Archi – Biga – Milano 1988.

⁴ Čech 2002b.

⁵ Vidal 2000.

⁶ Vidal 2006, Olmo Lete 2006.

⁷ Jak ji definuje Grabbe (2002).

⁸ ... *wir uns von der Königsliste vollständig emanzipieren müssen* (Landsberger 1931: 180). Srov. dále Arnaud 1999, Vidal 2000 a Čech 2002b; 2003; 2008a; 2009.

⁹ Např. Finkelstein (1963) doporučuje hledat mezopotamské vnímání dějin spíše v ominální literatuře než v královských seznamech (k tomu Rubio 2009).

¹⁰ Vedle tohoto spíše negativního účelu za jeho potenciální přínos považuji, že zde pojmenované zákonitosti mohou pomoci při výkladu seznamů dosud nenalezených či nezpracovaných.

¹¹ Mnozí badatelé stále chápou Syropalestinu (bez „Kanaánu“) jako součást (západní) Mezopotámie (klasickým příkladem je Oppenheim 2003, ale i Müller-Kessler, osobní sdělení). Takové stanovisko je plně legitimní.

¹² K jeho rozšíření v nejbližší oblasti Syropalestiny viz např. Horowitz – Oshima – Sanders 2006.

a jiným vybraným problémům. Kategorie, které z tohoto pozorování vyplynou, jsou využity v další kapitole.

Třetí, centrální kapitola zpracovává šest dosud známých seznamů ze tří lokalit Syropalestiny – Ebly, Mari a Ugaritu, jejichž funkci se snaží porozumět v kontextu tamního tematicky příbuzného písemnictví. Nálezová situace tak tuto práci ohraničuje na klínopisné prameny doby bronzové, jak by mohl znít podtitul této práce, která nemá epigrafické ambice a neopírá se o autopsii, neboť všem komentovaným tabulkám již byla prvotřídní epigrafická pozornost věnována. Sporná čtení jsou hodnocena podle přiložených či jinak dostupných fotografií, autografií a komentářů.¹³ Dlužno dodat, že badatelé někdy až při výkladu širších souvislostí mimoděk prozradí, proč se – často na základě jiných než epigrafických a paleografických kritérií – právě pro jimi upřednostňované čtení rozhodli. Každé královské antroponymum je alespoň krátce pojednáno morfologicky, syntakticky, lexikálně i sémanticky a zařazeno do jedné z kategorií tradiční semitské onomastiky.¹⁴ Tato filologická báze chce zaručit, že komparace seznamů proběhne kontrolovatelně a nikoli metodou volných asociací.

Čtvrtá kapitola si – podobně jako už kapitola druhá – všímá určitých ilustrujících jevů, které v tomto případě nemají funkci definujícího, nýbrž srovnávacího, rozšiřujícího a doplňujícího materiálu a jsou omezeny na královská onyma z dalších lokalit starověké Syropalestiny.

Připojený exkurz rozšiřuje pohled geograficky i chronologicky za hranice starověkého Předního východu, aby poskytl relativně dobře zpracovaný materiál k typologickému srovnání. Středověká exkurze, která chce osvětlit neznámé známějším, nalézá v poslední době přízeň a metodologické ospravedlnění i mezi renomovanými badateli.¹⁵

Poznátky těchto kapitol jsou na závěr shrnuty do několika poznámek.

Poznámka k formě přepisů a citací

Překlad pojednáváných proprií, popř. i apelativ a kratších slovních spojení je obvykle uváděn hned za jejich přepisem, v uvozovkách a bez oddělovací interpunkce. Citace ze sekundární literatury jsou zpravidla – ne vždy – přeloženy a v poznámce, kvůli minimalizaci dezinterpretace, uvedeny v originálním znění. Citace z Tanachu se řídí *Českým ekumenickým překladem*, přepis hebrejštiny normou B.¹⁶ Jména diskutovaných králů předávám, neváže-li se k nim filologický komentář, ve zjednodušeném přepisu, pokud možno podle podoby, jakou mají v současných

¹³ Za možnost konzultovat některé hůře dostupné materiály děkuji M. Dietrichovi (Ugarit-Forschungsstelle Münster) a T. Szinkovi (*Archivi Reali di Ebla. Testi elettronici*).

¹⁴ V zásadě podle Noth 1980 (1. vydání 1928) a Stamm 1939, dodnes standardních prací oboru (srov. např. Stol 1991: 191: „Any serious study of Babylonian and Assyrian personal names has to begin with the standard work written by J.J. Stamm in 1939... Stamm's classification of the names, although sometimes a bit too formalistic and involved, has never been contested.“

¹⁵ Např. Archi (2010) přínosně srovnává jazykovou situaci ve Starochetitské říši a normanské Anglii (k výzkumu alloglottografie na starověkém Předním východě v poslední době významně přispěli také Rubio 2007 a von Dassow 2010).

¹⁶ Čech – Sládek 2009.

českých překladech J. Proseckého (Van de Mieroop 2010: 297-306; Oppenheim 2003: 252-263; Prosecký 2010). V bibliografii jsou uvedena konzultovaná, nikoli případná dřívější, snadno dohledatelná vydání. Jména ženských autorek nepřechyluji. Některé „zlidovělé“ sborníky jsou vedeny jako periodika, bez editora (konkrétně *Altorientalische Forschungen*, *Eblaitica*, *MARI*, *Subartu* a *Ugarit-Forschungen*). Čísla v horním indexu u bibliografických odkazů, neváží-li se k poznámkovému aparátu pod čarou, odkazují na číslo poznámky v odkazovaném díle.

Specifika královské onomastiky

Královská jména

Osobní jména jsou nositeli informace. Jejich výpovědní hodnota závisí na větším počtu proměnných faktorů, jim inherentních i vnějších. Víc než o svém nositeli vypovídají často o tom, kým byl pojmenován – obecně o předcházející generaci (Tigay 1986)¹⁷, konkrétně zpravidla o rodičích.¹⁸ U královského jména je oproti tomu možné, že jde o trůnní (rituální, posmrtné, jiné)¹⁹ jméno, které je v mnohem větší míře zatíženo politickými, ideologickými a dalšími faktory, a osobnost toho, kdo je udílí, ustupuje do pozadí.²⁰ Takže stará semitská jména sice „mluví“ a jejich nositelé jim obvykle rozuměli (ide. jazykověda stejné přesvědčení o svých mluvčích v takové míře nesdílí a při využití onomastického materiálu bývá zdrženlivější), přesto konkrétně o semitské královské onomastice zcela jistě neplatí, že „vlastní jména nejsou výpovědí o určité dogmatice, teologii nebo spekulaci, nýbrž... výrazem zbožnosti, a to zbožnosti obyčejného jedince“ (Noth 1980: 133).²¹ Jistě tak patří do první skupiny známé dichotomie oficiální náboženství versus osobní zbožnost (Albertz 1978).

Královská onomastika také – alespoň zdánlivě – problematizuje celou řadu axiomů platných v jazykovědě obecně a v semitistice zvláště. Prizmatem královských seznamů se podívejme na odstavec ze samého začátku *Úvodu do obecné onomastiky* (Šrámek 1999: 11, kurziva přidána):

Hlavní funkcí vlastních jmen je propriálně pojmenované objekty v rámci objektů téhož druhu *individualizovat* (tj. ohraničit je jako neopakovatelnou jednotlivinu), *diferencovat* (tj. odlišit v rámci téhož druhu objektů jednotlivé prvky dané množiny nezaměnitelným způsobem od sebe) a *lokalizovat* (tj. zařadit propriálně pojmenovaný objekt do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních, historických nebo ekonomických jevů).

¹⁷ Původnější kratší verze: Tigay 1987.

¹⁸ Pokusy o další upřesnění mohou být zavádějící – text Starého zákona by měl dokládat, že do 9. stol. př. Kr. dávala v Izraeli obvykle jméno matka, poté otec (Stamm 1980, Willi-Plein 1995), taková teorie však spíše vypovídá o svém (starověkém či moderním) zastánci než o historické realitě (opatrněji Noth 1980: 56).

¹⁹ Užívání různých jmen v různých situacích je známo především z Egypta (pro mezinárodně-politické vztahy Mynářová 2007: 125-146), v Ugaritu se touto problematikou dlouhodobě zabývá del Olmo Lete (1999: 168-184; 2006), ve Starém zákoně je spjata zejména s výkladem „pět jmen“ krále podle Iz 9,5.

²⁰ Šulgi, slavný král III. dynastie urské (Vacín 2006; 2010), se kupříkladu oženil s marijskou princeznou jménem Tarām-Uriam „Miluje Ur“ (Vacín 2006: 23n.), což můžeme považovat za její sekundární, takřikajíc trůnní jméno, vyjadřující úctu k novému domovu. Naopak akkadská princezna, dcera Narám-Sína, nesla v Urkeši, kam byla provdána, hrdé jméno Tarām-Akkade, vyjadřující dominantní postavení říše svého původu (tyto „strukturně paralelní a sémanticky protikladné příklady“ zmiňuje Michalowski 2004: 225n.).

²¹ *Personennamen... nicht Aussagen einer bestimmten Dogmatik, Theologie oder Spekulation, sondern... Ausdruck der Frömmigkeit, zumal der schlichten Frömmigkeit des einzelnen Menschen.* Souhlasně např. Albertz (1978: 49).

U královských seznamů platí tyto tři body jen podmíněně, ugaritští (ale i jiní) králové stejného jména zde byli diferencováni pouze relativně – svým postavením v seznamu –, nikoli absolutně – řekněme, řadovými číslovkami (eblajští byli – jejich jména se neopakují). Z orálních genealogií víme o opačném příkladu: v některých kulturách se jméno, které neslo víc předků, vyslovalo při genealogickém výčtu *pars pro toto* pouze jednou (Wilson 1977). Z diachronního pohledu přebíralo individualizující a lokalizující propriální funkci v obou klíčových kulturách apelativum „král“ (zapisované en v Eble, *mlk*, popř. *lugal* v alfabetaických, popř. slabičných textech z Ugaritu), vztahující se k dostatečně jedinečnému subjektu.²²

Hypokoristika

Královská i ostatní antroponyma často bývají krácena. Zkrácená forma může být „citově zbarvená obměna“²³ základního antroponyma, mít „lichotné, mazlivé, domácí, důvěrné“²⁴ zabarvení, a taková jména se obecně nazývají hypokoristiky. Zároveň ale zkrácená antroponyma takové zabarvení mít nemusí a lze tedy minimálně teoreticky oddělit *zkrácená antroponyma a hypokoristika*.²⁵ Takové dělení předpokládá buď pevná formální kritéria, nebo mimořádný jazykový cit, a u mrtvých, zde zkoumaných jazyků přichází jen stěží do úvahy – jeden z posledních vážných pokusů (Huffman 1965: 130-140) pokládá M. Streck (2000: 341²) za „unpraktisch“ a „fruchtlos“. I u živých jazyků je takové dělení velmi subjektivní, když „Willy“ splňuje „předovýchodní“ definici hypokoristika, „Bill“ snad a „Will“ už nikoli. Krácení jmen i přidávání různých „hypokoristických“ sufixů se děje z nejrůznějších důvodů a směřovat funkci a formu může být zavádějící. U jmen ze středního Poefratí v mladší době bronzové (Pruzsinszky 2003) byl často druhý, teoforní element krácen na svoji první slabiku (Da < Dagán, Ra < Rašap, Ma < Malik, Ba < Ba’l apod.), paleografická analýza takových jmen (Cohen 2010) však ukazuje, že se tak dělo z primárně praktických důvodů, aby se dlouhá patronyma u užšího, tzv. „syrského“ typu tabulky vešla na stejný řádek s jejich nositelem. Podobně vykazují eblajská jména často pouhou slabiku *be* namísto zápisu celého slova *ba’lu* „pán“, v tomto případě má však znak BAD funkci regulérního „akkadogramu“. Řada badatelů přechází k jinému dělení, zachovává však již zaběhnuté termíny. Pro Strecku (2000: 341²) jsou tedy hypokoristika prostě „zkrácená víceelementová jména“, ke kterým „mohou, ale nemusí být připojeny ‘deminutivní’ sufixy.“ Cohen (2010: 32) považuje za „zkrácená jména“ jen ta, která zachovala i část druhého elementu a

²² Opominutí diferencující funkce nehrálo roli v běžné agendě (kdy král je vždy jen jeden, ten aktuální), nýbrž jen ve specifických případech, jakými bylo např. setkání více králů, ke kterým docházelo jednak na rovině časové při posmrtných rituálech (viz dále k ugaritskému rituálu KTU 1.161), jednak na rovině prostorové při zahraničně-politických akcích. Charpin (2008) studuje sociolingvistické implikace takového opomíjení, když staví do protikladu úvod královské korespondence z Ešnunny a Mari (*umma bêlka-ma* „takto [praví] tvůj král“) s babylonskou (*umma Hammurapi-ma* „takto [praví] Chammurapi“).

²³ *Akademický slovník cizích slov*, sub „hypokoristikum“.

²⁴ *Slovník cizích slov*, sub „hypokoristický“.

²⁵ Jak vyplývá už z názvu disertační práce F. Rahmana *Zkrácená antroponyma a hypokoristika ve starobabylonštině*.

ve shodě se Streckem dělí jména kratší na jednoelementová a hypokoristika podle toho, zda k nim je dochován delší, nezkrácený tvar (nejlépe přímou prozopografickou identifikací), či nikoli. Jméno Ari „lev“ je tedy pro něj kvůli existenci jména Ari-Kušuh „Kušuh je lev“ hypokoristikem, i když jména zvířat obecně patří k nejčastějším jednoelementovým antroponymům. *Nec Hercules contra plures*: v této práci jsou všechna zkrácená antroponyma označována čistě formálně jako hypokoristika, aniž by tím bylo cokoli řečeno o jejich deminutivním či jiném zabarvení.

Typologie královských seznamů

Královských seznamů se ze starověkého Předního východu doby bronzové dochovala celá řada. To může vyvolat dojem, že jde o jednolitý korpus, zpracováváný podle jednotných pravidel. Takovému pohledu přitakala velká část badatelské obce, pro kterou byly – a v menší míře stále jsou – královské seznamy historickými, i když, pravda, dobově podmíněnými dokumenty. Bližší pohled ale ukazuje, že existuje celá řada subtypů. Jejich určení mohou poskytnout i čistě formální kritéria, která často vypovídají o funkci seznamu. Teoreticky je určitě možné s jejich pomocí vypracovat taxonomii královských seznamů, a o něco takového se v omezené míře i pokusíme. Přitom však nesmíme pustit ze zřetele, že se změnou kontextu může dojít i ke změně funkce a seznam, který původně sloužil k uctívání zemřelých předků, se stává politickým dokumentem prokazujícím starobylost dynastie uzurpátora.²⁶

Formu a funkci genealogií „v biblickém světě“ detailně analyzuje Wilson (1977).²⁷ První kapitulu věnuje genealogiím v archaických – předpísemných – společnostech, druhou genealogiím starověkého Předního východu, tedy v prvé řadě královským seznamům. Poznatky získané studiem obou korpusů jsou sice dobově podmíněné, nicméně stále platné, což nesnižuje ani jejich poněkud utilitaristická aplikace na genealogie Starého zákona v kapitole třetí. Wilson (1977: 12) upozorňuje, že „analyzovat formu může být objektivnější proces, než určit funkci“, čímž se hlásí k metodám „formgeschichtliche Schule“, která chtěla odhalováním jednotlivých formálně definovaných vrstev dojít až k původnímu, orálně tradovanému textu a jeho funkci. Tento postup se *a priori* nabízí právě při studiu královských seznamů Syropalestiny, kde z velké části odpadá subjektivnější oblast literární kritiky a předpoklad jejich předpísemné formy je

²⁶ Tento konkrétní příklad je vypůjčen z AKL.

²⁷ „Excellent study“ podle Niditch (1985: 55⁹).

takřka nevyhnutelný.²⁸ Jak uvidíme, lze je funkčně bez větších problémů rozdělit do dvou ze tří základních „sfér“: na seznamy funkce politicko-právní a náboženské.²⁹

1. Formální typologie

Královský seznam je z čistě formálního hlediska součástí školního písarského curricula. Jeho náplň analyzoval na materiálu z Ugaritu Hawley (2008) s následujícím výsledkem:³⁰

1. Přehled písarského curricula na příkladu Ugaritu

	sylabický klínopis	abecední klínopis
1.	seznamy znaků (<i>tu-ta-ti</i> atd.)	seznamy znaků (abeceda atp.)
2.	tematické seznamy logogramů	tematické seznamy slov
3.	modelové dokumenty	modelové dokumenty
4.	tematické „znalostní“ seznamy (kompendia)	tematické „znalostní“ seznamy (kompendia)
5.	„poezie/literatura“	„poezie/literatura“

Královský seznam je – z tohoto pohledu – „thematic word list“. Do této kategorie patří společně například se seznamy toponym, povolání a bohů. Proto z něj mohou být pořizovány výtahy, jako to u ugaritských toponym registruje Hawley (2008: 64, 65): „Nelze rekonstruovat jeden pevný kanonický pořádek, ale na nižších úrovních je možné rozeznat typy a seskupování... student... je zapisoval v určitém řádu.“³¹ „Jména zesnulých králů byla také učena v daném pořadí, zde byl organizační princip chronologický.“³² Svou nezřídka komplikovanou stavbou – minimálně v rámci tzv. *Listenwissenschaft*³³ (Hruška 2005) – a ideologickým nábojem však královské seznamy tvoří vlastní subkategorii, jak ji vystihl Vacín (2010: 199): „Důležitost seznamů v mezopotamském myšlení tu musí být zdůrazněna, neboť pro Mezopotámce to, co je

²⁸ Oba hlavní korpusy (eblajský a ugaritsky psaný ugaritský) jsou pravděpodobně ohraničeny jen o málo víc než padesáti lety – tedy zhruba dvěma generacemi – a lze je tedy označit za „synchronní“ (Ellison 2002). Starší písemná tradice v Eble (se kterou počítá např. Buccellati 1992) je nepravděpodobná a v Ugaritu (což by vyhovovalo Pardeeho rekonstrukcím, viz také Hawley 2008: 60²⁴) neprokázaná. Vycházím proto v prvním případě z tichého předpokladu, že neexistovala, a ve druhém, že pokud existovala, na ugaritské písemnictví mladší doby bronzové neměla větší vliv.

²⁹ Wilson (1977: 37–45, 134) uvádí pro genealogie obecně jako třetí sféru „domácí“ (*domestic*) – ta u královských genealogií splývá se sférou politicko-právní (trochu podlé hesla „stát jsem já“).

³⁰ Základní práci ke studiu mezopotamského klínopisu v Ugaritu, později částečně modifikovanou (van Soldt 1995), je van Soldt 1991 (zejména shrnutí písarských osnov, strana 747–753). Další literaturu uvádí Hawley (2008: 57⁴).

K interakci obou písemných systémů viz Pardee 2007, Roche 2008 a van Soldt 2010b.

³¹ *One cannot reconstruct a single fixed canonical order, but it is possible to recognize lower-level patterns and groupings... student... wrote them in ordered patterns.* Ugaritská toponyma příkladně zpracoval van Soldt (2005).

³² *The names of deceased kings were also learned in certain order, the organizational principle here being chronological.* V případě EKL uvidíme, že písář během cvičení změnil tento princip na akrografický.

³³ K nejružnější aspektům této disciplíny zejména Civil 1976; 1987; 1995; 2009; Kienast 1999; 2003: 18–28; Rubio 2004; Hruška 2005.

v seznamu, také existuje, což činilo koncepci královského seznamu užitečným nástrojem pro manipulaci veřejného mínění.³⁴ Jinými slovy: „Co je psáno, to je dáno“.

Hawleyem použitý termín „kanonický“ se v klínopisném světě obvykle vztahuje na lexikální série o řadě tabulek (Civil 1979: 147-170), které získaly svoji konečnou, „kanonickou“ formu³⁵ někdy koncem kasitského období (Rochberg-Halton 1984: 127). V jiných oborech, zejména biblistice, pak označuje neměnný, normativní, božsky sankcionovaný soubor textů, což je zavádějící dichotomie (Lieberman 1990).³⁶ V této práci, konkrétně při rozboru UKL, termín vyjadřuje společný aspekt obou definic, tedy „druh literární stabilizace v tom smyslu, že starý materiál byl vědomě uchovávan ve své tradiční formě a nový materiál už nebyl přidáván“³⁷ (Rochberg-Halton 1984: 127).

Královské seznamy starého Orientu mohou být podle formálních hledisek děleny do různých kategorií:

I. explicitní seznamy

I.1. bez dodatečných informací

I.2. s dodatečnými informacemi

- administrativními
- genealogickými
- chronologickými
- historickými
- shrnujícími

I.3. s kryptoinformacemi

II. implicitní seznamy

II.1. rekonstruovatelné z interních zdrojů

II.2. rekonstruovatelné pomocí externích zdrojů

I z královského seznamu bez dodatečných explicitních informací, tedy takového, kde jsou všechny binární hodnoty s výjimkou RN nula, lze vyčíst celou řadu skutečností. Poskytuje je nejen stavba a sémantika jmen, ale také principy, kterými se tvorba seznamu zpravidla (nikoli univerzálně) řídí, například standardizovaná velikost sekvencí. I takový seznam umožňuje registrovat vložení cizího prvku (zpravidla jiné dynastie nebo legendárních panovníků dávnověku).

³⁴ ... the importance of lists in Mesopotamian thought has to be emphasized here, because for the Mesopotamians something that was listed also existed, which made the concept of a king list useful for a manipulation of contemporary thinking.

³⁵ Tehdejší – v mnohém preciznější – terminologií *iškaru* „série“ (< sum. iz.gàr), oproti textům spadajícím do kategorie *ahû* „vnější“ a *ša pī ummāni* „orálně tradované“ (Rochberg-Halton 1984; Kienast 2003).

³⁶ V jiném, nejšířším pojetí (Hallo 1991) termín „kanonický“ prakticky splývá s „proudem tradice“ (Oppenheim 2001: 26-31), tedy veškerou písemně tradovanou látkou neadministrativní povahy.

³⁷ ... kind of literary stabilization in the sense that old material was conscientiously maintained in its traditional form and new material was no longer being incorporated.

Příkladem administrativní informace může být písářův kolofón, redakční úvod, údaj o spojení s určitým rituálem³⁸ nebo vládcova pečeť. Podobně jako třeba nálezová vrstva bývá i administrativní informace často cenným pramenem vedoucím k lepšímu pochopení *Sitz im Leben* dotyčného objektu.

Genealogický typ informace není tak častý, jak by se dalo předpokládat. Uvádí příbuzenské vztahy členů seznamu, většinou formou „(vládce) X, syn (vládce) Y“. Tato filiace může mít legitimizační i jiné důvody, nebo pouze reflektovat stav pramenné základny, ze které byl seznam kompilován. Genealogické seznamy bývají někdy retrográdní, tzn. že nejmladší člen zaujímá první místo. Ani retrográdní seznamy nelze převést na jediného společného jmenovatele, i když se podobné pokusy vyskytly. Protože postupují shodně s prací paměti od bližšího ke vzdálenějšímu a od lépe známého k méně známému, bývají preferované v archaických, předpisemných kulturách. Vícekrát byla zdůrazněna jejich rituální povaha (Bonechi 2001a), která sleduje v rámci kultu předků primárně královy předky, kteří byli – z pohledu kultu předků vlastně sekundárně – též předcházejícími panovníky. Ovšem tuto terminologii nelze pokládat za ustálenou, podle Rölliga (1969: 272) je retrográdní pořadí „ve stylu [královských] nápisů“ a Landsberger (1954: 34n.) je označil za „Chronikstill“.

Poměrně často lze narazit na údaje chronologické povahy. V naprosté většině případů udávají délku vlády jednotlivých panovníků, a to buď v reálných, nebo v symbolických číslech. Různé typy BKL (Röllig 1969: 268n.) začínají každé svoje heslo reálným časovým údajem a až po něm následuje vlastní RN, popřípadě filiace. Grayson (1980: 172) je ve svém dělení řadí pod „kategorii A“ a soudí, že vznikly jako „extrakty“ souhrnů z datačních seznamů („date lists“). Takové rozvržení královského seznamu, podle spolehlivého pravidla „to důležité je na začátku“, naznačuje, že jeho účel byl časoměrný, ať už z důvodů administrativních, právních, nebo jiných (Millard 2003a: 461n.). Do „kategorie B“ (Grayson 1980: 177-179), jenž se odlišuje standardní formulací „král XY vládl N let“, řadí především SKL a AKL, ale i další texty až po helénismus. Často se spekuluje (Ungnad 1933a; 1933b; Röllig 1969) o pramenech těchto dodatkových informací do okamžiku, než začaly být královské seznamy vedeny kontinuálně: „Všeobecně se předpokládá, že písáři čerpali informace tohoto typu z královských seznamů a dvou příbuzných typů textů praktického charakteru: datačních seznamů ze starobabylonského období (okolo tisíce různých dat) a několika typů seznamů eponymů, pokrývajících s občasným přerušením velkou část asyrských dějin“ (Oppenheim 2001: 113).³⁹ Zbývající kategorie (C a D), na které Grayson

³⁸ Královské seznamy obecně mají tu vlastnost, že jejich členové jsou vesměs po smrti a tudíž vhodnými objekty liturgie. Zbožštění panovníka již za jeho života Syropalestina – na rozdíl od Egypta, ale i Mezopotámie – nezná.

³⁹ Oppenheim (2001: 114) považuje za starší babylonský způsob datace podle událostí (vojenských či náboženských) než ten asyrský podle jmen vysokých úředníků (*limmu*). Vedle starší literatury (Oppenheim 2001: 275^{5,6}) viz zejména vydání nově nalezené tabulky eponym z Kültepe (Günbatı 2008) a její historické ocenění (Kryszat 2008). Obecně k datovacím formulím jako potenciálním pramenům královských seznamů zejména Röllig (1969). Pochopitelně, že odkaz na starobabylonské období nevysvětlí seznam o desítkách jmen z Ebly ve 3. tisíciletí – zde je třeba hledat vysvětlení jiné.

(1980: 179-182) „chronografické texty“ dělí, jsou narativní a synchronní povahy a s královskými seznamy Syropalestiny typologicky nesouvisí.

Vedle reálných, historicky věrných čísel se vyskytují i symbolická čísla. Mohou být buď nadnesená podle určitého matematického vzorce, jako v případě předpotopních postav ze SKL a Tanachu (Young 1988a; 1988b; 1990), nebo vyjadřovat určitou hůře rozpoznatelnou symboliku.⁴⁰ Sofistikovanější administrativa obvykle dokáže číselnou informaci – ať už reálnou, nebo symbolickou – přenášet dosti přesně a v mnoha případech byly její údaje uspokojivě potvrzeny moderními historickými metodami.⁴¹ Alespoň jeden relativní chronologický údaj obsahuje každý seznam – poslední jmenovaný panovník je *terminus a quo* jeho vzniku.

Pod termín „historická informace“ patří bližší údaje (pseudo)historické povahy o jednotlivých vladařích. U některých, zejména známějších postav sumerských seznamů nalezneme někdy doušku o původním zaměstnání dotyčného nebo jeho otce či o jeho stavebních a jiných aktivitách. AKL ve své poslední části u zakladatelů nových dynastií stereotypně udává „zmocnil se trůnu“, což už lze považovat za souhrnný dynastický záznam.

Souhrnné záznamy jsou v podstatě historické informace přesahující vládu dotyčného jedince. Mohou oddělovat jednotlivé dynastie, oblasti, či – jak se domnívám – úrovně s různým stupněm věrohodnosti. Jsou náchylné ke změnám a takto vzniklé koruptely mohou sloužit jako vodítko při relativní dataci seznamů zjišťování jejich závislostních vztahů. Konkrétně SKL používá omezený repertoár formulí pro přechod vlády z jednoho města do jiného (Jakobsen 1939; Vincente 1995).

Neologismem kryptoinformace⁴² jsem se pokusil vystihnout takový typ jména či jeho zápisu, který obsahuje sdělení, kterému už písař či jeho současníci nemuseli rozumět, které je však možné s různou mírou pravděpodobnosti dekodovat.

Pod pojmem „implicitní královské seznamy“ rozumím takové texty, jejichž hlavní funkcí není zachycení posloupnosti hegemonů, ovšem v nichž se tito přesto objevují v chronologickém pořadí a jejich seznam lze „vyextrahovat“ (Wilson 1977: 55). Lze je rozdělit na „historiografické“, „chronografické“ a „historicko-literární“ texty (Grayson 1980: 140n.), například komemorativní královské nápisy, anály a kroniky. Implicitním královským seznamem dvou království jsou i 1. a 2. kniha královská v Tanachu. Tím, že vedle sebe řadí události v severním a jižním království, datované podle tamních vládců,⁴³ jsou vlastně o naraci obohaceným „synchronním královským

⁴⁰ Číslo 40 je ve více kulturách číslem úplnosti, a proto je zajímavé, jak často je spjato s legendárními, popř. eponymními královskými postavami (David a Šalomoun v Izraeli, Erišu na počátku čtvrté části AKL). Zdá se, že právě čtyřicet let bylo ve staré Mezopotámii obvykle považováno za ekvivalent jedné generace (Steiner 1989). Úplnost může v šedesátkové soustavě vyjadřovat i číslo 60, na druhou stranu je známo, že král Rím-Sín skutečně vládl právě „úplných“ šedesát let.

⁴¹ Známou výjimkou je BKL B (Poebel 1947; Grayson 1980-1983: 100).

⁴² Inspirovaný „kryptickými zmínkami“ (Oppenheim 2001: 113) v apelativním kontextu královských seznamů.

⁴³ Obvykle při úmrtí vladaře jednoho království uvádějí, v jakém roce vlády krále sousední říše k němu došlo.

seznamem⁴⁴, jenž ve své klasické podobě uvádí v paralelních sloupcích vládce Asýrie a Babylonu.⁴⁵ Text narativní a heslovitý nejsou striktně oddělenými kategoriemi – jako může být pomocí prvního získán druhý, může být naopak ve druhém děj zakódován.⁴⁶ Jeho dekodování – či dekonstrukci – se věnovali už písaři staré Mezopotámie, když vytvářeli nové „skladby inspirované seznamy“ (Rubio 2009: 156).

Královskou posloupnost lze rekonstruovat i na základě písemných pramenů, které charakter seznamu naprosto postrádají. To je případ syrských měst typu Alalachu a Emaru, jejichž dynastie známe více či méně dobře díky údajům jak z místních, tak z jiných pramenů. Takový seznam tedy vzniká až ve vědeckých hlavách a pracovnách, což znamená, že není pramenem primárním, nicméně má velký význam korelační, protože – v ideálním případě – předává faktická jména v historicky věrném, navíc často relativně či absolutně datovaném pořadí.

Binární dělení se může inspirovat klasifikací, kterou pro mezopotamské lexikální seznamy vypracovali Landsberger (1967: 125) a Civil (1976: 124n.). Znak +/- vyjadřují přítomnost/nepřítomnost prvků v následujícím pořadí: 1) vertikální klín předcházející či následující položku seznamu („odškrtnuto“); 2) deifikace členů seznamu; 3) proprium; 4) genealogická informace; 5) doba vlády; 6) jiná informace za jménem. Výhodou tohoto formálního dělení je minimalizace interpretační, tedy subjektivní roviny výkladu.

2. Funkční dělení

U královských seznamů lze zhruba detekovat následující funkce:

- administrativní: pomocí královské posloupnosti se datují – absolutně či relativně – události, které s ní přímo nesouvisí;⁴⁷
- historiografická: pomocí královské posloupnosti se datují – absolutně či relativně – události, které s ní přímo souvisí;
- politická: vládce či dynastie usiluje o legalizaci či legitimizaci svého postavení (takový seznam lze charakterizovat jako deskriptivní). Může tak činit nejen interně – v rámci dynastických bojů, zvrátů či intrik –, ale také externě, ve snaze definovat svoje postavení vůči srovnatelným veličinám okolních politických celků;
- kultická: zesnulí panovníci jsou objekty kultu, jejich seznam slouží primárně korektnímu průběhu obřadu (a je tudíž preskriptivní⁴⁸);

⁴⁴ K termínu Grayson 1980-1983: 116.

⁴⁵ V Graysonově přehledu královský seznam č. 12. Všechny seznamy tohoto typu vznikly v Asýrii (Grayson 1980: 181n.) a takto pojatý vztah k prestižnějšímu sousedovi – Babylonu – nabízí řadu paralel k historickým knihám Tanachu a vztahu Judska k Izraeli (Na'aman 2010).

⁴⁶ Především v podobě charaktonym, viz dále.

⁴⁷ Uzavření smluv, stavba chrámů atd. To vidí jako primární funkci královských seznamů Mezopotámie např. Millard (2003: 401), zatímco jejich funkci legitimační, náboženskou a historiografickou zmiňuje spíše mimochodem.

⁴⁸ Preskriptivní povahu získává i seznam, který primárně mohl popisovat zcela určitý obřad, neboť se logicky stává předlohou pro pozdější obřady stejného typu. Srov. diskuzi ke KTU 1.161 a Levine – de Tarragon 1984.

- antikvářská – seznam odráží intelektuální, „nostalgický“ zájem elit o historii jako hodnotu samu o sobě (Rubio 2009).

Jednotlivé funkce se samozřejmě v jednotlivých seznamech v různých poměrech mísí, takže lze v souvislosti s nimi hovořit o „politické teologii“ (Liverani 1974) apod.

KRÁLOVSKÉ SEZNAMY STARÉ MEZOPOTÁMIE (a dalších velmocí starého Předního východu)

Sumerský královský seznam

Historie začíná v Sumeru⁴⁹, a je tedy nanejvýš vhodné, aby i srovnání syropalestinských královských seznamů s jejich orientálními protějšky začalo právě tam. Soustředíme se přitom na první, takzvanou „předpotopní“⁵⁰ část, jak ji v různých recenzích a dobách zachytil Sumerský královský seznam (dále SKL), na kterou mohou víceméně plynule navazovat seznamy panovníků v dobách méně minulých čili (více) historických. Obě části sledují abstraktum „království“ (nam-lugal) jako jedinečný fenomén přecházející z jednoho města do druhého, i když ve skutečnosti existovaly uváděné městské státy – potažmo jejich vladaři – často paralelně vedle sebe (Wilcke 1989). Již to SKL zřetelně odlišuje od jeho semitských protějšků, které se bez výjimky soustředí na vládcu určité lokality, maximálně dvou lokalit synchronně.⁵¹ Města nejsou řazena úplně nahodile ani striktně historicky, ale v podstatě podle mytologicko-geografického klíče. Zhruba lze vysledovat, že seznam preferuje severo-jihní směr, vládá se do určitých měst – Kiše a hlavně Uruku – vícekrát vrací, v zásadě podle principu „pappotoponymie“.⁵² Nejstarší rukopisy tohoto typu pocházejí ze starobabylonské doby, na jejíž začátek – konkrétně do doby 1. dynastie z Isinu – se obvykle vznik konečné verze SKL klade.⁵³ Nejstarší nalezený exemplář bez předpotopní části pochází ovšem již z doby Ur III (Steinkeller 2003; Vacín 2010: 199-204) a první kompilace tohoto původnějšího, „kratšího“ typu se předpokládá okolo doby vlády Utuchegala (Jacobsen 1939; Steinkeller 2003).⁵⁴ Jak dále uvedená tabulka 2 ukazuje, látka o předpotopních panovnících byla tradována dosti věrně až do seleukovské doby, tedy hodně přes patnáct set let.

Všechny ve své době dostupné rukopisy SKL příkladně zpracoval Jacobsen (1939). Z vložené časové přímky je zřejmé, že krále datoval do dřívějších dob a jejich historické existenci věnoval větší důvěru, než bychom dnes považovali za přiměřené. SKL vnímal jako primárně historický dokument, každému blíže nedoloženému králi orientačně přisoudil 20, někdy 30 let

⁴⁹ Jak zní český překlad Kramerovy popularizační knihy (Praha: ČSAV, 1961 a další vydání).

⁵⁰ S vědomím, že takové označení mělo ve staroorientální kultuře naprosto jiné konotace než v naší a může proto být poněkud zavádějící – lepší stručný název není k dispozici.

⁵¹ Mezopotamské příklady uvádí Grayson (1980-1983), synchronní pod čísly 12-17.

⁵² Tento novotvar chce respektovat chápání SKL jako „Kroniky jedné vlády“ a je inspirován následující poznámkou: „This recurrent presence of the same names every second generation evokes well-known facts of ethnography... In Mesopotamia, the custom is well attested... whereby a father gave his son the name of his own father...“ (Glassner 2005: 62). Glassner sám pro toto cyklické opakování razí termín „sinusoidal scheme“ (Glassner 2005: 67-70).

⁵³ Je to z velké míry další z mnoha předporozumění, jimiž je interpretace tohoto žánru prostoupena: *terminus a quo* má být roven okamžiku sepsání. V případě královských seznamů se obvykle klade do doby vlády posledního uvedeného krále, popř. vlády jeho bezprostředního nástupce, podle předpokládané funkce seznamu. Do určité míry tento dogmatismus vychází z empirie (typicky u asyrského královského seznamu), ale např. ugaritská data dokládají jeho pouze podpůrnou platnost. Na obecné rovině jsem hermeneutiku tohoto stylu krátce odmítl jinde (Čech 2006: 76).

⁵⁴ Ovšem podle Glassnera (2004; 2005: 118) bylo toto dílo vytvořeno již za Narām-Sīna.

vlády a v závěrečné kapitole upozornil na takto vzniklé synchronismy, někdy známé i z jiných, částečně ahistorických pramenů.⁵⁵ Přesto je jeho dílo standardní a dodnes nezbytnou edicí. Na tomto základě a díky novým nálezům se v poválečných desetiletích k SKL vyslovila celá řada renomovaných badatelů (Landsberger 1954; Poebel 1955; Finkelstein 1963; Hallo 1963). Nověji zájem o tento dokument jako historický pramen poněkud opadl, s výjimkou dočasného oživení po vydání důležitého textu nalezeného v Tall Leilānu⁵⁶ (Vincente 1995), který mimo jiné doplnil chybějící část sekce věnované panovníkům Mari, a nejstarší kopie SKL z doby Ur III (Steinkeller 2003). Naopak byla zdůrazněna jeho hodnota jakožto pramene k literatuře a ideologii staré Mezopotámie (Wilcke 1988; 2001; Steinkeller 2003) a tento posun nelze než uvítat.⁵⁷

Některá jména známe i z jiných textů. Enmenduranki měl být objevitelem lekanomancie a hepatoskopie; Enmenluanna se objevuje ve dvou věštbách; Ziusudra je hrdinou sumerského mýtu o potopě; Šuruppak je uveden jako autor sbírky naučení a aforismů (Glasner 2005: 58). Tento výčet evokuje závěr, ke kterému došel už Landsberger (1931: 119): „Máme dojem, že postavy, které se v pozdější době díky pověstem staly známými, byly coby zakladatelé dynastie včleněny na libovolné místo.“⁵⁸ Tradice o Dumuzim z Bad-tibiry, jehož předpotopní příběhy jistě patřily – a patří – k nejznámějším, ho asi mimo jiné řadila na páté místo mezi předpotopními králi, které zaujímá ve všech seznamech vyjma Béróssova, bez ohledu na počet a postavení okolních členů. Jeho předchůdcem je většinou Ensipazi'anna (tedy také, jako Dumuzi, „pastýř“), jehož pozici v seznamu patrně upevňuje čtení Dumuziho jména jako filiace k hypokoristiku: „syn Zi“. Takový „přechodový pás“ (Šrámek 1999: 54) mezi onymickou a apelativní vrstvou jazyka není v královských seznamech ojedinělý.

Textovou kritiku s cílem definovat rukopisné rodiny a určit původní znění provedl už Jacobsen (1939). Pro naše účely je důležitější, v čem se rukopisy shodují a co tedy lze s jistým zjednodušením pokládat za společné – ba přímo závazné – prvky morfologie královských seznamů.⁵⁹

⁵⁵ Pro Gilgameše (30 let vlády) a Aku (20 let vlády), známé ze stejnojmenné sumerské skladby, získal data v 1. polovině 29. století př. Kr. Tyto a podobné zkoordinované datace by bylo možno přejít jako dobově podmíněný jev, poplatný pozitivistické historiografii počátku 20. století: skutečně slepou důvěru v historickou výpovědní hodnotu SKL měl kupříkladu jeho první editor Poebel a Jacobsen (1939: 2) jeho přístup také kritizuje: „... the reliability of the information contained in the fragments was rarely seriously questioned. Most scholars inclined to accept it at face value.“ Nicméně je třeba na kořeny této historizující tendence upozornit, neboť vědecká obec se od nich nikdy zcela neoprostila, jak demonstrují diskuze kolem královských seznamů z Ebly a Ugaritu. Ještě jednou Jacobsen (1939: 3): „It should therefore be possible to undo the author's work, reconstruct and rearrange the original sources, and thus obtain a reliable scheme covering the older periods of Babylonian history“. S mimořádným porozuměním – „verstehen statt erklären“ – se paralelám mezi SKL a literárními texty věnuje Wilcke (1988).

⁵⁶ Starověká Šechna, za panování Šamši-Adada přechodně přejmenovaná na Šubat-Enlil.

⁵⁷ Naposledy Vacín (2010: 199): „Spolehlivost seznamu pro rekonstrukci historie nebudeme zkoušet hodnotit.“

⁵⁸ *Wir haben den Eindruck, daß die in der späteren Zeit durch die Sage berühmt gewordenen Gestalten an beliebiger Stelle als Dynastiegründer untergebracht wurden.*

⁵⁹ Následující body podle Čech 2009: 83n.

2. Synoptický přehled některých pramenů předpotopní části sumerského královského seznamu⁶⁰

A = Fi	E = Mi	C = WB 62	G = WB	D = P ₁	B = N ₂	F
Ku'ara		Eridu (ha.a ^{ki})	Eridu	Eridu	Eridu	Babylon
Alulim 36,000	Ajjalu	[Alulim] 67,200	Alulim 28800		[. . .] [x]	Alóros 36,000
[Al]al[ga]r 10,800	Alalgar	[A]lalgar 72,000	Alalgar 36000			Alaparos 10,800
Bad-tibira		Larsa	Bad-tibira		Larak	Pautibiblon
Ammeluanna 36,000	Ammeluanna	[x]kidunnu 72,000	Enmenluanna 43200		Enmengalanna[x]	Amelón 46,800
	Ammegalanna	[x]alima 21,600	Enmengalanna 28800		Ensipazi'anna [x]	Ammenón 43,200
Ensipazi'anna 43,200	Enmeušumgalanna	Bad-tibira		Bad-tibira	[Bad-tibira]	Megalaros 64,800
božský pastýř Dumuzi 36,000	pastýř Dumuzi	[božský] pastýř [Dumu]zi 28,800	pastýř Dumuzi 36000		božský Dumuzi [x]	Daónos 36,000
Sippar		[Enm]enluanna 21,600				
Enmenduranki 6,000	Enmenduranki					Euedórakos 64,800
		Larak	Larak	Larak		Larak
		[En]sipazi'anna 36,000	Ensipazi'anna 28800			Amempsinos 36,000
		Sippar	Sippar	Sippar		
		Enmenduranna 72,000	Enmenduranna 21000			
[Šuruppak]		Šuruppak	Šuruppak	Šuruppak		
[Ubár]- T[u]t[u]? [x]		Šuruppak, syn Ubár-Tutua 28,800	Ubár-Tutu 18600			Ótiartés nebo Opates 28800
Ziusudra, syn Ubár-Tutua 18,000 + [x]		Ziusudra, syn Šuruppakův 36,000				Xisúthros nebo Sisúthros 64800

A = Fi (UCBC 9-1819): SKL, písařské cvičení na rubu starobabylonské tabulky z oblasti Dijály. *editio princeps* (Finkelstein 1963) nezná první a poslední údaj, které uvádí Glassner (2005: 57), lišící se i odlišnou délkou vlády prvního vládce – 67000 let (správných 36000 naopak chybně uvádí u svého pramene C).

B = Ni₂ (Ni 3195): SKL, fragment starobabylonské tabulky z Nippuru (Kraus 1952: 31)

⁶⁰ S výjimkou sloupce G (Finkelstein 1963: 45, Prosecký 2010: 314) podle Glassnera (2005: 57n.), strukturální prvky zdůrazněny (Glassner řadí prameny od A po F pod sebe s tím, že ve třech sloupcích udává města, jména a roky). Města jsou tučně, čísla odrážejí sumerskou šedesátkovou soustavu a vyjadřují legendární délku vlády některých panovníků. Prameny jsou signovány podle něj, za rovnítkem tradičně podle Jakobsena (1939) a nověji podle Edzarda (1980-1983: 77n.) a Vincente (1995).

C = WB 62: podle Langdon (1923: pl. VIb)

D = P₁ (CBS 10673): přehled předpotopních měst ze sumerského mýtu o potopě (Civil 1969)

E (W.20030,7): seznam předpotopních mudrců (*apkallu*) a králů ze Seleukovského období (van Dijk 1962: 47 a pl. 27; Prosecký 2003: 75n.; 2010: 321-323)

F : Béróssův seznam; poslední jména se liší ve verzích, jak se dochovaly u Abydéma a Alexandra Polyhistora⁶¹

G = WB (AN1923.444): primární pramen SKL (Langdon 1923; Jakobsen 1939), tzv. Weld-Blundellův hranol (či prizma)

3. Přehled antroponym a délky vlády předpotopních vládců sumerského královského seznamu

G = WB		C = WB 62		A = Fi		F	
Alulim	28,800	Alulim	67,200	Alulim	36,000 ²	Aloros	36,000
Alalgar	36,000	Alalgar	72,000	Alalgar	10,800	Alaparos	10,800
Enmenluanna	43,200	. . . kidunnu	72,000	Ammeluanna	36,000	Amelón	46,800
Enmengalanna	28,800	. . . alimma	21,600	Ensipazianna	43,200	Ammenón	43,200
Dumuzi	36,000	Dumuzi	28,800	Dumuzi	36,000	Megalaros	64,800
Ensipazianna	28,800	Enmenluanna	21,600	Enmeduranki	6,000	Daónos	36,000
Enmenduranki	21,000	Ensipazianna	35,000	Ubartutu	?	Euedórachos	64,800
Ubartutu	18,600	Enmenduranna	72,000	Ziusudra?	18,000+	Amempsinos	36,000
		Šuruppak	28,800			Otiartes	28,800
		Ziusudra	36,000			Xisuthros	64,800
dohromady:		dohromady:		dohromady:		dohromady:	
králů: 8		Králů: 10		Králů: 8(?)		Králů: 10	
let: 241,200		Let: 456,000		Let: 186,000+		Let: 432,000	

1. Textové chyby

S ohledem na „nekanonický“ charakter předpotopní části SKL a úctyhodný časový i prostorový rámec, ve kterém se tradice SKL předávala, jsou odchylky mezi jednotlivými prameny relativně malé. Ne vždy je snadné rozhodnout, zda vznikly vědomě či nevědomě, z předlohy psané, diktované, nebo pamatované. Nejstálejší jsou jména a pořadí předpotopních měst, více náchylné ke změně počet, jména a posloupnost předpotopních králů.⁶² Vedle pěti „stálíc“ – Eridu, Bad-tibira, Larak, Sippar a Šuruppak – okupuje nepevné místo Larsa a u Béróssa se objevuje Babylon. Zařazení Larsy na druhé místo u C může být vyjádřením odlišné tradice, ale také místního patriotismu (Jakobsen 1939: 71¹⁸) – tabulka pochází ze Sipparu. Složitější je

⁶¹ Podle Prosecký 2010: 323n., s přihlédnutím k Langdon 1923: 2 (nepřesně Glassner 2005: 57n.).

⁶² V tomto pořadí podle Finkelstein 1963: 51.

situace u Babylonu:⁶³ Zápis 𒀠.𒀭.𒀭 (Ku'ara) v prameni WB 62 zřejmě byl jiný název pro Eridu.⁶⁴ To nemusel Béróssos – nebo jiný babylonský tradent – na začátku seleukovské éry už vědět, ale pod zápisem 𒀠.𒀭.𒀭 znal babylonskou čtvrt' Tuba. Domníval se tedy – anebo jako správný patriot chtěl věřit –, že zápis odkazuje *pars pro toto* k Babylonu (Finkelstein 1963: 46²²). Jeho Pautibiblón je pořečtění Bad-tibiry, jemuž nahrálo, že první element se vyslovoval (snad vlivem regresivní asimilace?) nehlasně.⁶⁵ Podobně ambivalentním příkladem mezi královskými jmény je Enmenduranna, v některých pramenech zachycen jako Enmenduranki. Může to být *lapsus calami* vzniklý při opisování záměnou znaků NA a KI, nebo také *lapsus memoriae*. Jacobsen (1939: 75) bere do úvahy pouze chybu kopisty, který by poškozené NA předal dál jako jednodušší KI (Enmenduranna > Enmenduranki), ovšem za takovou změnou mohla stát i úprava celkem neznámého jména pod vlivem názvu zikuratu v Nippuru (Duranki) na obvyklý *merismus* an-ki, „nebe – země“. Naopak během tradování SKL mohlo dojít k *leveling* rýmování jmen na -anna (Enmenduranki > Enmenduranna).

2. Transonymizace: toponyma jako pseudo-antroponyma

Enmeduranki mohlo vzniknout připodobněním ke jménu zikuratu, jak právě zmíněno. Šuruppak⁶⁶ je z pohledu pramene ze seleukovské doby (W) prvním vládcem Šuruppaku. Podle některých k této koruptele došlo nepochopením a sekundární interpretací domonyma Ziusudra dumu Šuruppak, doslova „Ziusudra, syn Šuruppaku“, coby gentilicia.⁶⁷ Znamé literární dílo „Šuruppakovy instrukce“ však také zná Šuruppaka jako krále a otce Ziusudry/Utnapištima (Finkelstein 1963: 48n.). Zjevně má tato transonymizace hlubší kořeny: Šuruppak „žil“ i v narativních látkách, nejen v seznamech, a s prostým poukazem na písařskou chybu tu nevystačíme.

3. Krátká jména na začátku seznamu

I v tomto bodě je předpotopní část SKL strukturně podobná dále studovaným seznamům. Alulim a Alalgar jsou nepochybně kratšími jmény než pozdější Enmenluanna, Enmen-galanna či Enmenduranki. Nejen vizuálně, i počtem elementů – apelativum lulim je doloženo v lexikálním seznamu 𒀠.𒀭.𒀭 = GUD A 40: lulim = *lulimu* „jelen“ (Finkelstein 1963: 41), á-lulim (-ak) by tedy znamenalo „jelení roh“ (Jacobsen 1939: 70n.⁶). Další jména patří mezi klasická sumerská tříelementová. Dumuzi může být obhájěn jako relativně dlouhé jméno. Jednak

⁶³ Lambert – Millard (1969: 137) ji považují za průzračnou a jsou přesvědčeni, že seznam byl Béróssesem „jednoduše změněn... ve prospěch Babylonu“, nedokáží pak ale vysvětlit, proč Béróssos nezměnil i tradici, týkající se Sipparu.

⁶⁴ Jacobsen 1939: 705, 881²⁶. Tomu nasvědčuje seznam měst z doby Ur III, kde je neznámé 𒀠.𒀭.𒀭 či 𒀠.𒀭.𒀭, zato „podezřele“ chybí Eridu.

⁶⁵ Entemenův nápis OIM A7121 uvádí foneticky Pa₅-ti-bi_x-ra^{ki}, viz Finkelstein 1963: 46²³ s další literaturou.

⁶⁶ Dnes Fára, lokalita s významnými raně dynastickými epigrafickými nálezy.

⁶⁷ Starší zastávce i odpůrce této teorie cituje Finkelstein (1963: 43¹⁷).

se skládá ze dvou elementů (dumu-zi „syn-moudrost“), jednak je uváděn s determinativem dingir „božský“ a vždy se stálým epitetem sipa „pastýř“: dingir dumu-zi sipa.⁶⁸

Po potopě bylo království nejdříve v Kiši a po zvláštních, opět ne zcela propriálních údajích⁶⁹ následuje několik jednoelementových jmen náležejících stejnému sémantickému poli – fauně: *Bašina – Bū’ānum – Kalibum – Qalūmum – Zuqāqīp – á-tab – Šabitum – Arwi’um*, tj. ? – „sova“ (?) – „pes“ – „ovce“ – „škorpion“ – ? – „gazela“ – „samec gazely“.⁷⁰

Formy *lišma*⁷¹, *bū’ānum*⁷² a *kalibum*⁷³ jsou archaické, předstarobabylonské. Může jít o vědomě archaizující písarskou snahu, nebo o jména kopírovaná ze starších předloh (jak to u sumerských jmen SKL předpokládá Jacobsen).

4. Paronymie⁷⁴

Pro SKL je typická aliterace: Alulim – Alalgar. Mladší pramen E navíc Ammeluanna / Ammegalanna / Enmeušumgalanna. Přidat můžeme i předpotopní mudrce, kteří se k těmto třem vládcům váží: Enmedugga („pán dobrého me“) / Enmegamma („pán vynikajícího me“) / Enmebulugga („pán převelikého me“).⁷⁵ Zjevně časem docházelo k připodobňování jmen. Podle jedné teorie (Hallo 1963: 175n.) vznikla jména těchto *apkallu* (a také jméno nejznámějšího z nich, U-anna) jako koruptely z „incipitů dávných sumerských skladeb“ (Prosecký 2003: 79; Prosecký 2010: 327). Skutečnost bude složitější – sumerští literáti mohli vnímat incipit (obvykle totožný s názvem) skladby jako mistrný podpis autora a vědomě tento jev imitovat.

⁶⁸ Ke královským konotacím tohoto přízviska na starověkém Předním východě viz Seibert 1969, jeho středověké paralely zmiňujeme krátce v závěru.

⁶⁹ Viz dále paragraf „Rubrika“.

⁷⁰ Srov. SED II, No. 17, 18, 52, 115, Wilcke 1988, Haul 2004 a Glassner 2005: 61, který také uvádí zajímavý případ sociologické reinterpretace (Glassner 2005: 91⁹), kdy písář jeho „rukopisu C“ zaměnil samce gazely za „nesvobodného“ (oboje může být výjimečně zapsáno stejně: maš.GAG) a gazelu za „bezdomovce“ (*arbum* místo *arwi’um*). První z uvedených proprií rekonstruuje jako *bāb[um]* „brána“ (Glassner 2005: 121), druhé může být čteno Pú-Annum „Anuův příkaz“ (Prosecký 2010: 343).

⁷¹ *lišma* je pozoruhodně archaický tvar prekativu místo očekávaného *lišme*. Vypovídá o ještě zachované faryngále ajin (*lišma’).

⁷² Čtení a překlad grafémů BU-AN-[NU]-[UM] nejsou úplně jisté (již Jacobsen 1939: 78⁴⁶); vycházíme od protosemitského kořene *būb- „sova“ (SED II, No. 52). K sufixu -ān viz komentář k UKL, k nestaženým tvarům GAG §17m–n.

⁷³ „Old form with i“ (Jacobsen 1939: 78⁴⁸) oproti běžnému *kalbum*.

⁷⁴ Paronymií rozumím – ve shodě s *Akademickým slovníkem cizích slov* – vztah mezi slovy založený na fonetické podobnosti. Druhá část definice – významová odlišnost – není podstatná a bude vědomě opomíjena. Paronymie je tedy souhrnným termínem pro rým, aliteraci (opakování stejných hlásek na začátku slov), asonanci (zvuková shoda samohlásek v koncových slabikách veršů) apod. Je třeba upozornit, že tyto definice, přejaté také z *Akademického slovníku cizích slov*, neodpovídají definicím S. Segerta (1992: 172), podle kterých „alliteration is repetition of consonant sounds, assonance is repetition of vowel sounds, and rhyme is repetition of combinations containing both consonants and vowels.“ Tím vychází vstřícnost často souhláskového zápisu semitských jazyků a nebude-li uvedeno jinak, budou se uvedené termíny vztahovat právě k jeho pojetí.

⁷⁵ Prosecký 2003: 73, 79; 2010: 326n. me je „sumerský výraz označující konkrétní a vsudypřítomnou ‘božskou sílu a moc‘“ [Prosecký 2010: 326].

5. Rubrika

SKL začíná slovy *nam-lugal an-ta e₁₁-dè-a-ba* „(když) království sestoupilo zeshora“, a stejný řádek se opakuje – poněkud nelogicky – hned po potopě. Hallo (1963: 56) je proto přesvědčen, že původně patřil incipit *nam-lugal*, pod kterým je SKL uváděn v seznamech literárních děl, seznamu králů po potopě a až po připojení předpotopní části byl překopírován i na její začátek. Rubrikou v užším slova smyslu jsou údaje uvedené při přechodu království z jednoho města do druhého, znějící – s některými odchylkami – GN₁ ^{g_is} *tukul ba(-an)-sàg nam-lugal-bi GN₂-šè ba-DU* „GN₁ bylo zničeno zbraní, jeho království se odebralo do GN₂“. Nejvýraznější odchylkou je právě předpotopní část, která hovoří v 1. osobě: GN₁ *ba-šub-bé-en* „GN₁ opouštím“. Nabízí se vysvětlení, že tato formulace byla převzata z původního pramene, snad písařem bez hlubší znalosti sumerštiny (Jacobsen 1939: 61–63), nebo s úctou ke znění své předlohy.

Podle části po potopě – tedy pravděpodobném původním začátku SKL, či alespoň jedné z jeho recenzí – sestoupilo království nejdříve do Kiše.⁷⁶ První jména jsou patrně charaktonyma popisující anarchii vládnoucí před jeho sestoupením (Wilcke 2001: 111): *kullassina-bèl* „Všichni-byli-pán“. Následují jména přeložitelná snad jako „Porada-mezi-bohy“ a „Porada-v-nebesích“ (Wilcke 2001: 112) a přechod ke jménům tvořeným krátkými apelativy z oblasti fauny, zmíněným v bodě 3. Třináctým panovníkem první dynastii Kiše je legendární Etana, po kterém následuje jeho syn Balih. Etanovi je jako prvnímu vládci po potopě přiřazena krátká poznámka: *sipa lú an-šè ba-e₁₁-dè lú kur-kur mu-un-gi-na lugal-àm* „pastýř, jenž vystoupil na nebesa, jenž stabilizoval všechny země, se stal králem“. To implicitně znamená, že vládcové před ním nejsou považováni za krále, přesto mají místo v „královském seznamu“ (viz UKL, č. 4). Etana bývá ztotožňován s postavou, zobrazovanou na pečeti ve společnosti zvířat (Haul 2004), lze se domnívat, že právě intronizace jej říši fauny odcizila podobně, jako Gilgamešova druha Enkidua jeho „hominizace“.⁷⁷ Přítomnost hydronyma by byla v královském seznamu jedinečnou transonymizací, je ale možné, že Balih byl do seznamu zařazen přes mezistupeň teonyma,⁷⁸ nebo jako toponymum.⁷⁹ Podobně je zpracována dynastie Gutejců, tedy vnějších agresorů: po (propriálním?) údaji „země Gutejců neměla krále“⁸⁰ následuje vladař „Společně (si kralovali)“ (Wilcke 2001: 113). Nelze si nevzpomenout na lakonický údaj z konce knihy Soudců, připravující scénu pro zvolení krále v knihách Samuelových: „V těch dnech neměli v Izraeli krále. Každý dělal, co uznal za správné“ (Sd 21,25). Několik dalších gutejských jmen zřejmě tvoří hanlivé výroky, ve druhé části přechází tento oddíl ke skutečným historickým postavám.

⁷⁶ Český překlad této části SKL zveřejnil Prosecký (2010: 337³). Jeho přehledný rozbor této části SKL (Prosecký 2010: 337–347) tu z časových důvodů již nemohl být náležitě využit.

⁷⁷ Podobný proces (počáteční chaos – ideální rajský stav – reálná historická situace) nalezl podle Niditch (1985) svůj odraz i v biblické literatuře.

⁷⁸ Zbožštěn je např. v eblajských textech ARET II 4 II 5 a 5 VII 7.

⁷⁹ Balih s determinativem *uru* „město“ je doložen ve středoasyrské době (k jeho lokalizaci Parpola – Porter 2001). S ne zcela přesvědčivou tezí, že je toponymem už ve dvou staroasyrských textech, přišel Albayrak (2008).

⁸⁰ Nutno počítat jako RN, aby souhlasil závěrečný souhrnný údaj o počtu gutejských králů.

Antroponyma této části SKL jsou vlastně charaktonyma tvořící pseudo-rubriku a vyprávějí příběh,⁸¹ at' už to byla jejich původní funkce, nebo propriální status získala druhotně, aniž by přišla o výpovědní hodnotu.

6. Vložení cizí sekvence

Z předchozího bodu vyplývá již zmíněný závěr – celá předpotopní část je nepůvodní, dodatečně vloženou částí SKL.⁸² Hallo (1971) se domnívá, že ji má na svědomí semitský element, pro který – na rozdíl od Sumeru – historie potopou nezačínala, jen byla rozdělena na jasně odlišitelná období.⁸³ Pozdější vydání nejstaršího dochovaného SKL (Steinkeller 2003), který předpotopní část postrádá, může být považováno za argument v jeho prospěch.⁸⁴ V rámci tohoto předpotopního „prologu“ lze snad poukázat na vložení Larsy mezi konstantní pětici měst, situaci kolem Béróssova Babylonu je, jak už bylo zmíněno, možno vyložit různě. Neúspěšný proces vložení cizí sekvence snad demonstruje Lagašský královský seznam (LKL)⁸⁵, který není částí SKL, i když mohl být s takovým cílem vytvořen. Lagaš bylo sumerské město se slavnou historií, přesto nebylo do SKL zařazeno. A to mohl být důvod, proč vznikl seznam, jehož úvodní narativní část začíná přesně jako druhá část SKL: „když přešla potopa,“ bozi ustanovili lidem vládu (nam-en_x-si), ale ne království (nam-lugal). V podobném aitiologickém duchu vyprávění pokračuje, až po delší mezeře následuje seznam lagašských králů končící Gudeou, z něhož se dochovalo 36 jmen. V duchu SKL je také všem vládcům připsána vláda v trvání mnoha tisíc let (sumerských sarů). Cílem tohoto díla ze starobabylonské doby (tedy dlouho po smrti posledního uvedeného panovníka) bylo dodatečně „propašovat“ vladaře Lagaše na prestižní místo v úvodu druhé, popotopní části SKL (Sollberger 1967a; Wilson 1977: 83-86).⁸⁶

To, že dodatečné včlenění „své“ dynastie mohlo uspět, naznačuje odlomená část USKL, na níž je pro předsargonskou dobu vedle první dynastie z Kiše prostor nanejvýš pro tři další, zatímco pozdější SKL jich zná čtrnáct (Steinkeller 2003: 276).

⁸¹ To říká ostatně už název objeveného článku „Sumerische Königsliste und erzählte Vergangenheit“ (Wilcke 1988). K dichotomii genealogie a narace na starověkém Předním východě a jejich integraci v klasickém Řecku srov. Van Seters (1992: 197-199).

⁸² Kromě výše zmíněné literatury již Civil (1969: 139).

⁸³ Sumerská představa o předpotopních dějinách (přibližuje ji raně dynastický text AsO 4153, viz Sjöberg 2002) se do určité míry blíží té biblické, lidé v ní ale chybějí.

⁸⁴ Méně důvěry zasluhuje jeho spojení tradic o potopě s nálezy archeologických vykopávek v Uru a jinde, které datuje do potopy kolem roku 2900 př. Kr. (děkuji Z. Kukulovi za informaci k urským, nepochybně eolickým sedimentům).

⁸⁵ V literatuře citován podle zkratky RL (Rulers of Lagaš) od autora *editia princeps*, která respektuje úvod, kde se hovoří o „vladařství“, nikoli „království“. Pokud byl skutečně vytvořen s cílem doplnit SKL a tomu byla jeho formální stránka podřízena, je zkratka LKL, formálně podřízená SKL, zcela na místě.

⁸⁶ Nedomnívám se tedy, že by LKL byl parodií na SKL (tak již Sollberger 1967a, nověji např. Glassner 2005: 75 a G. Selz, osobní sdělení; opatrněji Edzard 1980-1983: 85).

7. Standardizovaná velikost sekvencí

Jednotlivé recenze předpotopní části SKL mají od sedmi do deseti členů. Počet deset jako maximální zdůraznil Finkelstein (1963), podle něhož byl právě tento moment směrodatný pro různé odchylky od standardního znění první části SKL. Velikost sekvencí dynastií po potopě se značně liší.⁸⁷

Asyrský královský seznam

Sumerský královský seznam byl znám i v novoasyrské říši, jak dokazuje jeho opis nalezený v Aššurbanipalově knihovně v Ninive.⁸⁸ Asyřané si přesto přednostně předávali vlastní tradici, doloženou nejméně pěti exempláři Asyrského královského seznamu (AKL), jehož opisy se dochovaly z novoasyrského období z Aššuru a z Ninive. Jako poslední záznam uvádějí jednotlivé exempláře různě Tiglatpileasa II. (966-935)⁸⁹, Aššur-nirářiho V. (754-746)⁹⁰ a Salmanasara V. (726-722)⁹¹. Navíc z nápisu Tukultí-Ninurty I. (1244-1208) vyplývá, že AKL znal a řadil se podle něj (správně) na 78. místo (Lambert 1976). Grayson (1980-1983: 102) AKL vidí jako „výraz vlasteneckého citu... vědomě formulovaný jako asyrskou protiváhu Sumerského královského seznamu“. Byl však – na rozdíl od SKL – průběžně aktualizován, což samo o sobě může signalizovat i kontinuitu funkční. O charakteru této funkce napovídá tvar tabulek, na které byl zapsán. B i C (obě z 2. poloviny 8. století) mají vzhled, který je znám jako „amulet“, s otvorem nahoře pro zavěšení (Yamada 1994: 37; Glassner 2005: 136; obecně Reiner 1960). Nejsou tedy historickými či chronografickými archiváliemi, nýbrž „užitkovými“ předměty. Že bylo užitečné mít svoje předchůdce takto pod dohledem, dokládá dokument, který bude představen vzápětí (GHD).

I AKL lze rozdělit na dvě hlavní části. Druhá vypočítává asyrské panovníky stereotypně: „B, syn A, vládl x let; C, syn B, vládl y let...“ Je bezesporu významným historickým dokumentem, „zdůrazňujícím kontinuitu asyrského královského rodu“ (Grayson 1980-1983: 102), což vedlo pouze k – minimálním – úpravám filiací a potlačení soupeřících nároků.⁹² První

⁸⁷ 1-13 a 23 pro Kiš I podle Edzard 1980: 79. Nicméně pokud by panovníci 1. dynastie z Kiše byli rozděleni na předkrálovské a královské (od Etany dále), maximální délka jedné dynastie by se zkrátila na dvanáct, velikost odpovídající maximální délce genealogie předpisemých kultur (viz dále).

⁸⁸ K (= Kuyunjik) v Jacobsenově edici.

⁸⁹ Tzv. „Nassouhi list“, *editio princeps* Nassouhi 1927, viz také Weidner 1927. Dále „A“ podle Grayson 1980-1983.

⁹⁰ Tzv. „Khorsabad list“, *editio princeps* Gelb 1954. Dále „B“ podle Grayson 1980-1983.

⁹¹ Tzv. „SDAS list“, *editio princeps* Gelb 1954. Dále „C“ podle Grayson 1980-1983.

⁹² Vysoký standard přesnosti („high standard of accuracy“) přiznává druhé části AKL Yamada (2003: 272), vyvozuje z tohoto faktu počátek „kanonizace“, a je proto připraven věřit i těm genealogickým údajům, které nejsou doloženy externě. Proti této terminologii lze vznést výhradu: operuje s biblickým významem termínu v klínopisném rámci, navíc „kanonický“ nemusí být nutně synonymem pro „pravdivý“ (k pojmu samému viz výše). Navíc i v případě AKL plně platí, co u ostatních asyrských královských nápisů: „Asyrští královští písaři měli sklon k přehánění, pokrytectví a dokonce falšování. Moderní historik musí v tomto nebezpečném lese našlapovat obezřetně“ (Grayson 1972: xxi).

část lze dále rozdělit na tři oddíly podle shrnujících poznámek, tedy rubrik. Jména prvního oddílu byla vypisována po dvojicích na řádek, ve dvou paralelních sloupcích. Měl lichý počet jmen, což písaři řešili tak, že na jeden řádek napsali jen jedno jméno (to první), nebo naopak stlačili tři (ta nejpodobnější). Druhý oddíl uvádí jen jedno jméno na řádku s patronymem v pravém sloupci a v retrográdním pořadí. Třetí oddíl má patronymum jen u svého prvního prvku, čímž poněkud neorganicky navazuje na 2. oddíl, dál přechází na systém prvního oddílu – dvě jména na řádku. To lze shrnout do tabulky (podle Yuhong 1990: 30):

4. Obsahové složení oddílů Asyrského královského seznamu

část	králové	sídlo	genealogie	doba vlády
I/1	1-17	+	-	-
I/2	18-27	-	+	-
I/3	28-33	+	+ (?)	-
II	34-	+	+	+

Předkládaný přepis předává text první části podle pramene C. Znak pro osobu (DIŠ), předcházející každému jménu, je vynechán:

C

	Ṭudija	Adamu	(B: pouze 1 Ṭudija)
	Jangi	KIT-lamu ⁹³	(B: 2 Adamu Jangi)
	Ḫarḫaru	Mandaru	(B: 3 KIT-lamu Ḫarḫaru)
	Imšu Ḫaršu	Didanu	(B: 4 Mandaru Imšu, 5 Ḫaršu Didanu)
5	Chanu	Zuabu	
	Nuabu	Abazu	
	Bélu	Azaraḫ	
	Ušpia	Apiašal	

Celkem 17 králů obývajících stany (PAB 17 LUGAL.MEŠ-*a-ni a-ši-bu-ti kúl-ta-ri*)

Aminu, syn Ila-kabkabûv
 Ila-kabkabi, syn Jazkur-Ilûv
 Jazkur-ilu, syn Jakmeniho
 Jakmeni, syn Jakmesiho
 Jakmesi, syn Ilu-Merûv
 Ilu-Mer, syn Ḫajanûv

⁹³ Nověji se dává přednost normalizaci Sa/i/uḫlāmu (Charpin- Durand 1986: 160), viz diskuzi k GHD níže.

Ḫajanu, syn Samanův
Samanu, syn Ḫaleho
Ḫale, syn Apiašalův
Apiašal, syn Ušpiův

Celkem 10 králů, kteří jsou (pra)otcové (PAB 10 LUGAL.MEŠ-*a-ni ša* AD.MEŠ *šu-nu-ni*)⁹⁴

Silulu, syn Aminův
Kikkia Akia
Puzur-Aššur Šallim-aḫḫé
Ilu-šumma

Celkem 6 králů [] cihly, jejichž eponyma se nedochovala
(PAB 6 LUGAL.MEŠ-*a-ni* [xx x x]SIG₄ *ša li-ma-a-ni-šú-nu la u-ṭu-ni*)⁹⁵

Zde začíná heslem „Erišu, syn Ilu-šummův“ druhá část, jejímž sedmým členem je Šamší-Adad, a pokračuje až do doby toho či onoho opisu. K Šamší-Adadovi je připojena nejdelší poznámka o okolnostech nástupu na trůn, druhá sekvence 1. části („10 králů, kteří jsou otcové“) je ve skutečnosti retrográdním přehledem jeho genealogie⁹⁶ – proto se obecně předpokládá, že AKL vznikl poprvé v jeho době, nebo v době jeho bezprostředních nástupců, s cílem ospravedlnit jeho uzurpaci.⁹⁷

Když aplikujeme body z popisu SKL, můžeme konstatovat následující:

1. Textové chyby

Textové chyby se prakticky nevyskytují ve druhé, „živé části“ AKL. První část jich obsahuje celou řadu, jak vynikne zejména při srovnání s GHD (viz dále). Jednotlivé exempláře AKL se v první sekvenci liší řazením jmen Emšu a Ḫaršu, zápisem Zuabu i dalšími odlišnostmi, které spolehlivě demonstruje Grayson (1980-1983: 101-115). Tato část patrně nebyla stejně

⁹⁴ -*šununi* je všeobecně překládáno jako zájmenný sufix („..., jejichž otcové“) s nevyřčeným – či nezapsaným – predikátem („jsou zde uvedeni“). Určitě je logičtější vykládat *šununi* jako novoasyrský tvar osobního zájmena 3.m.Pl. (Yuhong 1990), viz překlad.

⁹⁵ I toto shrnutí možná obsahuje o slovo víc, než se předpokládá. Sloveso *lātu* „přitáhnout uzdu, podrobit si, dobýt, zničit“ je nutno vykládat velice volně a s odvoláním na jiný, rozbitý text, aby poskytlo srozumitelnou informaci (činí tak např. Yuhong 1990: 29). Alternativou je *lā uttuni* „nejsou“ s asyrskou vokalicou harmonií a snad emfatizací původního *t* (poslechová chyba?). Tímto směrem snad ukazuje i překlad „destroyed“ (Grayson 1972: 6), není-li kontextový. Taková rubrika by logicky navazovala na předcházející.

⁹⁶ Není důvod považovat za jeho genealogii i první sekvenci (*contra* Finkelstein 1966 a další, srov. Röllig 1969: 272).

⁹⁷ Jinak Yuhong (1990) a Azize (1998).

fixovaná, tvořila jakési „pedigree“ či „prehistory“ (Yamada 2003: 265) úctyhodné posloupnosti vládců Asýrie.

2. *Transonymizace: etnonyma jako pseudo-antroponyma*

Žádné zjevné toponymum srovnatelné se Šuruppakem ze SKL se v AKL nenajde. Důvodem může být amorejský původ prvních sekvencí, odrážející kmenovou společnost, která svoje počátky vnímá jako kočovné. Spojuje je tedy maximálně se sedentarizací, ne s personifikovanými místy.⁹⁸ Eponyma utvořená od kmenových etnonym jsou jednoznačně Didanu, Ḫanu, Zuabu a Nuabu. Did(a/ā)nu je amorejské etnonymum, doložené už ze 3. tisíciletí př. Kr. Jeho legendární eponymní předek měl pevné místo hned v několika královských genealogiích, a proto se k němu vrátíme v kapitole věnované UKL. Ḫanu bylo dříve považované za etnonymum, nověji se zvažuje, že jde o obecné apelativum „kočovník“, odvozené od verbálního kořene, který se dochoval v hebrejském *√ḥnb* „stanovat“.⁹⁹ Tomu velmi pěkně odpovídá i jeho zařazení mezi krále, kteří bydleli ve stanech. Nuabu je původní etnonymum Na/umḫu, upravené z již nedohledatelných důvodů,¹⁰⁰ zřejmě analogicky k předcházejícímu Zuabu.

3. *Krátká jména na začátku seznamu*

Jména stojící na počátku všech oddílů jsou krátká, většinou jednoelementová. To je pochopitelné u přetvořených etnonym, méně už u retrogradního přehledu Šamši-Adadovy genealogie nebo u celku, který Wilson (1977: 97) rekonstruuje jako genealogii Eriši II. (Kikkia až Erišum II.).

⁹⁸ Nakolik byli Amorejci „cizími“ a nakolik „místními“ kočovníky, nakolik etnikem a nakolik sociální vrstvou, a zda jsou tedy objektem etnolingvistiky či sociolingvistiky, je stále nedořešeno. Přikláníme se k hypotéze, že byli autochtonní populací středního Poefrati, která vedla v regionu polokočovný život v závislosti na přírodní a politické situaci nejméně od poloviny 3. tisíciletí př. Kr. (Buccellati 1992; zvýšený zájem o kočovnictví na Předním východě – a s ním i zvýšený metodologický standard – dokládají díla posledních let, zejména Hauser 2006 a Szuchmann 2009). To, že neexistují amorejsky psané texty, napovídá, že amorejština byla nižší varietou, fonologicky konzervativním (v jiných ohledech inovativním, jak svědčí její opozice ke „staré semitštině, Fronzaroli 1995) sociolektem k zápisu „nevhodným“, a její vztah ke starobabylonštině je typologicky srovnatelný se vztahem etiopských jazyků (tigre, tigrina) ke ge'ezu – např. výslovnost faryngál v ge'ezu je „buranská“ a neakcepto-vatelná (Gragg 1997: 244). Pro tuto možnost hovoří i fakt, že také v akkadštině „... the settled Amorites did not represent themselves, nor did others describe their way of life“ (Jahn 2007: 209). Po sedentarizaci Amorejci zpravidla přijímali akkadská jména. Známý je v této souvislosti případ Chammurapiho dynastie (viz GHD níže), která se po několika generacích vrátila k amorejským jménům jako k výrazu vědomého přihlášení ke svým kořenům. Pozoruhodný je i případ samotného Šamši-Adada – ve více akkadském Ekalátum vládl jeho starší syn babylonského jména Išme-Dagán, zatímco v amorejském Mari syn s amorejským jménem Jasmach-Adad (shodný predikát „slyšel“).

⁹⁹ Již Gelb 1961: 66. Durand jeho tezi nejdříve odmítnul (Charpin – Durand 1986: 154), později přijal za svoji (Durand 2004).

¹⁰⁰ Dittografii předpokládá Finkelstein (1966: 99).

4. *Paronymie, konkrétně asonance*

Asonance je hlavní příčinou zmíněných koruptel. „Funguje“ tam, kde ji lze očekávat, na začátku jednotlivých sekvencí: Ḫarḫaru // Mandaru, Adamu // Suḫlamu, Emsu // Ḫarṣu, Zuabu // Nuabu v 1. sekvenci, Jakmeni // Jakmesi ve 2. a Kikkia // Akia ve 3. Netřeba dodávat, že pro tyto důležité mnemotechnické pomůcky – typické snad pro každou starověkou genealogii Předního východu – těžko hledat historické ospravedlnění (Čech 2009: 81).

5. *Rubrika*

První část AKL je přehledně rozdělena na tři oddíly pomocí souhrnů (akk. *naḫḫaru*), které udávají počet uvedených členů, čímž umožňují kontrolu kopií. To efektivně bránilo nivelizaci počtu členů, viz § 7.

6. *Vložení cizí sekvence*

Není sporu o to, že druhý, retrográdní oddíl byl jako celek přejat z jiného pramene, proto byl první člen třetího oddílu – Sulili – dodatečně označen za syna prvního (tedy nejmladšího) člena druhého oddílu (Aminu).

7. *Standardizovaná velikost sekvencí*

Souhrnné údaje první části (17, 10 a 6 králů) působí proti možným tendencím ke standardizaci jejich velikosti, druhá část je kontinuální a zřetelněji nedělená. Wilsonem (1977: 97) rekonstruované genealogie Šamši-Adada a Erišu II. mají shodně 11 členů, i když tento výsledek nemá výraznou oporu ve výsledném rozvržení dokumentu. Ke stejnému číslu došli Malamat (1968: 165), Wilson (1977: 21-26) i Glassner (2005: 73), kteří je srovnávají se stejnou maximální délkou udávanou některými etnology pro segmentované seznamy předliterárních kultur (Pritchard 1940: 108; Balandier 1999: 109).¹⁰¹

Genealogie Chammurapiho dynastie (GHD)

Dva body – funkci tabulek typu amuletu a výklad prvních tří dvojic jmen – může osvětlit srovnání s textem, zveřejněným v 60. letech (Finkelstein 1966) a od té doby často komentovaným (Lambert 1968; Malamat 1968; Wilson 1977: 107-114; Charpin – Durand 1986: 159-170 atd.). První část – podle které tabulka získala své běžné označení – obsahuje jména předků Chammurapiho dynastie a králů této dynastie až po Amí-ditana na 28. řádku rubu tabulky. Následuje víceméně souvislý text, který explicitně dodává kontext tohoto královského seznamu: „doba Amorejců, doba Chanejců, doba Gutejců, doba těch, kteří na této tabulce nejsou uvedeni a vojáci padlí ve službě svému pánu, královi synové, královny dcery, všichni lidé od východu po západ Slunce, kteří nemají, kdo by se o ně postaral, přijďte sem, jezte, pijte, požehnejte Amí-šaduku syna Amí-ditany, krále Babylonu.“

¹⁰¹ První badatel udává ve svém klasickém díle o Nuerech čísla 11-12, druhý 14.

I u tohoto seznamu všem jménům předchází vertikální klín, který vynecháme. Relevantní pasáže AKL jsou pro srovnání uvedeny v pravém sloupci.

GHD	AKL
<i>A-ra-am-ma-da-ra</i>	3. 𒄩𒄬𒄫𒄬𒄫𒄬 Mandaru
<i>Tu-ub-ti-ja-mu-ta</i>	1. 𒄫𒄬𒄫𒄬 Adamu
<i>Ja-am-qú-uz-zu-ḫa-lam-ma</i>	2. 𒄫𒄬𒄫𒄬 Suḫlamu
<i>Ḫe-a-na</i>	𒄫𒄬𒄫𒄬 Ḫanû
5 <i>Nam-zu-ú</i>	
<i>Di-ta-nu</i>	Didānu
<i>Zu-um-ma-bu</i>	Zuabu
<i>Nam-ḫu-ú</i>	Nuabu
<i>Am-na-nu</i>	
10 <i>Ja-aḫ-ru-rum</i>	
<i>Iḫ-ti-ja-mu-ta</i>	
<i>Bu-ḫa-zu-um</i>	
<i>Su-ma-li-ka</i>	
<i>Aš-ma-du</i>	
15 <i>A-bi-ja-mu-ta</i>	
<i>A-bi-di-ta-an</i>	

(3 špatně čitelné řádky, poté 9 králů Chammurapiho dynastie: Súmú-abum až Ammí-ditána)

revers

	BAL ERÍN MAR.TU
30	BAL ERÍN <i>Ḫe-a-na</i>
	BAL ERÍN <i>Gu-ti-um</i>
	BAL <i>ša i-na tup-ḫi an-ni-i la-ša-aṭ-ru</i>
	<i>ù AGA.UŠ ša i-na da-an-na-at be-li-šu im-qú-tu</i>
	DUMU.MEŠ LUGAL
35	DUMU.MÍ.MEŠ LUGAL
	<i>a-wi-lu-tum ka-li-ši-in</i>
	<i>iš-tu^d UTU.È.A a-du!^d UTU.ŠÚ.A</i>
	<i>ša pa-qí-dam ù sa-ḫi-ra-am la i-šu-ú</i>
	<i>al-ka-nim-ma an-ni-a-am a-ak-la</i>
40	<i>an-ni-a-am ši-ti-a</i>
	<i>a-na Am-mi-ša-du-qá DUMU Am-mi-di-ta-na</i>
	LUGAL KÁ.DINGIR-RA ^{ki}
	<i>ku-ur-ba</i>

Textové chyby

Není sporu o tom, že srovnání prvních tří jmen se jmény AKL jasně ukazuje na jejich společný původ. Již editor GHD (Finkelstein 1966) považoval v tomto ohledu za původnější AKL s tím, že jména psaná ve dvou paralelních sloupcích byla v GHD spojena dohromady. A to nikoli otročským opisem znaků, ale volnějším způsobem, který mimo jiné umožnil určit čtení prvních znaků jmen KIT-*la-mu* a DU-*di-ia*.¹⁰² Tento názor byl dlouho všeobecně přijímán a modifikován jen v otázce, o jaký druh koruptely šlo, popř. jaké bylo originální znění a zda také předávalo jména kmenů. Až Charpin – Durand (1986: 159-160) celý proces otočili – podle nich jsou původnější dlouhá jména z GHD, víceméně podle principu *lectio difficilior potior*. To akceptoval např. Yuhong (1998), přesto s nimi nemůžeme souhlasit. Nejlépe vystihl vztah obou pramenů Glassner (2005: 92²⁸): „Toto jsou dvojitá jména utvořená ze dvou původně oddělených částí. V této studii není prostor vysvětlit amalgám, pomocí něhož písaři znali více jazyků konstruovali nová a příhodná jména k užití při pohřební hostině tím, že žonglovali sumerskými a babylonskými slabičnými hodnotami a obratně si hráli se sumerskými, akkadskými a amorejskými slovy... První dvojité jméno, Aram-madara, znamená ‘miláček (?) je v slzách’, druhé, Ṭūbti-jamuta ‘moje štěstí zemřelo’ a třetí, Jamquzzu-ḫalama ‘přepadlo ho zřícení’“.¹⁰³ Tito písaři nevymýšleli volně jména nová, ani nekomolili bezmocně ta stará – tradovaný materiál podle nejlepšího vědomí upravili tak, aby odpovídal jejich koncepci dějinného vývoje. Jinými slovy „minulost... je rekonstrukcí společností a lidských bytostí dřívějších dob lidmi a pro lidi chycené v síti dnešní reality.“¹⁰⁴

Ve zlatém věku studia královských seznamů, který následoval po publikaci GHD, rozdělil A. Malamat (1968) jejich strukturu podle historiografického charakteru a funkčního zaměření na čtyři části: a) genealogický kmen (*genealogical stock*), tj. generace společných předků; b) určující rodokmen (*determinative line*), tj. specifický původ etnika nebo dynastie; c) tabulku předků (*table of ancestors*), a d) skutečnou historickou genealogii nebo dynastii (*concrete historical line*). Jeho zdařilé *termini technici* tu jsou přejaty v původním znění.

¹⁰² Přesněji řečeno, jak ho četl písař zodpovědný za znění GHD. Badatelé se vesměs snažili při interpretaci assyrských jmen vystačit s akkadštinou, např. vždy *ṭūdija* „moje cesta“ a nikdy *dūdija* „můj miláček“ (čímž se otevírá cesta k izraelskému Davidovi, po které se nebudeme pouštět). Starověcí písaři byli zjevně odvážnějšími filology.

¹⁰³ *These were double names constructed from two originally distinct components. It is not within the scope of the present study to explain the amalgamations by means of which polyglot scribes, juggling the Sumerian and the Babylonian syllabic values of the graphic signs and skilfully playing on words in Sumerian, Akkadian, and Amorite, constructed new and appropriate names for use in the funerary meal... The first double name, Aram-madara, means „The lover (?) is in tears“, the second, Ṭūbti-yamuta, „My happiness has died“, and the third, Yamquzzu-ḫalama, „Ruin befell him“.* Tato interpretace zaslouží přednost před čistě akkadskou, která např. *ṭūbti* vysvětluje jako „moje cesta“ (Finkelstein 1966 a další).

¹⁰⁴ *The past... is a reconstruction of the societies and human beings of former times by men and for men caught up in the network of today's human realities.* Citát z úvodu francouzského historika a jednoho ze zakladatelů školy *Annales* Luciena Febvra ke knize Charlese Moraze *Trois essais sur Histoire et Culture*, vypůjčený jako moto J.-J. Glassnerem (2005).

Svoje závěry vtělil do následující srovnávací tabulky (Malamat 1968: 172):

5. Komparativní tabulka struktury královských geneologií

MALAMAT: *King Lists of the Old Babylonian Period and Biblical Genealogies*

COMPARATIVE STRUCTURAL TABLE OF ROYAL GENEALOGIES

	BABYLONIA (Sumuabum) (GHD)*	ASSYRIA (Shamshi-Adad) (AKL)	ISRAEL (David) (Saul)	
Group (a) Genealogical Stock	Ara(m/Ḫarḫar) (1)	Ṭudiya (1)	Shem	
	Madara (2)	Adamu (2)	Arpa//chshad (Kenan)	
	Tu(b)ti(ya) (3)	Yangi (3)	Shelah	
	(Y)amuta/Atamu (4)	Sa/i/uḫlamu (4)	Eber	
	Yamqu (5)	Ḫarḫaru (5)	Peleg	
	Suḫ(ḫa)la(m)ma (6)	Mandaru (6)	Reu	
	Ḫeana (7)	Emsu (7)	Serug	
	Namz/ṣū (8)	ḪARṣu (8)	Nahor	
	Ditānu (9)	Didānu (9)	Terah	
	Zummabu (10)	Ḫanū (10)		
	Namḫū (11)	Zu'abu (11)		
		Nuabu (12)		
Group (b) Determinative Line	Amnānu (12)	Abazu (13)	Abraham	
	Yaḫrurum (13)	Bēlū (14)	Isaac	
	Azarah (15)	Jacob		
	Ušpiya (16)	Judah	Benjamin	
	Apišašal (17)			
Group (c) Table of Ancestors	Ipti-yamūta (14)	Ḫalē (18)	Perez	—
	Buḫazum (15)	Samanu (19)	Hezron	—
	Su-malika (16)	Ḫayanu (20)	Ram	X (a Benjaminite)
	Ašmadu (17)	Ilu-mer (21)	Amminadab	Aphiah
	Abi-yamūta (18)	Yakmesi (22)	Nahshon	Bechorath
	Abi-ditan (19)	Yakmeni (23)	Salma	Zeror
	Ma-am(?) -x-x-x (20)	Yazkur-ēl (24)	Boaz	Abiel
	Šu-x-ni(?) -x (21)	Ila-kabkaku (25)	Obed	<Ner>
	Dad(banaya [?]) (22)	Aminu (26)	Jesse	Kish
	Sumuabum (23)	Shamshi-Adad (27)	David	Saul
Group (d) Historical Line	(Sumula'ē) (24)	(etc.)	(etc.)	(etc.)
	(Zābium) (25)			
	(Apil-Sin) (26)			
	(Sin-muballit) (27)			
	(Ḫammurapi) (28)			
	(etc.)			

Takto systematizované údaje napovídají, že nejstarší část seznamů obsahuje transonymizovaná propria, která mohou být společná více konkrétním etnikům či královským rodům – v případě AKL a GHD (a do určité míry i UKL) etnonyma, v případě Izraele a EKL toponyma. S tímto bodem velice umně operuje historiograficky orientovaná část ugaritského písemnictví. Hlavním hrdinou Legendy o Aqhatovi (KTU 1.17-1.19) je Danel, postava známá i z Tanachu, hlavní postavy Legendy o Keretovi (KTU 1.14-1.16) zase odkazují na churritský prostor.

GHD v každém případě sahá hluboko do minulosti. Oproti tomu seznam vládců Larsy nehledá umělé spojení na starší panovníky, známé např. ze SKL, a začíná až od amorejské dynastie, jejíž postupnou akkadizaci dokládá. Našel se ve formě písařského cvičení, obsahujícího stejný text na líci i rubu tabulky. Antroponyma jsou často doložena i z jiných zdrojů, někteří vládcové (Zabája, Abí-saré) se ve svých nápisech ještě pyšní titulem *rabiānu* „šejch“ (Stol 1976: 87n.). Zajímavé je, že všechna starší jsou jednoelementová, zatímco všechna z doby pozdější dvoelementová:¹⁰⁵

Naplánnum – Jemsium – Sámium – Zabája – Gungunum – Abí-saré – Súmú-’El – Núr-Adad – Sín-iddinam – Sín-iríbam – Sín-ikišam – Šillí-Adad – Varad-Sín – Rím-Sín.

Egypt

Po shrnutí formy a funkce královských seznamů Mezopotámie je třeba pohlédnout opačným směrem a krátce se seznámit se situací na západ od Syropalestiny, konkrétně u starověkých velmocí Egypta a Chetitské říše. Jakýkoli genetický vztah tamního relevantního materiálu se syropalestinským je málo pravděpodobný na úrovni hamito-semitské (afroasijské) a prakticky vyloučený v šeré nostratické minulosti. Ovšem vliv areální byl zcela reálný, vždyť jak egyptologie, tak chetitologie vnímají – více či méně oprávněně – syropalestinský areál jako svoji periferii;¹⁰⁶ již ve „starokanaánské“ Eble byla nalezena řada egyptských artefaktů a Ugarit přešel ve 14. stol. př. Kr. z egyptské kontroly právě pod chetitskou. A politické reálie se mohly projevit zejména v dokumentech povahy politické, jimiž královské seznamy nepochybně alespoň částečně jsou.

Na podrobný rozbor egyptského materiálu nemám prostor ani předpoklady. Nedávné shrnutí (Hoffmeier 2003: 68, odtud i další citace) sice definuje, že „technicky je sbírka tří či více jmen ‘skupina’ a pravý královský seznam řadí jména ve správném historickém pořadí spolu s délkou vlády“, ovšem uvědomuje si, že „podle zmíněné definice vyhovuje těmto požadavkům jediný egyptský pramen, Turínský kánon“.¹⁰⁷ Ten předává, počínaje druhým sloupcem, jména faraonů od prvního – Meniho – až po vládcu 17. dynastie. První sloupec je dosti poškozený, zjevně však obsahuje teonyma, vepsaná po vzoru RNs do kartuší s nadpisem „Králové Horního a Dolního Egypta“. Tito „králové“ měli – podobně jako předpotopní sumerští panovníci – vládnout nebyvale dlouho, např. Thovt 7726 let.

Citovaným pravidlům by také v Syropalestině vyhověl maximálně jeden zástupce, jímž je seznam z Mari, který uvádí i léta vlády, ovšem u pouhých „místodržicích“ – *šakkanakkū* (viz dále).

¹⁰⁵ Podle Van de Mierop 2010: 298, srov. Grayson 1980-1983: 89.

¹⁰⁶ Nově definovat kulturně-historickou mapu regionu je cílem projektu GAČR 404/09/0162 *Centrum či periferie? Dějiny a kultura Syropalestiny*.

¹⁰⁷ *Technically, a collection of three or more names is a "group" and a true king-list arranges names in proper historical order and provides the length of reign. Following this definition, the only Egyptian source that meets these requirements is the Turin Canon.*

Vraťme se do Egypta, kde „termín královský seznam byl použit na širokou škálu seznamů, včetně seznamů pohřebních obětí jako těch z Karnaku, Abydu a Sakkáry. Taková ‘kultická shromáždění zesnulých králů’, jak je nazývá Donald Redford, jsou hojná a značně se liší délkou. Tohoto druhu jich známe tucty, ale málokdy se používají k historickým rekonstrukcím kvůli své stručnosti a – v některých případech – zmatenému pořadí“.¹⁰⁸ Ačkoli z citovaného úvodu není jasné, zda se „stručnost“ (brevity) vztahuje k počtu jmen – což by bylo v jistém rozporu s postřehem, že se seznamy „značně liší délkou“ –, nebo k dodatečným informacím, vyplývá z něj jasně, že egyptologie v podstatě rezignovala na královské seznamy jako primární historický pramen. A to i kvůli „zmatenému pořadí“, které ignoruje jednotlivce i celé – z pohledu zadavatele nelegitimní – dynastie. Komplementárním zjištěním je fakt, že seznamy přesto plní svoji úlohu, neboť mají zpravidla kultickou funkci; chronologie je pro ně sekundární a tudíž postradatelná.

Chetitě

Syropalestina se dostala do chetitské sféry zájmu již v době Chattušiliho I. (obvykle datován za pomoci střední chronologie ca. 1650-1620 př. Kr., řidčeji podle krátké do 16. století¹⁰⁹). Za Novochetitské říše Chetitě její značnou část – včetně Ugaritu – kontrolovali pomocí vedlejší dynastické větve sídlící v Karchemiši. Obvykle se jejich politický vliv v Syropalestině klade do kontrastu s kulturním vlivem semitským a churritským, jenž na ně z této oblasti působil a který je patrný formálně – přijatou variantou klínopisu – i obsahově – překlady některých děl (Velhartická i.p.b). Právě v případě Ugaritu se opačně směřujícím kulturním podnětům tolik pozornosti nevěnuje, nepochybně však existovaly – logicky se nabízely ty, které jsou spjaté s královskou ideologií.¹¹⁰

Chetitské „královské seznamy“ (Otten 1951) jsou fragmentárně dochované rituální texty vypočítávající oběti pro mrtvé krále a královny, kteří se „stali bohy“. Zájem o historii vlády je patrnější v královských nápisech, které se událostem v minulosti buď zcela, nebo z části – např.

¹⁰⁸ *the term king-list has been applied to a wider variety of lists, including the funerary offering lists, such as those at Karnak, Abydos and Sakkara. Such "cultic assemblages of deceased kings," as Donald Redford calls them, are abundant, and vary considerably in length. Of this type, dozens are known, but they are rarely consulted in historical reconstructions because of their brevity and, in some cases, confused order.*

¹⁰⁹ To odráží současnou situaci v hledání správné chronologie pro 2. tis. př. Kr., jak ji z mezopotamského pohledu na závěr konference věnované této otázce shrnul Tanret (2000: 6): „Volba je mezi krátkou a novou chronologií... Chetitská chronologie je stále problém, ale to nemůže být, vzhledem k mnoha nejistotám zvláště ohledně trvání vlád, pádnější námitka.“

¹¹⁰ Tezi o tom, že omezená svrchovanost ugaritských panovníků a jejich podřízenost chetitskému vládcovi se zrcadlí v celkovém rozvržení nejznámější ugaritské látky – Baalova cyklu, zejména ve vztahu Baal-El, rozpracoval Smith (1994; 2010). Pozoruhodným paralelám mezi ugaritskou legendou o Aqhatovi (KTU 1.17-1.19) a chetitským dílem známým jako mýtus, legenda či pohádka o Appu (Siegelová 1971), které jdou výrazně za úroveň shodných motivů, se věnuje v připravovaném sborníku překladů syropalestinských literárních skladeb. Může jít o čerpání ze stejného, patrně churritského pramene.

v preambuli – věnují a často pomocí ustálených spojení popisují, který král kde zvítězil a v jakém byl příbuzenském či jiném vztahu k ostatním.¹¹¹ Autoři některých historiograficky laděných děl (Vyprávění o městě Zalpa, Telipinův edikt, různé vazalské smlouvy) podávají obvykle v prologu „pololegendární zprávy, aby uvedli a vysvětlili následující nelegendární historické vyprávění“ (Hoffner 1980: 291). Posloupnost panovníků novochetitského království lze proto spolehlivě rekonstruovat. Královská (trůnní) jména jsou vybírána z omezené množiny proprií, aniž by však za sebou někdy následovala dvě stejná, čímž je splněna jejich lokalizační a diferenciativní funkce: Tutchalija – Šuppiluliuma – Arnuvanda – Muršili – Muvatalli – Muršili (= Urchi-Tešup) – Chattušili – Tutchalija – Arnuvanda – Šuppiluliuma.¹¹² Tato praxe nepochybně sahá do doby starší, jak dokládají starochetitská a středochetitská RNs. Jejich posloupnost bývá – hlavně podle *Telipinova ediktu* (CTH 19) a s vědomím jistých mezer – rekonstruována asi takto:¹¹³ Pitchana – Anitta¹¹⁴ – ... – Labarna – Chattušili – Muršili – Chantili – Zidanta – Ammuna – Chuzzija – Telipinu – Tachurvaili – Alluvamna – Chantili – Zidanta – Chuzzija – Muvatalli – Tutchalija – Arnuvanda – Chattušili. Celou řadu identických nechetitských proprií nacházíme už na kappadockých tabulkách (19.-18. stol. př. Kr.): Ḫattušili, Muršili, Ḫuzzija, Tutḫalija, Labarna a především Piḫana a Anitta.¹¹⁵ Ti byli přímo vládcí – *rubā’um* – Kaneše, kde se pro 1b (ca. 1800-1720 př. Kr.) rekonstruje posloupnost Ḫurmeli – (Ḫarpatiwa –) Inar – Waršuma – Piḫana – Anitta – Zuzzu (Dercksen 2004: 137). Jsou z tohoto pohledu jakýmsi prologem chetitské historie. Počátek její státnosti přibližuje současná standardní příručka (Bryce 1998: 65; 406³) takto: „... prvním jasně doloženým králem byl muž jménem Chattušili, ... ačkoli téměř jistě Chattušili nastoupil po králi zvaném Labarna.“¹¹⁶ Podobně shrnuje *communis opinio* už dřívější klasické zpracování (Gurney 1961: 23): „... jeho původní jméno nebylo Chattušili, nýbrž – jako jeho otce – Labarna“, které udává i akceptovatelný důvod změny jména: „Tudíž můžeme uzavřít, že tento král přemístil během své vlády svoje hlavní město z Kuššary do Chattuše a následně

¹¹¹ Přehled chetitské historiografie zpracoval např. Hoffner (1980). Asi čtvrtina záznamů podle CTH je historické povahy.

¹¹² Podle Van de Mieroop 2010: 301. V podrobné tabulce (Beckman 2000: 26n.) je navíc jako třetí od konce uveden Kurunta = Ulmi-Tešup. Jeho ambice byly záhy ukončeny bitvou s Tutchalijou u Nichrije a tudíž mu také zůstalo churritské jméno.

¹¹³ V této i některých dalších uvedených sekvencích nejde o historickou rekonstrukci, nýbrž o onomastický přehled, a proto nejsou králové stejného jména odlišeni římskými číslicemi. Takové odlišení zavádí jednoznačnou diferenciaci (viz krátce úvod) cizí jak starověku, tak – bohužel – modernímu bádání včetně chetitologie (Hoffner 1980 shrnuje spor o tom, který z obou Šuppiluliumů je autorem nápisu z Nišantaš, Freu 2004 o tom, který z nich uzavřel smlouvu s Ugaritem, Beckman 2000: 20 problém s více Chattušili, atp.).

¹¹⁴ „I když se Anittovo království brzy po jeho smrti zhroutilo, uchování jeho památky v pozdějších záznamech může naznačovat, že byl považován za předka pozdějšího chetitského královského domu“ (Van de Mieroop 2010: 124n.).

¹¹⁵ „Other Hittite royal names recorded on Cappadocian tablets are *A-ni-ta* = Anittaš, *Du-ud-ḫa-li-a* = Tutḫalija, *Ḫu-zi-a* = Ḫuzzija and possibly *Bur-ši-li* = Muršili. Lewy in RHA III (1934) 1 mentions *Bi-it-ḫa-na* = Biḫana“ (Gelb 1935: 34²). K Anittovi Kryszat (2004), k Labarnovi Donbaz (1993).

¹¹⁶ ... *first clearly attested king was a man called Hattusili. Although almost certainly Hattusili succeeded a king called Labarna.*

přijal jméno Chattušili.¹¹⁷ Při rekonstrukci těchto událostí, obvykle datovaných do poloviny 17. století př. Kr., se vychází v první řadě ze znění CTH 19, kde, podle Bryce (1998: 69), se po popisu Labarnovy vlády „užívá téměř stejných slov k popisu úspěchů jeho předpokládaného nástupce Chattušiliho. Nemohlo by tomu být tak, že Labarna a Chattušili byli jednou a tou samou postavou, kterou autor *Výnosu* omylem rozdělil na dvě?“¹¹⁸ V každém případě se tento výnos „zachoval pouze v pozdních kopiích – fragmentární akkadské a devíti exemplářích chetitské verze.“¹¹⁹ O ostatních pramenech k Chattušiliho vládě – *Análech* a *Závěti* – platí víceméně totéž: dochované rukopisy pocházejí až ze 13. století a jsou psané jak v akkadštině, tak v chetitštině (Bryce 1998: 66n.). Badatelé nemají jasno v tom, která z jazykových mutací je původní, i když se poslední dobou přiklánějí k akkadštině.¹²⁰ Hovoří pro ni i skutečnost, že všechny „pravé a legálně autentické originály“ (van den Hout 2009: 30), především dopisy a nápisy na předmětech, jsou až hluboko do 15. stol. př. Kr. pouze akkadské. Stále tedy není jasné, zda Labarna a Chattušili byli jedna, dvě, nebo tři osoby a „historické“ prameny k vládě Chattušili I. jsou o tři až čtyři staletí mladší než doba, do které bývá jeho vláda kladena. „Chetitský zvyk poskytovat přehledy dřívějších vlád může být považován za požehnání pro historika, ale může být také léčkou, pod jejímž vlivem budeme opakovat zcela vymyšlené příběhy“ (Van de Mieroop 2010: 125).¹²¹

Tato historická – či spíše historiografická – exkurze chtěla podtrhnout fakt, že i v případě, kdy máme narativní „historické“ epigrafické prameny k dispozici, není jejich věrohodnost nezpochybnitelná a na nich založené historické rekonstrukce – ať chtějí, nebo ne – je z velké části racionálně parafrázují a pokračují ve snaze starověkých autorů o historizaci mytologie a mytologizaci historie. Když badatelé staví Chattušiliho do čela chetitské dynastie, činí totéž, co jeho jmenovec Chattušili III., vládnoucí o staletí později: „Tak (praví) tabarna Chattušili, velký král, král Chatti, hrdina, miláček bohyně slunce z Arinny, boha bouře z Neriku, a Ištar ze Samuchy; syn Muršiliho, velkého krále,...; vnuk Šuppiluliumy,...; potomek Chattušiliho, velkého krále z rodu Kuššaru, vybraného bohy.“¹²² S tímto vědomím se zaměříme na analýzu

¹¹⁷ ... his original name was not Hattusilis but Labarnas, like his father. Hence we may conclude that this king during the course of his reign transferred his capital from Kussara to Hattusas and adopted in consequence the name of Hattusilis. Podobně Van de Mieroop (2010: 125): „Z Chattuše vytvořil svoje hlavní město a zřejmě si i změnil jméno, aby se shodovalo se jménem jeho sídla.“ Jako „znovuzaložil“ je třeba chápat nejednoznačnou formulaci, podle které „král Chattušiliš (asi 1650-1620) založil po opanování centrální Anatólie nové hlavní město říše Chattušaš“ (Marek – Oliva – Charvát 2008: 178); viz také Otten 1966: 114.

¹¹⁸ *The Proclamation uses almost identical wording to describe the achievements of his alleged successor Hattusili. Could it be that Labarna and Hattusili were one and the same person, that the composer of the Proclamation wrongly turned them into two?* Bryce sám tuto možnost vzápětí odmítá, jiní (např. Otten 1966) přijímají.

¹¹⁹ ... survives only in late copies – a fragmentary Akkadian version and nine exemplars of a Hittite version.

¹²⁰ Přehled vývoje bádání k této otázce podal van den Hout (2009), též shrnul výsledky svého výzkumu elektronicky: http://oi.uchicago.edu/pdf/08-09_vdHout.pdf.

¹²¹ Minimalistické tendence v současné chetitské historiografii a filologii se projevují i snahou sloučit staré a střední období, případně staré období vnímat jako prehistorické, bez písemných pramenů (van den Hout 2006; 2008). Méně pesimistický je Archi (2010).

¹²² CTH 88. Srov. v této souvislosti zejména Ishida 1977: 15-18.

některých problémů spjatých s rekonstruovanou posloupností chetitských královských jmen, tedy s implicitním chetitským královským seznamem.

Královská propria navazují na formy dobové regionální onomastiky, aby se z ní postupně vydělila funkčně. Jsou z velké části doložena už ve staroasyrské době a čistě chetitská mezi nimi prakticky nenajdeme. První králové – Pitchana, Anitta – mají jména churritská, další králové s prvky chattijskými a luvijskými. Antroponymum „zakladatele“ starochetitské říše Ḫattušili je odvozeno protochattijským derivačním sufixem *-il* od toponyma Ḫattuš-. Nejstarší doklad totožného propria pochází ze staroasyrského Ališaru 14,4-5 (Gelb 1935: 23): [...]Ḫa-tù-ši-il₅ a-n[a-kam i-na na]-áš-pè-er-tí-šu „... Ḫattušili z[de] [ve] své zprávě...“ (14: 4-5). Dokládá mimo jiné již pro tuto dobu existenci názvu města, zejména však specifikuje užití tohoto sufixu coby adjektivizujícího sufixu příslušnosti, jímž se tvořila antroponyma, ale i teonyma především od toponym, avšak – což je důležité – i od apelativ (např. ^{LÜ}šabtarili, kultický hudebník).¹²³ Proč Chattušili upřednostnil vyjádření své identifikace s novým centrem říše právě touto jazykovou formou a ne jinou?¹²⁴ Snad z důvodů prestižních.¹²⁵ V syropalestinské semitské oblasti mu tedy funkčně spíše než nisba, vyjádřená např. ugaritským *-j*, vyjadřující původ, tedy něco sekundárního a odvozeného, odpovídá sufix *-ān* (ugaritským zápisem *-n*), což je zajímavá paralela, ke které se vrátíme při studiu jmen legendárních ugaritských vládců.

Chattijský sufix nebyl příliš produktivní, nicméně se udržel po celou dobu chetitské říše, patrně i díky konvergenci až blendingu¹²⁶ s adverbialním (vlastně nominativem-akuzativem neutra plurálu) *-ili* (např. *nešili*, *nešumnili* „po chetitském, chetitsky“), přejatým pro změnu z luvijského sufixu adjektiv (Melchert 2003a: 16¹⁰; Rieken 1999: 430 s pozn. 2125). Písaři jej s oblibou zapisovali akkadizovaně „teoforně“ jako dingir^{LIM}.

Staroasyrské tabulky používají velmi omezený znakový repertoár a kromě páru *i* a *e* zapisují slabiky s těmito vokalickými hodnotami vždy stejným znakem, konkrétně v případě *-il* znakem EL (= *il₅*). Navíc srovnáním některých dublet ve staroasyrských osobních jménech s elementem *ilum* „bůh“, např. *I-lí-ba-ni* // EL-*ba-ni* (odmítl Hecker 1970: 145), *A-bi-EL* // *A-bi₄-li* a některé další a analogicky ke čtení *ilī* pro sumerogram AN dospěl Hirsch (1961: 40-44) k závěru: „Při souběžném výskytu AN, EL a *ì-lí* je po tom, co bylo řečeno k *Abum-ilum*, jasné rozhodnutí, kdy se AN či EL má číst *ilī* nebo *ilum* možné, jen když jsou k dispozici slabičné zápisy dotyčného jména“, čímž vlastně legitimoval hodnotu *il₅*. Možná by bylo lépe hovořit o akkado-gramu než novém čtení, které se prosadilo do AnOr 42 („jen ve vlastních jménech“) a s pochybnostmi i do MesZL.

Tyto nejistoty se projeví též ve zkoumání zmíněného chattijského sufixu. Byl dříve čten *el*, např. kappadocké Ḫa-tu-ši-el (Laroche 1966: 65), a považován mj. za původ chetitské

¹²³ Srov. mimo jiné Laroche (1966: 247-252), Tischler (1995: 636), Melchert (2003: 16¹⁰), Soysal (2004: 9) a Goedegebuure (2008: 146).

¹²⁴ Např. chetitským *-(u)man* (Laroche 1966: 255-263; Yakubovich 2010: 217), luvijským *-wanni* (Laroche 1966: 259n.), *-ziti/a* (Laroche 1966: 324) atp. (přehled Laroche 1966: 278).

¹²⁵ K sociolingvistické analýze takových důvodů viz Yakubovich 2010.

¹²⁶ Laroche (1966: 250) hovoří o „confusion“. Obecně k blendingu v chetitštině Tischler 2009.

pronominální koncovky genitivu *-ēl*. Nově se naopak namítá, že „domnělé odvození chetitské koncovky zájmeného genitivu *-ēl* z chattijského derivačního sufixu *-il-* (tedy již ne *-el!*) je fonologicky nemožné“ (Melchert 2003a: 16). Za jistou „přechodovou“ fází můžeme považovat Tischlerův „Zugehörigkeitssuffix *-el, -il*“ (1995: 636).

Podobně četl ve své edici staroasyrských tabulek (ICK 3) Matouš *il₅*, aby se kritik tohoto čtení Hecker omezil v ICK 4 na *il₅*. Převládající současný názor praví, že „jediná zjistitelná výpůjčka derivační morfologie z chattijštiny do chetitštiny je sufix *-il*, tematizovaný jako *-ilⁱ*“ (Goedegebuure 2008: 147).¹²⁷ Upozorňuje vzápětí (Goedegebuure 2008: 147²⁶), že je třeba ho odlišit od luvijského sufixu *-ili*, pro který uvádí jako příklad *ḫantili* „first“. A právě tento příklad provokuje k dalším otázkám – tato číslovka je totiž totožná s propriem dalšího starochetitského krále, jenž se podle Telipinova výnosu ujal vlády hned po Chattušiliho nástupci Muršilim. Na jedné straně lze v takovém případě opět oprávněně uvažovat o blendingu – odlišný původ obou sufixů je stírán shodnou propriální kategorií královských antroponym. Na druhé straně lze ona propria dělit i podle kategorie legitimacy, kde králové s chattijským *-ili* trůn dědili (a mají tedy nárok na trůnní jméno) a králové bez něj ho získávali jinou, méně legitimní cestou (a tedy jim trůnní jméno předešlým vládcem dopřáno nebylo). Legitimizující funkci tohoto sufixu bral vážně i již zmíněný Chatušili III., když svého předchůdce označoval výhradně jeho churritským jménem Urchi-Tešup, nikoli etablovaným trůnním jménem Muršili. Bádání tento fakt reflektuje: „Všichni čtyři jedinci, kteří inaugurovali královská jména luvijského původu – tedy Labarna I., Chantili I., Zidanta I. a Muvatalli – se dostali k moci sňatkem a/nebo vraždou“ (Yakubovich 2010: 251; podobně např. Soysal 2004: 9). Bez vraždy se přitom obešel pouze Labarna, který, jak jsme viděli, stojí spíše před – nebo nad – vlastní chetitskou královskou linií. Fakt, že se jména ostatních tří brzy nato v chetitském královském onomastikonu opakují, lze vysvětlit více způsoby,¹²⁸ a Yakubovichův závěr, že četnost luvijských královských jmen dokládá „vědomou snahu vládců starochetitské říše integrovat cizí elementy do vládnoucí třídy“ (2010: 253), není zcela přesvědčivý. Zajímavé naopak je, že sémantika oněch čtyř jmen jako by charakterizovala formální nároky na chetitského panovníka: král, první, syn, silný.¹²⁹ A pokud vládl i druhý král jménem Ammuna (Otten 1966), opakuje se po několika generacích celá „luvijská“ sekvence Chantili – Zidanta – Ammuna – Chuzzija, což je velmi zvláštní. „Silný“ je i význam dalšího ze starých chetitských královských antroponym – Chuzzija, přijmeme-li pro jeho výklad semitskou etymologii (\sqrt{zz} + suf. *-ija*). Tuto lákavou interpretační linii nebudeme dále sledovat.

Závěrem poukažme na ne zcela ostrou hranici mezi apelativní a propriální sférou termínu *t/labarna* „k/Král“. Běžně se považuje za přejatý z chattijštiny (Soysal 2004: 9,190) spolu s řadou

¹²⁷ ... the only ascertained borrowing of derivational morphology from Hattian and Hittite is the suffix *-il*, thematicized as *-ili*.

¹²⁸ Nejen tím, že „když se už jméno jednou stalo součástí královského onomastického repertoáru, mohlo být dáno chetitskému princí“ (Yakubovich 2010: 252), ale třeba i projekcí quasi-archetypálních situací do *illo tempore*.

¹²⁹ Jejich jména by se tak blížila charaktonymům.

dalších termínů vztažených ke kralování,¹³⁰ systémově čistší je však jeho odvození z luvijštiny, kde lze pár *tabarna* (král) – *tawananna* (královna) analyzovat analogicky jako **dab(a)ra/*tawana + -*b₃no* „silný“ a „spravedlivá“ (Melchert 2003a: 18–20; 2003b: 207; Yakubovich 2010: 229–232). Počáteční *l-* v *labarna* může být starším chetitským reflexem luvijského *ḫ* nebo *d* před ztrátou znělosti náslovných konsonantů, nebo naopak sekundární analogicky utvořený tvar kontaminovaný chattijskou opozicí maskulinního *l-* a femininního *t-*. Označení funkce *tabarna* by v takovém případě mohlo zůstat „femininní“ (srov. z chattijstiny přejaté *ta/ub(u)kanti* „korunní princ“), zatímco silněji propriální *labarna* by se sekundárně chattizovalo. Pominout nelze ani názor, že proprium *Labarna* je primární – podobné případy deproprializace jsou notoricky známé i z češtiny (císař, král). Apelativum *tabarna* by pak vzniklo připodobněním k *tawananna*.

Počátek chetitské státnosti vnímaný prizmatem osobních jmen lze vágně shrnout: po prehistorii spjaté s vládci (stěží králi) jiných měst (Kuššara, Kaneš) se na scéně objevuje s nimi spřízněný král Král a vzápětí první chattušan „Chattušan“ (Vavroušek 2010: 33), od něhož budou svoji vládu odvozovat další generace.

¹³⁰ U nás např. Vavroušek 2010: 34.

III. KRÁLOVSKÉ SEZNAMY SYROPALESTINY

Tato kapitola analyzuje královské seznamy, nalezené na třech lokalitách Syropalestiny z doby bronzové. Věnuje se historii bádání, nálezovému kontextu (spíše ve smyslu lingvistickém než archeologickém), snaží se postihnout funkci jednotlivých seznamů. V nich doložená královská antroponyma jsou analyzována a řazena do kategorií již dříve při studiu semitské onomastiky používaných (Noth 1980; Stamm 1939; Fronzaroli 1988). Přitom jsou německé výrazy *Bekanntnisname* (jméno obsahující výpověď obecného typu), *Vertrauensname* (jméno vyjadřující důvěru), *Dankname* (jméno obsahující poděkování) a *Wunschname* (jméno spojené s přáním) jako výhodné jednoslovné *termini technici* ponechány v původním znění.¹³¹ Pokud jsou totožná či blízká jména zachycena v katalogu amorejských antroponym (Gelb 1980: 553-653), je na tento záznam odkázáno signaturou „CAA“ s příslušným číslem.¹³² Tyto shody dokládají úzký, byť v každém případě odlišný vztah všech tří kultur k amorejskému etniku:¹³³ od prvního objevení této marginální entity v textech z Ebly¹³⁴ přes koexistenci v Mari až po prestižní amorejské dědictví v případě Ugaritu. Mohou tak pomoci při zkoumání „amoreizace“ Předního východu (Petráček 1989: 224-226, 233-236). Alternativní výklady jednotlivých antroponym, se kterými se neztotožňuji, jsou uvedeny zkratkou „alt.“.

Ebla

Palácový archiv města Ebly, datovaný obvykle do konce ranědynastického období,¹³⁵ byl jako naprostá senzace objeven italskými archeology pod vedením Paola Matthiae v letech 1974-1976. Epigrafik výpravy Giovanni Pettinato publikoval bezprostředně poté první zprávy¹³⁶ a velice záhy i přehled nalezených tabulek.¹³⁷ Tato vítaná rychlost byla pochopitelně v některých případech vykoupena menší precizností i formulováním ne zcela podložených hypotéz. Také se záhy ukázalo, že korpus tisíců tabulek a jejich zlomků, navíc v dosud neznámém jazyce a s některými nezvyklými čteními klínopisných znaků, přesahuje jeho možnosti. Proto poněkud revoluční formou vznikl paralelní ediční tým, čehož výsledkem jsou dvě ediční řady věnované eblajským

¹³¹ S vědomím toho, že tyto kategorie mají pouze relativní platnost, přechod mezi nimi je plynulý, a že „... v pozadí všech jmen... je přání“ (Noth 1980: 133).

¹³² Pod „blízkým“ rozumím jméno tvořené stejnými elementy ve stejném pořadí. Pokud se k jednomu jménu vztahuje více položek z katalogu, jsou uvedena všechna čísla.

¹³³ Či sociolektu, viz závěr a zejména úvahy k seznamům z Mari, pozn. 98.

¹³⁴ Archi 1985, Buccellati 1992, 1995; Gordon 1997.

¹³⁵ Tedy asi do 24. stol. př. Kr., doby krátce předsargonské (zničením Ebly se pyšní jak Sargon, tak jeho vnuk Narám-Sín). G. Pettinato (1981: 72n.) a jeho škola kladou toto datum ještě dál do minulosti. Tabulky skutečně vypadají archaičtější a nejvíc se podobají nálezům z Fáry a Abú Salábichu, ovšem některé prosopografické shody je pak těžké vysvětlit.

¹³⁶ Pettinato 1975.

¹³⁷ MEE 1, 1979.

textům: „Pettinatova“ MEE (*Materiali epigrafici di Ebla*) a „Matthiaeho“ konkurenční ARET (*Archivi reali di Ebla – testi*), od 80. let oficiální edice italské (popř. italsko-syrské) archeologické výpravy.

Před vlastní analýzou královských seznamů je třeba zodpovědět otázky, které jsou při studiu eblajského materiálu nevyhnutelné a které vyprovokovaly celou řadu stanovisek – jaké místo zaujímá eblajština v rámci semitských jazyků a zda jsou obě níže studované tabulky skutečně královskými seznamy.

Lingvistická klasifikace eblajštiny je spojena s řadou obtíží:¹³⁸

- blíže neznáme jazykový – zřejmě nesemitský – substrát, který postulujeme zejména kvůli specifickým rysům eblajských toponym (jinak Astour 1988: 552n.; 1992: 6-10)
- velká část textů (uvádí se kolem 80-90 %) je zapsána sumerogramy
- sylabicky zapsaná slova jsou z velké části předložky a onyma
- některé – nejen školní – texty jsou ovlivněny či přímo psány jinými skriptorii (Mari)
- sylabogramy částečně předávají pouze arcifonémy
- některé běžné sylabogramy zápis eblajštiny nepoužívá vůbec (ID)
- některé fonémy nemohou či nemusí být zaznamenány (hrdelní hlásky, *l*)
- sylabogramy reflektují pouze částečně slabičnou strukturu slov (běžně KVKV nebo KV pro KVK)
- gramatický tvar slov se ne vždy řídí kontextem, někdy je použit častější, „citační“ tvar¹³⁹
- srovnatelně starý semitský materiál existuje jen v (staré) akkadštině¹⁴⁰

Pettinato charakterizoval eblajštinu jako severozápadní semitský jazyk (*paleo-cananeo*, srov. Pettinato 1975). Byl v tom následován řadou dalších badatelů, zejména M. Dahoodem, který věnoval značnou pozornost hebrejsko-eblajským isoglosám, ať už skutečným, nebo domnělým (např. Dahood 1981). Velice rychle se však prosadil názor, že eblajštinu je třeba vnímat jako jazyk blízké příbuzný akkadštině (Gelb 1977), akkadský dialekt (Krebernik 1988), či přímo za akkadštinu (Sollberger v ARET VIII: 1). Zastánci různých pozic se různým způsobem vyrovnávali – a vyrovnávají – s často protichůdnou textovou evidencí.¹⁴¹ Krebernik (1996: 149) se domnívá, že eblajštinu „ lze klasifikovat jako raný dialekt akkadštiny“, a že „neakkadské semitské elementy v onomastice a v lexiku ukazují na přítomnost mluvčích jiných semitských jazyků, zřejmě předků pozdější severozápadní semitštiny. Hranice mezi akkadštinou a dalšími

¹³⁸ Většina bodů podle Krebernik 1996.

¹³⁹ Ten tak plní funkci jakéhosi neměnného eblaitogramu, např. *ma-lik-tum* „královna“ ve všech pádech.

¹⁴⁰ A v textech z Mari (Gelb – Kienast 1990: 1-26) a Tell Beydaru (Subartu 2 a Subartu 7), pokud mají být klasifikovány samostatně.

¹⁴¹ Matthiae (1996), ve snaze vyhovět všem táborům, převrací genetický strom vzhůru kořeny a postuluje jak východosemitský, tak západosemitský prajazyk za přímé předchůdce eblajštiny.

semitskými jazyky se, zdá se, nalézala někde v oblasti Ebly.¹⁴² Takovému typu klasifikace je lépe se vyhnout. Stejně dobře bychom mohli o nápisu z Deir 'Allā prohlásit, že „je dialektem aramejštiny, avšak ukazuje i na přítomnost hebrejských mluvčích v oblasti.“ Lze s úspěchem pochybovat o tom, že „hranice mezi akkadštinou a dalšími semitskými jazyky“ v době eblajských textů vůbec takto rigidně existovala,¹⁴³ tyto texty naopak názorně ilustrují tehdejší jazykové kontinuum. Toto poznání do určité míry odráží Lipiínského klasifikace, která eblajštinu řadí spolu s jazyky doloženými pro třetí tisíciletí př. Kr. z Tell Beydaru a Mari pod tzv. „paleosyrské dialekty“ příbuzné se starou akkadštinou a poněkud volněji s amorejštinou (Lipiński 1997: 47). K podobným závěrům přicházejí i Kienast (2001: 4n.), následující von Sodenovo (1981) „Nordsemitisch“ se svým „Altsemitisch“, Pettinato (2003) a další. Slovesný systém je velice blízký akkadštině a vyjadřuje v první řadě čas, nikoli vid. Vedle préterita, prézenta, specifické množiny imperfekt (jednoelementová propria) ukazují některé (nemnohé) propriální elementy i na verbalizaci akkadského stativu, pozdějšího západosemitského perfekta. Prakticky všechny mohou být interpretovány i odlišným způsobem,¹⁴⁴ ale jejich souhrn volá po jednotném výkladu (Pagan 1998: 12-16).

Ortografie, fonologie a morfosyntax eblajských antroponym s obledem na královskou onomastiku

KUL: v mnoha případech slouží jako „zkratka“ znaku BAL, psaného bez kolmého klínu; pravidelně v teonymu NI-*da*-KUL (von Soden 1987; Pomponio – Xella 1997: 256-288; Fronzaroli 1997: 18n.; Xella 1998; Stieglitz 2002: 210n.). Zřejmě šlo o vědomou úpravu – v případě sumerogramů písaři oba znaky spolehlivě odlišují. Tato paleografická ambivalence se promítá do interpretace EKL č. 8 (*Kulbānu*).

EN, NE, NI: „plevelné znaky“, pro které jsou doložena nejrůznější neortodoxní čtení (Krebernik 1982: 186, 196-199). Písaři si jimi vypomáhali, když příslušnou hláskovou sekvenci – např. /id/, /ru/ – nedokázali nebo z neznámých důvodů nechtěli předat jiným znakem.¹⁴⁵ Tato polyvalence stojí za více interpretacemi 12., 16. a 17. jména (*I-bí-NI-li-im*, *Da-NE-um*, *EN-ma-nu*).

V eblajské fonologii znak „iš“ by měl přednostně zastupovat *s* a *š*, zatímco *iš*₁₁ *d* a *t*“ (Krebernik 1988: 29; 1996: 248; srov. už Fronzaroli 1982; 2006: 25n.).¹⁴⁶ To se odráží v novějších normalizacích jmen králů č. 18, 20 a 33. Jedno antroponymum¹⁴⁷ však může být zapsáno oběma způsoby, jako např. u 18. monarchy eblajského seznamu: *iš*₁₁-*ru*₁₂-*ud-da-mu*

¹⁴² Podobným metodologicky pochybným způsobem stanovili hranici mezi východosemitskými a západosemitskými jazyky ve 3. tis. př. Kr. (tedy mezi „Eblaic“ a „Akkadian“) na ose Mari – Tell Brak Buccellati (1992) a po něm na základě analýzy toponym Bonechi (1998).

¹⁴³ Jiní ji stejně „přesvědčivě“ posunují na linii Tell Chuera–Mari (Catagnoti 2005: 149).

¹⁴⁴ Jako nominální predikáty, stativy atp., viz Krebernik 1988: 5.

¹⁴⁵ Takový dojem jejich distribuce navozuje, nicméně tato hypotéza nebyla nikdy, pokud je mi známo, explicitně formulována.

¹⁴⁶ Sollberger (ARET VIII 3) vnímal distribuci obou znaků jako podmíněnou okolím: *iš* před *a, b, l, m, n, t, t*, *iš*₁₁ před *a, d, g, q, r*. Byl vznesen i dotaz, zda by nemohly alternovat před mužskými a ženskými jmény.

¹⁴⁷ I apelativum, viz VE 528: šu.gid.gíd = *iš/iš*₁₁-*ba-um*.

(TM.74.G.120 III 3; ARET XI 2 r. III 18; XI 19) i *iš-ru₁₂-ud-da-mu* (ARET XI 1 r. IV 8; XII 9; XIII 18; XV 4). Podle Fronzaroliho (1992) odpovídá zápis s *iš₁₁* (pravidelně v ARET XI 1) starší a zápis s *iš* (ARET XI 2) mladší fázi vývoje eblajského klínopisu, tuto hypotézu lze však bránit jen s obtížemi, protože královský seznam TM.74.G.120 byl zapsán až po smrti krále Jirkab-Dama, tudíž přibližně současně s ARET XI 2,¹⁴⁸ přesto však konsekventně užívá „starší“ zápis s *iš₁₁*. Pitard (1997) soudí, že TM.74.G.120 je poněkud starší a navíc kompilovaný z různých předloh, což by mohlo vysvětlit tento konkrétní případ, je však v rozporu s prosopografií eblajských textů (Archi 2001: 12³¹). Pravidelně však etymologické *š* předává řada *sa si su*, jak je zřejmé u jmen č. 10, 15 a 19.

Komplementární distribuci lze podle Krebernika (1996: 66) vysledovat i u páru *i-* (/ji-/) versus *ì-* (/’i-/ a /’i-/), ale i tento postřeh je královskou onomastikou relativizován: *i-šar-ma-lik* (ARET VII 150; TM.74.120; ARET IX 17 r. IV 4) a *ì-šar-ma-lik* (TM.75.G.2598 XIV 4; TM.75.G.1318 r. II 7) jsou evidentně volné alografy stejného jména. Pokud je vokál prefixu *a*, může znak A zastupovat jak 1., tak 3. osobu sg.¹⁴⁹ Odtud pramení různé výklady jmen *A-bur/gur-li-im*. Přikláním se ke 3. osobě, jisté doklady 1. osoby jsou v eblajské onomastice vzácné.¹⁵⁰

RI: Vědecká obec upřednostňuje čtení *tal/dal/tar/dar* (Krebernik 1982: 200; Fales 1984: 182). Prosté *ri* dává někdy lepší smysl – srov. obtížné *dal-da-li-im* (Bonechi 2001a: 56), *tal-da-li-im* (Archi 2001: 13) či *tar-da-li-im* (Pagan 1998: 162n.) vs. průzračné *ri-da-li-im* (Dahood 1981: 179; Müller 1984: 178; 1987: 106) pro č. 22. Stejně mohou být čtena i další jména na RI-*da-*, např. *ri-dam-ma-lik* či hypokoristikum *ri-da-nu*, které by odpovídalo ugaritskému *rdn* z KTU 1.161,¹⁵¹ ovšem mimo tyto apriori nejisté onomastické doklady nemá čtení *ri* oporu v žádném apelativu (vždy *ri*).

Typy jmen

Eblajská antroponyma lze podle jejich stavby rozdělit velmi zhruba do sedmi skupin (Fronzaroli 1988; Mangiarotti 1997; Catagnoti 2005). Po analýze jednotlivých propriet z EKL bude každé zařazeno do jedné z nich.¹⁵²

1) Jednoelementová jména:

a) jednoduchá	<i>bur-ḥa-šu</i>	<i>Purḡatum</i>	„Blecha“
b) hypokoristika tvořená odpadnutím teoforního prvku			
- nominální	<i>du-bí</i>	<i>Ṭūbī</i>	„Moje dobro“

¹⁴⁸ Podle detailních prosopografických studií vládli Jirkab-Damu pět až sedm a Jitgar-Damu třicet pět let (Archi – Biga 2003: 6n.). Zápis průběhu svatby druhého z nich pravděpodobně popisuje událost z první části jeho vlády, zatímco dokumenty nalezené v místnosti L.2586 (tedy včetně TM.74.G.120) se obvykle datují do pozdní doby eblajského písemnictví (Archi – Biga – Milano 1988: 286).

¹⁴⁹ Pro jasný příklad druhé možnosti viz VE 534 *a-me-núm* = Á.ZI „vpravo“ (/jaminum/) a Krebernik 1982: 181.

¹⁵⁰ Krebernik (1988: 66) uvádí dva.

¹⁵¹ Jména některých ugaritských „dávných refajců“ odvodil od eblajských toponym Astour (1992: 22¹²⁹). K tomu více v kapitole o Ugaritu.

¹⁵² V následujícím přehledu jsou znaky odděleny jedním a elementy dvěma spojovníky.

- verbální	<i>ig-ri-iš</i>	<i>Jigriš</i>	„Vyhnal“
- adjektivní	<i>na-am₆</i>	<i>Na'am</i>	„Rozkošný“

2) Dvouelementová jména:

a) genitivní spojení ¹⁵³	<i>iš₁₁-ru₁₂-ud--DN</i>	<i>'Itrūt-DN</i>	„Bohatství DN“
b) nominální predikát	<i>i-šar--DN</i>	<i>Jišar-DN</i>	„DN je přímý“
c) verbální predikát	<i>iš₁₁-ar--DN</i>	<i>Jitgar-DN</i>	„DN zvítězil“
d) adverbialní predikát	<i>gaba--DN</i>	<i>Mabra-DN</i>	„Před DN“
e) otázka	<i>mi-nu--DN</i>	<i>Minu-DN</i>	„Co, DN?“

3) Tříelementová jména jsou výjimečná, často sumerská, tedy cizího původu.

Téměř všechna jména z ARET VII 150 svou stavbou (2c, subtype préteritum + DN) odpovídají zvyklostem severozápadní semitské onomastiky (v protikladu k onomastice akkadské, arabské a jihoarabské). Slovesa jsou zpravidla dvouvalenční, jeden větný člen je tedy nevyřčen, což jako rys semitských (konkrétně hebrejských) jmen určil již Noth (1980: 36).¹⁵⁴ Ve shodě s eblajskou nekrálovskou onomastikou konstatujeme absenci perfekta (*iptaras*) u víceelementových jmen.¹⁵⁵ Tato distribuce naznačuje, že perfektní tvary byly v eblajské onomastice jednou z možností tvoření hypokoristik (Krebernik 1988: 11). Toto zjištění, jehož váha je posílená stařími eblajštinami i archaizující tendencí semitské onomastiky, odpovídá posunu v aktuální debatě o významu Gt kmene v akkadštině, neboť signalizuje jeho reflexivní význam.¹⁵⁶

Delší verze eblajského královského seznamu – TM.74.G.120 – je pravděpodobně jediným písarským cvičením nalezeným mimo hlavní archiv L.2769.¹⁵⁷ Všechny ostatní dokumenty z místnosti L.2586 – celkem asi 32 menších, zaoblených tabulek, nalezených v jedné míse – obsahují seznamy vydaného zboží (Archi – Biga – Milano 1980: 285-287), svým duktem i antroponymií ukazují na jednoho písaře (Archi i.p.), mírně se liší od „homogeneity“ (Buccellati 1992: 83) eblajských archivů a patří mezi první „starokanaánské“ texty nalezené v Eble již během sezóny 1974. Pettinato (1975: 369) velice rychle a správně rozpoznal, že TM.74.G.120 „je jedinečná tím, že obsahuje téměř výhradně osobní jména“,¹⁵⁸ která jsou v její druhé části – konkrétně od sloupce V 3 – uvedena podle počátečního elementu (jména začínající na elementy

¹⁵³ Zvláštní podmnožinu tvoří „Bekennntnisnamen“ se vztažným zájmenem *dū*-DN, „jenž (patří) DN.“

¹⁵⁴ Vyšel ze jména *ješa'jābū* (Izajáš), jehož verbální predikát se jako apelativum objevuje v kauzativním kmeni (tzv. hifilu), např.: *hōšī'a-nnā* „spas!“ Vyjádřil se i ke stále se vracejícím pochybnostem, zda jde skutečně o verbální kořen *ʾjš* „zachránit se“, a ne o kořen *ʾšw* se základním významem „šlechetně, dobrovolně“ (Noth 1980: 154²).

¹⁵⁵ S výjimkou antroponyma *Jittamar-Dagān*, které Krebernik (a další) proto odvozuje od lexikalizovaného verbálního substantiva *šitmurū*. Je zajímavé, že stejný verbální predikát má ugaritské RN *'Ammittamru*.

¹⁵⁶ Jak pro akkadštinu předpokládá Kouwenberg 2005 (*contra* GAG § 92 a další; srov. Streck 2003).

¹⁵⁷ Údaje se různí, srov. ARES 1: 214³⁰.

¹⁵⁸ *la tavoletta... costituisce un unicum, in quanto contiene soltanto dei nomi di persona...*

túbī, tububu, ħinna, jiptuḥ a jipḥur). Proto ji také označil za školní text, což vesměs přijaly i pozdější analýzy.¹⁵⁹ Zkusil najít jednotící prvek i pro první část, kterou dnes považujeme za královský seznam. Domníval se, že zde jsou jména řazena podle svého druhého – teoforního – elementu a uvedl přepis těch z nich, která obsahují teonyma Damu a Lim. Pozoruhodné je, že se mu z několika dalších, více do minulosti sahajících jmen (obvers IV, 1-5) podařilo vytvořit souvislý text (1975: 370): *sí-a-lu [a-]mi-ú iš₄-ú-nu kul-ši-nu Eb-la*: „Nazývají tyto lidi všemi z Ebly“.¹⁶⁰ To si zaslouží kratší komentář, neboť Pettinato v tomto případě postupoval zcela v duchu starověkých klínopisných písařů a dopustil se obvyklé chyby, kterou musíme brát při práci se seznamy do úvahy. Ze své praxe měl relativně jasnou představu, jak takový seznam vypadá, a že jména spadající do určité kategorie často shrnuje poznámka, v terminologii této práce rubrika. Příkladem může být *Genealogie Chammurapiho dynastie*,¹⁶¹ vydaná poprvé ani ne deset let před jeho analýzou (Finkelstein 1966). Vypočítává jména předchůdců krále Ammišaduky (1646-1626), dělí je do několika ér a potom zmiňuje souhrnně i „éru, která na této tabulce není zanesena“, „vojáka, jenž padl v boji svého pána, prince, princezny“ a dokonce „všechny lidi (od východu po západ...)“. Právě poslední údaj, *a-wi-lu-tum ka-li-ši-in (iš-tu^d UTU.È.A a-du¹ UTU.ŠÚ.A)*, mohl přimět Pettinata k analogické interpretaci grafémů, ze kterých udělal *[a-]mi-ú... kul-ši-nu* s předpokladem klasické variace *m/w* a v eblajštině běžné redukce hlásky *l*. Analogie je očividně motorem jazykové změny¹⁶² nejen u živých jazyků. Ve své první monografii věnované Eble Pettinato (1979) uveřejnil i autografii eblajského seznamu. Neviděl důvod, proč tato jména považovat za královská, tehdy ani později (Pettinato 1999). I to byl jeden z důvodů, proč tabulka na více než deset let upadla prakticky v zapomnění. Teprve po publikaci kratšího seznamu ARET VII 150 (Archi 1986) a následné redefinici eblajské královské posloupnosti byla poprvé uveřejněna v kompletním znění (Archi – Biga – Milano: 213). Jeho editor A. Archi postřehl, že záznam na 27. řádku (*Ib-la*) „seems to divide the document into two parts“ (1986: 214) a komentoval shodu mezi řádky 2-11 s deseti jmény z ARET VII 150. To, že na seznamu nenašel jména eblajských „vezírů“ Ibria, Arruka¹⁶³ a Ibi-Zikira, kteří byli tehdy všeobecně považováni za poslední eblajské panovníky, ho přimělo považovat krále (en-en) z ARET VII 150 za „první“, nikoli poslední vládcu Ebly. Ještě nebyl schopen potvrdit, zda byl eblajským králem i první z EKL, Jitgar-Damu: „... buď vládl po velice krátký čas, nebo ... dokonce zemřel před svým otcem“ (1986: 215)¹⁶⁴ a jeho syna spojoval s údajným králem jménem Ibrum (správně ho zařadili poprvé Biga – Pomponio 1987). Z některých formulací je zřetelné, že

¹⁵⁹ Nejdůrazněji Archi (i.p.): „This must be a scribal exercise by means of which the scribe aimed, more or less directly, to obtain some form of promotion, possibly in the central archives... aims purely to demonstrate mnemonic and writing skills.“

¹⁶⁰ *Chiamano questi uomini tutti di Ebla.*

¹⁶¹ Také GHD, viz výše.

¹⁶² S narážkou na Hock 2005.

¹⁶³ Toto čtení zaslouží díky doloženému identickému propriu bez mimace s méně polyfonním znakem GÚ (Pagan 1998: 191) přednost před jinými normalizacemi nejednoznačného *Ar-EN-LUM*. Stejně např. Archi (i.p.).

¹⁶⁴ ... *he either ruled for a very short period of time or... even died before his father did.*

právě v této době krystalizovalo nové chápání identity a posloupnosti eblajských králů, např.: „It is not clear, however, who is to be considered to be king...“ (1986: 215).

Míček interpretace¹⁶⁵ TM 74.G.120 tím bylo poslán ze strany rubrik či souhrnných informací na stranu čistého výčtu jmen. Že záznam *Ib-la* není ojedinělý a že v této části seznamu nejde – alespoň z velké části – o antroponyma, ale o toponyma, přesvědčivě doložil M. Astour (1992). Přitom zdůraznil, že místo v seznamu tato toponyma získala až svou transonymizací: „Chybějící determinativy naznačují, že tato jména nebyla vnímána ve vztahu k městům jako takovým, nýbrž k jejich eponymům, které byly užity k prodloužení královské genealogie za nejstarší pamatované jméno autentického krále“¹⁶⁶, a že „tento prostředek lze najít ve všech analogických skladbách...“¹⁶⁷ (Astour 1992: 22). Takové umělé prodlužování královských genealogií je běžným jevem, daleko častějším než jeho opak, tedy vynechávání některých, obvykle méně podstatných nebo opakujících se jmen. Důvěra v transonymizovaná toponyma je jedním z důvodů, proč nelze věřit chronologickým rekonstrukcím řady badatelů.¹⁶⁸

Dodejme, že stejný „prostředek“ použil, mimo jiné, i biblický redaktor při předávání genealogie patriarchy Abrahama (Gn 11,10-26). Jak v recenzi na Hess 1993 upozornil Zeeb (1994), řada jmen této genealogie je identická s toponymy známými z novoasyrské doby (Serug, Náhör...). Podobnou praxi demonstrují i toponyma Zaros (tj. Týr) a Karthikos (tj. Kartágo), která jsou zabudována do legendy o založení Kartága z mateřského (z pohledu tohoto diskurzu spíše otcovského) města Týru, známé díky Eusebiovi Césarejskému.¹⁶⁹ A „putování se objevují v kombinaci s genealogiemi“ i v antickém Řecku (Van Seters 1992: 200; srov. i Van Seters 1988).¹⁷⁰ Lze se tedy oprávněně domnívat, že podobně strukturované bylo i legendární podání o nejstarších dějinách Ebly.

Astour (1992: 22¹²⁸) také zapochyboval o onymickém charakteru č. 1 (*sa-kum-e*) a upozornil na skutečnost, že slabičná hodnota znaku E je v Eble extrémně vzácná a mohlo by jít o sumerogram pro „kanál“. Bonechi (2001a: 57-59) jeho poznámku rozvedl a přesvědčivě celý záznam vyložil jako rubriku zapsanou logogramy *sa-gáz ég*, „kočovníci podél kanálu“.¹⁷¹ Navrhl

¹⁶⁵ Tato tenisová metafora k postižení cyklických dějin interpretace nejrůznějších jevů je vypůjčena od T. Halíka.

¹⁶⁶ ... *the lack of the determinatives indicate that these names were perceived as relating not to the towns as such but to their eponyms which were used to lengthen the royal pedigree beyond the earliest remembered name of an authentic king.*

¹⁶⁷ *this device is found in all of the analogous compositions...*

¹⁶⁸ Dokonce i Archi (2001), který v záznamu *Ibla* „rozpoznal“ toponymum a u jiných tuto možnost připouští, začíná důvěřivě číslovat a počítat eblajské krále již od dalšího záznamu, původně také toponyma *Kulbānu* (stejně i Bonechi 2001a, který sice nechává otevřené, zda seznam předává 24 nebo až 26 králů, nicméně v určitém – historizujícím – směru jde ještě o krok dál a opravuje č. 7 na *Ib-la*^{<ki>}).

¹⁶⁹ PG XIX, 405.

¹⁷⁰ ... *wanderings occur in combination with genealogies...* Pohled, v jehož kontextu je tento výrok uveden, tedy Van Setersovu preferenci řeckého materiálu před předovýchodním při interpretaci historických knih Tanachu, ovšem nesdílím.

¹⁷¹ V eblajském slovníku odpovídá sumerskému *sa-gáz* eblajské *na-ti-tum*, patrně *nādidum* „potulující se“ (VE 309; Conti 1990: 116n.). K dokladům tohoto sumerogramu v administrativních textech viz Bonechi 2001: 58.

jsem číst (Čech 2008a) jako rubriku i jméno č. 22 (*tal-da-li-im*) a tento návrh je blíže zdůvodněn u rozboru tohoto jména.

*Historizující a chronologizující pokusy*¹⁷²

V této jen zběžně načrtnuté historii interpretace zůstávala nicméně jedna jistota: badatelé se takřka v každé nové studii pokusili sladit textovou a archeologickou evidenci. Z následujících citátů – které by bylo možno snadno rozhojnit – vyplývá, že tak činili (a nadále činí) sice bez dostatečné metodologické erudice, zato s pevnou vírou, že daný počet panovníků přesně zaplní staletí mezi archeologicky definovatelným počátkem kralování v Eble a jejím zničením pravděpodobně některým z vládců akkadské dynastie: “let us take twenty years as the minimal probable average” (Astour 2002: 24); “if we assign 17/20 years to each king... The start of the dynasty dates... from the period of the ‘second urbanisation’” (Archi i.p.); “it would seem reasonable to attribute to each of the twenty-six rulers of Ebla an average rule of fifteen years” (Archi 2001: 11); “it appears reasonable that the 26 or 24 kings reigned for around two, or less likely three, centuries” (Bonechi 2001a: 57); “des considérations archéologiques ont également amené à proposer que les noms royaux les plus anciens de cette liste soient datés au XXVIe siècle av. J.-C.” (Catagnoti 2005: 147).¹⁷³

TM.74.G.120

	líc		rub
I	<i>Iš₁₁-ar-da-mu</i>	I	[.....]
	<i>Ìr-kab-da-mu</i>		<i>Du-bí-BE</i>
	<i>Ig-rí-iš-ḥa-lam</i>		<i>Du-bí-da-lu</i>
	<i>A-dub-da-mu</i>		<i>Du-bí-a-gu</i>
5	<i>Kum-da-mu</i>	5	<i>Du-bí-a-ḥu</i>
	<i>I-šar-ma-lik</i>		<i>Du-bí-š[um]</i>
II	<i>En-àr-da-mu</i>	II	<i>Du-bù-ḥu-^dÀ-da</i>
	<i>Ba-ga-da-mu</i>		<i>Du-bù-ḥu-ma-lik</i>
	<i>I-bí-da-mu</i>		<i>Du-bù-ḥu-ì</i>
	<i>A-gur-li-im</i>		<i>Du-bù-ḥu-ù</i>
5	<i>A-bur-li-im</i>	5	<i>Du-bù[-ḥu-...]</i>
	<i>tal-da-li-im</i>		<i>En-na</i>
	<i>Ik-su-ud</i>		<i>En-na-ì</i>

¹⁷² Podle Čech 2009: 81¹².

¹⁷³ Všechny odhady lze přitom opřít o více či méně zaručené skutečnosti, viz např. zde kapitolu IV. o dodávání dodatečných jmen do posloupnosti vládců Alalachu. Průměrná délka vládnoucí generace (tedy téměř vždy číslo vyšší než průměrná doba vlády) se na starověkém Předním východě (a v Egyptě) odhaduje přibližně na dvacet pět let (Rowton 1952; 1973).

III	<i>Iš₁₁-ru₁₂-ud-ḫa-lam</i> <i>I-si-du</i> <i>Iš₁₁-ru₁₂-ud-da-mu</i> <i>I-bí-ni-li-im</i>	III	<i>En-na-[...]</i> [...] <i>En-na-da-lu</i> <i>En-na-ma-lik</i>
5	[<i>D</i>]a-NE-u[m] <i>Sa[-gi]-su</i> <i>Da-[x-x]</i> <i>Na-ma-nu</i> EN- <i>ma-nu</i>	5	EN- <i>zi-</i> EN- <i>zi-ma-lik</i> EN- <i>z[i-...]</i>
IV	<i>Zi-a-lu</i> <i>Sa-mi-ù</i> DIŠ- <i>sa-nu</i> <i>Kul-ba-nu</i>	IV	EN- <i>[zi-...]</i> [...] [...]
5	<i>Ib-la</i> <i>Du-mu-dar</i> <i>Bir₅-bí-la-nu</i> <i>A-bù-gàr</i> <i>La-da-ù</i>	5	À- <i>da-šè</i> NI- <i>ba-i</i> NI- <i>za-i</i> NI- <i>a-BE</i> NI- <i>da-ba-du</i>
V	Šu [?] [-x-x] <i>Sa-gáz ég</i> <i>Du-bí-</i> <i>Du-bí-ti</i>	V	<i>Ib-du-</i> <i>Ib-du-ma-lik</i> <i>Ib-du-^dRa-sa-ap</i> <i>Ib-ḫur-^dKu-ra</i>
5	<i>Du-bí-da-mu</i> <i>Du-bí-ab</i>	5	<i>Ib-ḫur-^dÀ-da</i> <i>Ib-ḫur-ma-lik</i>

TM 75.G.2628 (ARET VII 150)

Tabulka byla poprvé zveřejněna A. Archim (1986) v této podobě:

	(1)	(2)	(3)
I	[10 udu] [dingir] [<i>Ir-k</i>]ab-[<i>D</i>]a-mu [dingi]r	IV	x + 1 (nepopsáno) dingir- dingir-dingir uru-uru
5	[<i>I</i>]g-rí-[i]š-< <i>Ha</i> ->LAM dingir <i>A-dub-Da-mu</i>	5	3 al-tuš ₆ IV <i>in</i> <i>Da-rí-ib^{ki}</i>
II	dingir <i>Kum-Da-mu</i>	5	3 (nepopsáno) V (nepopsáno)
		2 udu	

	dingir		^d A-gú
	<i>I-sar-Ma-lik</i>	r. I	<i>wa</i>
5	dingir		^d Gu-la-du
	<i>En-àr-Da-mu</i>		1 udu
	dingir		[^d x-r]a-ru ₁₂
	<i>Ba-Da-mu</i>	5	[Da-]rí-[í]b ^{ki}
	dingir		[1 ud]u
III	<i>I-bí-Da-mu</i>		[^d]GÁxSIG ₇ -ra
	dingir	II	lú da-da(-)EN
	<i>A-gur-li-im</i>		[á]š-da
	dingir		1 x x
5	<i>A-bur-Li-im</i>		(mezera)
	en-en	III	(mezera)

Archi se k ní opakovaně vracel (ARET 7; Archi 1988; 1996: 14; i.p.), aby po letech (Archi 2001) našel fragment ulomený z levého horního rohu a zjistil, že první řádek je zcela prázdný! Tím byly „znehodnoceny“ mnohé studie věnující se kultu předků na starověkém Předním východě vycházející z jeho rekonstrukce,¹⁷⁴ na druhou stranu tak tento rituál získal na podobnosti s ugaritským – pravda, pohřebním – rituálem, zachyceným na KTU 1.161. V obou případech jsou nejdříve vyjmenováni královští předci – v Eble ti poslední, pravděpodobně počítaní s žijícím panovníkem ke stejné dynastii, v Ugaritu naopak ti nejstarší –, aniž by jim bylo obětováno. Oběti jsou shodně zmíněny až ke konci obou textů, v Eble spolu s příjemci, v Ugaritu bez bližšího určení. I když nelze paralelu mezi oběma přes tisíc let vzdálenými texty vést bez jisté rezervovanosti, přesto může sloužit jako podpůrný argument názoru, že příjemci obětí v KTU 1.161 nemusejí být – jak se často předpokládá – zemřelí vládcové.¹⁷⁵

Dalším důležitým krokem k lepšímu pochopení EKL bylo vydání tří souvisejících textů spolu se zásadním komentářem P. Fronzaroliho (ARET 11; Fronzaroli 1992). Popisují průběh svatby dvou posledních eblajských králů, Jirkab-Dama (ARET 11,1) a Jitgar-Dama (ARET 11,2), a administrativní souhrn pravděpodobně druhé¹⁷⁶ z nich, vlastně *liber ceremonialis*¹⁷⁷

¹⁷⁴ Mezi nimi poněkud paradoxně i studie radikálního minimalisty B. B. Schmidta (1994; 1996). Popíráje víru v blahodárnou moc předků na starověkém Předním východě až do 1. tis. př. Kr., argumentoval (Schmidt 1994: 17; 1996: 295), že „předci dostávají mnohem méně (totiž polovinu toho, co bozi).“ Neuvedomil si, že deset ovcí pro deset předků přesně odpovídá osmi ovcím pro čtyři páry bohů, zejména však, že obět' předkům spočítal a dodal až Archi.

¹⁷⁵ Tak např. Lewis (1989: 31), nejnověji Suriano (2009: 115). Sedminásobné opakování této oběti připomíná topografii mezopotamského podsvětí známou např. ze „Sestupu Inanny do podsvětí“. Ta má sedm bran, jejichž hlídači po příchozím obět' vyžadují (ke shodnému počtu obětování v KTU 1.161 srov. již Čech 2004a). Srovnávání eblajských a ugaritských náboženských textů legitimoval Xella (1983).

¹⁷⁶ Podle ne zcela jisté relativní datace (Fronzaroli 1992).

(ARET 11,3). Protože ARET 11,1 a 11,2 pocházejí z různých etap eblajského písemnictví, umožňují jako málokterý další text studium eblajské ortografie – popř. jazyka – v diachronní perspektivě. Z pohledu našeho tématu je ještě zajímavější, že i v tomto přechodovém rituálu – podobně jako v případě zádušního kultu zachyceného na ARET 7.150 – se objevují některá jména z EKL. Průběh svatby je ve zkratce následující: Budoucí královna je pomazána, obětuje bohu své bývalé i budoucí rodiny. Hlavními božskými patrony svatby jsou nejvyšší eblajský pár, Kura a Barama. Čtvrtý den vyrazí svatební průvod na několikadenní cestu do chrámu těchto eblajských bohů v Binaši, během které obětuje na několika lokalitách některým královským předkům, zjevně spjatým s oněmi místy. Konkrétně jde o tyto zastávky: postavení trůnů pro otce novomanželů v Mašadu (ARET XI 1 VII 7-10 par.); komplexní oběť pro boha *A-bur-DÍMa* v Iradu (ARET XI 1 XIII 11-15 par.); vzápětí stejná oběť pro boha *'Ā-ma-na* v Uduḫudu (ARET XI 1 XIV 3-7 par.); oběti tradičním bohům v dalších lokalitách (v těchto případech je dingir zapsán ve stejném rámečku s teonymem a tedy ho lze klasifikovat jako determinativ); návštěva královského „mauzolea“ v Binaši s obětmi pro bohy *Sa-gi-iše*, *I-bí-NI-Li-ima* a *Iš-ru₁₂-ud-Da-mua*, které se liší od obětí pro oba předcházející krále (ARET XI 1 r. III 25-IV 10 par.); bezprostředně navazuje svatební noc v chrámu, po které se pár probouzí jako „nový král, nová královna“ a analogicky k nim jsou dokonce i bozi „nový Kura, nová Barama“ (ARET XI 1 r. V 17-20 par.); bohům *Sa-gi-iše*, *I-bí-NI-Li-ima* a *Iš-ru₁₂-ud-Da-mua* je obětováno po několik dalších dní (patrně týden: *sa-ba-tum*), tentokrát každému dvě ovce denně (ARET XI 1 r. XII 1-9 par. atd.); na závěr celého svatebního rituálu, při odchodu z Binaše, je obětováno po ovci pro bohy *Sa-gi-iše*, *'Ā-ma-na* a *Ig-rí-iš-Ĥa-lab_xa*.

Uctívané královské předky lze tedy rozdělit do několika kategorií:

- 1) *Sa-gi-iš*, *I-bí-NI-Li-im* a *Iš-ru₁₂-ud-Da-mu*, tj. č. 15, 17 a 18, úzce svázání s královským mauzoleem v Binaši;
- 2) *A-bur-DÍM (=Li-im)* a *'Ā-ma-na*, č. 23 a 12, spjatí s jinými lokalitami – druhý je jmenován se stejným místem i jako příjemce oběti v dosud nevydaném textu TM.75.G.10167 II 21-III 4: 2 udu dingir EN-*ma-nu in ù-du-bu-du^{ki}* „2 ovce bohu 'Amana v Uduchudu“ (Archi 1988: 112);
- 3) *Sa-gi-iš*, *'Ā-ma-na*, *Ig-rí-iš-Ĥa-lab_x*, č. 15, 12, 31, by tvořili jakousi syntézu různých segmentů královské genealogie, opatrnost je zde ale na místě. ARET XI 1 je v těchto místech velice rozbitý (^[l'Ā]-[*ma-na*], popř. [*Ig-rí*]-iš-[*Ĥa*]-*lab_x*¹ (LAMxKUR)) a ARET XI 2 jeho čtení podporuje pouze částečně (chybí *'Ā-ma-na*);
- 4) „otcové“¹⁷⁸ a „otcovské domy“, souhrnné, víceméně profánní entity.

¹⁷⁷ Jak tento text nazval ve své – opět paralelní – edici G. Pettinato (1992: 9).

¹⁷⁸ K opravě dingir *l-bí-[NI-lim]* (ARET 11,1 I 13) na dingir *[a]-bí-[iš]* viz Bonechi 2001b. Archi (osobní sdělení) nepovažuje tuto korekturu za přesvědčivou, neboť oběť „bohu jeho/jejímu otci“ není v jiných eblajských textech doložena, a nadále doplňuje *l-bí-[NI-lim]* (Archi: i.p.). Ovšem ze srovnávací religionistické perspektivy je Bonechiho řešení plně na místě.

Analýza jednotlivých jmen vychází z delšího z obou eblajských seznamů. Při retrográdním pořadí jmen nečiní první z nich – tj. posledních eblajských králů – větší problémy, ale čím dále do minulosti, tím zřetelněji vyniknou některé typické rysy dřívějších, někdy transonymizovaných či prostě komolených proprií. Začneme pro úplnost pod číslem 34' trůnním princem, jenž není v EKL uveden a o němž se vedou spory, zda se krátce před koncem starokanaánské Ebly ještě ujal vlády.

34'. /Jirḥaq-Damu/ (srov. hypokoristika *ir-ḥa-kum* CAAA 3746, *ir-ḥi-ka* CAAA 3750)

Výskyt: *il-'à-ak-da-mu passim*; *ir-'à-ak-da-mu passim*; *ir-ak-da-mu passim*; *ir-'à-da-mu* ARET IV 14:8

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jirḥaq/, 3.sg.m. préteritum √rḥq + DN.

Význam: „Damu (se) vzdálil/byl daleko/odvrátil“.

Pragmatika: „Dankname“.

Alt.: jako „Klagename“ označil jméno Müller (1987: 109n.). Vyšel přitom ze základního významu verbálního kořene „být daleko“ a jméno interpretoval jako konstatování boží vzdálenosti a nedostupnosti v kritickém okamžiku. Srovnávací materiál umožňuje předpokládat analogicky k hebrejštině (Noth 1980: 36) i v případě eblajských jmen užití základního kmene místo kmenů odvozených, tedy funkcí valenci +1 oproti valenci formální („Damu vzdálil“ oproti „Damu byl daleko“). K možným etymologiím a funkci teonyma Damu v Eble se vyjádřil např. Lipiński (1987).

33. /Jitḡar-Damu/

Výskyt: *iš₁₁-ar-da-mu* TM.74.G.120 I 1; *passim*

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jitḡar/, 3.sg.m. préteritum √tḡr¹⁷⁹ + DN.

Význam: „Damu zvítězil“ (Pagan 1998: 341).

Pragmatika: Dankname.

Alt.: /jišar/, 3.sg.m. préteritum √jšr (sem.) „být přímý, spravedlivý“ + DN.

Význam: „Damu je spravedlivý/přímý“.

Pragmatika: Dankname.

Zápis pomocí *iš₁₁* ovšem obvykle předává interdentálu (viz výše). Srov. také jiný zápis jména č. 28.

Alt.: /jiš'ar/ 3.sg.m. préteritum √š'r „zbýt“ (Archi 1996).

Význam: „Damu zachoval/ponechal“.

Pragmatika: Dankname.

¹⁷⁹ Mangiarotti (1997: 179¹⁵⁵) shrnuje literaturu k tomuto kořeni a k diskuzi o jeho vztahu k arab. *taḡara* a akk. *ša'āru*. Bonechi (1997: 499-501) od stejného kořene etymologizuje hlavního eblajského boha, zapisovaného jako ^dKU-ra. V tom případě by predikát byl zároveň odkazem na něj.

Alt.: *lam-re-ši-Da-mu* (Pettinato 1975): první čtení tohoto jména nerespektuje pořadí znaků v poli, což je obvyklé u textů z Fáry a Abú Salábíchu, ovšem v Eble se jejich pořadí ustálilo, jak konstatoval již Gelb (1977: 6).

32. /Jirkab-Damu/ (srov. hypokoristika *ir-kab-du* CAAA 3752, *ir-kab-tum* CAAA 3753)

Výskyt: [i^r-k]ab-[d]a-mu ARET 7,150 I 3; [i^r]-kab-[d]a-mu TM 74.G.120; *passim*

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jirkab/, 3.sg.m. préteritum √rkb + DN.

Význam: „Damu osedlal“ (Pagan 1998: 339), „Damu jel [vítězně] na koni“ (Pomponio – Xella 1997: 154), „Damu triumfoval“ (Bonechi 1997: 498).

Pragmatika: Dankname (?). Formálně ukazuje slovesný tvar na Dankname (Noth 1980: 134), nicméně sloveso *rakābum* (obvykle spojované s bohem bouře) normálně znamená v semitských jazycích „jet“ a tedy by informovalo spíše o stálé charakteristice boha než o jeho konkrétním zásahu spojeném s pojmenováním (tedy Bekenntnisname). Nicméně posunutý význam „triumfovat“ je pravděpodobný pro amorejštinu (Durand 1993) a velice dobře pasuje mezi královská jména dynastie Lim. Relativně častý predikát ženských eblajských jmen (Bonechi 1997: 498).

31. /Jigriš-Ḥalab/

Výskyt: [i]g-rí-[i]š-<ḥa->LAM ARET 7,150 I 5; [i]g-rí-[i]š-[ḥ]a-lab_x TM.74.G.120 I 3; [ig-rí]-iš-[ḥa]-lab_x¹ (LAMXKUR) ARET 11,1 r. XVI 22²; ig-rí-iš-ḥa-lab_x ARET 11,2, r. XV 17

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jigriš/, 3.sg.m. préteritum √grš (sem.) „vyhnat“ + GN.

Význam: „Nechť (Hadad, bůh) Aleppský, vyžene“.

Pragmatika: Wunschname (popř. Dankname, není-li slovesný tvar modálně zabarven a vyjadřuje-li préteritem prostý indikativ).

Alt: substantivum √ġlm (sem.) „Ġalam (= mladík) vyhnal“, „Ġalam se přiblížil“ (Pagan 1998: 334).

Čtení *lab_x* pro LAM po *ḥa-* určili nezávisle na sobě von Soden (1987: 84) a Lambert (1990). Von Soden vyšel z tvaru **Ḥalamb* > *Ḥalab* (dnešní Aleppo), Lambert analyzoval akkadský materiál a jeho závěr doplnil a potvrdil Steinkeller (1993a), který koncový konsonant určil jako nazalizovanou labiálu. Kvůli pozdějšímu zápisu *Ḥalmān* lze předpokládat, že konsonant si v toponymu ještě dlouho zachoval své zabarvení (jinak Lipiński 1997: 111). Toponymum *Ḥalab* v antroponymech odkazuje samozřejmě na slavného patrona tohoto města, boha Hadada.¹⁸⁰ Pro jiné řešení se konsekventně (chtělo by se dodat konsekventně chybně) rozhodl Pagan (1998: 334), který *ḥa*-LAM zásadně interpretuje jako *Ġalam* (teonymum údajně související s apelvativem *ġalam* „mladík“).

¹⁸⁰ K Hadadovi/Addovi v Eble viz Pomponio – Xella 1997: 31-54; 256-288. V širším kontextu starověkého Předního východu mu věnují náležitou pozornost monografie o bohu bouře: Schwemmer 2001, Green 2002 (ale srov. Čech 2004c). Viz také komentář k UKL č. 0.

30. /Jaddub-Damu/

Výskyt: *a-dub-da-mu* ARET 7,150 I 7; ARET 1,11 obv. IX 6; [*a-du*]*b-da-mu* TM.74.G.120 I 4

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jaddub/, 3.sg.m. préteritum √ndb (sem.) „darovat“ + DN.

Význam: „Damu daroval“ (Pagan 1998: 277).

Pragmatika: „Dankname“ – darovaný bohem.

Alt.: /Ja’dub-Damu/ (√db), „Damu připravil (dal, ponechal)“ (Archi 1986: 217; Pomponio-Xella 1997: 217). Nicméně eblajština by ještě měla zachovat původní interdentálu *d*, kterou předávala řadou *š*- (Krebernik 1982: 215). Ke složité sémantice tohoto kořene v semitských jazycích viz Dietrich – Loretz 2002.

Alt.: /Jadūb-Damu/ (√dwb), srov. *da-ba-um* = *šu šu-ra*, VE 531a (Müller 1984: 181).

Král stejného jména vládl v Iraru (Pitard 1997: 414), to však k postulování zvláštní množiny královských propriet již v 3. tisíciletí př. Kr. nestačí (v protikladu k situaci o tisíc let později, viz dále).

29. / Kūn-Damu/

Výskyt: *kūn-da-mu* ARET 7,150 II 2; ARET 3, 334 obv. III 6; MEE I, 1724; [*kūn*]-*da-mu* TM.74.G.120 I 5; TM.77.G.23+80.G.207 a TM.75.G.2286 (Archi 2001: 2⁴)

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/kūn/, 2.sg.m. imperativ √kwn (sem.) „buď stálý, pevný, pravý“ + DN. I v tomto případě může forma základního G kmene funkčně zastupovat intenzivní D kmen (viz význam).

Význam: „Damu, buď pevný“ > „Damu, upevni!“ (Archi 1986: 217; Pagan 1998: 344).

Pragmatika: jeden z nejčastějších predikátů eblajských antroponym, vyskytuje se se subjekty -’*abī*, -’*abbīr*, -*da’u* (interpretace nejisté), -’*Agū*, -’*abu*, -*Har*, -*Daban*, -*Dašin*, -*Naphu*, -*Šamakan*, -*Gāj*, -*Jišar*, -*ra’*, -*Malik*, -*Tīr*, -*Zil* (Pagan 1998: 344). Velmi častý i v akkadské antroponymii, jejíž tříelementová jména vykazují zpravidla SOV: DN-*zēra/apla-ukīn* „DN potomka/dědice upevnil“. Stamm (1939: 143) jména s tímto predikátem přesvědčivě vysvětluje jako typická pro mladší bratry, kteří svým narozením upevňují rodinnou kontinuitu, a totéž lze – při nedostatku lepších řešení – analogicky použít i v případě Ebly. Sdělení jména by šlo tedy rozvést: „(Narozením tohoto potomka,) upevni, Damu (královskou dynastií)!“

Alt.: dřívější interpretaci prvního znaku jako *kūm* „pozvedni se“ (Fronzaroli 1988: 10) lze považovat za překonanou (viz tamtéž), přestože CAAA uvádí řadu jmen, která by mohla začínat na oba elementy (*ku-um*: 4158–4163; *ku-un*: 4164–4176).

Pomponio – Xella (1997) konstatují „privilegovaný vztah mezi tímto králem a bohyní Išcharou“.¹⁸¹

¹⁸¹ ...le lien privilégié entre ce roi et la déesse Išbara.

28. /Jišar-Malik/ (srov. hypokoristika *ia-ši-ru-[um]* CAAA 3494, *ia-šir-ti-im* CAAA 3495 a snad dvouelementové jméno s DN Hadda *ia-še-re-da* CAAA 3488)

Výskyt: *i-šar-ma-lik* ARET 7,150 II 4; TM.74.120 r. I 6; ^d*i-šar-ma-lik* ARET 9,17 r. IV 4; *i-šar-ma-lik* TM.75.G.2598 XIV 4; TM.75.G.1318 r. II 7 (Archi 2001: 13^a)

Dvouelementové jméno adjektivní predikát-subjekt:

/jišar/ „přímý“ (alt.: /jîšar/, 3.sg.m. préteritum „být přímý, spravedlivý“) + DN.

Význam: „Malik je/byl spravedlivý/přímý“ (Pagan 1998: 325).

Pragmatika: „Vertrauensname“.

Stejný predikát se vyskytuje i s jinými teoforními prvky, např. *i-šar-il* a *i-šar-zè* (Pagan 1998: 325). Kromě obou seznamů je „bůh Jišar-Malika“ uveden ještě v několika obětních seznamech (Pomponio – Xella 1997: 151):

a) v ARET 9,17,22 spolu s Ba<ga>-Damu a Jenḥar-Damu: „1 ošatka čistého chleba bohu Jišar-Malika“;

b) v TM.G.1536 r. I 1-4: „172 pytlů ječmenné mouky, 120 jednotek mouky pro boha Jišar-Malika“.

27. /Jenḥar-Damu/ (ne příliš pravděpodobně *ia-ḥa-ar-^dIM* CAAA 3241 a hypokoristika 28, 2977, 4965)

Výskyt: *en-àr-da-mu* ARET 7,150 II 6; TM.74.G.120 II 1; MEE X 4 IX 5-10; TM.75.G.1764 r. X 18(?)21; TM.75.G.2075 r. VI 4; TM.75.G.2238 I 9²; TM.75.G.2397 r. VIII 23; [^d*en-*]àr-[*da-*]mu ARET 9,17 r. IV 2

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jenḥar/ (popř. /jinḥar/), 3.sg.m. préteritum √nḥr „uhodit“ + DN.

Význam: „Damu uhodil“ (Pomponio – Xella 1997: 142; Pagan 1998: 205).

Pragmatika: Dankname.

Vokál prefixu může být zabarven vlivem hrdelnice, znak EN je však natolik polyfonní, že nelze v tomto případě odmítnout ani jeho čtení *jin*.

en-àr- tvoří antroponyma i s těmito subjekty: Ḥalab, Li'm, 'Armi, Gamāl, 'Il.

26. /Baqa'-Damu/ (snad hypokoristikum *ba-ga-a-tum* CAAA 1067?)

Výskyt: *ba<-ga>-da-mu* ARET 7,150 II 8; *ba-ga-da-mu* TM.74.G.120 II 2; [^d*ba<-ga>-da*]-^l*mu*] ARET 9,17 III 9. V eblajské antroponymii je doloženo i hypokoristikum *Ba-ga* (TM.76.G.86 r. II 6)¹⁸² a *Ba-gu*, snad i *Ba-ga-ma* a *Ba-ga-mu*, jakož i řada proprií s vokalizací *u-a* (Pagan 1998: 289-294).

Dvouelementové jméno verbální/jmenný predikát-subjekt. Oba konsonanty prvního elementu jsou polyfonní: *b/p*, *g/k/q*, další nemusí být vyjádřen (hrdelnice, *l*, případně dentála nebo *n* asimilované k následnému *d*). To značně zvyšuje počet možných kořenů. Překvapivě hned první zde uvedený ještě nebyl zvažován:

¹⁸² Krebernik 1988a: 77; Fronzaroli 1997: 16.

/baqaʿ/, 3.sg.m. √bqʿ „snížit, rozetnout, uvolnit“ + DN. Vokalizují jako sufigovanou konjugaci (západosemitské perfektum), jejíž existence není pro eblajštinu zpravidla přijímána, ovšem jsou doložena jména s elementem *ib-gi/gu*¹⁸³ a systémově pro její nástup může hovořit vyrovnání paradigmatu po ustrnutí východosemitského perfekta, jímž jsou v eblajské onomastice tvořena výhradně hypokoristika.¹⁸⁴ Jinou možností je analyzovat první element jako *qatl* substantivum¹⁸⁵ *baqʿ-*, atʿ už ve formě genitivního spojení s epentezí (Baqaʿ-Damu „Damovo uvolnění“), nebo věty jmenné se sufixem predikátu *-a* (Baqʿa-Damu „Damu je [= způsobil] uvolnění“). Kořen běžný v západosemitských jazycích (srov. DUL *sub* /b-q-ʿ/ s odkazy na arabštinu a hebrejštinu), jejich toponymii (názvy kotlin a údolí od nejstarších dob – v Eble jako *Ba-gi-ù*^{ki}, *Bu-gù*^{ki}, *Bù-ga*^{ki}, *Bù-gi*^{ki}, *Bù-gu*^{ki}¹⁸⁶ – až po dnešní údolí Beqa v Libanonu) a antroponymii, kde odkazuje na uvolnění porodní cesty.

Význam: „Damu uvolnil“.

Pragmatika: Dankname.

Alt.: „Damu zaplakal“ (Pagan 1998: 289)¹⁸⁷ analyzuje predikát jako západosemitskou sufigovanou konjugaci-perfektum, ovšem od √bkj „plakat“ (sloveso je doloženo i ve slovníku: VE 717 ÉR = *ba-ga-um*, viz např. Krebernik 1982: 187). Stejný význam, ovšem ve tvaru východosemitského perfekta (*ib-gi-*), předpokládá v eblajské onomastice již Fronzaroli 1988.

Alt.: /Paqaḥ-Damu/ „Budʿ ostrážitý, Damu!“ (Stieglitz 2002: 219).

Alt.: /Pāqa-Damu/ „Damu je vznešený“ (Lipiński 1981: 201; Müller 1984: 169).

Alt.: /Bāqa-Damu/ „Damu zpusťošil“ (Müller 1981: 219).

Alt.: Pettinato (1975) četl ještě jako *ši-ga-Da-mu*.

I Baqaʿ-Damu se pravděpodobně vyskytuje v obětním seznamu ARET 9,17, kde ho editoři a následující komentáře doplňují před oba předcházející panovníky, ve vzácné shodě ve zkrácené verzi bez *ga*¹⁸⁸ (spíš prostým opisováním než z prostorových důvodů?), jak byl chybně zapsán na ARET VII 150: 1 <giš->banšur ninda-sikil [dingir *ba-da*]-mu, „1 stůl mouky pro boha [Ba<ga>-Da]mu (?).“¹⁸⁹

25. / Jibbiʿ-Damu/ (CAAA 3152, 3640, 3641)

¹⁸³ Tedy /ibquʿ/. Samozřejmě se nabízí srovnání s častým elementem staroakkadských a starobabylonských jmen *ipq-* (Stamm 1939: 261n.; CAD *sub ipqu*), vyjadřujícím boží ochranné objekty. Ovšem jeho tradiční odvození od *epēqu* B „být laskavý, milosrdný“ (popř. A: „být pevný, masivní“) by bylo třeba revidovat, možná právě ve prospěch √bqʿ, který by v takovém případě akkadština zachovala právě v konzervativních antroponymech a později reinterpretovala.

¹⁸⁴ Viz také komentář k UKL č. 7. Zde pochopitelně není prostor k diachronní analýze semitského verbálního systému.

¹⁸⁵ „Může však jít o podstatné jméno“ (Krebernik 1988a: 77).

¹⁸⁶ Doklady podle Archi – Piacentini – Pomponio (1993: 49), kteří je ovšem takto neanalyzují.

¹⁸⁷ Pro *Ba-da-mu* z ARET 7,150 nabízí Pagan (1998: 290) ještě *baqqāmu* „plucker“, což nedává smysl (navíc jde o písářskou chybu).

¹⁸⁸ Výjimkou je Stieglitz 2002: 221¹⁷.

¹⁸⁹ ARET 9,17 r. III 9-10. Pomponio – Xella (1997: 137) dokonce normalizují jako Baʿ-Damu („Damu přišel“)!

Výskyt: *i-bi-da-mu* ARET VII 150 III 1; TM.74.120 r. II 3

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jibbiʾ/, 3.sg.m. préteritum √nbʾ (sem.) „volat, jmenovat, přísahat“ + DN.

Význam: „Damu přísahal/nazval/zavolal“ (Pagan 1998: 320).

Pragmatika: Dankname.

Velice častý predikát, který překládá VE 725: *pà* = *na-ba-um*. V eblajské onomastice se vyskytuje také s následujícími subjekty (podle Pagan 1998: 320n.): Dašin, Pû (ústa), Abu (otec), Jišru (přímý), Laʾ(silný),¹⁹⁰ Raʾ (druh),¹⁹¹ Nehar (řeka), Liʾm, Šum (jméno), Zikir, Zīmu (přízeň), popř. jako hypokoristikum. V eblajské ortografii nelze tento kořen s jistotou oddělit od √nbt, jednak kvůli nepoužívání znaku ID, jednak kvůli možné asimilaci *ṭ* na morfémovém uzlu. Viz také jméno č. 17.

24. /Jagūr-Liʾm/

Výskyt: *a-gur-li-im* ARET 7,150 III 3; TM.74.120 r. II 4

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jagūr/, 3.sg.m. préteritum √gwr (sem.) „pobývat“ + DN.

Význam: „Liʾm pobýval“ (Pagan 1998: 278).

Pragmatika: Dankname.

Alt.: /jagūr/, 3.sg.m. préteritum √gwr (akk.) „Liʾm zaútočil“ (Pagan 1998: 278).

Alt.: /jaqqur/, 3.sg.m. préteritum √nqr (sem.) „Liʾm zničil“ (Pagan 1998: 278).

Alt.: /ʾaqr/, 2.sg.m. imperativ √ʾqr (sem.) „vykořeň, Lime!“ (Stieglitz 2002: 219), ovšem pomocný vokál imperativu by měl být stejné kvality jako vokál kmenový. Předpoklad jeho zabarvení do *a* po faryngále eblajštinu nepřipustně hebraizuje.

Alt.: Pettinato (1975:) četl ještě *a-dar-Li-im*.

Tento panovník je znám pouze z obou seznamů *a* – jak z mnoha pokusů o překlad vyplývá – „jeho jméno je nejisté etymologie“ (Pomponio – Xella 1997: 132). Je možné, že bylo vytvořeno uměle do páru se zakladatelem dynastie Jabūr-Liʾmem. V takovém případě by kromě nejčastěji zvažovaného √gwr „pobývat“ šlo jistě uvažovat i o akkadském ekvivalentu *gerû* „být nepřátelský“ a získat tak opozici ke jménu zakladatele dynastie, která by odražela zakládající legendu standardního znění.

Zajímavý výhled tímto směrem nabízí začátek tabulky TM.75.G.2290, který datuje administrativní dokument jako obvykle podle významné události: *dub ù-su-rí Ib-al^{ki} DIŠ mu ug₇ en Īr-kab-da-mu dumu-nita I-ga-li-im dumu-nita engar en* „tabulka výnosu o městě Ibʾalu: rok smrti krále, Jirkab-Damu syn Jiga-Liʾma, potomek rolníka se stal králem“.¹⁹² Jagūr-Liʾm by mohl být právě oním legendárním farmářem (sum. EN.GAR > akk. *ikkaru* „rolník“, sum. À.GAR > sem. *ugāru* „pole“), na kterého teleskopuje uvedená datace a který stojí na počátku

¹⁹⁰ Spíše jednoelementové jméno /ʾibbīra/.

¹⁹¹ Spíše jednoelementové jméno /ʾibbīra/.

¹⁹² Jinak překládají konec této formulky Archi – Biga – Milano (1988: 217): „... Irkabdamu, syn Igalima, syna králova farmáře“.

královské genealogie. Jirkab-Damu patrně nebyl¹⁹³ synem předcházejícího krále a svůj nárok na trůn mohl odvozovat právě přes společného legendárního farmářského předka.

23. /Jabūr-Li'm/

Výskyt: *a-bur-li-im* ARET 7,150 III 1; TM.74.120 r. II 5; *a-bur-GIM* ARET 11,1 XIII 15

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jabūr/, 3.sg.m. préteritum √bwr (akk.) „prospívat“ + DN.

Význam: „Li'm uspěl“ / „Necht' Li'm uspěje“.

Pragmatika: Dankname / Wunschname.

Alt.: /'abūr/, 1.sg.c. préteritum √bwr (srov. akk. *bāru*) + DN „at' se mi daří, Lime!“ (Fronzaroli 1979: 276⁴).

Alt.: /'abur/, 2.sg.m. imperativ √'br „přejít, překročit“ + DN „překroč, Lime!“ (Stieglitz 2002: 219), ovšem pomocný vokál imperativu by měl být stejné kvality jako vokál kmenový. Předpoklad jeho zabarvení do *a* po faryngále eblajštinu nepřipustně hebraizuje.

Alt.: /'abūr/ „sklizeň“ + DN „Leḫemova sklizeň“, popř. „Leḫem je sklizeň“ (Dahood 1981: 179⁹). Stejný predikát snad stojí samostatně ve jménech *a-bur-lum* a *a-bur-ru*₁₂ (Pagan 1998: 275).

22. /daldal-Li'm/

Výskyt: *RI-da-li-im* TM.74.G.120 r. II 6

V tomto případě může jít o dosud nerozpoznanou rubriku s významem „dynastie Li'm“ (srov. Čech 2008a; 2009: 84).

Alt: dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/Tarda-Li'm/, 3.sg.m. préteritum √rd' „vést“ + DN (Pagan 1998: 162n.).

Význam: „Lim vedl“ (Pagan 1998:369).

Pragmatika: Bekenntnisname.

Teoreticky mohou první element vyjadřovat eblajská antroponyma začínající na *da-da-*, obvykle normalizovaná jako *dāda*, *dawda* „strýc“ (Mangiarotti 1997: 161⁴⁵), popř. „miláček“, pokud je interpretujeme s možnou, v Eble doloženou asimilací *l/r* k dentále (*dadda-*), bohatost tohoto elementu v semitské onomastice (Huffmon 1965: 181n.; Stamm 1980: 25-43) však hovoří proti; srov. dále antroponyma (femininní) *Taldudu* či *Tardudu*; *Tal-da-nu*; *Tarda-gār*; *Tarda-kam*; *Tal-za-gú-bí* (Pagan 1998: 369).

Alt: /Rida-Li'm/ (již Pettinato 1975; Stieglitz 2002: 219), /rid-a/, 2.sg.m. imperativ + -a „Lime, zajisté sestup!“

Alt.: predikát lze analyzovat jako eblajskou specialitu – verbální substantivum s prefigovaným a infigovaným *t*¹⁹⁴ – od kořene *šlm*, s dobře doloženým přechodem (v tomto případě případně asimilačně motivovaným náslovnou hláskou druhého elementu) *š* > *l* před dentálou (Krebernik 1988a: 29), známým mimo eblajštinu především ze střední babylonštiny.

¹⁹³ Jinak Archi 2001: 11.

¹⁹⁴ Srov. zejména Krebernik 1984. Takto utvořená antroponyma jsou doložena, např. *Taltamaḫu* „veselení“ (√šmh).

První element badatelé raději přecházejí mlčením: Archiho čtení sugeruje deverbativ od \sqrt{wld} (srov. He. *tôldôt*, ovšem vždy v plurálu), počáteční *w-* by ale způsobilo zabarvení následujícího vokálu na *u*, soudě podle predikátového elementu *ù-da* „našel jsem“ (Krebernik 1988b: 53). Bonechiho *Dal-da-li-im* na jakoukoli interpretaci rezignuje. Mohlo by analogicky k **dardār* signalizovat reduplikaci kořene, nebo být i toponymem? Toponyma jsou v eblajské onomastice slušně zastoupena (srov. Archi – Piacentini – Pomponio 1993), ale žádné nelze identifikovat s *dal-da-li-im*. Z širšího geografického okruhu připadá v úvahu nanejvýš oblast v Malé Asii zvaná Dardanija, a to není příliš nadějný směr.

Zde zastávané stanovisko, že je dobře možné číst tento řádek nikoli jako proprium, ale jako rubriku, vychází primárně z širšího chápání kontextu královských seznamů, nikoli z eblajské onomastiky či lexika, a odpovídá fonologii eblajštiny. Zatímco první rubrika *sa-gáz ég* odkazuje na kočovné počátky eblajské dynastie, tato rubrika by odpovídala Malamatově *concrete historical line*, tedy ca. poslednímu tuctu eblajských králů ze stejné dynastie. Nejvýznamnějším argumentem je obsah kratšího eblajského seznamu ARET 7.150, obsahující deset jmen králů č. 23-33. Velikost této sekvence tedy dobře vyhovuje maximálním velikostem genealogií v orálně tradovaných látkách a tato konkrétní genealogie mohla být dobře předávána pod označením, které přešlo i do psané podoby seznamu: dynastie Lim (stejným jménem dnes badatelé běžně označují amorejské vládce starobabylonského Mari: Jaggid-Lima, Jachdun-Lima a Zimri-Lima). S tím korespondují teoforní prvky obou následujících jmen č. 23 a 24, stejně jako jméno otce Jirkab-Dama: *I-gi-Li-im*. Termín dynastie je z tohoto pohledu tvořen reduplikací semitského *dār-* „kruh, generace“ (*/*dārdār-/*), tedy „Limovy generace“ (v plurálu), srov. ug. *drdr* „věčnost, věčně“, heb. *dôr wā-dôr* „na věky věků“. Doklady z eblajského dvoujazyčného slovníku VE 509 (*šu mu-nigin = da-lum*) a VE 629 (*a-nigin = du-lum/da-wu-lum*) bývají řazeny buď také sem (Krebernik 1983: 2379), nebo k akk. *tūrum* (**tawrum*) „vrátit se“ (Conti 1990: 144, 173).¹⁹⁵ Pro antroponyma eblajských textů bývá přijímán i teoforní prvek *Dar*, obvykle zapisován *da-ar* (Krebernik 1988a: 79).¹⁹⁶ V akkadštině je tento lexém doložen jako západosemitská výpůjčka právě z Mari (podle CAD, *dāru* A, oproti běžnému *dūru* B). V připojeném komentáři je spočítáno, že „délka jedné *dāru* může být orientačně stanovena na 70 let, tedy trvání lidského života“.¹⁹⁷

Záznam lze tedy pokládat za fonetický zápis */daldal-limu/* „generace Limova“. Přejchod *r > l*, stejně jako *l > 0*, je v eblajské ortografii běžný a široce doložený jev, i když je nejasné, nakolik reflektuje skutečnou hláskovou změnu. Ale i asimilace sonantů je v eblajštině hojně

¹⁹⁵ Původní diftong dokládá ar. *dawra* (odkazy na uváděné tvary: DUL sub *dr*).

¹⁹⁶ Archi (1984: 235, 241) odvozuje od akk. adjektiva *dārû* jako „Eternity“, vzhledem k masivnímu zastoupení dalších pokrevních a kmenových termínů v eblajské onomastice je lépe zůstat u původního „okruh, generace“.

¹⁹⁷ *The duration of one dāru may tentatively be established as 70 years, i. e., a man's life span*. Stejně Yuhong (1990: 35-37). To předpokládá 490 let mezi koncem Akkadu (tradičně 2154 př. Kr.) a vládou Šamši-Adada (tradičně kolem 1800), čemuž nevyhoví ani aplikace jiných chronologií. Autor hesla se snad inspiroval biblickým: „Počet našich let je sedmdesát roků“ (Ž 90,10a), trvání generace v mezopotamské perspektivě bylo však spíše 40 let (Steiner 1989). *dāru* navíc problematicky srovnává s heb. plurálem *dōrīm* (sic), marginálním poetickým ekvivalentem běžného *dôrôt*.

doložena právě na morfémových uzlech eblajských proprií,¹⁹⁸ a proto nelze v tomto případě následnost hláskových změn rekonstruovat.

21. /Jikšud/

Výskyt: *ig-su-ud* TM.74.G.120 r. II 7; *passim*

Hypokoristikum bez koncovky:¹⁹⁹

/jikšud/, 3.sg.m. préteritum √kšd „dorazit, dosáhnout“.

Význam: „(Syn) dorazil“, tj. narodil se (Stamm 1939: 127; Mangiarotti 1997: 175¹²⁸).

Pragmatika: Dankname, „vítací jméno“, .

Alt.: „(DN) dorazil“ (Pagan 1998: 334), Dankname.

Alt.: „(DN) dobyl“ (Mangiarotti 1997: 175¹²⁸, Catagnoti 1998: 51), Dankname.

Jméno více osob z eblajských textů (Catagnoti 1998: 51). PN *ig-su-tum* je doloženo již ve staré akkadštině, později i teonymum jednoho z Mardukových psů ^d*Ikušudum* (An = Anum II 260), což dobře ilustruje, že eblajská verbální hypokoristika se – na rozdíl od babylonských a amorejských – nenominalizují (Lambert 1976–1980; Stol 1991: 203n.; Buccelati 1995).

20. /Jitrut-Ḫalab/

Výskyt: *iš₁₁-ru₁₂-ud-ḫa-LAM* TM.74.G.120 r. III 1. Srov. *Iš/Iš₁₁-ru₁₂-ud* ARET 1 249; ARET 3 287n.; ARET IV 255; MEE 2, 40 v. VI 6 (von Soden 1987: 89⁵⁶)

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jitrut/, 3.sg.m. préteritum √trt (he. šrt) „sloužit“ + DN.

Význam: „Aleppský pomohl“.

Pragmatika: Dankname.

Alternující zápis prvního znaku umožňuje víc interpretací. Argumentem pro verbální predikát snad může být stavba mladších královských antroponym.

Alt.: /jišrut/ √jšr (sem.) „být přímý, spravedlivý“ + DN.

„Ḫalam je spravedlivý“ (Pagan 1998: 342) .

Alt.: /iṭrūt/ (Fronzaroli 1988: 8; Mangiarotti 1997: 156¹⁷; Bonechi 2001a: 56).

Genitivní spojení, √trj + DN.

Význam: „Bohatství DN“.

Pragmatika: Wunschname.

19. /Jišdu/

Výskyt: [ⁱ]-*si-du* TM.74.G.120 r. III 2

Jednoelementové jméno, popř hypokoristikum utvořené odpadnutím teonyma:

/jišdu/, „základ“ (popř. „DN je základ“).

¹⁹⁸ Archi (1984) uvádí řadu jmen s predikátem **iddin* „dal“ zapsaným jako *i-ti-DN*; **adar* jako *a-da-DN*; *ib-du-DN* pro **jiptur*.

¹⁹⁹ Jak pro eblajská hypokoristika vyzoroval Buccelati (1995: 857), „Eblaite resorts... frequently to the use of a simple verbal form.“

Význam: „Opora“ (Pagan 1998: 325).

Pragmatika: Stamm (1939: 246, 144) analyzuje toto jméno v rámci akkadštiny jako profánní označení prvorozeného, který je oporou či základem pokračování rodu. Vlastně je tak staví do komplementární distribuce s elementem *kunnu*, *kēnu* atp. (eblajské *kūn*, srov. EKL č. 29 a MKL č. 7), který podle něj patří mladším sourozencům. Pokud jde o hypokoristikum, pak jde o Bekenntnisname.

Stejný lexém lze předpokládat v eblajském antroponymu *i-si-dum* (Pagan 1998: 325).

Zápis semitského š pomocí S-řady je v Eble obvyklý, srov. č. 15, 10.

18. /Jiṭrut-Damu/

Výskyt: *iš₁₁-ru₁₂-ud-da-mu* TM.74.G.120 III 3; ARET 11,2 r. III 18; XI 19; [*iš₁₁-ru₁₂-ud-da-mu*] ARET 11,2 r. X 21; XII 20; *iš-ru₁₂-ud-da-mu* ARET 11,1 r. IV 8; XII 9; XIII 18; XV 4. Srov. *Iš/Iš₁₁-ru₁₂-ud* ARET 1 249; ARET 3 287n.; ARET IV 255; MEE 2, 40 v. VI 6 (von Soden 1987: 89⁵⁶)

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jiṭrut/, 3.sg.m. préteritum √ṭrt (he. šrt) „sloužit“ + DN.

Význam: „Damu pomohl“.

Pragmatika: Dankname.

Alternující zápis prvního znaku umožňuje víc interpretací. Argumentem pro verbální predikát snad může být stavba mladších královských antroponym.

Alt.: /jišrut/ √jšr (sem.) „být přímý, spravedlivý“ + DN.

„Damu je spravedlivý“ (Pagan 1998: 342).

Alt.: /iṭrūt/ „bohatství“ + DN (Fronzaroli 1988: 8; Mangiarotti 1997: 156¹⁷; Pomponio-Xella 1997: 155n.²⁰⁰; Bonechi 2001a: 56).

Genitivní spojení, √ṭrj + DN.

Význam: „Bohatství DN“.

Alt.: Pettinato 1975: *lam-en-ut-Da-mu*.

17. /Jibbiṭ- Li'm/ (CAAA 2415, srov. 2487)

Výskyt: *i-bi-NI-li-im* TM 74.G.120 III 4; ARET 11,1 rev. IV 2; XII 6; ARET 11,2 rev. III 12; X 18; *i-bi-NI-li-[im]* ARET 11,2 XI 16; *i-bi-[NI-li-im]* ARET 11,1 rev. XIII 15; [*i-bi-NI-li-im*] ARET 11,1 rev. XV 1; ARET 11,2 XII 17²⁰¹

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jibbiṭ/²⁰², 3.sg.m. préteritum √nbṭ (sem.) „být viditelný, zřejmý“ (Š: „pozorovat“) + DN.

Význam: „Li'm se zjevil“, popř. „Li'm spatřil“.

Pragmatika: Dankname.

²⁰⁰ S komentářem všech výskytů.

²⁰¹ Překlad a komentář k jednotlivým dokladům, z nichž je patrně třeba škrtnout č. 1, uvádějí Pomponio-Xella (1997: 148-150).

²⁰² Bonechi 2001a: 56.

Alt.: Tříelementové jméno verbální predikát-objekt-subjekt:

/jibbi'-ni/, 3.sg.m. préteritum √nb' (sem.) „oznámit, (po)jmenovat“ + suf. 1.sg.c. + DN.

Význam: „Li'm se mi zjevil“, popř. „Li'm mě zavolał“. Obvyklý překlad, ovšem tříelementová jména jsou v Eble velmi vzácná, prakticky pouze importovaná. Na druhou stranu dobré dvě desítky eblajských antroponym (Pagan 1998: 320n.) začínají na *i-bi* a jen toto pokračuje znakem NI. Silným argumentem je i analogicky tvořená množina jmen *en-na*, *en-na-DN* a *en-na-NI-DN*, kde NI jen stěží může být částí prvního elementu (snad jako *energicus?*).

16. /Dan-'ilum/ (CAAA 1471, 1495)

Výskyt: ^[da]-NE-^[um] TM.74.G.120 r. III 5

Epigrafie: Archi (1996) z epigrafických důvodů zamítl čtení ^[da]-NE-^[EN]²⁰³ : „Stopy posledního znaku nedovolují ztotožnění se jménem z TM.75.G.1585 IV 19-20: (1 ga-da-TÚG) dingir *Da-NE-ru*₁₂, což by byl odkaz na dalšího předka.“²⁰³ Přednost podle něj zaslouží ^[da]-NE-^[nu]. Astour 1992: 21¹²¹: „Either *Da-ne-um* or *Da-bi-um* /ṭābi'um/.“ Bonechi (2001a: 56): [d]a-NE-u[m²].

Dvouelementové jméno jmenný predikát-subjekt:

/dan-/ „soudce“; suffix 1. osoby (/danî-/) se *sandbi* na morfémovém uzlu nelze vyloučit + *'ilum* „bůh“.

Význam: „bůh je/byl (můj) soudce“.

Pragmatika: Vertrauensname (?). Může odkazovat k narození potomka jako výsledek „právního“ sporu mezi rodičem a bohem (Stol 1991: 200), potom by šlo o Dankname.

Takto zapsaný teoforní prvek znamená snad „boha“ obecně a k determinaci „ten bůh“ mohlo docházet ztrátou mimace (Mangiarotti 1997: 162-165).

Alt.: /dan-/, 3.m.sg. stativ √dnn (akk.) „silný“; „bůh je silný“ (Pagan 1998: 298, srov. Gelb 1980: 294n.).

Danel, Daniel, Danijel atp. je legendární postavou starověké Syropalestiny, zmiňovanou v hebrejském a ugaritském písemnictví. V Tanachu je jmenován jako jeden ze tří mudrců dávnověku (Ez 28,3; 14,13n.) a jeho pověst mohla být předlohou pro hrdinu stejnojmenné biblické knihy, jejíž vznik bývá kladen do poloviny 2. století př. Kr. V Ugaritu je stejnojmenný hrdina (*dnil*) hlavní postavou ugaritské legendy, nazvané *O Aqbatovi* (KTU 1.17-1.19), i fragmentárního mýtu o Refájících (KTU 1.20-1.22). I zde má předurbánní, takřka patriarchální rysy, o čemž vypovídá i živý spor, který badatelé vedli o tom, zda ho považovat za krále. Z tohoto pohledu se – epigraficky jistě možné – doplnění jména nabízí a bylo by potvrzením stálosti předávané látky na straně jedné²⁰⁴ a legendárního charakteru této části seznamu na straně druhé. Zvláštní je, že okolním panovníkům č. 15, 16 a 18 je pravidelně obětováno v rámci královské svatby, tomuto však ne. Mohl být již v Eble spjat s konkrétní lokalitou jinou než Binaš?

²⁰³ *Les traces du dernier signe ne permettent pas l'identification avec le nom de 75.1585 f. IV 19-20: ..., qui pourrait faire référence à un autre prédécesseur.*

²⁰⁴ Ke kontinuu syrských náboženských představ viz Xella 1983.

15. /Šāqīšu/ (popř. Šaqīšu)

Výskyt: *sa-[gi]^{-l}s u^l* TM.74.G.120 r. III 6; *sa-gi-iš* ARET XI 1 r. IV 5; XII 3; XIII 12; XVI 16'; [*sa-gi-iš*] ARET XI 1 r. XIV 18; *sa-gi-su* ARET XI 2 r. III 15; X 15; XI 13; XII 14; XV 14; XVI 4; VIII 531 (poslední doklad není RN)

Jednoelementové jméno nebo hypokoristikum?

/šāqīšu/, pt.sg.m. √sqš (akk.) „vrah“, popř. /šaqīšu/, stativ √sqš (akk.) „být mrtvý“.

Význam: „(DN je) zabiják“ (?).

Pragmatika: možné doklady dvouelementových jmen s tímto predikátem uvádí Bonechi (1997: 499), jejich jednoznačnou identifikaci ztěžuje nezvyklá variace zápisu.²⁰⁵ Také *'Ammī-šāqīš* (Stamm 1939: 58¹: *'Ammī-šaqīš*), „hybridní“ (van Soldt 1991: 316¹²⁰) amorejské jméno z Mari dokládá, že predikát se může vztahovat k bohu a je argumentem pro hypokoristický tvar.²⁰⁶ Taková výpověď je značně subjektivní a tedy blíže Vertrauensname než obecně platnému, také často jako nominální výpověď formulovanému Bekenntnisname (Noth 1980: 148). Pokud je tvar normalizován jako stativ, budí dojem hypokoristika od jména doloženého akk. typu *Aḥī-šaqīš* „můj bratr je mrtev“, které Stamm (1939: 296) pokládá za jednoznačné náhradní jméno za zemřelého člena rodiny.

Zápis semitského š pomocí S-řady je v Eble obvyklý, srov. č. 19, 10. Druhý radikál byl dříve považován za znělou či neznělou (viz CAD, AHW *sub šaqāšu, šakāšu*), nyní spíše za emfatickou veláru (Bonechi 1997: 499). Všechny eblajské doklady tohoto RN mimo EKL pocházejí z rituálu královské svatby. Antroponyma *EN-sa-gi-iš*, *EN-sa-ki-iš* a *EN-sa-kis_x* (KAS) Pagan (1998: 361) překládá /ḥin-sāqīš/ „slitování, zabijáku!“ předpokládá stejný kořen. Jinou možností je jednoelementové jméno s terminativem *-iš*. *BE-sa-gi-iš*, popř. *BE-sa-gi-iš-ba-um* může znamenat *Ba'l-sāqīš* „Pán (= Dagán) je zabiják“, stěží *Ba'l-saqīš* „Pán (= Dagán) je mrtev“.

Bylo by odvážné vidět podle ugaritské legendy o Danelovi ve jménech Dan'ilum a Šaqīš příběh otce, kterého bůh ospravedlnil narozením syna a syna, který byl zabit a zhatil tak naděje svého otce na udržení rodu?

14. /Daxxx/

Výskyt: *da-[x-x]* TM.74.G.120 r. III 7

Jednoelementové jméno:

/da?/?/, √d?? „??“

Srov. č. 16.

13. /Na'mānu/ (CAAA 4890, 4995, srov. Gelb 1980: 329)

Výskyt: *na-ma-nu* TM.74.G.120 r. III 8

Jednoelementové jméno:

/na'm-ān-u/, adjektivum √n'm (sem.) + *-ān* + *-u* „milý, dobrý, rozkošný, příjemný“.

²⁰⁵ Znak *il*, *iš*, *sa*, *sá*, *si*; *gi*, *ki*, *kis_x*, *gu*, *gú*; *iš*, *kis_x*, *sa*, *si*, *su*, *ša*, *šum*, *uš*.

²⁰⁶ Gelb (1980: 363) uvádí další amorejské doklady dvouelementových jmen s tímto predikátem.

Význam: „Rozkošný“ (Pagan 1998: 354).

Pragmatika: Toto antroponymum může být vysvětleno 1) jako charakteristika novorozence, 2) jako hypokoristikum po odpadnutí teoforního prvku (Bekenntnisname?).

V této části seznamu je třeba zvážit i možnost, že jde o jméno umělé, spjaté s neznámou legendou. Opět je možné připomenout ugaritské písemnictví, kde jedna skladba opěvuje „bohy milé“, *ilm n'mm* (KTU 1.23 1, 23, 58, 60, 67)²⁰⁷ a v Baalově cyklu vystupuje postava jistého *n'mn* (KTU 1.3 I 19), která opěvuje boha Baala, snad po jeho návratu z podsvětí. K častému elementu *na-am₆-*, *na-ma-* v eblajské onomastice viz např. Fronzaroli 1988: 22.

12. /ʾAmanu/ (CAAA 403)

Výskyt: EN-*ma-nu* TM.74.G.120 r. III 9; TM.75.G.10167 II 21; III 2; ʾ*A*-*ma-na* ARET XI 1 XIV 7; ARET XI 2 XVI, 19; [ʾ*A*]-[*ma-na*] ARETXI 1 r. XVI 19'; [ʾ*A*-*ma-na*] ARET XI 2 r. XV 19

Jednoelementové jméno:

/ʾaman-u/, adjektivum √mn (sem.) „pravdivý, čestný“ + -u.

Význam: „Pravdivý“.

Pragmatika: Bekenntnisname.

Alt.: /ʾammānu/, ʾ*amm* „strýc“ + -*ān* + -u (srov. CAAA 1882-1885).

Alt.: /ḥin-manū/ substantivum/imperativ 2.sg.m. √hnn (sem.) „slitovat se“.

„(měj) slitování, milovaný!“ (Pagan 1998: 306).

Alt.: Rumanu (Astour 1992: 21¹¹⁹).

Alt.: /ḥamanu/, adjektivum „horký“ dobře odpovídá jak stavbě lexému, tak zápisu s ʾ*A*; tuto interpretaci patrně upřednostňuje Archi (i.p.), soudě podle jeho zápisu: „Hamana“, popř. „Ha/ENmanu“.

Alt: Bonechi (2001a) normalizuje tvary s EN bez dalšího komentáře jako ʾ*e_x-ma-nu*.

Při vědomí popularity této postavy a jejího postavení v eblajském seznamu nelze vyloučit ani možnost, že jméno je opět výsledkem transonymizace, tentokrát egyptského teonyma Amón, které bylo Semity klínopisně zapisováno (například v dopisech z Amarny) jako *A-ma-nu/a*.²⁰⁸

11. /Ziʾalu/

Výskyt: *zi-a-lu* TM.74.G.120 IV 1

Jednoelementové jméno vzniklé transonymizací toponyma *zi-ar^{ki}*, s přidáním pádové koncovky (Astour 1992: 22; Archi – Piacentini – Pomponio 1993: 481; Archi 2001).

Alt.: dvouelementové jméno „Vytáhni, město!“ (Pagan 1998).

²⁰⁷ Monograficky tuto skladbu zpracoval Smith 2006, k tomu Čech 2007.

²⁰⁸ K pozdějším hláskovým zápisům ve foiničtině, aramejštině a hebrejštině srov. Muchiki (1999: 15, 29, 66, 213n.).

10. /Šāmi'um/ (CAAA 5462)

Výskyt: ^lsa^l-mi-ù TM.74.G.120 IV 2; sa-mi-ù TM.75.G.2397; TM.75.G.2404; ^dsa-mi-ù ARET 9,17 r. II 4; Jednoelementové jméno:

/šāmi'um/, pt. sg.m. √šm' (sem.) „slyšet“.

Zápis semitského š pomocí S-řady je v Eble obvyklý, srov. č. 15, 19.

Význam: „poslušný; slyšící“ (Pagan 1998: 361).

Pragmatika: Vertrauensname.

Stejné jméno se pravděpodobně skrývá za zápisem *sá-me-um* (Pagan 1998: 362).

9. (/Išānu/?)

Výskyt: DIŠ-sa-nu TM.74.G.120 r. IV 3

Jednoelementové proprium: kmen + -ān-, poněkud neprůhledné. Astour (1992: 22¹²⁷) opatrně zvažuje i v tomto případě transonymizaci toponyma *Ī-ša-núm^{ki}*, maje snad na mysli NI-ša-NI-um^{ki} (Archi – Piacentini – Pomponio 1993: 410). To předpokládá možné čtení DIŠ jako *iš₄* (MesZL: 670, 748), které evokuje akk. slovníkové *išānu* „mocný“, viz CAD sub *išānū*, podobně Hruša (2010: 30): *išānū*. Toto – ač velmi nejisté – odvození, připomínající počátek tematického slovníku *malku* = *šarru*, by bylo jistě padnoucím charaktonymem pro raného vladaře.

8. /Kulbānu/ (CAAA 4156)

Výskyt: *kul-ba-nu* TM.74.G.120 r. IV 4, TM 75.G.1793 r. V 1

Transonymizace toponyma, srov. toponymum *kul-ba-an^{ki} passim* (ARES 2) a *bal-ba-an-dar^{ki}* ARET I 6 (ale RGTC XII/1: 73!). Možná totožné s toponymem *kul-ma-dar*, doloženým v Alalachu (RGTC XII/1: 73). Nositel, ke kterému se vztahuje druhý doklad, je z Emaru. Dokládá, že antroponyma mohla být tvořena z toponym i bez dalších úprav.²⁰⁹

Alt.: Jednoelementové jméno (hypokoristikum?): /kulb-ān-u/, substantivum *qutl-* √klb (sem.) „pes“ + -ān + -u.

Význam: „služebník“ (boha).

Alt.: vokalizace by svědčila spíše pro původ z jiného zoologického termínu, **kulbannu* < *kulbābu* „mravenec“ (akk.).

Alt.: všechny další alternativy vycházejí z různého čtení prvního znaku:

/Qurbānu/ (Fronzaroli 1986: 143) „Vnitřní“.

/Balbānu/, GN *Bal-ba-an^{ki}* (Krecher 1988: 178; RGTC XII/1: 73; srov. poznámky k ortografii).

/Kurbānu/ „požehnaný“ (Pagan 1998: 344).

/Gulbānu/ „oholený“ (Pagan 1998: 344),

Srov. *kul-bū*, *kul-bū-šum*, *kul-ba-il* (Pagan 1998: 344): i u těchto jmen nabízí první polyfonní znak podobně širokou škálu možností. Ke stavbě jména srov. EKL č. 5.

²⁰⁹ Archi 1984: 247. Podobně pochází např. *Du-lu* z *Du-lu^{ki}* (Archi 1984: 234). Tyto doklady jsou důležité, neboť dokazují, že seznam toponym bez determinativů mohl být bez podezření přijímán i starověkými písaři – nejen moderními badateli – jako seznam antroponym.

7. /Ebla/ (CAAA 3635–3637)

Výskyt: *ib-la* TM.74.G.120 r. IV 5; srov. toponymum *ib-la*^{ki} *passim*

Jednoelementové jméno:

/’ibla/ substantivum √bl (sem.) „být šťavnatý, úrodný“, popř. nesemitské (předsemitské) semitizované toponymum.

Alt.: /’ibra/ (ug. *ibr*, he. *’abbir*) „býk“ (Pagan 1998: 332), vlastně vůdce stáda (viz komentář k *’ibbirānu*, UKL č. 10).

6. /Dumudar/

Výskyt: *du-mu-dar* TM.74.G.120 r. IV 6

Připomíná toponymum *Du-mu-u₉*^{ki} (Archi – Piacentini – Pomponio 1993: 212) s přidaným „toponymním“ sufixem *dar* (Astour 1992: 20).

5. /Birbirrānu/ (CAAA 1231)

Výskyt: *bir₅-bí-la-nu* TM.74.G.120 r. IV 7; srov. toponymum *bir₅-bí-la-nu*^{ki} (Bonechi 2001a: 57) a *bir₅-bí-ra-nu*^{ki} ARET VIII 526 XXII 9²¹⁰

Jednoelementové jméno – toponymum:

/birbirr-ān-u/, *qlql* √br (sem.) „světlý, zářící“ + *-ān* + *-u*.

Význam: „světlý“.

„Jména s afixem *-ānum* a s reduplikovanou formou“ (von Soden 1981: 355) byla již ve 20. letech minulého století pokládána za doklad třetího, od akkadštiny a amorejštiny odlišného semitského jazyka doloženého ve starobabylonských pramenech. Toto proprium vykazuje oba rysy a je tak vhodným příspěvkem do debaty o „severních“ semitských jazycích (viz výše).

Z toponyma (RGTC XII/1: 79²¹¹; Bonechi 2001a; 2010) transonymizované antroponymum. Sufix *-ān* je u eblajských toponym dobře doložen, viz např. Bonechi 1998: 220 a EKL č. 8. Antroponymní sufix *-ān* připojený k termínům z říše fauny má označovat – poněkud totemicky – „podle beduinů původ mužských osob“²¹² (Hess 1912: 6, srov. UKL č. 10), což mohl být sekundární výklad po transonymizaci. Srov. akk. *birbirrānu* „druh ještěrky“ (Pagan 1998: 292; Bonechi 2001a: 57), popř. *barbaru* „vlk“.

Alt.: Pettinato 1975: NAM-NE-*la-nu* (podobně ARET VIII).

4. /Abū-qar/ (CAAA 163, 170, 171)

Výskyt: *a-bū-gār* TM.74.G.120 r. IV 8

Dvouelementové jméno jmenný predikát-subjekt:

*/’abu-waqar/ „otec je drahý“.

V nestažené formě odpovídá jménu za zemřelého „typu *Abum-ṣaqar*“ (Stamm 1939: 293–297).

²¹⁰ Špatný odkaz v ARET VIII: 47 i v RGTC XII/1: 79!

²¹¹ ARET VIII 526 xxii 9.

²¹² ...nach Auffassung der Beduinen die Abstammung männlicher Individuen.

Pragmatika: Bekenntnisname, v jehož pozadí je přání, aby novorozenec zacelil mezeru po drahém zesnulém.

Alt.: „Kar je otec“ (Pagan 1998: 275).

3. /Lada'u/

Výskyt: la-da-ù TM.74.G.120

Jednoelementové jméno odvozené přidáním koncovky nominativu *-u* k toponymu zapsanému jednou jako ^[A]la-da-ù^{ki} (TM.75.G.2429 VI 5') a snad totožnému s *A-da-u₅-LUM^{ki}* (TM.74.G.65 II 2', srov. ARES 2, 97). Tato možnost se může opřít o strukturu textu, který v této sekci uvádí hned několik toponym, a to vždy bez determinativu KI.²¹³

Alt.: předložka *la-* + substantivum *da'* (sem. √wd') „poznání“ + pádová koncovka *-u* „pro poznání“ (Pagan 1998: 345). Tato interpretaci je postavena na následující skupině femininních, jinak snad formou i významem shodných jmen: *a-da-(a-)ad*, *la-da-ad*, *la-ti-(a-)ad* (již Dahood 1981: 185; viz Pagan 1998: 81, 185n.). Poněkud zaráží, že jediné *la-da-ù* má být maskulinním tvarem substantiva (které, pravda, vykazuje i v jiných semitských jazycích oba rody, např. he. *dēa* i *da'at*).

Nelze zcela vyloučit ani jinou možnost: *la-ada-hū*, „pro Haddu“, „zasvěcen Haddovi“. Osobní zájmeno 3.m.sg. (*huwa* i *hū*) může být zapsáno pomocí *ù*, srov. *a-ba-ù /'aba-hū/*, *a-da-ù /'ada-hū/*, „on je otec“ (Pagan 1998:71); kontrakce intervokální laryngály je u eblajských proprů možná (tedy */la-Hadda-/ > /ladda-/).

2. Šu' [...]

1. Sa-kum-e

Přesvědčivě vysvětleno jako rubrika *sa-gáz ég* „tulák po kanálech“ (Bonechi 2001a).

6. Výskyt jmen eblajských králů v eblajských textech

č.	TM.74.G.120	ARET VII 150	typ jména	doklad v ARET XI	doklad v ARET IX 17	ostatní doklady
33	<i>Iš₁₁-ar-da-mu</i>		2c			+
32	<i>Ìr-kab-da-mu</i>	dingir <i>Ìr-kab-da-mu</i>	2c			+
31	<i>Ig-rí-iš-<u>ba</u>-lab_x</i>	dingir <i>Ig-rí-iš-<ba->lab_x</i>	2c			+
30	<i>A-dub-da-mu</i>	dingir <i>A-dub-da-mu</i>	2c			
29	<i>Kùn-da-mu</i>	dingir <i>Kùn-da-mu</i>	2c			
28	<i>I-šar-ma-lik</i>	dingir <i>I-šar-ma-lik</i>	2c			+
27	<i>En-àr-da-mu</i>	dingir <i>En-àr-da-mu</i>	2c			+
26	<i>Ba-ga-da-mu</i>	dingir <i>Ba-<ga->da-mu</i>	2c?			+
25	<i>I-bí-da-mu</i>	dingir <i>I-bí-da-mu</i>	2c			

²¹³ Hlavní zastánce této teorie M. Astour (1992: 20) zmiňuje jiná toponyma – *La-da^{ki}* a *La-da₅^{ki}*.

24	<i>A-gur-li-im</i>	dingir <i>A-gur-li-im</i>	2c			
23	<i>A-bur-li-im</i>	dingir <i>A-bur-li-im</i>	2c	+		
22	<i>Tal-da-li-im</i>	(králové; bozi králů sídlicích v Dárítum)	0/2c			
21	<i>Ig-su-ud</i>		1b			
20	<i>Iš₁₁-ru₁₂-ud-ḫa-lab_x</i>		2c			
19	<i>I-si-du</i>		1a			
18	<i>Iš₁₁-ru₁₂-ud-da-mu</i>		2c	+		
17	<i>I-bi-ni-li-im</i>		2c	+		
16	<i>Da-ne-lum[?]</i>		2b [?]			
15	<i>Sa-gi-su</i>		1a/b	+		
14	<i>Da[-x-x]</i>		-			
13	<i>Na-ma-nu</i>		1a			
12	<i>'A₅-ma-nu</i>		1a	+		+
11	<i>Zi-a-lu</i>		?			
10	<i>Sa-mi-ù</i>		1a			+
9	<i>Aš-sa-nu</i>		1a			
8	<i>Kul-ba-nu</i>		1a			
7	<i>Ib-la</i>		1a			
6	<i>Du-mu-dar</i>		?			
5	<i>Bir₅-bi-la-nu</i>		1a			
4	<i>A-bù-gàr</i>		2b			
3	<i>La-da-ù</i>		1a			
2	<i>Šu[?] [...]</i>		2d [?]			
1	<i>Sa-kum-e</i>		0			

Víceelementová jména vykazují značnou konzistenci, prakticky ve všech případech jde o Dankname, popř. při předpokladu modálního zabarvení Wunschname.²¹⁴ Jednoelementová jména starších panovníků se naopak velmi často vzpírají jednoznačné interpretaci a tedy i zařazení. Teoforních prvků je omezený počet: Damu (18, 25–27, 29, 30, 32, 33), Li'm (17, 22[?], 23, 24), výjimečně Malik (28) a Ḥalab (20, 31), snad Waqar (4). Nenesou jména velkých bohů eblajského panteonu, pouze v případě Ḥalab stálé epiteton boha bouře Hadada („aleppský“).²¹⁵ Damu, Li'm a Malik jsou, jak jejich jména dokládají, spíše než autonomními božstvy personifikacemi pokrevních, kmenových vazeb: „krev“²¹⁶, „kmen“,²¹⁷ „král“²¹⁸. Zároveň jsou

²¹⁴ To připomíná Nothův postřeh, že v posledku jsou všechna antroponyma „Wunschname“ (1980: 133).

²¹⁵ Z tohoto epiteta lze vysvětlit i jméno bohyně Ḥebat (< **Ḥalabajtu* „aleppská“) po typické redukci *l* (Archi 1994).

²¹⁶ Např. Archi 1986: 216. Jinak Lipiński 1987, který preferuje *da'mu*.

²¹⁷ Archi 1986: 213; Lipiński 1987. Jinak Dahood (1981: 178n.), preferující *liḫim*.

²¹⁸ Viz k tomuto teonymu Heider 1985, srov. Archi 1986: 216. Král je sice v Eble zapisován výhradně sumerogramem *en*, ale akkadogram pro královnu (*ma-lik-tum* v každém pádě) nenechává na pochybách, že teoforní prvek vlastních jmen *Malik* je třeba vykládat jako západosemitskou isoglosu „král“ a nikoli podle východosemitského významu „rádce“.

typickými regionálními teoforními prvky 3. tis. př. Kr., které se synchronně nevyskytují ani v blízkém středním Poefratí (Catagnoti 2005: 152).

1. Textové chyby

Šestnáct královských jmen (tedy polovina EKL) je doloženo ve více eblajských textech. Jejich zápis kolísá v následujících případech: *Ba-ga-da-mu* // *Ba-da-mu* (ARET VII 150 II 8)²¹⁹; *Ig-rí-iš-ḫa-lab_x* // *Ig-rí-iš-lab_x* (ARET VII 150 I 5); *A-bur-li-im* // *A-bur-GÍM* (ARET XI 1 XIII 15); *Iš₁₁-ru₁₂-ud-da-mu* // *Iš-ru₁₂-ud-da-mu* (ARET XI 1 r. IV 8, IV 9, XIII 17, XV 4); *Sa-gi-su* // *Sa-gi-iš* (ARET XI 1 r. IV 5, XII 3, XIII 12, XVI 16’); *A_x-ma-nu* // *’Ā-ma-na* (ARET XI 1 XIV 7, r. XVI 19’; XI 2 XVI 19). Tyto rozdíly zasluhují zmínku, i když jde obvykle o prosté vynechání znaku nebo o výběr jedné z homofonních možností. Je třeba také upozornit na časté odlišnosti ve specifickém textu ARET XI 1 ze starší doby eblajského písemnictví.

2. Transonymizace: toponyma jako pseudo-antroponyma

Jak již uvedeno, Astour (1992: 22) identifikoval sedm nebo osm královských antroponym z nejstarší doby jako toponyma: *Zi-a-lu*, *Sa-mi-ù*, *Kul-ba-nu*, *Eb-la*, *Du-mu-dar*, *Bir₅-bí-la-nu*, *La-da-ù* a možná *Aš-sa-nu*. I kdyby některá (*Sa-mi-ù*, *Du-mu-dar*) byla kontroverzní, ostatní potvrzují rozšíření tohoto jevu v královských seznamech. Samozřejmě jsou z eblajských textů známi nositelé jmen totožných se jmény měst (Kulbānu pocházel z Emaru, Dulu z Dulu), je to však v regionu poměrně výjimečný způsob tvoření antroponym, zatímco na začátku EKL je jejich četnost statisticky významná. Obvykle se v eblajských textech odvozuje antroponymum z toponyma pomocí sufixu *-(a)t(u/um)*, tvarově tedy shodného se sufixem feminina,²²⁰ často i sufixem *-ān*.

3. Krátká jména v úvodních pasážích

Všechna jména kratšího seznamu ARET VII 150 jsou tvořena dvěma elementy ve formě verbální věty (préteritum, popř. stativ + teoforní prvek), což je nejčastější forma eblajských antroponym. Minimálně nebyla tak časově vzdálena, aby se stihla „otřít“. Při pohledu na delší seznam však kontrast mezi těmito a dřívějšími jmény nelze přehlédnout. V první polovině seznamu je 14 ze 16 jmen (počítáno včetně *dal-da-li-im*) tvořeno dvěma elementy; ve druhé polovině ze stejného počtu jen tři až pět!²²¹ Zbytek jsou jednoelementová jména, ve čtyřech případech doplněná o „hypokoristický“ sufix *-ānu*.²²²

²¹⁹ Tak také rekonstruován editorem v ARET IX 17 III 10. Tuto rekonstrukci podporuje další posloupnost Enar-Damu – Išar-Malik, přejal ji např. Archi (i.p.).

²²⁰ Četné příklady uvádí Archi (1984: 228).

²²¹ Č. 2 a 14 jsou příliš poškozena.

²²² Pagan (na rozdíl od Streck 2000) nerozlišuje mezi užitím tohoto sufixu ke tvoření jednoelementových a krácení víceelementových jmen: „sufix */-ān-/* se používal při tvoření hypokoristik“ (Pagan 1998: 259). Některé z jeho analýz (Pagan 1998: 274) jsou přesvědčivé více (např. *A-ba-ra-an* and *A-ba-ra-nu*), jiné méně (*A-ba-nu*), některé by naopak šlo přidat (*A-ba-da-an*, *A-ba-da-nu*). Buccelati (1995: 858) upozornil, že na rozdíl od amorejštiny eblajština tímto sufixem nevytváří verbální hypokoristika. Nejnověji se sufixu *-ānu* v eblajštině věnoval Bonechi (2010).

4. Paronymie

Paronomázie se objevuje, kde ji lze očekávat – na začátku sekvencí: *'Amanu // Na'mānu, Jabūr-Li'm // Jagūr-Li'm*. První sekvence je jednak příliš poničená, jednak složená z toponym, která rýmování bez určitých úprav umožňují jen výjimečně.

5. Rubriky

Identifikace rubriky nejstarší části seznamu, spojená se jmény Astour (1992: 22¹²⁸) a Bonechi (2001a: 57n.), byla již popsána.²²³ *sa-gáz ég* je případné označení prvních vládců, zcela srovnatelné s asyrskými, „pobývajícími ve stanech“.²²⁴ Čtení jména č. 22 – *tal-da-li-im* – jako další rubriky – *dardar li'm* „dynastie Lim“ – odpovídá jak předpokládaným hláskovým změnám a zvyklostem eblajské ortografie, tak logickým předpokladům (novější eblajští panovníci mohli být těžko považováni za kočovníky) a struktuře královských seznamů (viz bod 7. *Standardizovaná velikost sekvencí*).

6. *Vložení cizí sekvence* nemůže být za současného stavu pramenné základny demonstrováno. Kromě dohadů spjatých se svatebním rituálem neznáme vztah sekvencí uvedených jmény Amanu a Abur-Lim.

7. Standardizovaná velikost sekvencí

Sekvence „Abur-Lim“ má deset (ARET VII 150) až jedenáct (TM.74.G.120) členů. Sekvence „Amanu“ deset (bez případné rubriky *dal-da-li-im*), nebo jedenáct členů. Sekvence „*sa-gáz ég*“ devět až jedenáct členů, v závislosti na pravděpodobné rubrice (1) a statusu nečitelného záznamu (2). Pozoruhodná shoda! O to zajímavější, že tato čísla naprosto odpovídají studiím antropologů a asyriologů, zmíněným dříve. Pokud by EKL měla být studována prizmatem Malamatovy tabulky (s. 37), odpovídala by nepochybně sekvence známá i z ARET VII 150 *concrete historical line*, nejstarší transonymizovaná toponyma plní roli *genealogical stock* a s údajem *Ibla* (7) přecházejí v *determinative line*. Přechod k *table of ancestors* by konečně bylo třeba hledat ve zbožštěných postavách č. 10, popř. 12.

²²³ Bonechi (2001a: 59) při té příležitosti zkusil zobecnit svá pozorování EKL, UKL a AKL. Jeden z jeho „společných rysů“, konkrétně „obrácené pořadí zápisu vládců“, se opíral o nepochopení UKL a definitivně neplatí, ovšem druhý, jejich „polokočovný“ původ, zaslouží zmínku. Toto pozorování bude dále upřesněno: legendární předci mohou být buď kočovníky, nebo zakladateli stejnojmenných měst, pravděpodobně v souladu s převládající představou o slavné dynastické minulosti.

²²⁴ Neortografickému *sa-gáz* odpovídá v eblajských lexikálních seznamech *nādidum* „potulující“ (VE 309).

Seznamy *šakkanakkū* z Mari

Starověké Mari (dnešní Tel Hariri) leží z mnoha úhlů pohledu na samém okraji Syropalestiny a tedy i našeho tématu. Geopoliticky je dnes součástí Sýrie, geomorfologicky leží již za zlomem oddělujícím v oblasti Eufratu oba celky. Ve starověku nebyla situace jednodušší, jak trefně ilustruje název nejnovější konference „Mari, ni Est ni Ouest“.²²⁵ Často pod kontrolou významných mezopotamských říší (akkadské, částečně díky dynastickým vazbám za panovníků dynastie Ur III, později 1. starobabylonské dynastie od doby Chammurapiho), zároveň s multilaterálními vztahy se západem, reprezentovanými, mimo jiné, ve 3. tisíciletí kontakty se starokanaánskou Eblou (Archi – Biga 2003) a ve starobabylonské době těsnými politickými i příbuzenskými svazky s královstvím Jamchad. Tehdejší amorejské království (Charpin – Ziegler 2003) vyprodukovalo během zhruba dvou generací nezvykle velké množství tabulek vrhajících světlo zejména na politické, ale i na kulturní dějiny oblasti až po východní pobřeží Středozemního moře. Z nich jsou pro výzkum královských seznamů nejdůležitější narativní „historiografická“ literatura, zastoupená dosud kriticky nevydaným eposem o králi Zimri-Limovi, a seznam eponym (Dossin 1950; Birot 1985) již dříve známého, asyrského typu. Zároveň jsou však tabulky často datované „babylonsky“, tj. podle významných událostí toho kterého roku (viz Sasson 1980).

I nalezené „královské seznamy“ splňují pouze určitá kritéria tohoto žánru. Patří k řádově menšímu počtu archiválií z tzv. doby *šakkanakkū*, tedy mezidobí mezi oběma slavnějšími periodami historie Mari,²²⁶ „ca. 380 let“ (Otto 2008: 563) mezi 2250-1850 př. Kr.,²²⁷ kdy Mari spravovali vládci s tímto titulem²²⁸, tedy na úrovni titulatury nikoli králové ve smyslu suverénních vládců. Na druhé straně i jiné královské domy užívaly specifické tituly, aniž by byl funkční rozdíl od očekávaného *lugal/šarru/mlk* patrný – mohly tímto způsobem vyjádřit jak závislé postavení (ať už *de facto*, či *de iure*) na jiném královském domě, tak rozšířené přesvědčení, že vládcem jejich města je bůh, jehož jsou oni místodržícími.²²⁹ Například v Déru nosili tento titul – zapisovaný GÌR.NITA – v době Ur III synové krále, kterého na počátku starobabylonské doby již *de facto* nezávislí vládci Déru ve své titulatuře „vyměnili“ za městského boha Satarana (Hallo 1957: 105). Seznam marijských *šakkanakkū* (z nichž je celá řada známá i z jiných pramenů²³⁰) se dochoval na dvou fragmentech: A (T.343) a B (ARMT XXII 333), které byly

²²⁵ Damašek, 19-21. 10. 2010.

²²⁶ „...la dynastie qui's intercale (Durand 2008: 561).

²²⁷ Podle krátké chronologie 2216, popř. 2154-1742 př. Kr. (Anbar 1991; Streck 2000).

²²⁸ Zapisovaným akkadogramem GÌR-NÍTA/NITA (= šaggin, šakkan₆ nebo šakkana₆ podle MesZL), původně „generál“ (Durand 2008: 560). Viz např. Hallo (1957: 100-107) a Durand (1985: 148-150) s bohatými odkazy.

²²⁹ en (*malkum?*) v Eble, sukkaal-maḥ (*sukkalmahum*) v Súsách, ensi (*iššiakkum*) v Ešnunně atd. (Hallo 1957). Je proto zjednodušující odlišovat izraelskou „teokracii“ od režimů okolních království starého Předního východu, jak činí např. Rendsburg (1996: 53): „God was king, and no man could act in this role. What other nations' kings did for them, God did for Israel“.

²³⁰ V prvé řadě votivních sošek (Beyer 1985; Durand 1985; Otto 2007). V případě pramenů z Uru může jít o pouhou shodu jmen (Michalowski 1995; Boese – Sallaberger 1996).

podle názoru jejich editora (Durand 1985) víceméně vzorně se doplňujícími duplikáty – ovšem nikoli joiny ze stejné tabulky – bez jediné zachované duplicity (!).

Později se objevily alternativní návrhy ze strany asyriologů (Michalowski 2003) a zejména historiků umění (Anbar 1987, Otto 2007, Marchetti 2008). Ti odmítli hypotézu o tom, že fragment B přesně vyplní mezeru mezi lícem a rubem fragmentu A, protože sošky se jmény pozdějších *šakkanakkū* lze kunsthistoricky datovat nikoli do doby Ur III, ale až Isin-Larsa. Původní schéma A_1+B+A_2 tak rozšířili na $A_1+x+B+y+A_2$, „kde x a y značí mezery mezi třemi zachovanými segmenty“ (Marchetti 2008: 15).²³¹ Posloupnost tedy zůstala stejná, pouze operovali s určitým počtem nedochovaných jmen (Marchetti 2008; Otto 2007) a kombinací ARMT XXII 333 a jiných pramenů ji dále prodloužili o *šakkanakkū*: Īši-Dagān – Ĥinin-Dagān, jeho syn – Iddin-’El – Itūr-x.

Pod jejich vlivem Durand (2008) svůj názor poopravil.²³² Upustil od rekonstrukce T.343 1’ podle doloženého $[a]-m\grave{i}-ir-^d nu-nu$ (ME 57) i podobně odvážného doplnění dalšího řádku podle legendy z pečeti $ti-ir-^{[d]}d[a-gan]$ (ME 64 // 196), naopak prvního *šakkanakku* ztotožnil s jistým Ititi (viz MKL č. 1) a T.343 3’, tedy poslední řádek tabulky A, čte nyní Dagan-ilukka. Všechny panovníky seznamu A datuje do dřívější doby než panovníky zachycené tabulkou B. Tuto, zatím jen přibližně načrtnutou verzi, zde respektuje číslování jednotlivých panovníků. Tabulky už také podle něj nejsou primárními seznamy, ale záznamy rituálu *kispum* (podobně jako GHD), ve kterém amorejší panovníci obětují svým předchůdcům, jednak *šakkanakkū* akkadským (T.343), jednak amorejským (ARMT XXII 333).²³³

Fragment A (T.343):²³⁴

	[1] <i>šu-ši mu</i>	<i>i-di-di-iš</i>
	5 mu	<i>šu-^dda-gan dumu-šu</i>
	45 mu	<i>iš-ma-ab-^dda-gan</i>
	5 mu	<i>nu-[ú]r-me-er dumu-šu</i>
5	11 mu	<i>iš-du-ub-el šeš-x-šu</i>
	8 mu	<i>iš-gum-^dIM²³⁵</i>
	35 m[u]	<i>a-[pi]l-[k]i-in</i> <i>[dumu iš-ma-ab-^dd]a-gan²³⁶</i>

²³¹ ...where x and y represent the existing lacunas among the three preserved segments.

²³² V Durand 2008: 562 ohlášená syntéza „Les Shakkanakku de Mari: une réappréciation“ dosud nevyšla.

²³³ „Le textes (A) et (B) ne sont pas des productions d’ordre historique, mais représentés en fait des documents religieux, utilisés dans les cérémonies *kispum*“ (Durand 2008: 562). Taková hypotéza je sice nefalsifikovatelná, nicméně „chronografický“ typ obou seznamů ji nepodporuje.

²³⁴ Podle Durand 1985: 152.

²³⁵ Nejisté čtení.

²³⁶ Michalowski (2003: 228n.) spojuje začátek předpokládaného řádku 9 s 8. řádkem: 5 [mu *i-din-^d]a-gan. Opírá se o fakt, že jiná tabulka Iddin-Dagánovi ve společnosti marijských princezen připisuje pohřební rituál ki-a-nag, který byl vyhrazen pro členy královské rodiny z Uru. To může být nepochybně vysvětleno i jiným způsobem.*

5 [mu du]mu-[š]u²³⁷
 10 x [mu še]š-šu

... (chybí 7-8 řádek)

1' 6² mu a-m[i-ir-^dnu-nu]
 8 mu t[e-e]r-[^dda-gan]
 6 mu ^dda-gan-x-[

Fragment B (ARMT XXII 333):²³⁸

...
 mu 12-kam A[N-i-ša-a]r a-ḫ[u-š]u
 20 mu tu-ra-am-^dda-gan a-ḫu-šu
 25 mu puzur₄-eš₄-tár
 dumu tu-ra-am-^dda-gan
 5' [m]u 7-kam ḫi-it-làl-èr-ra
 mu 8-kam ḫa-nu-un-^dda-gan
 d[umu ḫi-it-làl]-èr-ra
 [du]mu [?]-šu

Je tedy možné pracovně rekonstruovat následující posloupnost šakkanakkū – vládců Mari:²³⁹

1. Ididiš 2266-2206 (Akkad)
2. Šū-Dagān 2205-2200
3. Jíśma'-Dagān 2199-2154
4. Nūr-Mēr 2153-2148
5. Ištup-El 2147-2136
6. Išgum-Addu 2135-2127
7. Apil-kīn 2126-2091
- ...
- 8'. Dagān-ilukka
- ...
- 9". Ilî-Išar (Isin-Larsa)
- 10". Turām-Dagān
- 11". Puzur-Eštar

²³⁷ Michalowski (2003: 228n.): 1[2 mu DINGIR-i-ša-ar še]š-šu.

²³⁸ Podle Durand 1985: 153.

²³⁹ Datace je pouze orientační, podle krátké chronologie by začínala 2216 nebo 2131 (Streck 2000: 30).

- 12". Hitlal-Ḥirra
 13". Ḥanūn-Dagān
 ...
 (14.) Īši'-Dagān
 (15.) Ḥinnin-Dagān
 ...
 (16.) Itūr-x
 (17.) Tēr-Dagān
 ...
 (18.) Amir-Nūnu
 (19.) Iddin-'El²

Přehled jednotlivých antroponym podle Durand 1985 a 2008²⁴⁰:

1. /Iddiš/ B

Výskyt: *i-di-di-iš* T.343 1

Neprůhledné jméno, které Durand (1985: 158⁴⁹) zkusmo analyzoval jako /Iddin-Kiš/, tj. antroponym obvyklého dvoelementového typu verbální predikát-subjekt „Kiš dal“, ale poté rezignoval, neboť znaky KI a DI jsou na tabulce dost odlišné, asimilace *n* ke konsonantu dalšího elementu neobvyklá a zápis druhého elementu bývá běžně *ki-ši* nebo *kiš*. Později (Durand 2008: 562) dospěl k závěru, že toto antroponym – a případně i jeho nositele – lze ztotožnit s jistým Ididi jmenovaným na nápise ze Sargonovy doby z Aššuru.²⁴¹ Otázkou zůstává, proč by k tomuto „Banana name“²⁴² měla být připojena koncovka *-š*.

Bez problémů není ani zde předkládaný návrh analyzovat toto antroponym jako jednoelementové: préteritum *iddid* slovesa *nadādu* (které patří do skupiny *i/i*) s jeho západo-semitským významem (viz také výše zmiňované eblajské *nādidum*) a s terminativem *-iš* po propriální nominalizaci, „tulák“. Takřka ideální jméno pro legendárního zakladatele dynastie, které dobře ladí se stejným původem eblajských *sa-gáz ég*, s „ideální“ délkou vlády 1 *šūš*²⁴³ a s mlčením ostatních pramenů.

²⁴⁰ Písmena za normalizovaným tvarem udávají, nakolik je dané proprium amorejské (A) a nakolik „babylonské“ (B), tedy akkadské. Např. B^A značí částečně amoreizovaný akkadský tvar. Jednotlivé možnosti vypočítává Streck (2000 § 1.132), podobně Stol (1991: 196n.). Ostatní doklady nápisů jednotlivých šakkanaku podle Durand 1985: 150-152.

²⁴¹ ¹*i-ti-ti* ²PA ³DUMU *i-nin-la-ba* ⁴*in ša*₁₀-*la-ti* ⁵*ga-sur*_x-KI ⁶*a-na* ^{7d}INANNA ⁸A.MU.RU, „Ididi, vládce, syn Ininlaby, z kořisti Gasuru Ištar věnoval“. Jeho odkaz (Durand 2008: 562) je třeba opravit na RIMA 1, strana 7 (tj. A0.1001). Viz tamtéž k překladu sumerogramů. Zápis pomocí *di* je obvyklý asyrismus.

²⁴² Takový typ antroponym je relativně častý např. v Eble.

²⁴³ BKL pravděpodobně uvádí stejnou délku pro zakladatele 1. přímořské dynastie (srov. Grayson 1980-1983: 93).

2. /Šū-Dagān/ : B

Výskyt: *šu^d-da-gan* T.343 2

Dvouelementové jméno vztažné zájmeno-subjekt:

/šū/, pronomen 3.sg.m. (sem.) „on“ > „jenž“ + DN.

Význam: „Patřící Dagánovi“.

Pragmatika: Bekenntnisname, výpověď o osobním, popř. rodovém bohu.

Zájmenná flexe je archaický rys, celý typ jména *Šū/Šāt/Ša*+DN ustupuje ve starobabylonském období a ve středobabylonském z akkadské onomastiky mizí (Streck 2002: 112-114).

3. /Jišma'-Dagān/ : A^B

Výskyt: *iš-ma-ab^d-da-gan* T.343 3; *iš-má^d-da-gan* M.1842, M.1877

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/jišma', 3.sg.m. préteritum *√šm'* (sem. *√šm'*) „slyšet“ (k přechodu *š* > *ś* Streck 2000: 221-225).

Zápis svědčí pro změnu prefixu *ja* > *ji* > *i*, což je kromě severozápadní periférie amorejského rozšíření (Alalach) v násloví řídký jev (Streck 2000: § 2.83-87) a v kontextu tohoto seznamu lze pokládat za akkadizovanou formu (Streck 2000: § 1.132).

Význam: „Dagán vyslyšel“.

Pragmatika: výrok odkazuje na narození potomka, je děkovným jménem tzv. „kategorie A“ (Stamm 1939: 31-36).

4. /Nûr-Mêr/ A^B

Výskyt: *nu-úr-me-er* T.343 4; *ni-wa-ar-me-er* M.1781-1784

Dvouelementové jméno v genitivním spojení:

/nûr/ „světlo“, stažený akkadský tvar místo očekávaného amorejského *niwar* (Streck 2000: § 2.41), které se zachovalo v zápise téhož jedince na čtyřech zakládacích nápisech chrámu Ninchursag: *ni-wa-ar-me-er šagin ma-ri^{ki} é^dnin-ḥur-sag ib-ni* „Niwar-Mér, *šakkanakku* Mari, postavil chrám Ninchursag“. Tento tvar je třeba považovat za původnější.

Význam: „Mérovo světlo“ (Stamm 1939: 275).

Pragmatika: spíše nábožensky motivovaný výrok (Stamm 1939: 275) než přání úspěšného porodu (Stamm 1939: 151).

5. /Ištup-'El/ : B-A

Výskyt: *iš-du-ub-el* T.343 5; *iš-dub-AN* M.1842, M.1877

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/ištup/, 3.sg.m. préteritum *√štp* (akk.) „zachránit“ + DN.

Význam: „El zachránil“.²⁴⁴

Pragmatika: Dankname.

²⁴⁴ Podle Stamma (1980: 207), jenž uvádí akkadský ekvivalent *Ištup-ilum*, se predikát vyskytuje „pouze staroakkadsky“.

Slabičný zápis teonyma ukazuje amorejský vokál teoforního prvku. Predikát „*šaṭāpu* v osobních jménech je rys omezený na Babylonii a Mari“ (Steinkeller 1993b: 243).

6. / Išgum-Addu/ : B

Výskyt: T.343 6

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/išgum/, 3.sg.m. préteritum všgm (akk.) „křičet, bouřit“ + DN.

Význam: „Addu zahřměl“.

Pragmatika: Dankname.

7. /Apil-kīn/ : B

Výskyt: *a-pil-ki-in* T.343 7, *a-pil-gi*²⁴⁵, *a-pil-ki-in* (Boese – Sallaberger 1996: 27)

Hypokoristikum, formálně v genitivním spojení:

/apil/, st. cstr. adj. *aplum* (sum. DUMU.UŠ, IBILA) „syn, potomek, dědic“ + 2.Sg.m. imp. D kmene (formálně = stativ nebo verbální adjektivum ve st. cstr. G kmene) *kīn* „upevni!“ (popř. „je upevněný, pevný“).

Význam: Legitimní dědic.

Gramaticky chybná konstrukce oproti častému apelativnímu *aplum kēnum* (AHw *sub aplum*) snad vznikla zkrácením víceelementového jména typu DN-*apil-XY-kīn* „DN, dědice XY upevni“, popř. *apil-DN-kīn* „dědice DN upevni“ (Stamm 1939: 150) o teoforní prvek. Alternativně je možné *kīn* považovat za variantu ke *kittum* „spravedlnost“, PN *Apil-kittum* je doloženo (Rahman 1998: 102).²⁴⁶

Pragmatika: oba elementy jsou v akkadských jménech až do novoasyrské doby velmi časté, jako predikáty – alespoň obvykle – odkazuje první na prvorozeného (Klíma 1940: 15-19, Stamm 1939: 36-38), druhý na mladšího bratra; v tomto spojení jsou snad náhradním jménem za zemřelého prvorozeného (analogicky PNs *Māru-kīn*, *Ḥabil-kīn*; srov. EKL č. 19, 29; dále Stamm 1980: 45-47 ke *kānum* v akk. antroponymii, 59-79 ke kategorii „náhradních jmen“, 278-306, zejména 283n. k výskytu obou elementů a 293-297 k typu jména).

Ke starobabylonským jménům s elementem *apil-* viz Rahman 1998: 102.

Alt.: ve starší literatuře lze nalézt *habil-kīn*, *ḥabil-kīn* (tj. náhradní jméno „pravý je mrtvý“, srov. Stamm 1939: 296n.) či *awil-kīn*, viz Hallo 1972-1975.

8'. /Dagān-ilukka/ B

Výskyt: ^d*da-gan-x-* [T.343 3'

Dvouelementové jméno subjekt-jmenný predikát:

DN + *ilum* „bůh“ + suf. 2.sg.m. *-ka*.

Význam: „Dagān je tvůj bůh“.

²⁴⁵ Cihla bez signatury (Durand 1985: 151).

²⁴⁶ Stol (1991) v jiné souvislosti první element zběžně hodnotí jako pt. *āpilu* „odpovídající“.

Pragmatika: Bekenntnisname, popř. Wunschname („Necht' je Dagán Tvým bohem“).

9". /'El-jišar/ A

Výskyt: A[N-i-ša-a]r a-b[u-š]u ARMT XXII, 333 1'

Dvouelementové jméno subjekt-nominální predikát:

'el „bůh (popř. 'El)“ + adj. *jišar* „přímý, spravedlivý“ (srov. Streck 2000 & 5.18 a EKL č. 22).

Význam: „Můj bůh/'El je/byl/bude přímý“.

Pragmatika: Vertrauensname.

Durand (1985) subjekt tohoto antroponyma akkadizoval na *ilum*. Uvidíme, jaký tvar zvolí v ohlášené studii, kde *šakkanakkū* z ARMT XXII, 333 považuje za „amorejské“. Také není jasné, proč předpokládá u substantiva koncový vokál, zda jako sufix 1. osoby „můj bůh“ (v tom případě nepovažuje toto substantivum za proprium, což by opět lépe vyhovovalo akkadské než amorejské interpretaci) či spojovací vokál („chirek compaginis“).

10". /Turām-Dagān/ B

Výskyt: *tu-ra-am^dda-gan a-ḫu-šu* ARMT XXII, 333 2'; *tu-ra^dda-gan* (Nassouhi 1926)

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/turām/ 2.sg.m. présens *rāmu* II (akk.) „lísat se“ + DN. Nápisy na předmětech (pečetí a votivní sošce) mohou být fonetickým zápisem a naznačovat asimilaci *-m* (/turaddagān/).

Význam: „Budeš se lísat k Dagánovi“.

Pragmatika: Wunschname.

11". /Puzur-Eštar/

Výskyt: *puzur₄-eš₄-tár* ARMT XXII, 333 3', Nassouhi 1926; *pū¹(KA)-zur₈-eš₄-tár* (Sollberger 1967b)

Dvouelementové jméno v genitivním spojení:

/puzrum/ „útočiště“ + DN.

Význam: „Eštarovo útočiště“.

Pragmatika: Vertrauensname.

12". /Hitlal-Erra/ A-B

Výskyt: *ḫi-it-lāl-èr-ra* ARMT XXII, 333 5'

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/hitlal/, 2.m.sg. imperativ Gt kmene kořene √hll (sem.) „chválit“ + DN.

Význam: „Chval Erru!“

Pragmatika: Dankname.

13". /Ḥanūn-Dagān/ A

Výskyt: *ḫa-nu-un^dda-gan* ARMT XXII, 333 6'; *'à-nun_x^dda-gan* M.1572, *'à-nun_x-[^dda-gan]* E 197 // E 213

Dvouelementové jméno v genitivním spojení:

/ḥanūn/, pasivní pt. G kmene ṽḥnn (sem.) „slitovat se“ + DN.

Význam: „Dagánův slitovaný“ (srov. Stamm 1939: 257 k typu jména). V amorejské onomastice nezvyklé, pasivní participia tvoří převážně jednoelementová jména (Streck 2000 & 5.28).²⁴⁷

Pragmatika: forma predikátu označuje stav, tedy Bekenntnisname, verbální adjektivum je však zároveň utvořeno od kořene typického pro Dankname. Srov. ale č. 15!

Kromě většiny těchto jmen (Jiśmaḥ-Dagān, Nûr-Mēr v neztaženém tvaru jako Niwar-Mēr, Jišṭup-'El, Apil-kīn, Iddin-'El, Ilī-Jiśar, Puzur-Eštar a Ḥanūn-Dagān) je celá řada dalších *šakkanakkū* doložena i v jiných marijských textech, zejména na pečetích. Jejich pořadí (nejisté, šipka ↓ značí doloženou filiaci) podle Durand 2008:

(14.) /Īṣi'-Dagān/ A

Výskyt: [i[?]-ṣ]i[?]-^dda-gan ME 14

dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/iṣi'/, préteritum 3.m.sg. ṽjṣ' (*<ṽwṣ', srov. akk. *waṣū*).

Překlad: „Dagán vyvedl“.

Pragmatika: Dankname za úspěšný porod. Vokál prefixu ukazuje na amorejštinu oproti akkadskému *ūṣi* (Huffmon 1965: 184n.; Durand 1985: 149¹³; Stol 1991: 196).

(15.) /Ḥinin-Dagān/ A

Výskyt: [en]-nin-^d[d]a-gan ME 14

Dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/ḥinin/, imp. ṽḥnn (sem.) „slitovat se“ + DN.

Význam: „Slituj se, Dagáne!“

Pragmatika: Wunschname.

(16.) Itūr-^dx B

Výskyt: i-tūr-^d[x-x]ME 64 // 196

nepochybně dvouelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/itūr/, préteritum 3.m.sg. ṽtwr (akk. *târum*) „vrátit se“ + DN.

Překlad: „DN se vrátil“.

Pragmatika: Dankname.²⁴⁸

(17.) /Tīr-Dagān/ B

Výskyt: ti-ir-^d[d]a-gan ME 64 // 196

²⁴⁷ Zda je *A-nu-nu-um* takový případ (Streck 2000 & 5.28) není pravděpodobné.

²⁴⁸ Stamm (1939: 290n.) zvažuje možnost, že antroponymum *itūr-ilum* „bůh se vrátil“ je „Ersatzname“, tedy náhradní jméno za zemřelého, deifikovaného člena rodiny.

dvoelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/tīr/, imp. 2.m.sg. D kmene √twr (akk. *turrum*) „vrátit“ + DN.

Překlad: „Vrat', Dagáne!“ (v tomto dítěti zesnulého člena rodiny, patrně předchozího potomka).

Pragmatika: Wunschname.

(18.) /'Amir-Nūnu/ B

Výskyt: [a]-mì-ir-^dnu-nu ME 57, a-mi-ir-nu-nu 7428 iv, a-mi-ir-[nu-n]u 5109 ii, a-mi-ir-^dnu-[nu]5113

dvoelementové jméno v genitivním spojení:

/amir/ verbální adj. od √mr, které znamená „v centru“ (heb., foi., aram.) „říkat“ (srov. arab. „rozkazovat“) a na „periférii“ (akk., ug., et.) „vidět“ + DN. Vyskytuje se v marijské onomastice ještě s teoforními prvky Anu, Ea, 'El (Durand 1997: pozn. 111), Kakka a snad i 'abum (Durand 1997: 657), vždy jako úvodní element.

Překlad: „Nūnuův vyvolený“.

Pragmatika: Bekenntnisname, které silně připomene skutečnost, že „v pozadí všech jmen... je přání“ (Noth 1980: 133).²⁴⁹

Alt.: /āmīr/: obvykle se predikát vokalizuje Âmer (Durand 1997: 657), 'Āmir (Marchetti 2008) apod., tedy jako pt. (teoreticky préteritum 1.m.sg. od stejného kořene, ovšem s atypickým kmenovým vokálem: „viděl jsem Nunu“) „DN je dívající se.“ Zápis druhého vokálu kolísá mezi ME a MI, čtenými podle nejasných pravidel někdy jako *mì* (Durand 1985) a jindy naopak jako *mé* (Durand 1997: pozn. 111). To ukazuje na anaptyxi a ultrakrátký vokál, očekávaný pro verbální adjektivum ve st. cstr. (*'amrum* > *'amər*), nikoli na pt., kde je přechod *i* > *e* doložen až v hebrejštině.

DN Nūnu je vedle Mari z období *šakkanakku* (Limet 1976: 159-162) doložen i v Babylonii (Steinkeller 1993b: 243).

19. Iddin-'El² B-A

Výskyt: *i-di*-AN M.1400, M.13949 = A0 19486

dvoelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/iddin/, préteritum 3.m.sg. √ndn (ug., foi. √jtn, heb., aram. √ntn, akk. *nadānu*) „dal“ + DN.

Překlad: „El/bůh dal“.

Pragmatika: Dankname.

šakkanakku známý z nápisu na své pečeti (M.1400: *i-di*-AN šagin *ma-ri*^{ki} *i-di*^d*da-gan* šabra) i sošce (M.13949 = A0 19486: *i-di*-AN šagin *ma-ri*^{ki} *a-na*^d*mùš* an-*dùl-su* a-*mu-ru* ša dub *si₄-a* *ú-sa-sà-qù* še-numun-šu *lu tal-qù-ut*, „Iddin-'El, *šakkanakku* Mari, Astartě svoji sochu věnoval a tento nápis vyhotovil, protože jeho sémě nenechala padnout“). V nejnovějším shrnutí (Durand 2008) překvapivě chybí.

²⁴⁹ Nun wird... bei allen Namen... ein Wunsch im Hintergrund stehen.

Nepřehlédnutelným společným rysem velké části uvedených antroponym je teoforní prvek Dagán. Jeho etymologie je sporná (Healey 1999, Prosecký 2003),²⁵⁰ nesporné je, že byl považován za nejdůležitějšího boha středního Poefrati, jak dokládá i Sargonova jistota, že právě Dagán mu dal tyto země (Feliu 2003: 43). Hlavním sídlem jeho kultu byl Tuttul (dnešní Tall Bi'a) u soutoku Eufratu s Balíchem. Teoforní prvek *ilul'el* „bůh“ (popř. „El“), který během 2. tis. př. Kr. z akkadské onomastiky mizí, lze tedy pravděpodobně vztáhnout právě na něj. V královské onomastice západněji položených lokalit střední a mladší doby bronzové (viz dále) paralelně dominuje Adad, často pod různými epitety či prostě jako *ba'lu*, „pán“. V MKL je přítomen jednou (č. 6), podobně jako teonyma Mér (č. 4), Eštar (č. 11, maskulinní obdoba častější Ištar), Erra či „amorejsky“ Ĥirra (č. 12) a Nunu (č. 18).

Z obou tabulek nemají oporu v jiných pramenech pouze první dvě antroponyma z T.343 (Ididiš²⁵¹ a Šú-Dagán) a Hitlal-Ĥirra z ARMT XXII, 333. Seznam tedy působí relativně věrohodně, snad jen historicitu prvního *šakkanakku* lze zpochybnit argumenty, že 1) má „un nom propre singulier“ (Durand 1985: 158), 2) je na rozdíl od ostatních jednoelementové proprium či hypokoristikum²⁵² a 3) jeho nositel měl podle hexadecimální soustavy vládnout „úplných“ 60 let.

Obě tabulky se rozvržením svých údajů jasně odlišují jak od eblajských, tak – a zde poněkud předbíháme – od ugaritských seznamů, naopak odpovídají mezopotamskému, konkrétně babylonskému typu královských seznamů tak, jak Röllig (1969: 168) definoval jeho „Schema: Jahreszahl – Königsname – gelegentlich filiation“. Zkusme tyto rozdíly zachytit pomocí kritérií stanovených v úvodu:

7. Obsah syropalestinských královských seznamů

	položka seznam	další text na téže tabulce	sakralizace králů	vertikální vryp	doba vlády	filiace
Ebla	ARET VII 150	+	+	-	-	-
	TM.74.G.120	+	-	-	-	-
Ugarit	RS 94.2518 par.	-	+	+	-	-
	KTU 1.113	+	+	-	-	-
Mari	T.343	-	-	+	+	+
	ARMT XXII, 333	-	-	+	+	+

²⁵⁰ Implicitně je obsažena už ve vokalizaci, Dagan vs. Dagán (Boese – Sallaberger 1996; Marchetti 2008).

²⁵¹ Ovšem srov. komentář *sub loci*.

²⁵² K tomuto názoru vybízí legenda z pečeti M.1400 *i-dì-AN šagin ma-rí^{ki} i-dì^dda-gan šabra*. J.-M. Durand (1985) Iddin-Ela umístil na základě kunsthistorického argumentu do jediného volného řádku, který mezi oběma fragmenty předpokládá (viz výše), to však jistě není jediné možné řešení. Zůstává dohadem, zda „prefet“ (Durand 1985: 149) Iddin-Dagán nemohl o stupeň povýšit na *šakkanakku* buď na samém začátku této éry, nebo i později, a sekundárně tak ovlivnit zakladatelovo jméno (jak níže zvažuji v případě Jarobeáma, zakladatele severního království Izrael). „Terminativ“ *-iš* v každém případě naznačuje, že jemu předcházející element byl chápán jako apelativum.

Ugarit

Pramenná situace v Ugaritu je – v rámci našeho tématu – do určité míry podobná situaci v Eble. Také zde byly nalezeny dvě varianty královského seznamu – jedna z nich kratší, poškozená – a několik RNs v nesmírně zajímavém popisu přechodového rituálu, tentokrát nikoli svatby, nýbrž královského pohřbu. I zde byla nejdříve vydána poškozená tabulka se jmény některých králů, které předchází s velkou pravděpodobností související hymnický text (KTU 1.113).²⁵³ Hojné komentáře postupně přejaly až kanonizovaly²⁵⁴ výklad, který sice neodpovídá skutečnosti (viz dále), úporně však přetrvává i poté, co byl nalezen nový, zcela zachovalý seznam. Všechny exempláře nového seznamu – tři kompletní a čtvrtý fragmentární, s dochovanými řádky 10-24 ve „velmi špatném stavu“ (Arnaud 1998: 156), pocházejí z tzv. Urtennova archivu a lze je proto zhruba datovat do přelomu 13.-12. stol. př. Kr.²⁵⁵ Byly nalezeny v letech 1988 (A₃) a 1994 (ostatní). Editor tohoto seznamu D. Arnaud přiřadil jednotlivým kopiím nového nálezu signatury A₁, A₂, A₃ a A_x, zatímco KTU 1.113 označil jako B, čímž nenásilně upozornil na radikální změnu pramenné základny.²⁵⁶ Také pramenem A začínáme, i když nový stav byl – popřípadě stále je – jinými badateli úspěšně ignorován.²⁵⁷ Je psán slabičným klínopisem s některými typickými rysy periferní akkadštiny.²⁵⁸ Každému jménu ve všech kopiích předchází znak DINGIR a znak osoby DIŠ. Za každým jménem – kromě tabulky A₃, která vykazuje i další drobné odlišnosti – je znak tvořený jednoduchým vrypem, který lze volně označit jako „odškrtnuto“.²⁵⁹ V následujícím přepise je vynechán. Odlišnosti od A₁ jsou uvedeny v poznámkovém aparátu.

²⁵³ Připomíná tím exemplář chetitského „královského seznamu“ Bo 2893, jehož rub „nabízí text jedné slavnosti“ (Otten 1951: 49).

²⁵⁴ V tomto případě myšleno v biblickém, nikoli klínopisném pojetí.

²⁵⁵ M. Dietrich je nejvehementnějším obhájcem názoru, že i archivy poslední ugaritské generace (konkrétně Rap'ānūv) mohou obsahovat mnohem starší texty, tzv. „Bausteine“, datovatelné nejen obsahem, ale i pomocí „formátu, duktu, lexika a gramatiky“ (Dietrich 2001: 122). Tím by šlo vysvětlit, proč UKL z Urtennova archivu neobsahuje jména posledních ugaritských králů, Urtennových současníků. Celkový obsah archivu takový závěr nepodporuje.

²⁵⁶ Jeho „cladogramme“ (Arnaud 1999: 158) však dokládá, že ani on se od priority pramene B zcela neoprostil.

²⁵⁷ Např. Bonechi na RAI 2000, publikované jako Bonechi 2001a; Vidal 2000; u nás Stehlík 2003. Tematicky širší, popř. populárnější literatura tuto změnu dosud prakticky nezaznamenala. O rekonstrukci KTU 1.113 se opírá i teorie o vysokém počtu králů (ca. 50), kterou nadále zastává Pardee (1988; 2000; 2002) a přebírají další (Bonechi 2002, Stehlík 2003).

²⁵⁸ Např. pokud je teoforní prvek zapsán sylabicky, nepředchází mu determinativ.

²⁵⁹ Někdy bývá považován za kontrolu zbožštěných příjemců oběti v rámci obětní liturgie spjaté s kultem mrtvých panovníků. Takový výklad není nutný, navíc by každé opakování rituálu předpokládalo zhotovení nového seznamu na nové, nevypálené tabulce – a v Ugaritu se tabulky obvykle vypalovaly (Goren – Finkelstein – Na'aman 2006). Na druhou stranu v tomto konkrétním případě byly vskutku nalezeny čtyři duplikáty a seznam by mohl být věrohodně považován za preskriptivní.

Pramen A (UKL):

- A₁: RS 94.2518. Předběžné vydání²⁶⁰ (foto, transliterace, komentář): Arnaud 1999;
A₂: RS 88.2012. Předběžné vydání (transliterace, komentář): Arnaud 1999;
A₃: RS 94.2528. Předběžné vydání (transliterace, komentář): Arnaud 1999;
A_x: RS 94.2501. Předběžné vydání (transliterace, komentář): Arnaud 1999.

- DINGIR ^Iú-ga-ra-na
DINGIR ^Iam-qú-na
DINGIR ^Irap-a-na
DINGIR ^IIGI-il-LUGAL
5 DINGIR ^Iam-mu-ḫa-ra-ši
DINGIR ^Iam-mu-ša-mar
DINGIR ^Ia-mis-tam-ri
DINGIR ^Iníq-me-ḫa
DINGIR ^Ima-AB-i
10 DINGIR ^Ii-bi-ra-na
DINGIR ^IKAR-^dIM
DINGIR ^Iníq-me-ḫa
DINGIR ^Ii-bi-ra-na
DINGIR ^Iam-mu-rap-i²⁶¹
15 DINGIR ^Iníq-me-ḫa
DINGIR ^Ii-bi-ra-na
DINGIR ^Iníq-me-ḫa
DINGIR ^Ii-bi-ra-na
DINGIR ^Iníq-ma-^dIM²⁶²
20 DINGIR ^Ija-qa-ri
DINGIR ^Ii-bi-ra-na
DINGIR ^Iníq-ma-^dIM
DINGIR ^Iníq-me-ḫa
DINGIR ^Ia-mis-tam-ri
25 DINGIR ^Iníq-ma-^dIM
DINGIR ^Iníq-me-ḫa

²⁶⁰ Tak svůj počín nazývá sám autor (Arnaud 1998: 1), ke slíbené „brzké“ plnohodnotné edici v rámci RSO však zatím nedošlo. Sám termín *editio princeps* a jeho obsah je na poli ugaritštiny vášnivě diskutován (Dietrich – Loretz 2005).

²⁶¹ RS 94.2528 14: DINGIR ^Iam-mu-rap-pi.

²⁶² RS 94.2528 19: DINGIR ^Iníq-ma-du.

Znak DINGIR, předcházející každé RN, nelze považovat za determinativ.²⁶³ Jména, která za ním následují, nejsou – jak bychom v takovém případě čekali – v nominativu, nýbrž končí buď na *-i* (genitiv), *-a* (diptotická flexe jmen se sufixem *-ānu*), nebo na souhlásku²⁶⁴. Pádové koncovky tedy jasně dokládají, že s DINGIR tvoří genitivní spojení: „bůh Ugarána“, „bůh Niqmépy“ atd. O významu tohoto spojení se živě diskutovalo, často s odkazy na starozákonní texty („bůh Abrahamův“). Zde nebudeme zacházet do podrobností, jen uvedme, že pravděpodobně jde o identifikační genitiv typu hebrejského *bat jərúšalajim* „dcera Jeruzalémská“, tj. „bůh (jenž je) RN“ (Pardee 2002: 200). Lze oprávněně předpokládat, že DINGIR tak po všech stránkách odpovídá *il* (s pravděpodobným čtením /'ilu/ jak ve statu absolutu, tak i konstrukt²⁶⁵) z KTU 1.113 (ugaritské verze UKL).

Překvapivé je, že seznam neobsahuje mezi králi č. 25 a 26 jméno krále Archalby, který, jak víme z jiných pramenů, panoval v Ugaritu koncem 14. století²⁶⁶. Důvod této výpustky nelze z dostupných pramenů vyčíst. Může jít o běžné opominutí, které věrně reprodukovali i další opisovači téhož textu, i když je zvláštní, že by postihlo právě předposledního krále v seznamu. Nebo jde o vědomé vyřazení (*damnatio memoriae*) této postavy z dynastie, podle některých, protože panoval příliš krátce (Singer 1999: 637n.), podle jiných kvůli své protichetitské, tj. proegyptské orientaci (Arnaud 1999: 167n.), či kvůli jakémusi prokletí, zachycenému „královskou závětí“ RS 16.144 a spojenému s královnou Kubabou (Freu 2006: 69-71). Tyto hypotézy lze doplnit o socioonomastický postřeh (Liverani 1978): Zatímco jména všech ostatních králů jsou semitská, konkrétně amorejská či amorejštině blízká, toto proprium bývá většinou považováno za churritské.²⁶⁷ Archalba by tak z neznámých důvodů nezískal trůnní amorejské jméno²⁶⁸ a ze stejného důvodu nebyl po smrti přijat mezi své šťastnější předchůdce.

²⁶³ Tak již Arnaud (1999: 154), i když sylogismus, který na podporu své teze uvádí, není příliš sofistický: 1) ugaritský seznam píše *il* RN; 2) v ugaritském klínopisu determinativy nejsou; 3) tedy ani v akkadském seznamu nejde o determinativ („la version ougaritique assure qu'il était prononcé“). Taková úvaha je poplatná dějinám výzkumu, kdy se logicky muselo vycházet z KTU 1.113, který byl dlouho jediným ugaritským příkladem královského seznamu. Přitom Arnaud sám věnuje genealogii rukopisů poměrně hodně prostoru (1998: 157-159), včetně postulování nedoložených prototypů, od kterých odvozuje akkadsky i ugaritsky psané seznamy. To vůbec není nutné, odlišnosti mohou být ekonomičtěji vysvětleny orálním předáváním. Vyjdeme-li naopak z akkadských seznamů, pak může být ugaritské *il* jen školometským převedením grafické podoby zápisu bez jakékoli výpovědní hodnoty o charakteru znaku DINGIR. Obdobně Wyatt (1998: 399³): „Perhaps in terms of reading the tablet it serves as a graphic marker, like the Akk. divine determinativ.“

²⁶⁴ Tedy na tvar zvaný „citační pád“, nebo též – což je poněkud zavádějící – „status absolutus“ (Pardee 2002: 209⁴⁰), nikoli v protikladu ke statu konstruktivnímu, nýbrž „pádovému“; např. *Niqmepa', Ammittamar*.

²⁶⁵ Doklady zachování pádové koncovky ve statu konstruktivnímu uvádí UG §55.2. K *ilum* jako ug. teonymu ze čtyřjazyčné verze slovníku S^a viz Ug 5 137 iii 9.35” a Laroche (1979: 479n.), všechny doklady shromáždil Huehnergard (1987: 358, *sub* 'L).

²⁶⁶ 1315-1313 podle Singera (1999: 637n.), ca. 1315-1310 podle Freue (2006: 69, 260).

²⁶⁷ Bližší pozornost je mu věnována v následujícím výkladu jednotlivých antroponym.

²⁶⁸ Z ugaritské korespondence známe dopisy matce-královně od prince s churritským jménem Talmijánu, kterého ztotožňují s pozdějším posledním králem Ammurapim. V poněkud pohádkové epizodě jsou starší (?) bratři churritských jmen Chišmi-Šarruma a ĩR-Šarruma posláni do luxusního vyhnanství na Kypr a trůnu se ujímá

At' už rekonstruujeme příbuzenské vztahy jakkoli,²⁶⁹ svoji roli mohlo hrát, že nepatřil do „genealogické“, tedy nesegmentované linie posledních ugaritských králů:

Ammittamru II. → Niqmaddu III. → Niqmepa VI. → Ammittamru III. → atd.
↳ Archalba ↗

KTU 1.113

Ugaritský královský seznam KTU 1.113 (RS 24.257) byl nalezen během úspěšné 24. sezóny v roce 1961 v místnosti 10 tzv. „domu churritského kněze“. Brzy poté nález poprvé zmínil dlouholetý epigrafik francouzské výpravy Ch. Virolleaud (Virolleaud 1962) a fragmentární líc tabulky vyšel jeho péčí o několik let později (Ug 5 V 5). Na zachovaných koncích prvních deseti řádek se na něm v několika krátkých jednotvárných sekvencích střídají názvy hudebních nástrojů s odkazy na jistého *n'm* „rozkošného“²⁷⁰. Na koho tento titul odkazuje, je od té doby předmětem nekončících debat, stejně jako vztah tohoto „hymnu“ k seznamu na rubu tabulky, který byl poprvé publikován až v KTU¹. Jeho horní část (tedy spodní část líce) je odlomená, dochovaná část obsahuje jména ugaritských králů, rozdělená vertikální linií na dva sloupce. V pravém sloupci (včetně horního okraje) se zachovalo čtrnáct čitelných jmen, v levém pouhá dvě a několik izolovaných grafémů. Jak už bylo řečeno, každému jménu předcházela „determinativ“ *il*, jehož interpretace je kritická pro studium kultu předků.

Seznam překvapivě neobsahoval sekvenci osmi posledních králů, dobře známou z jiných písemných pramenů: Ammištamru II. – Niqmaddu III. – Archalba – Niqmepa VI. – Ammištamru III. – Ibiránu VI. – Niqmaddu IV. – Ammurapi II. To, spolu s poškozeným levým sloupcem a značnou uniformitou jmen, pochopitelně provokovalo fantazii mnohých, v prvé řadě významného egyptologa K. Kitchena, který přišel vzápětí po vydání KTU¹ se svou klasickou rekonstrukcí (1977). Všiml si, že poslední jméno v pravém sloupci je totožné se jménem uvedeným na královském pečetidle, které bylo datováno do 19.–18. stol. př. Kr. a které s oblibou používali ještě ugaritští králové mladší doby bronzové. Jeho majitel „Jaqaru, syn Niqmaddův, král Ugaritu“, byl zejména z tohoto důvodu považován za zakladatele amorejské dynastie. Protiklad mezi jeho umístěním na počátku dynastie a na konci seznamu vyřešil Kitchen elegantně: navrhl číst seznam retrográdně, což mohl podepřít mnoha paralelami z Egypta i staré Mezopotámie (eblajské retrográdní seznamy na svoje vydání ještě čekaly). Upozornil, že takto pojatý seznam preferuje hledisko genealogické (C, syn B; B, syn A) před chronologickým. Jak jsme mohli vidět

„semitský“ Amistamru (Singer 1999: 679n.; Freu 2006: 106-108). Výše je zmíněna podobná situace na chetitském dvoře. Vedlejší větev chetitského královského-rodu, panující v Karchemiši, naopak nosila churritská jména i při vládnutí (Šarri-Kušuch, Šachuruuwa, Ini-Tešub, Talmi-Tešub, Kuzi-Tešub). Proto nelze souhlasit s hypotézou, že Archalba svým jménem vyjádřil svůj protichetitský, „churritoegyptský“ politický postoj (Arnaud 1999: 167).

²⁶⁹ Freu (2006: 69): „Le successeur de Niqmaddu III., Arħalbu, était sans doute son fils aîné“, stejně Singer (1999: 637n.), zatímco Arnaud (1999: 167) překvapivě k Archalbovi zmiňuje „...son frère et prédécesseur Niqmaddu III.“

²⁷⁰ Či spíše „dobrého“. Distribuce adjektiv *n'm* a *tb* je zajímavou lexikální izoglosou (Smith 2006: 33n.).

v případě eblajského seznamu ARET 7,150, jiní dávají přednost označovat takové pořadí jako „rituální“ aj. Jaqaru se tak ocitl na samém začátku, zatímco pro osm známých králů zbyl dostatek místa na nečitelných řádcích levého sloupce.

Kitchen se na základě stejné metody jako jeho kolegové bádající v Eble pokusil i o stanovení absolutní chronologie. Před Jaqara ještě dosadil „prastaré Refájce“ z KTU 1.161²⁷¹ a pro Ditána, člena několika předovýchodních geneologií, získal přibližné datum kolem roku 2160. Postulovaná úzká příbuznost s KTU 1.161 a KTU 1.108 mu dovolila dosadit jako adresáta hymnu z líce tabulky boha *Rp'*, jehož však odlišil od tajemného „rozkošného“, poněvadž titul *n'm* podle jeho názoru nepatřil v Ugaritu bohům. Raději v něm chtěl vidět krále a tím vyzdvihl kultickou funkci seznamu.

Dnes můžeme s klidným svědomím konstatovat, že teze o kultické funkci seznamu je jednou z mála, která přestála zkoušku časem. Ostatní části této „brilliant reconstruction“ (Wyatt 1998: 399) jsou buď neverifikovatelné, nebo jednoduše chybné, jak nade vší pochybnost prokázaly sylabické seznamy, které vyvrátily tezi o retrogradní posloupnosti panovníků i o Jaqarovi, zakládajícím v 19.–18. století amorejskou dynastií na ugaritském trůnu.²⁷² Kmen Ditanců je v pramenech zmiňován již v předsargonské době (Buccelatti 1966: 243n.), tedy staletí před dobou, do které Kitchen datuje jeho domnělého eponymního předka.²⁷³ *n'm* nepochybně může být epitetem bohů, jak nejlépe dokládá hymnický úvod KTU 1.23 1 *iqra ilm n'[mm]* „chci opěvovat bohy rozkošné“.²⁷⁴ A úvahy o bohu *Rp'*, tušeném na líci tabulky, se opíraly o ve své době vlivnou, později však epigraficky i interpretačně překonanou studii J. C. de Moora (1976).

Minimalistickou cestou se vydal v rozšířené verzi své disertace B. B. Schmidt (1994). Jeho argumentace je opřena o autopsii a velice fundovaná, bohužel však i neméně účelová – s jasným cílem marginalizovat roli kultu předků ve starověké Syropalestině. Proto přejímá Kitchenovu tezi o bohu *Rp'* jakožto adresátovi zmíněného hymnu, ztotožňuje jej s „rozkošným“ a na antroponymech s teoforním prvkem dokazuje, že skutečně patřil mezi bohy v Ugaritu uctívané. Když však o několik stran dál kritizuje teorii o zbožštění zemřelých panovníků jako tzv. „Refájců“ (*rp'm*), popírá v zápalu boje i existenci boha *Rp'*, a to na základě těch samých antroponymů!

Schmidt (1996: 298) ovšem správně upozornil, že vertikální linka nerozděluje celou rubovou stranu tabulky, ale viditelně pouze tři a maximálně šest řádků (srov. již KTU²: 129²), a tudíž jen u těchto řádků můžeme s relativní jistotou předpokládat, že v levém sloupci obsahovaly paralelní text. Arnaud (1999) v rámci publikace pramene A konstatoval, že pravý sloupec obsahuje tu samou sekvenci jako 7.-20. řádek sylabičných seznamů, a to v chronologickém,

²⁷¹ Jak jsem se pokusil doložit již dříve (Čech 2002a), potvrdil tím starou orientální moudrost, že i špatný ukazatel může ukazovat dobrým směrem.

²⁷² Arnaud (1997: 161) mu po objevu UKL přiřkl roli „re-zakladatele“ dynastie, Vidal (2006) se naopak domnívá, že byl zakladatelem dynastie nové.

²⁷³ Srov. výše zmíněnou a podobně důvěřivou Millardovu obhajobu etnonym v AKL poukazem na patriarchu Izraele.

²⁷⁴ Další doklady shromáždil Schmidt (1996: 291n.).

nikoli obecně přijímaném retrográdním pořadí. Prvních šest jmen mohla logicky obsahovat odlomená horní část pravého sloupce a Arnaud věrohodně doplnil 21.–24. krále do silně poškozených řádek 19'–22' sloupce levého. K rekonstrukci levého spodního okraje se vyjádřil skepticky. Podle jeho názoru končil seznam pravděpodobně 25. králem, tj. Niqmaddem III., a zbývající řádky byly vyhrazeny závěrečné eulogii či oslavě nastupujícího panovníka – analogicky ke KTU 1.161. Tato teorie byla podrobena ostré – a ne zcela zasloužené – kritice, když Pardee (2002: 195–210) zůstal věren svému staršímu názoru (Pardee 1988: 165–178), že levý sloupec takto řešené tabulky musel být napsán jako první a proto nemůže být kratší než pravý (pravým sloupcem začíná rub „jen při přímé literární a grafické návaznosti mezi lícem a rubem“²⁷⁵). Seznam tak podle něj obsahoval přes padesát jmen a na jeho začátku předpokládá ve shodě s Kitchenem Ditana a jeho prastaré kolegy. Argumentovat písarskými zvyklostmi je však odvážné, když se dochovala pouze menší část tabulky a o souvislosti mezi textem na jejím líci a rubu lze jen spekulovat. Úvodní text – ať už jde o hymnus, rituální předpis, nějaký výčet, nebo jiný žánr – mohl být relativně krátký a rozdělení na dva sloupce mohlo začít už na líci, což by písáře spíše přimělo začít na druhé straně pravým sloupcem. Nebo mohla být tato skladba naopak dosti rozsáhlá a končit na rubu relativně těsně před doloženými antroponymy. Přesvědčivě nezní ani názor, že před sérií jednoelementových jmen se sufixem *-ānu* byla další série dvoelementových antroponym. Konečně komparativní data ústně předávaný královský seznam o takové délce nepodporují, zřejmě by podléhal obvyklým krácením.²⁷⁶ A existenci písemných pramenů pro jeho zápis nelze v Ugaritu zatím doložit.²⁷⁷

V opozici k těmto radikálně (Schmidt 1994; 1996) či umírněně (Pardee 1996) „minimalistickým“ názorům vystupuje španělská škola, reprezentovaná v prvé řadě G. del Olmo Letem (1999; 2003; 2006) a jeho žákem J. Vidalem (2000; 2006). Odmítá nadsazená čísla počtu zapsaných králů, dokonce zkracuje s odvoláním na strukturní opakování typické v předpisemných kulturách i seznam A o několikrát se opakující sekvenci Ibbírānu – Niqmépa (Vidal 2000). Na druhou stranu chce počet relevantních textů rozšířit o další, zejména KTU 1.102 (v upraveném znění, částečně podle seznamu příjemců obětín z KTU 1.106 3–5), kde mají být mrtví panovníci uvedeni pod svými „rituálními“ či „amorejskými“ jmény (del Olmo Lete 1987; 1999: 166–198, zejména 168–175; 2006). KTU 1.102 uvádí po nadpise *il bt* „bozi paláce“ na řádcích 2–14 seznam převážně známých postav ugaritského panteonu, aby na rubu tabulky (řádky 15–28) uvedl čtrnáct relativně uniformních dvoelementových antroponym. Pokud mohlo jméno zakladatele poslední dynastie Jaqara sloužit i jako titul jeho žijícího nástupce, odpovídají tato jména podle určitého klíče RNs z KTU 1.113, a to dokonce nezávisle na tom, v jakém směru je seznam KTU 1.113

²⁷⁵ ... unless there is a strict literary and graphic continuity from obverse to reverse (Pardee 2002: 197).

²⁷⁶ „Genealogická nestálost“ (Bryan 1987), „strukturnální amnézie, selekce a teleskopování“ (Malamat 2001: 53).

²⁷⁷ Velmi málo epigrafických pramenů z Ugaritu lze datovat před 1350 př. Kr. (Arnaud 1997). Je otázkou, zda nepřímé zprávy z Mari (Villard 1986) a „dobové pozadí... silně naznačují“ existenci královské kanceláře s písemnou kulturou již v 18. století př. Kr. (Hawley 2008: 60²⁴). I když připustíme, že tomu tak mohlo být, archeologie Ugaritu naopak dokládá určitý přerýv mezi střední a mladší dobou bronzovou.

čten (!).²⁷⁸ Uspokojivý výsledek však získáme, i když vyjdeme od jiného panovníka, a to není zcela přesvědčivé (Čech 2002a: 48n.). Navíc označit tato jména jako „amorejská“ je mírný anachronismus, neboť dvouelementová propria typu *jql* + DN představují převládající typ antroponymů už v Eble (Krebernik 1988b). V Eble již o Amorejcích slyšíme (Archibald 1984), ale přiřadit jim tento typ jména připomíná Nothův pokus o diachronní přehled semitské onomastiky, který po publikaci nového materiálu také již nebyl udržitelný (Noth 1980: 41-50). Zajímavá je naopak středová souměrnost tohoto seznamu (del Olmo Lete 1987; Vidal 2006), jíž si museli být ugaritští písaři vědomi, jejíž poselství nám však uniká:²⁷⁹

8. „Amorejská jména“ z KTU 1.102

KTU	teoforní prvek:	‘Ammu	’Ilu	Ba’lu	Haddu
<i>j<r>gbhd</i>					● <i>jql</i> -Haddu
<i>jrgbb’l</i>				●	<i>jql</i> -Ba’lu
<i>jdbil</i>			●		<i>jql</i> -’Ilu
<i>jaršil</i>			●		=
<i>jrgmil</i>			●		=
‘ <i>mtr</i>		●			‘Ammu- <i>qtl</i>
<i>jdbil</i>	●				
<i>jrgblim</i>	●				
‘ <i>mtr</i>		●			‘Ammu- <i>qtl</i>
<i>jaršil</i>			●		<i>jql</i> -’Ilu
<i>jdbb’l</i>			●		= (!)
<i>jrgmb’l</i>			●		= (!)
‘ <i>zb’l</i>				●	<i>jql</i> -Ba’lu
<i>jdbbd</i>					● <i>jql</i> -Haddu

KTU 1.102 je seznamem teonymů či antroponymů, jejich vztah ke královské onomastice je však nezaručen (Pardee 2000: 520-531); proto mu nebude věnována další pozornost a vrátíme se k analýze KTU 1.113. Fragmentární líc je v zachovalé části rozdělen šesti vodorovnými čarami na šest úseků o délce 1–3 řádky; začátky řádků jsou odlomené.

KTU 1.113: líc tabulky

[d m]t w rm *tph*

[]lumm l n’*m*

[]w rm *tlbm*

[jenž zemř]el a pozvedněte jeho buben

[]lid pro Rozkošného

[]a pozvedněte šalmaje

²⁷⁸ del Olmo Lete 1999: 172.

²⁷⁹ Doplněna autorem, na tabulce pochopitelně není vyznačena.

	[] <i>pr l n'm</i>	[] pro Rozkošného

5	[] <i>d mt w rm tpb</i>	[] jenž zemřel a pozvedněte jeho buben
	[] <i>bb l n'm</i>	[] pro Rozkošného
	[] <i>jmǰj</i>	[] dorazil

	[] <i>rm tlbm</i>	[] pozvedněte šalmaje
	[] <i>l n'm</i>	[] pro Roz]košného

10	[] <i>b n'm</i>	[] Rozkošný

	[] <i>x[]</i>	

Hudební produkce a titul „Rozkošný“ jsou spjaty s lexikem kultu mrtvých králů, jak je známo z jiných textů, zejména KTU 1.108, a vodorovné linky v takovém množství lze nalézt – kromě písarských cvičení – jak v KTU 1.108, tak především v KTU 1.23, kde oddělují jednotlivé rituální úkony, včetně hudebních (Smith 2006). Další analogie a spekulace se samozřejmě nabízejí (Čech i.p.), nicméně v tomto kontextu nejsou nezbytné.

Pramen B (KTU 1.113): rekonstrukce rubu tabulky

transliterace: KTU², 129; Schmidt 1996: 290; foto, autografie, transliterace, komentář: Pardee 1988: 165-178.

12'	[]
	[<i>il 'm]ttmr</i>	
	[<i>il n]qmp'</i>	
15'	[<i>il mpp</i>]
	[<i>il ibrn</i>]
	[<i>il j'drd</i>]
	[<i>il nqmp'</i>]
	[<i>il ibrn</i>]
20'	[<i>il nq]mp'</i>]
	[<i>il 'm]ttmr</i>]
spodní okraj			
	[<i>il nqm]d</i>]
	[<i>il ibrn</i>]
25'	[<i>il nqmd</i>]
	[<i>il jqr</i>]

Rozvržení královských jmen na této „obscure“ (Čech 2009: 78) tabulce jsem se pokusil rekonstruovat jinde (Čech 2003: 49n.), ovšem přes kladnou odezvu (Heller 2005) nepokládám tento pokus za úspěšný. Konkrétně zbytek možného *q* (výrazný úhlový klín) v levém sloupci 26. řádku je příliš vpravo, než aby umožňoval čtení *il n]q[md* a dosazení předposledního ugaritského vladaře Niqmadda (ca. 1225–1215).²⁸⁰ Kitchen (1977: 131), ovlivněn zmínkou o jistém *Pu-ru-uq-qa* LÚ URU *ú-ga-ri-it* z Alalachu IV (AT 358)²⁸¹ dosadil na 26. řádek jméno tohoto „krále“, ovšem ani toto řešení nepřesvědčí – LÚ jednoduše znamená člověk a ne každý člověk z Ugaritu byl ugaritským králem (Astour 1981: 8; Arnaud 1997: 154).²⁸²

KTU 1.161

KTU 1.161 zachycuje – ať už jej považujeme za text preskriptivní, či deskriptivní – pohřební rituál²⁸³ předposledního vládce Ugaritu, krále Niqmadda IV., jak proběhl s největší pravděpodobností krátce po jeho smrti koncem 13. stol. př. Kr. Tento jedinečný dokument se od svého vydání v polovině 70. let dočkal řady reedic a komentářů (česky Antalík 2002; Čech 2002a; 2004a; Stehlík 2003: 351–354). Poslední podrobné zpracování (Suriano 2009) svými „objevy“ a rozsáhlými bibliografickými odkazy nutí k podezření, že patrně už ani nelze přijít s pohledem novým, maximálně pozapomenutým. Zároveň však správně zdůrazňuje blízký vztah ke královským seznamům: „Ačkoli není královským seznamem *per se*, ugaritský královský rituál známý jako KTU 1.161 (RS 34.126) je důležitým svědkem pro pochopení účelu královských seznamů a politické odpovědi na královu smrt ve staré Levantě. Pozorné čtení literárních kontur odhalí, že KTU 1.161 měl dva účely spojené s dynastickou politikou na starověkém Předním východě: připojení mrtvého krále (Niqmadda) ke královským předkům a nástup nového krále (Ammurapiho) na trůn.“²⁸⁴ Text lze rozdělit na několik částí:²⁸⁵ 1. nadpis (ř. 1) – 2. vyvolávání zemřelých předků-vládců (2–12) – 3. odloučení zesnulého (nářky na tomto světě, 13–17; cesta na onen svět, 18–22; přijetí na onom světě, 22–26) – 4. obětování (27–30) – 5. žehnání nástupci (31–34). Ve 2. části jsou jmenovaní předci souhrnně zvaní *rpu arš* „Refájci Země (= podsvětí)“ a

²⁸⁰ Podle jiných zemřel až „v posledním desetiletí 13. století“ (Pardee 2002: 86).

²⁸¹ Ke čtení jména (Puruqu nebo Buruqu) srov. Arnaud 1997: 154n.

²⁸² Pardee (2000) stále s tímto „králem“ počítá.

²⁸³ „Pohřební“ coby neopakovatelný, rodinný, pasivní, smuteční, značící přelom, v protikladu k posmrtnému jakožto rituálu opakovanému, aktivnímu (pohyb, hudba apod.), s širší účastí a důrazem na kontinuitu naposledy na egyptském materiálu analyzovala Harrington (2010). V Ugaritu je tato opozice dobře patrná při srovnání KTU 1.161 s KTU 1.108 (Čech, i.p.). Některé shodné motivy s eblajským ARET 7.150 (chápaným ovšem obvykle jako posmrtný – a nikoli pohřební – rituál) byly zmíněny v kapitole o Eble.

²⁸⁴ *Although it is not a king list per se, the Ugaritic royal ritual known as KTU 1.161 (RS 34.126) provides an important witness for understanding the purpose of king lists and the political response to a king's death in the ancient Levant. A careful review of the texts literary contours will reveal that KTU 1.161 held two purposes that were integral to dynastic politics in the ancient Near East: the dedication of the dead king (Niqmaddu) to the royal ancestors, and the assumption of the new king (Ammurapi) to the throne.* K podobnému závěru došel např. Schmidt (2004: 100–121) a lze ho krátce vyjádřit známým „král je mrtev, ať žije král“ (Čech 2002a: 16 a podobně i jiní, citovaní v Suriano 2009: 123).

²⁸⁵ Podle Čech 2002a: 16. Suriano (2009: 107–110) dělí na tři (1–17, 18–19, 20–33), čímž poněkud nechtěně zdůrazňuje ústřední roli bohyně Slunce, nicméně stírá typické znaky přechodového rituálu.

„shromáždění Didana“ (ř. 2, 3; 9, 10) a rozdělení na *rpum qdmjm* „dávné Refájce“ (8) a dva poslední zemřelé *mlkm* „krále“ (11, 12), Ammistamra a Niqmadda. Pouze tato část je zde uvedena:

	<i>qritm . rpi . a[rš]</i>	Jste voláni, Refájci Země,
	<i>qbitm . qbš . d[dn]</i>	jste jmenováni, shromáždění Didana:
	<i>qra . ulkn . rp[a]</i>	byl volán Ulkānu, Refájec;
5	<i>qra . trmn . rp[a]</i>	byl volán Tarīmānu, Refájec;
	<i>qra . sdn . w . rd[n]</i>	byl volán Sidānu-a-Ridānu;
	<i>qra . tr . 'llmn</i>	byl volán Tarru 'ālmānu;
	<i>qru . rpim . qdmjm</i>	byli voláni dávní Refájci.
	<i>qritm . rpi . arš</i>	Byli jste voláni, Refájci Země,
10	<i>qbitm . qbš . ddn</i>	byli jste jmenováni, shromáždění Didana:
	<i>qra . 'mttmr . mlk</i>	byl volán Ammîttamru, král;
	<i>qra . u . nqmd . mlk</i>	byl volán i Niqmaddu, král.

Jména „dávných Refájců“ jsou zapsána: *ulkn*, *trmn*, *sdn-w-rdn*, *tr 'llmn* (ř. 3-7). Stále se domnívám, že je možné je číst apelativně jako výčet vlastností zesnulého vladaře (Čech 2002a: 11n.).²⁸⁶ Z tohoto pohledu byla utvořena dost jednotvárně, téměř jako mnemotechnická pomůcka: až na „souhrnné“ jméno posledního z nich je ke tvaru slabého slovesa (někdy bez prefixu, což sugeruje imperativ) připojen sufix *-ān*: *ulkn*, /'ulkānu/ od √hlc „chodit“, *trmn*, /tarīmānu/ od √rjm „být vysoký“ s prefixem abstrakt *t*-,²⁸⁷ binominální spojení *sdn* /Sidānu/ a *rdn* /Ridānu/ od √jrd „základ“ a √jrd „sestoupit“. *tr* /tarru/ je v ugaritské churritštině „král“,²⁸⁸ *'llmn* /'ālmānu/ augmentovaný tvar od *'ālamu* „věčnost“, opět se sufixem *-ān*. Tato charaktonyma lze – se zohledněním adjektivizující funkce sufixu – přibližně přecíst jako: „Připojený, Vyvýšený, K základům sestupující, Věčně kralující“.

Proč bylo zvoleno churritské *tarru* se lze jen dohadovat. Jedna taková domněnka budiž zde krátce nastíněna – Churrité tvořili jazykově distinktivní a svou prestiží, kulturním a náboženským vlivem výraznou etnickou složku ugaritského městského státu, i když jejich vliv pravděpodobně s časem klesal.²⁸⁹ Pokud chtěl být ugaritský král králem všech poddaných, musel

²⁸⁶ V kapitole věnované paralelám v české dějepřavě zmiňují obdobný přístup Karbusického, pokládajícího antroponyma „dávných“ českých vladařů za koruptelu původní české zprávy Frankům. Odbýt takový pokus jako úsměvný by znamenalo rezignovat na pozoruhodnou fenomenologickou paralelu napříč věky a kulturami.

²⁸⁷ Alternativně chur. *tarmani* „pramen“ (Ribichini – Xella 1991: 161⁹¹). *bn trmn* je doložen v administrativním textu KTU 4.126.

²⁸⁸ Srov. i DUL *sub trmn* I.

²⁸⁹ Bohatou bibliografii uvádí Vita (2009), jenž přesvědčivě odmítá pokládat churritštinu v Ugaritu konce doby bronzové za mrtvý jazyk, uchovávaný jen kultem a písarskou tradicí (což lze pokládat za převládající názor vědecké obce). Už oba nalezené dopisy v churritštině by byly dostatečným důkazem, vedle gramatických prvků v některých ugaritsky psaných textech. Relativně malý počet nalezených churritských tabulek (několik desítek) je odrazem

legitimizovat svoji vládu i vůči tomuto etnickému segmentu. A jako byl postavou Did/tána spřízněn s velkými semitskými dynastiemi své doby,²⁹⁰ byl postavou legendárního (?) zakladatele Mitanni Kirty, hlavního hrdiny stejnojmenné ugaritské legendy (KTU 1.14-1.16), spřízněn s minulou slávou churritské dynastie: Kirta je zde líčen jako král města Ḫbr – Chábúru (patrně transonymizovaného hydronyma)²⁹¹ a jeho manželka se ne náhodou jmenuje Ḫrj – Churrija.²⁹² Churritské jméno posledního z dávných Refájců může být motivováno obdobně a být tak nepříliš častým spojovníkem mezi epickými a rituálními texty. Velice povšechně lze spekulovat o roli, kterou při (re)definici postavení ugaritského krále hrál písař Ilimilku.²⁹³ Nebo prostě byly vhodné alternativy (*mlk*, *rpu*) v rámci královské ideologie obecně – a tohoto rituálu zvláště – už příliš sémanticky vytížené? Zajímavé je opakované *l* v adjektivu *ʿllmn*, stejný tvar se objevuje ještě v KTU 1.1 IV 5 a podobný (*ʿllmn*) v KTU 1.22 IV 10.²⁹⁴

Jména všech „dávných Refájců“ mohla být utvořena analogicky k legendárnímu předkovi Didánovi (známějšímu z AKL, GHD, ale i jiných ugaritských textů²⁹⁵ jako Ditánu) po reinterpetaci jeho jména jakožto obsahujícího sufix *-ānu*.²⁹⁶ Tento Ditánu je zároveň „zbožštěný eponymní předek Kirtova klanu; stejnou roli očividně hrál – ať už genealogicky, nebo asociací – pro vládnoucí ugaritskou dynastii“ (Pardee 2002: 277).²⁹⁷ Kirta je v legendě jeho potomkem, a proto bude po své smrti „velmi vyvýšen... ve shromáždění Ditánově“ (KTU 1.15 III 2-4, 13-15).²⁹⁸ Dávni Refájci tedy patří do jeho shromáždění (KTU 1.161 3) nejen mytologicky, nýbrž i ikonicko-morfologicky.

skutečnosti, že churritština prostě nepatřila k jazykům preferovaným pro zápis sylabickým klínopisem (srov. jednu churritskou tabulku z Amarny oproti deseti dalším v akkadštině od stejného – churritského – odesilatele).

²⁹⁰ Nejdůležitější práci k roli tohoto eponymního předka v Ugaritu je Loretz 2003. Vychází z nepříliš přijímané teorie, že královská dynastie má svůj původ v Palestině (viz také UKL č. 3), a proto dochází ke zbytečně komplikovanému závěru, že „z důvodů legitimizace poslední ugaritská dynastie pravděpodobně rezignovala na vlastní mytické předky a na jejich místo postavila ty svých amorejských předchůdců“ (Loretz 2003: 252).

²⁹¹ Mohlo být odvozeno od stejnojmenného hydronyma. Chábúr protékal churritskou říší Mitanni a na jeho břehu leží Tell Fecherije, lokalita často ztotožňovaná s hlavním městem churritské říše Vaššukkanni.

²⁹² Del Olmo Lete (1999: 325) v Kirtově legendě vidí „glorifikaci eponymního hrdiny, modelovanou podle epiky Sargona akkadského a řeckých héróů,“ což dobře zapadá do Kirtovy role legendárního předka. Dlužno dodat, že eponymní hrdinkou je v prvé řadě jeho choť. Srov. také Wyatt 1983.

²⁹³ Na počátku úvah vedených tímto směrem stojí Korpel (1998).

²⁹⁴ Již dříve (Čech 2002a: 12; 2004b) jsem odmítl různá navrhovaná kompozita, vyslovil se pro význam „věčný“ a především pro jednotný překlad všech míst.

²⁹⁵ KTU 1.15 1.124 *passim*, 1.163 3, 1.170 2. Podle KTU 1.104 13 mu v Ugaritu byla zasvěcena stavba (*bt dtn*, srov. k tomuto čtení, odlišnému od dřívějšího *bt dtt*, Pardee 2000: 565-567).

²⁹⁶ Původní, až totemický význam je „pratur“ (viz CAD a AHW sub *ditānu*). Zda je původní i dlouhý vokál, lze pochybovat, qital je neméně možné (Huffmon 1965: 184; Fox 2003: 213-217, 223-227). Dlouhý vokál by byl výsledkem reinterpetace, jejíž moderní variantou je etymologizace od indoevropského **dait-* „hodovat“ (Stehlík 1992: 119²⁶⁷).

²⁹⁷ *The divinized eponymous ancestor of the clan of Kirta; apparently played the same role, whether genealogically or by association, for the reigning dynasty at Ugarit.*

²⁹⁸ *mid rm krt... bqr̄b qb̄s dtn.*

Sufix *-ān*

Derivačním sufixem *-ān* „dávnych Refájců“ se dostáváme k častému rysu jmen starých (starých i v kontextu starověkých seznamů) vládců. K jeho apelativní i propriální funkci se – někdy protichůdně – vyjádřila celá řada renomovaných badatelů.²⁹⁹ Často přijímají, že se jím v různých jazycích tvoří deminutiva, a že může mít determinující funkci. Obě teze jsou problematické:

Deminutiva na *-ōn* (< *-ānu*) jsou pravidlem v hebrejštině, ovšem až v její pobiblické vrstvě. V biblické vrstvě se – podle klasického zpracování C. Brockelmann (1908: 394) – omezují na *ʾišōn* (oční panenka), *šab^arōn* (přívěsek ve tvaru měsíce) a *šawwārōn* (náhrdelník). Tato funkce bývá – snad pod vlivem ivrit? – zobecňována nejen pro hebrejštinu, ale i pro jiné semitské jazyky a navíc nekriticky promítána z roviny apelativ do „druhé roviny jazyka“ (Šrámek 1999: 11), roviny propriální.³⁰⁰ Skutečně těžko uvěřit, že jméno reka Samsona znamená „Sluníčko“ (Stamm 1980: 7¹⁰; Heller 2003: 461).

Pro deminutiva na *-ānu(m)* v akkadštině uvádí GAG § 56r jediný příklad: *mīrānum* „zvířátko, štěně“, Aartun (1983) však na bohatém komparativním materiálu ukázal, že *n* zde patří ke kořeni.³⁰¹ Streck (2000: 341-347) uvádí desítky „deminutivních“ amorejských jmen na *-ān*, dokonce i pravidlo, že *-ān* má deminutivní funkci u zkrácených víceelementových jmen a adjektivizující u jmen jednoelementových. Řazení jmen do té či oné kategorie zjevně provádí podle výše zmíněného kritéria *ex silentio*³⁰² a nelze se zbavit dojmu, že překlad je pro něj určen právě tímto zařazením, čímž vzniká klasický příklad argumentace kruhem. Také těžko přijmout, že by stejný sufix měl v akkadštině zároveň deminutivní i augmentativní funkci.³⁰³

Také teze o původní funkci členu určitého (Voigt 1998)³⁰⁴ našla pro akkadštinu svoje klasické vyjádření v GAG § 56r, implicitně podepřené tím, že „bezprostředně u femininní koncovky *-t-* nemohlo *-ān* původně stát“³⁰⁵ (tamtéž), odkud již není daleko k rekonstrukci systému s *-ān* pro určená maskulina a *-(ā)t* pro určená feminina (Gelb 1967).³⁰⁶ Streck (2005)

²⁹⁹ Brockelmann 1908: 389-394; Goetze 1946; Gelb 1967; von Soden, GAG § 56r; Buccellati 1966: 224-229; 1996: 140; Farber 1979; nověji k jednotlivým jazykům Streck 2000: 341-349; 2005; van Soldt 2005: 167; 2010a; Bonechi 2010; u nás Rahman 1998: 145-149, v souvislosti s determinací hlavně Voigt 1998; Tropper 2001a (ale už Buccellati 1996: 140: „Syntactically, the use of this affirmative may be related to a determinative function“).

³⁰⁰ „Die gleiche diminutive Kraft... hat es natürlich auch in den Eigennamen“ (Stamm 1980: 7).

³⁰¹ Klíčovou roli hrály ugaritské alolexy *inr* a *irn* se shodným významem „pes“, které umožnily rozšířit komparativní materiál o formy s metatezí (nověji SED 2 §8). Z jiné pozice odmítl diminutivní funkci tohoto sufixu v akkadštině Streck (2000: 341).

³⁰² Často tak získává antroponyma s „dvojím diminutivním sufixem“ (stejně tvořená jména v akkadštině uvádí Rahman 1998: 148n.).

³⁰³ Rahman (1998: 145n.) uvádí oba významy jako „předpokládané“, příklady však moudře omezuje na augmentativní skupinu.

³⁰⁴ Voigtovu tezi vzápětí zpochybnil Tropper (2001a). Přehled o čilé debatě z přelomu tisíciletí o determinaci v semitských jazycích podal Zemánek (2001).

³⁰⁵ *Unmittelbar neben der Fem.-Endung -t- kann -ān ursprünglich nicht stehen.*

³⁰⁶ Podobně Hess (1912: 2) pro arabštinu, považující *ān* za „označení mužského rodu“.

však jasně ukázal, že distribuce *-ān* ve staré babylonštině takový závěr nepodporuje.³⁰⁷ Jeho vlastní závěr – že sufix *-ān* v podstatě žádnou funkci nemá – velice pěkně ilustruje – aniž by to autor zamýšlel – „poslední fáze gramatických elementů“,³⁰⁸ které lze souhrně nazvat desémantizací. K determinaci ukazují i další přívlasky: „konkréta“ (Streck 2005)³⁰⁹ tvořená tímto sufixem od abstrakt, „aktualizační“ sufix (Voigt 1998: 244-246), „definující morfém“ (Farber 1982: 46) atp.

Pro ugaritská propria funkci sufixu pregnantně definoval van Soldt (2005: 167)³¹⁰: „*-ānu* tvoří příležitostně gentilika,... hlavní funkcí je tvoření osobních jmen odvozených od toponym... V této funkci ho lze nejlépe přirovnat k moderním ekvivalentům jako francouzskému *de* a holandskému *van*. Zdá se, že hlavní rozdíl oproti *-iju* je v tom, že osoby indikované pomocí *-iju* jsou stále obyvateli města, ke kterému byl sufix přidán...“ Snad ještě vhodnější komparace se nabízí s češtinou: nisba *-ij* tvoří adjektiva z toponym jako české *-ý*, *-ān* má větší tendenci k onymizaci a na lokalizační či jiný atribut nositele odkazuje obecněji (srov. pražský / Pražák, slovenský / Slovák, nový / Novák). Odhlédneme-li od sémantiky, morfologický rozdíl je zřejmý – pomocí *-ān* jsou tvořena substantiva, pomocí *-ij* adjektiva (Buccellati 1996: 139).

Distribuce především ugaritských antroponym umožňuje zmíněnou řadu přívlasků opatrně rozšířit o další: archaizující. Domnívám se, že jména s tímto sufixem zněla semitským mluvčím Ugaritu jako starobylá a proto se jimi honosí všichni „dávní Refájci“, stejně jako první králové UKL. Mohla k tomu přispět i jejich diptotická flexe.³¹¹ Podobně starobyle mohla indoevropským Chetitům znít antroponyma s chattijským sufixem *-il*, tak oblíbená v chetitské královské onomastice. O desémantizaci svědčí, že Ibbīrānu mohl být v dopise označen jako Ibbīra.³¹² Existuje celá řada dalších příkladů z Ugaritu mimo královskou onomastiku na jména stejných osob uváděná někdy s koncovým *-n* a jindy bez něj (UT § 8.59; Gröndahl 1967: 51n.; Watson 1990: 126n.).³¹³

Pokud by měl být sufix *-ān* nově jednoslovně definován, pak propriální doklady hovoří pro sufix typizační, který z množiny nevybírá nutně individualizovaného či aktualizovaného,

³⁰⁷ K jeho dokladům lze přidat *ābizānum*, což z kontextu (CAD *sub ābizānum*) jasně odkazuje na jakéhokoli, nikoli konkrétního ženicha.

³⁰⁸ Jak zní překlad zásadní studie k jejich gramatikalizaci (Greenberg 1991).

³⁰⁹ A pro etiopštinu Voigt (1998: 244).

³¹⁰ van Soldt 2010b už nemohl být zohledněn, nicméně se zdá, že zde z velké části rozpracoval výše řečené, což se pochopitelně směrem k apelativům nabízelo.

³¹¹ Přestože může jít ve skutečnosti o inovaci, srov. Liverani 1963.

³¹² RS 4.449.

³¹³ S vědomím faktu, že doklady z propriální sféry mají svá specifika. To samé *mutatis mutandis* zpochybňuje tezi, že rozdílný zápis krále Sam'alu (sylabicky *Hajjānu* / alfabeticky *Hajjā*(^o)) dokládá aramejskou hláskovou změnu **n* > '^o (Tropper 2001a: 15). Pokud takový případ hovoří pro palatalizovanou artikulaci *n* v rané aramejštině (tamtéž), je třeba vysvětlit, proč ne v případě ugaritštiny. Bylo by zajímavé rozšířit tento pohled o některá apelativa ugaritských textů jako např. *krpn*, paralelní výraz ke *ks* „pohár“, jistě příbuzný karafě (k odpovídajícím lexémům v různých sem. jazycích a další literatuře viz DUL *sub* *krpn*). Volně varíruje i plurál některých (časných!) akkadských lexémů: *ālū/ālānu*, *ilū/ilānu*, *šarrū/šarrānu*. GAG & 61i lze snad doplnit o úvahu, že jsou tím připodobňovány tříradikálním substantivům.

nýbrž primárně typizovaného jedince.³¹⁴ Obě množiny nejsou pochopitelně exkluzivní, jednotlivec zastupující určitou skupinu může být jejím typickým představitelem. Sufix byl alespoň zčásti desémantizován, k jeho pragmatickým rysům však určitě patří „informace o sociálních, dobových i geografických okolnostech a vztazích“.³¹⁵

Proč jsou po dávných Refájcích zmíněni jen poslední králové, bylo předmětem mnoha hypotéz. Pitard (1978) moudře podotkl, že bychom čekali kompletní královský výčet, neboť opomenutý panovník by se „mohl cítit uražen a působit těžkosti“.³¹⁶ Až nález UKL umožnil vrátit se k jeho názoru a rekonstruovat použití tohoto seznamu v rámci rituálu. To, že byl stejný – navíc pravděpodobně rituální³¹⁷ – text nalezen ve více (čtyřech) exemplářích, jsem pokládal za důkaz jeho „kanonicity“ (Čech 2008b), zatímco Hawley (2008) jej přesvědčivě vyložil jako součást písařských osnov.³¹⁸ Obě kategorie se nicméně nevyklučují, právě naopak. Nalezení v Urtennově archivu naznačuje, že buď byla předloha těchto exemplářů uchovávaná po generace beze změny, nebo musela být v době svého vzniku v dramatickém rozporu s konkrétní historickou situací, již během let padla za obět' řada dalších panovníků. Sice neverifikovatelné, nicméně logické vysvětlení vychází z prostého postřehu, že UKL končí králem Niqmepou (1313–1260) a KTU 1.161 uvádí jako prvního z vyvolávaných králů (*mlk*) právě jeho nástupce Ammittamra (1260–1235).³¹⁹ Je tedy dobře možné, že výčet panovníků podle UKL byl při předpisu konkrétního rituálu – jak jej zachytilo KTU 1.161 – signalizován jen formou určitého odkazu (snad opakováním refrénu na řádcích 9 a 10), a explicitně vypsáni byli pouze „prastarí Refájci“ na straně jedné a poslední králové, které UKL již nezachytil, na straně druhé.³²⁰ Tato – pravda, poněkud hypotetická – koordinace různých textů, psaných navíc odlišnými grafémickými systémy, zasluhuje další analýzu.³²¹

Následuje analýza jednotlivých onym. Obecně lze souhlasit s Arnaudem (1999: 159), že „většina zde prezentovaných antroponym je banální,³²² jinými slovy patří k dobře doloženým typům amorejské onomastiky. Metodologicky sporné je, zda při jejich interpretaci vycházet

³¹⁴ Podobně Farber 1979 (a 1982), citovaný v Rahman 1998: 146⁹⁴: „konkretum + *ān* = X podobný, abstraktum + *ān* = charakterizovatelný pomocí X“.

³¹⁵ Tuto příhodnou formulaci použil Pastyřík (2007) v práci o hypokoristiku v české onomastice.

³¹⁶ *Could feel offended and cause trouble to the king.*

³¹⁷ *pace* Arnaud 1999.

³¹⁸ Přehled nalezených lexikálních textů a jiných písařských cvičení (před nálezem Urtennova archivu) uvádí van Soldt (1991: 239–242, 747–753).

³¹⁹ Podle jiných je jmenován již dřívější král Ammittamru II. (ca. 1360–1340 podle Freu 2006), neboť za ním bezprostředně následuje Niqmaddu (III., ca. 1340–1315).

³²⁰ Srov. tabulku v závěru části věnované UKL.

³²¹ V ugaritských textech se vyskytují odkazy na jiné místo v rámci téže tabulky, např. v KTU 1.100. Výskytu obou klínopisných systémů na stejné tabulce se v případě abecedářů věnuje Pardee (2007). Z časových důvodů nemohl být zohledněn van Soldt 2010b.

³²² ... *la plupart des anthroponymes ici présents sont devenus banals...*

primárně z amorejského, nebo ugaritského onomastického kontextu. Spíše odrážejí první, tedy vyšší propriální varietu, avšak zřetelné distinktivní rysy, jakými by byla například vokalizace imperfekta, se nevyskytují.

1. /'Ugārānu/

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^mŪ-ga-ra-na: RS 88.2012 1; RS 94.2518 1; RS 94.2528 1

Výklad: Jednoelementové jméno derivované sufixem *-ān* od apelativa *'ugāru* „pole“.

Překlad: „Polník“.³²³ „Ugarit'an“ je doloženo v ugaritské onomastice „pravidelně“ jako *ugrtj* i *ugrtn*³²⁴ (*'Ugārītānu), nicméně toponyma na *-it* jsou extrémně řídká³²⁵ a to může být jeden z důvodů, proč byl sufix připojen přímo na kmen a nikoli na femininní koncovku.³²⁶ Svůj význam měla určitě i skutečnost, že jméno legendárního zakladatele ugaritské dynastie muselo hrát svou roli i na rovině apelativa, kde by *'Ugārītānu* mohlo působit poněkud femininně (srov. v tomto ohledu het. *l/itabarna!*). Naopak *'Ugārānu*³²⁷ jistě vzbuzoval asociace s poslem boha Baala jménem *'Ugāru*, známým z Baalova cyklu, a jeho „rolnické“ jméno volalo po asociaci se sedentarizací a zároveň s archetypální postavou krále-rolníka. Ugaritští intelektuálové všechny tyto asociace nepochybně vnímali s uspokojením.³²⁸ Proto je třeba odmítnout editorův závěr, že tato „fonetická podobnost... je patrně náhodná“ (Arnaud 1999: 165).³²⁹

2. /'Amqānu/

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^mAm-qú-na: RS 88.2012; RS 94.2518; RS 94.2528

Výklad: Jednoelementové jméno tvořené podle názoru editora apelativem *'amqu* se sufixem *-ūn* (Arnaud 1999: 159). Tento sufix je vnímán jako alomorf častějšího *-ān*³³⁰ (Gröndahl 1967: §50), aniž by byla zřetelná jejich distribuční pravidla. Při tvoření ugaritských antroponym může být podle sylabické evidence připojen k apelativu³³¹ a snad i k toponymu³³².

Alternativně lze vyjít z doložených starobabylonských amorejských tvarů, kde nebyl sufix *-ān* připojen jako obvykle ke kmeni, ale ke koncovce nominativu *-u* (Streck 2000: § 5.56) a

³²³ Srov. ebl. PN *ù-ga-ra-an*, překládané jako „the water-meadow“ (Pagan 1998: 371).

³²⁴ Viz DUL. Lexém *ugr* kromě těchto tří jmen vykazuje ještě *bnugr*. Je poněkud unáhlené předpokládat, že (všechna) tato antroponyma obsahují „teonimo o elemento divino“ (Ribichini – Xella 1991: 156, 159).

³²⁵ W. Sallaberger, osobní sdělení.

³²⁶ Ugaritský pisář pozoruhodně – a pro přístav v úrodné nížině zároveň velmi přílehavě – interpretoval název svého města jako sumerské kompozitum a.gàr.íd, tj. volně „pole u vody“ (RS 16.162 23; van Soldt 1991: 244: „play with signs“).

³²⁷ Kvůli zaběhnutému přepisu toponyma Ugarit (vlastně *'Ugārīt* či *'Ugārīt*, srov. van Soldt 2005: 7¹⁵) je druhá slabika přepisovaná krátce (tak ostatně někteří její realizaci předpokládají, viz Pagan 1998: 371 a Tropper 2001b: 626).

³²⁸ Stejně byli přesvědčeni staří Egyptané, že „podobnost slov dokládá jejich příbuznost na kosmické rovině“, jak na bohatém materiálu z kultu mrtvých doložila Robins (2010).

³²⁹ *la ressemblance phonétique... n'est peut-être que fortitude*.

³³⁰ Vidal (2000) také opakovaně chybně přepisuje Amqānu.

³³¹ Gröndahl 1967: § 54: imunu; §55: karmunu.

³³² Gröndahl 1967: § 50 uvádí sylabicky pouze armunu a bin-armuna.

předpokládat monoftongizaci původního **amquwānu* > *amqūnu*. Šlo by o amoreizmus, ugaritština triftong /*uwā*/ zpravidla zachovává (Huehnergard 1987: 288-291; UG § 33.322.1.).

Kořen *mq* označuje v semitských jazycích primárně hloubku. V ugaritštině i mnohých dalších pak nabývá sekundárně dalších významů:

1. topografická hloubka, tj. „údolí“ (KTU 1.3 II 6 v paralele s *bn qrjt* „mezi městy“, 1.5 VI 21 par. v paralele s *gn* „zahradá“ a 1.148 6 par. jako antonymum k *gr* „hora“);
2. fyziognomická hloubka, tj. „síla“ (KTU 1.17 VI 45),³³³ také v akkadštině;
3. hloubka myšlenková, „moudrost“, např. sloveso *emēqu* „být moudrý“, „pečovat“ (viz AHw, CAD). Nejbližší doložené amorejské proprium je *Amuqānum* ze starobabylonského Mari.³³⁴

Stejně jako v předchozím případě lze i zde oprávněně předpokládat, že je toto antroponymum také primárně odvozeno z toponyma. Do úvahy připadá údolí Afrinu na severovýchod od Ugaritu (na území starověkého státu Mukiš), známé jako „údolí“ od doby Tiglat-Pilešara I. (kur *un-qi*)³³⁵ až dodnes (Amuq), alternativně libanonské údolí Beqa', známé z Amarny jako *am-qi*³³⁶ a z chetitských textů jako Amka.³³⁷

Překlad: „Rolník“ zasluhuje z kontextových důvodů (předcházející „Polník“) přednost před „Silákem“, či dokonce v Ugaritu nedoloženým „Mudrcem“.

3. /Rap'ānu/ (CAAA 5227, 5230, 5233, 5261)

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^m*Rap-a-na*: RS 88.2012 3, RS 94.2518 3, RS 94.2528 3; *rap-a-nu/na* RS 16.363 (PRU III 164) r. 10, RS 11.856 (RA 38/4): 14, Ug V 54 2, 18; 55 1; 88 7 atd.; *ra-a-pa-na*, Ug V 53 2; *ra-pá-na* (?) RS 2.13, RS 3.318. Konsonantně: *rpan*, *passim*; všechny doklady kromě UKL se vztahují ke stejnojmennému majiteli archivu, žijícímu ke konci existence Ugaritu v těsné blízkosti královského paláce (přeneseně i doslova)³³⁸

Výklad: jednoelementové jméno + suf. *-ān* + *-u*.

Převládající zápis *rap-a-nu/a* dobře vyjadřuje první zavřenou slabiku a na ráz začínající druhou, tedy kořen *rp'*, doplněný o sufix *-ān*, analogicky k předcházejícím členům seznamu. *ra-a-pa-na* snad naznačuje původní dlouhé *ā* lexému **rāpi'u* (pt. G kmene) před synkopou po přidání přízvučného sufixu.³³⁹ Další antroponyma s elementem *rp'* z Ugaritu uvádějí Čech (2002a: 113-

³³³ Viz DUL *sub* *mq*. UT § 1874 považuje pro KTU 1.2 II 6 obě alternativy za rovnocenné. Akkadsky znamená *emūqu* podobně jako v ugaritštině především „síla, moc, násilí“.

³³⁴ Pro *Ḥa-mu-qa-ni-im*, ARM 23, 236 34 preferuje Zadok (1993: 320) spojení se „sílou“.

³³⁵ Tadmor 2007: 305, k pozdějším dokladům z 1. pol. 1. tisíciletí př. Kr. RGTC 7: 267n.

³³⁶ HC KMD 3:3', EA 53:58, 170:16, 174:9, 175:8, 176:8, 363:8, 173:2, 140:27,29/30. Viz také RGTC 12/2: 21.

³³⁷ KUR ^{URU}*a-am-ga* (KUB XIV 11 II 8), KUR ^{URU}*am-ga* (KBo VIII 38 Rs.7', XIV 12 IV 8, KUR ^{URU}*a-am-ka* (KBo V 6 III 3,4,5; XIV 12 IV 9 (br.)), KUR *am-ga* (KUB XIV 8 Vs. 12). Viz také RGTC 6: 13.

³³⁸ Což neodporuje možnosti, že jméno bylo v Ugaritu vnímáno jako archaické, stejně jako třeba v češtině podobnými legendami opředený Přemysl. Pokud jde o charaktonym, musí být akceptovatelné v obou vrstvách jazyka – jako proprium i jako apelativní odkaz (k tomuto bodu se vrátím v závěru).

³³⁹ Srov. dále jiný způsob udání dlouhého vokálu u jména 'Ammurāpi'.

116) a Loretz (2003: 257n.), srov. také č. 14. To by mohl být argument pro hypokoristický výklad jména, nicméně jeho umístění v seznamu hovoří spíše pro charaktonymum.

Alt: RN ze seznamu může být pouhým homografem k ostatním dokladům a se čtením *rab-a-na* být odvozeno od toponyma *Ra-ab-ba(2)-a-an^{ki}*, hojně doloženého soudobými texty z Emaru, ale i z dřívější doby a dokonce i z klasické antiky.³⁴⁰ To nás opět přivádí k úvahám o transonymizaci toponym ze začátků seznamů. V takovém případě je lákavé spojit jméno tohoto krále se společností Refájců (*rpum*), legendárních³⁴¹ předků ugaritské dynastie. Jejich středisko bylo v Zajordánsku, jak o tom svědčí toponyma *'trrt* a *hbr'j* z Refájského hymnu KTU 1.108 2-3, totožná se sídly „posledního“ biblického Refájce Óga, jimiž byla Aštarót a Edrei (Joz 12,4).³⁴² Hospodářský text vypočítávající, mimo jiné, „pět košů pro koně Milka z Aštarót“ (KTU 4.790 17)³⁴³ dokládá, že vazba na svatyni v Aštarót byla v Ugaritu stále aktuální. Bývá zvažováno, ne však obecně přijímáno, že ugaritská vládnoucí třída mohla pocházet právě odněkud z těchto jižních krajů.³⁴⁴

4. /Ši'il-Milki/

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^mIGI-*il*-LUGAL, Doložen pouze v kopiích UKL (RS 88.2012 4; RS 94.2518 4; RS 94.2528 4)

Výklad: Nejobtížnější proprium (pokud tedy jde alespoň částečně o proprium). Arnaud (1999: 160) se přiklonil k prepisu *Lim-il-Malik* s poznámkou, že „čtení *ši-il-lugal* je zjevně také možné,... ovšem pro první element nemohu najít žádný uspokojivý etymon.“³⁴⁵ Pardee (2002: 203) – patrně ovlivněn jeho analýzou – jen upřednostnil východosemitský – v případě Ugaritu možno říci churritizovaný – ekvivalent západosemitského *malku*: *Lim-il-šarru*. V obou případech tak získali tříelementové jméno, tedy v rámci západosemitské onomastiky naprostou raritu (což je i důvod, proč Pardee logogram *lugal* přečetl „východosemitsky“). Také zápis teonyma Li'mu

³⁴⁰ O kmeni stejného jména Heltzer 1977 a Astour 1978, nověji shrnuje doklady a další literaturu RGTC 12/2: 232n.

³⁴¹ Nejhlasitějším zastáncem teorie o „živých“ Refájcích byl L'Heureux (1979), později v sofistikovanější podobě Schmidt (1994; 1996). Impulzem často bývá biblický text, který Refájce prezentuje jednak jako stíny zemřelých (v poetických textech), jednak jako dávné obyvatele Zajordánska (ve zprávě o obsazení Země za časů Mojžíšových). Jejich společným jmenovatelem tedy je, že nikdo nikdy živého Refájce (s výjimkou básánského krále Óga, „posledního z Refájců“, zabitého Mojžíšem podle Dt 3,11, Joz 12,4, 13,12 atp.) nepotkal, ať už v Ugaritu, Tanachu, nebo kdekoli jinde (Čech 2002a; 2004a).

³⁴² Milé historizující zamyšlení nad tím, jak může být jedna osoba zároveň na dvou místech, nabízí Margalit (1981: 134n.).

³⁴³ Bordreuil 1990.

³⁴⁴ Dietrich – Loretz (1999: 89): „inhabitans... have migrated from south eastern Palestine“. Podobným směrem se při lokalizaci děje Legendy o Aqhatovi (např. ug. *knrt* a jezero Kinneret) dívá Margalit (1981; 1989).

³⁴⁵ *Une lecture ši-il-lugal reste évidemment aussi possible,... mais je n'ai trouvé aucun étymon satisfaisant pour le premier élément.*

jediným znakem oproti běžnému *li-im* nepůsobí přesvědčivě.³⁴⁶ Překlad takového jména by mohl být větou jmennou „Li'm je božský král“ nebo „Li'm je královým bohem“, přičemž absence pádové koncovky či spojovacího vokálu u *il-* není rysem, který by hovořil pro akkadskou analýzu celého *propria* (*contra* Pardee 2002: 209⁴⁰).³⁴⁷

Zvažované čtení *ši-il-LUGAL* má (*contra* Arnaud 1999: 160) luxusní etymon v kořeni *šl* „ptát se, požadovat“, ovšem vokalizaci se dvěma *i/i* je třeba vysvětlit. Kontextově se nabízí pt. pas. *ša'il* (UG § 73.52) s typicky ugaritskou vokálovou harmonií (*ši'il*),³⁴⁸ nebo by se vokál první slabiky podobně jako např. v hebrejštině redukoval po posunutí přízvuku ve statu konstruktus (ve smyslu **ša'il-milki* > **š'il-milki* „vyžádaný krále“) a výsledné ševa by bylo zapsáno pomocí *ši*. Ani tyto varianty plně neuspokojují, neboť nelze uvést přesvědčivé ugaritské analogie, samozřejmě především kvůli převážně souhláskovému zápisu ugaritského korpusu. Zápis *ši-il* může být také vysvětlen jako infinitiv konstruktus typu *qitl*, dokonce je tak podpořen dohad, že infinitivu absolutnímu *qatāl-* může odpovídat právě konstrukční *qitl-* (Tropper 2002: 53). Tedy *Ši'l-Milki* „ptaní (=přání) krále“.³⁴⁹

Propriální element zapsaný sumerogramem *lugal* zastupuje jistě západosemitské *mlk*. To je dost obvyklý element ugaritských antroponym, buď hypokoristik, nebo ve spojení s celou řadou dalších elementů (DUL *sub mlk*; Čech 2002a: 36). Přitom může být jako apelativní *malku* „král“ predikátem, nebo jako teoforní prvek *milku*³⁵⁰ subjektem (srov. EKL, č. 28).

Jinou možností je zcela odmítnout, že tento řádek předává jakékoli RN a přečíst ho celý jako rubriku oddělující tři identicky tvořená, „archaická“ jména odkazující na (pravda, umělý) *genealogical stock* ugaritských králů od jejich bližších, historičtějších předchůdců. Při slabičném čtení prvního znaku dojdeme k informaci *Lim il šarri* „Lim je bohem krále“. IGI lze také číst analogicky k právním či ekonomickým textům jako *maḥar* „před“ či *šibu* „svědek“, ovšem hláška „před (za svědectví) bohem krále“ je poněkud nesrozumitelná. Spíše bychom po IGI v této funkci čekali antroponymum. Nabízí se ugaritský literát *Ilimilku*³⁵¹ a rubrika by tak sdělovala, že předcházející jména byla ověřena právě jím. Ovšem ten bývá pravidelně zapisován AN.LUGAL a v případě slabičného zápisu by v jeho případě opravdu chyběla pádová koncovka u *il-*. Navíc i po tomto řádku následuje „odškrtnutí“, které by v případě rubriky bylo jednoduše přebytečné; vysvětlit je jako třikrát opakovanou písarskou nepozornost je laciné.

Pokud by 4. řádek měl obsahovat rubriku, je nadějnější interpretovat (pouze) první dva elementy jako antroponymum *Lim-Il* „El je Lim“ a sumerogram *lugal* číst jako glosu *malku*

³⁴⁶ Mimougaritské doklady uvádí Gelb (1980: 313). Podle nich je teoforní prvek *Li'm* zapsán jedním znakem v pouhých 5 % případech. Reálné číslo bude snad o něco vyšší (všechny případy vykazují sekvenci *lim-ma*, což naznačuje, že bez „napovídajícího“ *ma* bylo někdy prostě čteno *ši*), ale stále marginální.

³⁴⁷ Gröndahl (1967: § 59) uvádí mezi sylabickými doklady i dva s nomen regens *il-*: *il-taḥmu* a *il-taḥnu*.

³⁴⁸ Viz UKL č. 10 (*'ibbirānu*).

³⁴⁹ Tato forma infinitivu se vyskytuje v konsonantním korpusu (KTU 2.63 8): *lm l likt šil šlmj* „Proč nepošleš ptaní po mém zdraví?“ a možná i se stejným lexémem: *t'rb b ši* [„přišla s pta [“ (KTU 1.1 V 26). Srov. i shodně tvořený infinitiv *šib* „čerpání“ (KTU 1.16 I 51) a UG § 73.523.

³⁵⁰ Personifikovaný kolektiv mrtvých králů? Srov. Heider 1985.

³⁵¹ K jeho postavení a dataci srov. Čech 2008b.

„(první) král“. Výsledkem je sice jinde nedochované, nicméně „nezávadné“ amorejské antroponymum³⁵² a po něm rubrika oddělující archaickou, předkrálovskou dobu srovnatelnou s asyrskými „17 králi bydlícími ve stanech“. Skutečně již brzy po této postavě následuje první vládce doložený (pravděpodobně a bez titulu „král“) i mimo UKL (č. 7).

Nejlépe snad bude považovat tuto postavu za charaktonym uvozující počátek kralování v Ugaritu: *ši'l malki* „vyptání krále“, *ši'il Milki* „vyptaný Milka“, či podobná kombinace v genitivním spojení, připomínající jméno Saula, prvního krále Izraele, i povzdech z doby před jeho nastolením, zmíněný již v komentáři k SKL: „V těch dnech neměli v Izraeli krále. Každý dělal, co uznal za správné“ (Sd 21,25).

5. /*Ammu-ḥarrāši/

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^m*Am-mu-ḥa-ra-ši*, doložen pouze v kopiích UKL (RS 88.2012 5; RS 94.2518 5; RS 94.2528 5)

Výklad: Dvouelementové jméno ve formě věty jmenné subjekt-predikát:

'ammu- viz také č. 6, 7 (= 24, 27), 14. Velice rozšířený teoforní prvek západosemitských proprií od amorejské doby s rozsáhlou debatou o posunech významu lexému (sem. „strýc z otcovy strany“ > „klan“ > heb. apelativum „lid“). Jako ug. apelativum doloženo v Legendě o Aqhatovi (KTU 1.17 I 27 par.) přibližně ve významu „předek“, subjekt v ug. propriích *'mlbu*, *'mn*, *'mnr*, *'mrpi*, *'mtdl*, *'mttmr*, *'mj*, *'mjd*, *'mjn*, *mr'm*, *nb'm*, *šrš'm*, *tb'm*, *jrb'm*, *jtr'm* (DLU *sub 'm*). Patrně je lépe jej ponechat jako teonymum nepřeložený; *ḥarrāšu* – *nomen agentis* od *ḥrš*, „řemeslník, stavitel“ (Arnaud 1999: 159), doložen ve čtyřjazyčném Sa slovníku,³⁵³ se suf. 1.c.Sg.

Překlad: „Ammu je můj (divo)tvůrce“.

Alt: Sylabický zápis druhého elementu umožňuje uvažovat i o kořenech *ḥrš* II „konat divy, čarovat“, *ḥrš* „být hluchý“, také doložené ve čtyřjazyčném Sa slovníku,³⁵⁴ a *ḥrt* „orat“; poslední dva jsou sémanticky nepravděpodobné.

6. /*Ammu-tamar/ (CAAA 1895)

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^m*Am-mu-ša-mar*, doložen pouze v kopiích UKL (RS 88.2012 6; RS 94.2518 6; RS 94.2528 6)

Dvouelementové jméno, věta jmenná subjekt-predikát:

K *'ammu* viz č. 5. Zápis *ša-mar* vyjadřuje patrně nominální tvar *qatal-* (Fox 2003: 157-164; Krebernik 2006: 84-88) v citačním pádu, analogicky k č. 7 od kořene *ṭmr*, i když lze uvažovat i o *ṭmr* s podobným významem. Analogie s č. 7 by hovořila pro verbální predikát, ztrátu vokálu původního 3.m.Sg SK **t/damara* (podobné případy uvádí Huffmon 1965: 89) by bylo třeba vysvětlit nominalizací celého propria.

Překlad: „Ammu je silný“.

³⁵² Ovšem opět s nezvyklým zápisem prvního elementu, srov. *Li-im-*, *Li-male/i-* (CAAA 4362, 4368-4370).

³⁵³ Huehnergard 1987: 126.

³⁵⁴ Ug 5 137 iii 18' (Huehnergard 1987: 130).

7. (= 24, 27) /^hAmmiṭtamru/ (CAAA 1895)

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^mA-mis-tam-ri RS 88.2012 7; RS 94.2518 7; RS 94.2528 7; A-mis-tam-ru/i passim; Am-mi-iš-tam-ru/i passim, A-MIŠ¹(ŠID)-tam-ru, A-mi-is-tam-ru/i RS 16.167 (PRU III 62n.) 2 (královská pečeť); RS 16.200 (PRU III 64n.) 6 atd.; konsonantně: ^cmttmr KTU 1.113 13, 1.161 11,25, 3.2 2, 3.5 2; ^cmjdtnr KTU 6.23 2, 6.75 2; ^cmttmrw KTU 1.125 7

Překlad: „Můj ‘Ammu byl silný‘.“

Pragmatika: Dankname.

Výklad: dvoelementové jméno subjekt+suf.1.c.sg.-verbální predikát s monoftongizací triftongu *iji* na morfémovém uzlu (Streck 2000 § 2.26) a s částečnou asimilací (ztrátou znělosti) prvního radikálu verbálního kořene – interdenty *d* – k infixu *-t-*: */^hammijidtamru/ > */^hammittamru/ > /^hammittamru/. Původní nekontrahované znění ukazuje na sloveso PK v Gt kmeni (UG § 74.6).³⁵⁵ Nasvědčují tomu „nejstarší jistě datovatelné příklady ugaritského písma“ (Pardee 2007: 188), jimiž jsou otisky pečetě Ammiṭtamru II. (ca. 1260-1235). Dva (KTU 6.23) byly nalezeny na akkadsky psané smlouvě RS 16.270,³⁵⁶ další tři (KTU 6.75) pak na bule RIH 83/21.³⁵⁷ Trojřádková legenda zní: ¹mišmn ²c^cmjdtnr ³mlk ugrt „pečeť ‘Ammi-jidtamira, krále Ugaritu“ (Bordreuil – Pardee 1984) a vykazuje archaické rysy na třech úrovních: 1) zrcadlový obraz otisku; 2) archaický tvar znaku {g}; 3) archaický tvar jména před popsány hláskovými změnami.

ad 1) klasická podoba grafémů byla vyvedena na pečetítku, při jeho otisku se tedy objevuje negativní zobrazení grafémů „v protisměru“, tj. zprava doleva. Lze je vysvětlit jako odraz počáteční fáze experimentování s novým písmem, naopak liché by bylo srovnání s jinými doleva orientovanými texty v ugaritském klínopise, které mají redukováný repertoár grafémů a – mimo jiné – postrádají právě {d}. Velmi dobře by tento neustálený – či spíše nezvládnutý – zápis kolem poloviny 13. stol. př. Kr. ladil s omlazenou datací geneze ugaritského klínového písma, která si zhruba v posledním desetiletí získává stále větší důvěru odborné veřejnosti,³⁵⁸ zatímco za hranicemi ugaritologie je prezentována spíše jako kuriozita;

ad 2) znak {g} je normálně tvořen jediným kolmým vrypem. Na pečetítku se skládá ze dvou vrypů – na výrazný kolmý navazuje v horní, rozšířené části menší vodorovný. To hraje určitou roli v úvahách o jeho odvození od lineárního grafému protokanaánského písma, který se také skládá ze dvou tahů.³⁵⁹ Podobný stranově korektní tvar lze vidět například na darovací

³⁵⁵ Podle Barthova zákona, platného v ugaritštině, ale ne amorejštině, pro kterou Streck (2000: §2.26) rekonstruuje *^hAmmi-jaštamara < ‘Ammi-’aštamara.

³⁵⁶ Fotografie a autografie: Pardee 2007: 194.

³⁵⁷ Fotografie a autografie: Pardee 2007: 195.

³⁵⁸ Mezi prvními byla A.-S. Dalix (1996). Český souhrn Čech 2008b.

³⁵⁹ Podrobně k paleografii ugaritského {g} Ellison (2002: 242-252), podle jehož zdrženlivého názoru však distinktivní formy na otiscích pečetě (figure 320 a 321) spíše odrážejí „damage to the seal“ (2002: 252¹⁸⁸). To nevysvětluje doložení stejného jevu i mimo tyto otisky, na druhou stranu pouze detailnější prosopografická studie by mohla naznačit, zda za tímto typem {g} nehledat místní, nikoli časové důvody (většina dokladů pochází z „letoviska“ Ras ibn Hani). K možným implikacím pro vznik ugaritského klínopisu viz Pardee (2007: 188n., 196); celkově k semitskému hláskovému písmu Zemánek (2010: 198-203).

smlouvě KTU 3.2 4.³⁶⁰ Menší vryp neměl distinktivní funkci a byl patrně proto velmi brzy vynechán, ovlivnil však většinou „right-oriented“ (Ellison 2002: 247) formu znaku;

ad 3) otisky pečetě umožňují identifikovat verbální kořen *dmr* (I) „chránit, střežit“, v ugaritštině relativně vzácný v porovnání se stejným kořenem nominálním. V substantivech byla hláska *d* uchována díky likvidě *r* i dalšímu resonantu v kořeni (UG § 32.144.3.), v jiných kořenech obvykle přešla v *d* (tuto izoglosu sdílí ugaritština s aramejštinou, jde však o běžnou hláskovou změnu, pro genetickou rekonstrukci nepodstatnou). Podobnou variaci vykazuje také antroponymum *ildtmr* versus *ilttmr*.³⁶¹

Ojedinelý zápis *mttmrw* (KTU 1.125 7) pochází z churritského rituálního seznamu a koncové *-w* je churritskou pádovou koncovkou.³⁶²

Sylabické zápisy potvrzují, že jméno mohlo být citováno jak bez koncového vokálu v citačním pádu, tak respektovat syntax jako celek s pádovou koncovkou. Fluktující zápisy dokládají nestálost interdentály i její ztrátu hlasnosti.³⁶³

Spojená výpovědní hodnota těchto bodů sice jednoznačně nedokládá, přesto naznačuje, že zápis *mjdtmr* je opravdu archaický, spíše než by byl pro text na pečetidle zvolen jako vědomě archaizující, popřípadě že by šlo o hyperkorekci. V Mezopotámii pro toto amorejské antroponymum převažuje zápis řadou š- (*Ḥa-am-mi-iš-ta-mar*), který hovoří pro *t* nebo *š* a proti *d*. Amorejské jméno tu bylo zřejmě připodobněno ke genuině akkadskému antroponymu od kořene *šitmuru*.³⁶⁴ Důležitým mimougaritským dokladem je fragmentární votivní nápis na onyxové váze z Nippuru ze starobabylonské doby,³⁶⁵ který uvádí:

	[a]-na	pro
	[d] _{NIN.PAD.NIR}	([bohyni]) NIN.PAD.NIR
	[be]-el-ti-šu	svoji paní
	[am]-[mi]-is-ta-mar	Ammistamar
5	[x] di-da-ni-um	didanský,
	[ra-bi]-a-an MAR.TU	vůdce Amorejců
	[a-n]a ba-la-ṭi-šu	pro svůj život
	i-qi-iš	věnoval

³⁶⁰ Fotografie: Pardee 2007: 196.

³⁶¹ Viz DUL *sub* /d-m-r/ (I).

³⁶² A nikoli jednou z *matres lectionis*, o jejichž četnosti v ugaritštině se živě diskutuje (Dietrich – Loretz 2003).

³⁶³ K tomuto jevu především Garr 1994 a kritická, i když ve značné míře na emfátika omezená reakce Voigt 1991.

³⁶⁴ Přehled návrhů různých etymologií podává Streck (2000: 164⁴), který následuje Krebbernika (1988: 64n.) a přiklání se k *šitmuru*, aniž by vysvětlil grafie se Z. Podobně Stol (1976: 30¹⁰), jenž je přesvědčen, že ugaritský zápis je „corruption“ starobabylonského *ḥammi-ištar*. Srov. také eblajské *Jittamar-Dagān*, zmiňované v úvodu k eblajské onomastice.

³⁶⁵ Znovuobjevil ho Stol (1976: 87). Srov. Schmidt 1994: 78; Vidal 2000: 564; Heltzer 2001/11; Čech 2002b: 43.

Je důležitý, protože o několik století předchází ugaritské doklady, ačkoli je třeba připustit, že i přes sugestivní *didani'um* a relativní časovou shodu nemusí nutně jít o ugaritského vládce č. 7, Ammittamra I. Jde o amorejské jméno v nepádové podobě, tedy opět v tzv. „Zitierkasus“. Poškozený začátek pátého řádku zůstává nejasný, šestý je rekonstruován podle analogických textů,³⁶⁶ proto nemá smysl spekulovat nad možným čtením *[ra-pí]-a-an*, tj. */rap'an/* či */rāpi'an/*, i když by bylo významným dokladem o „ugariticitě“ dotyčného.³⁶⁷ Podstatné je, že předpokládanou interdentálu předává polyfonním znakem GIŠ, který rozhodnout mezi čtením *is (= t)* a *iz (=d)* neumožňuje.

Alt.: verbální predikát je samozřejmě podle převládajícího konsonantního zápisu odvozován i z kořene *tmr* (Gröndahl 1967: 199; Gelb 1980: 32; van Soldt 1991: 315-317), významově velice blízkého, až je někdy pod arcigrafěmem *Tmr* postulován jejich společný zdroj (Sanmartín 2010). Méně často se vyskytují úvahy o z akkadštiny známém lexikalizovaném kořeni *šitmuru* (Krebernik 1988a: ; 1988b: 58n., zejména 59³⁶⁶). Taková teze má sice oporu v eblajské antroponymii, kde je *tmr* jediným verbálním kořenem s infixovaným *t* (*iš₁₁-da-mar^d-da-gan*, viz výše), ovšem již jméno předcházejícího, šestého ugaritského krále se ekonomičtěji vysvětlí stejným kořenem, a tudíž hovoří proti analogické lexikalizaci v Ugaritu.

8. (= 12, 15, 17, 23, 26) /Niqmêpa'/ (CAAA 5046, 5048, 5052)

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^m*Niq-me-pa* RS 88.2012 8; RS 94.2518 8; RS 94.2528 8; *Niq-me-pa passim*; *Niq-me-e-pa* RS 16.135 (PRU III 89) 2; *Niq-me-pa-a* RS 18.06 (PRU IV 138) 18', RS 17.372A+ (PRU IV 140) r. 3', 8'; *Niq-mu-pa* RS 17.130 (PRU IV 103) 3; *Niq-ma-pa-a* RS 17.372A⁺ (PRU IV 140) 4; konsonantně: *nqmp'* KTU 3.2 3; 3.5 3; 7.63 2; 1.113 14, 18, 21, 23

Typ: věta jmenná predikát+suf.1.c.Sg + subjekt.

Překlad: „Moje pomsta je Zářivý“.

Význam: Vertrauensname.

Výklad: Deverbální *nqm* (kmen */niqm-/*) není v ugaritštině apelativně doloženo, známé je však z amorejských jmen³⁶⁸ a jiných semitských jazyků³⁶⁹. V ugaritských propriích se omezuje na RNs, vedle *nqmp'* i *nqmd* (s teonymem *bd*). S tím velice dobře souvisí, že semitská antroponyma ze 3. a 2. tis. př. Kr. s tímto predikátem mají jako subjekt omezenou množinu teonym, božských apelativ (typických pro boha bouře) a příbuzenských termínů, vyznačujících se vazbou na kralování: *Dagán*, *Haddu*, *'abum*, *'ilum*, *'ammum*, *li'mum*, *naši'*, *jepula'*, *jetar*. Vyjadřují tak vztah mezi králem božským a lidským (Bonechi 1996: 13).

√jp' je frekventovaný verbální kořen s významem „objevit se“. Jako verbální predikát se vyskytuje – což dobře souzní s právě uvedeným – v teoforních antroponymech *jp'b'l* a *jp'mlk*, jako hypokoristikum *jp'* (sylabicky *ia-pa-ú/i/a*, k dokladům viz DUL *sub* */y-p-'/*). Jako epiteton se

³⁶⁶ Stol 1976: 87n. Oproti tomu Heltzer (2001/11) jej uvádí jako zcela dochovaný.

³⁶⁷ Viz Čech (2002a; 2004a; i.p. a dále) ke královské posmrtné ideologii v Ugaritu.

³⁶⁸ Gelb 1980: 77.

³⁶⁹ Všechny doklady antroponym s tímto kořenem ze 3. a 2. tis. př. Kr. shromáždil Bonechi (1996), specificky k pozdní době bronzové viz Pitard 1982.

adjektivizoval s vokalicou asimilací k zájmenému sufixu */japa/ > */jipa/³⁷⁰ a podle stejného predikátu v *nqmd* odkazuje i v Ugaritu velice pravděpodobně k Haddu/Baalovi.

Starší amorejské doklady tohoto jména (Streck 2000: § 2.23)³⁷¹ umožňují rekonstruovat původní tvar před *sandbi*, se sufixem 1. osoby */niqmī-japa/; ojedinělý ugaritský zápis *nīq-mu-pa* nasvědčuje tomu, že výsledný tvar mohl být písařem nepochopen a hyperkorigován koncovkou nominativu („Pomsta Zářivého“). Faryngálu obvykle starší amorejská jména předávají „klasický“ pomocí *-b*, zatímco sylabická ugaritská psaní pomocí přidaného *a*.

Totožné jméno nesli i vládcové Aleppa (kolem 1680) a Alalachu (kolem 1450),³⁷² můžeme tedy hovořit o tradičním amorejském královském antroponymu.

9. *ma-ap-i / mph*

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ^m*Ma-ap-i*: RS 88.2012 9; RS 94.2518 9; RS 94.2528 9; RS 94.2501 9; konsonantně: transkripce ^c*m<r>pi*¹ z KTU 1.113 15 (KTU¹, podobně KTU²: 129¹; Kitchen 1977; Pardee 1988: 166n.) je určitě špatně; na kvalitních fotografiích pořízených v rámci *West Semitic Research Project*³⁷³ jsem marně hledal i třetí vodorovný klín posledního grafému nyní přijímaného čtení *mph*. To by implikovalo čtení *mph*¹ nebo dokonce *mpi*¹ za *mpp*.³⁷⁴ Wyatt (1998: 402¹¹) na stejné fotografii opravdu vidí *'mph*, Pardee (2002: 209³⁷) se po nalezení UKL kloní ke čtení *mph*, a toto čtení zde respektuji. Lze je – stejně jako *mpi* – pokládat za souhláskovou variantu sylabického *ma-AB-i*.

Arnaud (1999: 254) čte ve své edici opatrně *ma-ab/p-i* a staví do protikladu sylabické doklady s – jak jsme viděli – neexistujícím čtením *'mph*³⁷⁵, aby konstatoval, že jsou navzájem neslučitelné (1999: 160). Sylabický tvar opatrně srovnává s foinickým měsícem *mp'* (pravděpodobně od *jp'*) a s *nomen loci mb'* od kořene *√b'* (tedy *bw'*). Obě možnosti jsou pro změnu neslučitelné s korigovaným konsonantním čtením.

Překlad jména není zřejmý.³⁷⁶

10. (= 13, 16, 18, 21, 28) /'Ibbīrānu/

Výskyt: Sylabicky: DINGIR ¹*i-bi-ra-na* RS 88.2012 9; RS 94.2518 9; RS 94.2528 9; RS 94.2501 9; *i-bi-ra-na* passim; *i-bi-ra* RS 4.449; konsonantně: *ibrn* KTU 4.47 3, 4.68 64, 4.99 12 atd.

³⁷⁰ Streck 2000: § 2.26 sebral celou řadu takových případů, např. *Ab-di-ra-ab* z **Abdi-Jarah* „Služebník (boha) Měsíce“.

³⁷¹ *Ni-iq-mi-e-pu-uh* a *Ni-iq-me-pa* dokonce pro stejnou osobu (krále Jamchadu).

³⁷² Van Soldt 2000.

³⁷³ Fotografie mi v době své existence laskavě poskytla münsterská Ugarit-Forschungsstelle.

³⁷⁴ Srov. Schmidt (1994: 67): *mp*¹*p*¹. Toto „Banana-name“ určitě nepůsobí jako člen královských amorejských antroponymů.

³⁷⁵ To interpretuje jako „(božský) strýc je hlas“. Lexém *p* „ústa“ může výjimečně nabývat i přenesený význam „hlas“ (KTU 1.82 4 a 4.195 4, druhý případ je zároveň antroponymum *pmlk*), ovšem sufix *-b* zůstává nepovšimnut.

³⁷⁶ Pardee (2002: 209n.⁴⁴) se zdráhavě kloní k vokalizaci *Maphú*, kterou překládá (viz už Arnaud 1999: 160) jako „vize“ (prefix *ma-* + *√phj*).

Výklad: Jednoelementové jméno tvořené apelatívem *'ibbīru* a sufixem *-ān*. Nejstarší doklad je patrně zkrácený tvar *i-bi-ra* z RS 4.449 (Arnaud 1997: 45nn.; Vidal 2000: 563), kde je tento panovník současně králem Niqmepu z Alalachu. Spolu s Niqmepou nejčastější jméno ugaritských králů.³⁷⁷

V ugaritštině došlo u tohoto lexému k regresivní vokalické asimilaci *a > i* (viz heb. *'abbîr*), i když některá propria počáteční *'a-* zachovala (ne vždy je jasné, zda nejde o lexém *ab* „otec“ s navazujícím elementem na *r-*). Tato vokalická harmonie je jev pro ugaritštinu typický. Sylabické doklady zarážejí svou unifikací, čekal by se paralelně zápis s počátečním *ib*, signalizující zdvojení druhého konsonantu, doloženého masoretskou vokalizací biblické hebrejštiny. Hypotéza o příbuznosti antroponym začínajících *iwr-* (sylabicky *ewri-*) hrála určitou roli v diskuzi o fonetické realizaci bilabiál v ugaritštině, tento lexém lze ale lépe vysvětlit z churritštiny.

Apelativum *ibr* je doloženo v ugaritských narativních i administrativních textech jako označení domácích kopytníků, určitě býků a patrně i koní (DUL *sub ibr*). Stejná distribuce je i v Tanachu (*'abbîr*) a přejatém egyptském *ibr*, *'a-bi-ra*. Původně označovalo dominantní kusy ve stádu, odtud přeneseně i v lidské společnosti, dokonce božský titul *'abbîr ja^aqôb* „Silný Jákobův“. Antroponymní sufix *-ān* připojený k termínům z říše fauny má označovat – poněkud totemicky – „podle beduinů původ mužských osob“ (Hess 1912: 6, viz už EKL č. 5).

Překlad: „alfa-samec“.

11. /Ja'diraddu/ (CAAA 2876, 2877, 2891-2893³⁷⁸)

Výskyt: Slabičné³⁷⁹: DINGIR KAR-^dIM RS 88.2012 17; RS 94.2518 17; RS 94.2501 17; *ia-zi-ra-nu/na* RS 16.153, *passim*; *ia-a'-ši-ra-nu passim* (DUL *sub y'drn*); *ia-ši-ra* RS 15.118; konsonantně: *il j'drd* KTU 1.113 17; *j'drd* KTU 4.165 9, 4.338 7, 4.356 2, 5.1 8; *jdrd* KTU 4.344 12

Typ: dvojelementové jméno verbální predikát-subjekt:

/ja'dir/, 3.sg.m. PK √dr + DN.

Význam: „Haddu pomohl“.

Pragmatika: Dankname.

Výklad: „Č. 11 značí zlom“ (Arnaud 1999: 165)³⁸⁰ tím, že je zapsané pouze sumerogramy.³⁸¹ A to právě v případě, kdy je prvním elementem přefigovaný verbální tvar, jehož vokalizaci by bylo

³⁷⁷ Ovšem Vidal (2000) předpokládá v UKL mechanické opakování sekvence Niqmépa – Ibbírānu, čímž by se počet panovníků tohoto jména o dva snížil.

³⁷⁸ Snad i CAAA 3213, 3216-3219, hypokoristika 3214, 3215 (Gelb 1980: 601 je ovšem odvozuje od √dwr).

³⁷⁹ Jako RN pouze v UKL. Ostatní doklady se vztahují na jiné osoby, zejména na pisáře stejného jména (Nougayrol 1955: 38n., 261n.; van Soldt 1991: 7n.).

³⁸⁰ *Le n° 11 marque une rupture*.

³⁸¹ Arnaud (1999: 165) chybně uvádí konsonantní zápis jako *j'dr'd* a ne zcela pochopitelně uvádí i churritské čtení sumerogramů – Eḫli-Tešub. Obojí přebírá Freu (2006: 23), semitský tvar vokalizuje chybně jako „Ya'dur-Addu“ a churritský již uvádí jako jeho rovnocenný ekvivalent.

zajímavé znát. Lze ji s velkou pravděpodobností rekonstruovat díky sylabickému zápisu hypokoristika *j'drn* (KTU 4.39 4; 4.75 II 10; 4.227 7; 4.759 2): *ia-zi-ra-nu/na*, *ia-a'-ši-ra-nu*, *ia-ši-ra* (van Soldt 1991: 315¹²⁰), tedy s rozdílným vokálem prefixu a kmene, zcela v souladu s Barthovým zákonem. Hypokoristikum utvořené pravděpodobně od stejného antroponyma je tedy „ugaritské“, nikoli „amorejské“, otázkou zůstává, nakolik lze toto zjištění extrapolovat pro RN. Rozdílné sylabické zápisy potvrzují, že interdentála *d* konsonantního zápisu je nejen ortografický, nýbrž zároveň i fonetický zápis a podle očekávání se zachovala v sousedství resonantu (Huehnergard 1989: 46⁶⁵, 394). Na morfémovém uzlu se analogicky k č. 19 ztrácí náslovné *b*- druhého elementu, teoforního prvku Haddu.

14. /'Ammu-rāpi'/ (CAAA 1911-1916, 1920, 1922-1924)

Výskyt: Sylabicky: *a-mu-ra-pí* RS 17.226 (PRU IV 208) 4, 8, 10; *am-mu-ra-pí* RS 13.7 (PRU III 6) 2; RS 17.355 (PRU IV 209) 12, 16; Ug V 23 2; konsonantně: 'mrpi KTU 1.113 20; 1.161 31; 2.39 2; 2.76 2, 11; 2.78 2; 4.707 22; 4.775 19; 'mrbi 5.22 21

Výklad: dvoelementové jméno ve formě věty jmenné subjekt-predikát:³⁸²

K 'ammu viz č. 5. *rpi*: často diskutovaný element, právě ugaritský konsonantní zápis je jedním z hlavních argumentů pro kořen *rp'* a proti kořeni *rbj*.³⁸³ Pt. G kmene (/rāpi'/), kterým se předává obecně platné, nadčasové tvrzení (odtud jeho obliba v hymnech) je v soudobé onomastice jako predikát doloženo, např. ^dIM-ra-pi-' (Emar). Takto stavěná jména znala i amorejšťina starobabylonského období (např. *Šamaš-ḫāzir* „Šamaš je pomáhající“, viz Streck 1999: 656).

Překlad: „Ammu je léčící / svazující“.

Význam: Ne všichni písaři byli stejného názoru, jak dokládá pro Ugarit chybný zápis 'mrbi v písařském cvičení a pro Mezopotámii lexikální výklad jména jako *kimta rapaštum* „rozsáhlý co do rodiny“ (CAD *sub kimta*; Streck 1999: 656n.), evidentně operující s kořenem *rbj* (*contra* Hallo 1992: 385). Další antroponyma s elementem *rp'* z Ugaritu uvádějí Čech (2002a: 113-116) a Loretz (2003: 257n.), srov. také č. 3. Právě archaizující antroponyma mohla zachovat původní význam kořene „svázat, spojit“ v protikladu k živému jazyku, kde spíše už znamenal „léčit“.³⁸⁴

RN nejen čtrnáctého člena UKL, ale i posledního ugaritského krále. I mimo Ugarit velice oblíbené jméno královské onomastiky, jistě pod vlivem babylonského Chammurapiho. Doloženo v Babylonu, Ḫaně, Aleppu a u tří králů Alalachu (Streck 1999: 660n.; van Soldt 2000). Zápisy z oblasti Syropalestiny (právě s výjimkou Ugaritu) obvykle respektují náslovnou faryngálu i zdvojené *m*, tedy: *ḫa-am-mu-ra-BI*.

³⁸² Díky postavě babylonského krále stejného jména bylo toto antroponymum objektem zájmu řady badatelů, jak shrnul Streck (1999).

³⁸³ Který obhajuje s odvoláním na texty z jižní Mezopotámie např. Stol (1976: 3010), považující ug. zápis 'mrpi za „corruption“. Ale srov. již van Soldt 1991: 316n.¹²⁵, definitivně Streck 1999.

³⁸⁴ Podrobně, víceméně podle DUL a Watson 2000, Čech 2002a. Také Refájci jsou spíše ti „spojení“, než „léčící“, i když nelze souhlasit s tvrzením, že „never once are the Rephaim involved in healing practices in the ancient sources“ (Suriano 2009: 107n.¹² podle Lewis 1996: 142), viz KTU 1.124.

19. (= 22, 25, 29) /Niqmaddu/ (CAAA 5042, 5044, 5047, 5050)

Výskyt: Slabičně: DINGIR *niq-ma*-^dIM (RS 88.2012 19,22,25; RS 94.2518 19,22,25; RS 94.2501 19), DINGIR *niq-ma-du* (RS 94.2528 19,22,25); *niq-ma*-^dIM; *ni-iq-má-du*; *ni-qi-ma-du*; *na-qa-ma-du* RS 15.42+ (PRU 3 196) I 9; *ni-iq-ma-an-du/di/da*; *ni-iq-ma-an-du/di/da*; *niq-ma-an-di*; konsonantně: *nqmd* (*passim*)

Výklad: věta jmenná predikát+suf.1.c.Sg + subjekt (teoforní prvek):

K elementu /niqm-/ viz č. 8. Druhým elementem je teoforní prvek Haddu (= Baal). Pokud je psáno slabičně, pak bez determinativu dingir, zcela podle zvyklostí periferní akkadštiny. Zápisy s -n- jsou z churritských textů, stejný jev (nazalizace) je doložen v celém areálu. Redukci *h*, nezávisle doloženou v aramejštině, Lipiński (1997: 146) opatrně vidí „pod vlivem asyrsko-babylonského Adada“.

Původní podoba jména před *sandhi* je ve starší amorejské onomastice dobře doložena (Streck 2000: §§ 2.165, 2.167)³⁸⁵ a lze ji rekonstruovat jako */niqmī-haddu/ > *niqmāddu > niqmaddu.

Překlad: „Haddu je moje pomsta“.

20. /Jaqaru/ (CAAA: „hypokoristika“ 3040, 3042, 3221, 3289, 3312², 3313², 3414, 3417, 3417; dvoelementová jména 3041, 3288, 3043, 3416)

Výskyt: Slabičně: DINGIR *ia-qa-ri* RS 88.2012 20; RS 94.2518 20; RS 94.2501 20; *ia-qa-rum* (Nougayrol 1955: xxiv-xxv, xli-xliii; Ug. 3 66-77)³⁸⁶, *ia-qa-ru*, *ia-qa-rù*, *ia-qa-r-mi* (viz DUL *sub yqr*); alfabeticky: KTU 1.113 26

Výklad: jednoelementové jméno/jaqar-u/, adjektivum.

Výskyt dvoelementových jmen s tímto predikátem hovoří pro analýzu tohoto RN jako hypokoristika, nicméně poměr jednoelementových a dvoelementových jmen naznačuje, že může jít o primárně jednoelementové jméno. Sporné zůstává, nakolik jde o proprium (patrně titul zesnulého panovníka) v hymnu popisujícím přechodový rituál zesnulého krále KTU 1.108 2 (*il gtr . w jqr*) a u syntagmy *rpi jqr* z porušeného kontextu (KTU 1.166 13).³⁸⁷

Překlad: „Drahý“.

Pečet' s nápisem ¹ *ia-qa-rum* ² DUMU *ni-iq-má-du* ³ ŠÀR URU *ú-ga-ri-it* „Jaqar syn Niqmaddův, král města Ugarit“³⁸⁸ používali – nikoli výhradně³⁸⁹ – i další ugaritští králové, což Jaqara pravděpodobně kvalifikuje na zakladatele poslední vládnoucí dynastie, s Malamatem (1968) *concrete historical line*. Právě jeho jméno je posledním dochovaným na KTU 1.113, což

³⁸⁵ Alalach: *Ni-iq-mi-a-du*, *Ni-iq-ma-du*, *Ni-iq-ma-a-du*, *Ni-iq-má-a-du* (tvary s -a- značí podle Streck 2000: § 2.167 „smíšený morfografemický a fonetický zápis“); Mari: *Ni-iq-mi-ia-ad-du*.

³⁸⁶ „Dynastická pečet“.

³⁸⁷ Na každém z třiceti řádků této tabulky se dochovalo maximálně sedm grafémů, lexikum však sémanticky odpovídá právě posmrtnému kontextu (vedle *rpi jqr* např. *qdš* „svatý“, *gtr* „silný“ jako v syntagmě z KTU 1.108 2, *ním* „dobrý“, *mlk* „král“, *jsi* „vyšel“, *rh* „duch“, *tbt* „pod“, teonyma Dagán, Baal atp.), srov. Spronk (1986: 182) a Čech (i.p.).

³⁸⁸ Překlad reflektuje fakt, že tzv. „determinativy“ zřejmě byly v Ugaritu čteny (Arnaud 1999: 154).

³⁸⁹ Přehled ostatních pečetí podává Ug. 3: 69¹⁻⁵.

vyvolalo už vzpomínané obrácené čtení tohoto seznamu. Lépe podložena je hypotéza, podle které přebíral aktuální panovník spolu s dynastickou pečeti i Jaqarovo jméno do své titulatury (del Olmo Lete 1987: 63; 1999: 169).³⁹⁰

0. /Ari-Ḫalba/

Výskyt: sylabicky *a-ri-ḫal-bá* PRU III 193 19; SUM-*ḫal-bá passim*; konsonantně: [il arḫl]b[podle KTU² 1.113 20, jiní však čtou poškozený znak jako *d* (Pardee 1988: 169; Schmidt 1994: 67)

Výklad: dvoelementové jméno verbální predikát-subjekt:

ar-i: transitivně-neergativní forma slovesa „dát“ + DN (Hadad) „Aleppský“ v absolutivu.³⁹¹

Význam: „Aleppský dal“.

Pragmatika: Dankname, až na z toponyma utvořený epitet boha bouře shodné s také churritským jménem Archalbova současníka Ari-Tešupa, krále Amurru (ca. 1315-1313 podle Van de Mieroop 2010: 301).

„Man muß zunächst lernen, die Königsliste richtig zu lesen“³⁹²

Dosavadní analýzy ústí ve snad poněkud překvapující zjištění, že královské seznamy – či snad „královské seznamy“ – Předního východu nejsou v první řadě historickými dokumenty, nýbrž paradigmatickými zakládajícími mýty bez syntagmatického narativního elementu. Jsou tedy vlastně tou kostrou, kterou se strukturalismus teprve snaží z mýtů vypreparovat. S tímto vědomím na závěr kapitoly předkládám rekonstrukci ugaritského „zakládajícího mýtu“.

³⁹⁰ Vedle průběžně používané pečeti se zejména opírá o RS 16.145 (Nougayrol 1955: xxv, 169), kde je patrně pozdější ugaritský král takto jmenován, a o užití titulu *jqr* v hymnu na počest zesnulého panovníka (KTU 1.108).

³⁹¹ K chur. *ar* „dát“ ve vlastních jménech srov. Gelb – Purves – MacRae (1943: 202n.) k Nuzi a Pruzsinszky (2003: 224-231) k Emaru.

³⁹² Kraus 1965: 130.

9. Emická rekonstrukce ugaritské královské genealogie

RS 94.2508	KTU 1.161		antropologická kategorie ³⁹³
	(1') Didānu	---	1'. předek amorejských králů
	(2') 'Ulkānu		1'-5'. Paronomázie; <i>genealogical stock</i> (Malamat 1968)
	(3') Tarīmānu		
	(4') Sidānu-wa-Ridānu		
	(5') Ṭarru 'ālmānu		
1.	'Ugārānu	---	1.- <i>heros eponymos</i>
2.	'Amqūnu		1.-4. ^(?) <i>determinative line</i> (Malamat 1968)
3.	Rap'ānu	---	3. <i>heros eponymos</i> ugaritských králů
4.	Ši'ilmilki	---	4. paraonomastický údaj (Čech 2002b)
5.	'Ammuḥarrāši	---	5. ^(?) -19. <i>table of ancestors</i> (Malamat 1968)
6.	'Ammuṭamar		
7.	'Ammittamar	---	7. historicky doložen ^(?) (Heltzer 2001)
8.	Niqmêpa'		
9.	<i>Ma-ap-i (mṣi')</i>		
10.	'Ibbīrānu		
11.	Ja'diraddu		
12.	Niqmêpa'		
13.	'Ibbīrānu		
14.	'Ammurāpi'		
15.	Niqmêpa'	---	12.-18.: Multiplikace ^(?) (Vidal 2000)
16.	'Ibbīrānu		
17.	Niqmêpa'		
18.	'Ibbīrānu		
19.	Niqmaddu	---	19. a další ³⁹⁴ – historicky doloženi (Arnaud 1997)
20.	Jaqaru	---	20.- <i>concrete historical line</i> (Malamat 1968)
21.	'Ibbīrānu		
22.	Niqmaddu		
23.	Niqmêpa'		
24.	'Ammittamar		
25.	Niqmaddu		
0.	Arḥalba	---	(0.) <i>omission / telescoping</i> (Wilson 1977)
26.	Niqmêpa'		
	(27.= 6') 'Ammittamar		
	(0') 'Ibbīrānu	---	(0') <i>omission / telescoping</i> (Wilson 1977)
	(28.= 7') Niqmaddu		
	(29.= 8') 'Ammurāpi'		

³⁹³ Termíny z Malamat 1968 a Wilson 1977 zůstávají v tomto případě pro názornost v původním znění.

³⁹⁴ Kromě č. 23.

IV. SROVNÁVACÍ SYROPALESTINSKÝ MATERIÁL

Syropalestina v době bronzové

Seznamy ze tří probíraných lokalit se samozřejmě nenalezaly ve vakuu. Naopak, kdyby měl být za královský seznam považován každý dokument, obsahující posloupnost alespoň dvou královských jmen (Wilson 1977), jejich řady by se značně rozrostly. Na omezeném prostoru této kapitoly se nejdříve zaměřím na některé implicitní, z externích pramenů rekonstruované dynastie Syropalestiny v době bronzové, které dodají onomastický kontext, a později na etnika, která se sice objevují v pramenech již na sklonku doby bronzové, ale výraznější roli budou hrát až v 1. tis. př. Kr. Aramejci a Izraelci totiž zachovali – kromě onomastického prvku – pozoruhodné narativní zpracování svých legendárních počátků.

Ze starobabylonského období, tedy z doby prvních doložených ugaritských králů (UKL č. 7), je známa řada jmen vládců sousedního významného království Jamchad s centrem v Aleppu, i jména panovníků na něm většinou závislého severního souseda Ugaritu Mukiš s centrem v Alalachu. Van Soldt (2000)³⁹⁵ rekonstruuje následující posloupnost:

Jamchad (Aleppo):

Sumu-epuḫ (/Šumu-jepu'/)
Jarim-Lim I. (/Jarīm-Li'm/)
Ḫammu-rapi I. (/‘Ammu-rāpi’/)
Abba-AN (/‘Abba-’El/, /‘Abbān/)
Jarim-Lim II (/Jarīm-Li'm/)
Niqmi-epuḫ (/Niqmī -jepu'/)
Irkabtum (/Jirkabtum/)
Ḫammu-rapi II. (/‘Ammu-rāpi’/)
Jarim-Lim III. (/Jarīm-Li'm/)

Mukiš (Alalach):

Jarim-Lim I. (/Jarīm-Li'm/)
Ammitakum (/‘Ammī-taqūm/)
[Jarim-Lim I. (/Jarīm-Li'm/)]
[Ammitakum (/‘Ammī-taqūm/)]
Ḫammu-rapi II. (/‘Ammu-rāpi’/)
...
Idrimi (/‘Idrimi/)
Niqmepa (/‘Niqmēpa’/)
Ilimilimma (/‘Ilim-’Ilim-ma/)

Pouhá dvě jména z Alalachu odpovídají době, kdy v sousedním Aleppu vládlo hned pět panovníků, proto bývají vládci těchto jmen většinou papponymicky „replikováni“. To nachází oporu právě v Ugaritu a jeho opakující se sekvenci Ibbirānu – Niqmēpa.³⁹⁶ Zároveň komparativní materiál nutí k preferování zde uvedené „reduplikace“ před sekvencí Jarim-Lim I. – Jarim-Lim II. – Ammitakum (Nagel – Eder 1992: 14-19), která je sice z historického pohledu dobře možná, nicméně nerespektuje základní diferencující roli RNs.

³⁹⁵ Tam i odkazy na další, zde neuvedenou literaturu.

³⁹⁶ I když je třeba připomenout výše zmíněné výhrady, jež vznesl Vidal (2000).

Antroponyma jsou amorejská, většinou dvouelementová, výjimečně hypokoristika se zachovalým predikátem (Jirkabtum, Idrimi). Některá (‘Ammurapi, Niqmépa) patří do množiny tradičních RNs, známých i z Ugaritu; k nim je třeba přičíst i Jarim-Lima, jeho teoforní prvek však nemůže sloužit jako argument pro tradiční, zde odmítnuté čtení jména ugaritského krále č. 4, poněvadž bývá slabičně rozepsán.

Zajímavé je, že na počátku dynastie Jamchadu stojí antroponymum s elementem Šumu „potomek“,³⁹⁷ podobně jako je tomu u Chammurapiho babylonské dynastie. Historičnost babylonského panovníka Sumu-abum byla nově zpochybněna³⁹⁸ a nabízí se tedy otázka, zda v tomto elemetu nehledat další stavební prvek legendárních počátků amorejských dynastií.³⁹⁹ I aleppský „Sumu“ je znám pouze z nepřímých pramenů (na pečeti jako patronym Jarim-Lima, na zakládajícím nápise marijského Jachdun-Lima a v několika marijských dopisech), nikdy jako král. Přesto bude určitě lépe s jeho historičností pracovně počítat.

Syropalestina v době železné⁴⁰⁰

V době, ze které pochází naprostá většina ugaritských písemných památek, máme první doklady jmen dvou nových etnik v písemných pramenech jejich hegemónů. Izrael je poprvé zmíněn na Merenptahově stéle, kde je jediným „lidem“ mezi několika městy, která si faraon (nebo jeho otec Ramses II.?) podrobil během výpravy do Kanaánu.⁴⁰¹ A prameny Asýrie ve stejné době zmiňují jednotlivé aramejské kmeny a poté i Aramejce (*aḫlamû* či *aḫlamû aramû*) jako rurální až polonomádské obyvatele oblasti středního Eufratu a Chábúru (Lipiński 2000: 25-50). Dlouhodobé geopolitické uspořádání regionu vzalo za své během pronikavých změn, charakteristických pro přechod doby bronzové v dobu železnou. Chetitská říše zanikla úplně a titul „velkých králů“ si přisvojili jejich příbuzní, vládci Karchemiše; zůstali však, na rozdíl od vládců jiných pozdně chetitských států, u churritských jmen. Kulturní kontinuita oblastí jihovýchodní Anatólie či severní Sýrie pozdněchetitského období je ovšem patrná nejen

³⁹⁷ Doslova „jméno“. Více k tomuto elementu amorejských jmen Streck (2000: & 2.39).

³⁹⁸ Nelze vyloučit, že byl dodatečně stvořen jako dvojník Súmú-la-Ela. Jejich datační formule si jsou pozoruhodně podobné a pozdější seznamy králů této dynastie začínají právě až Súmú-la-El. Do vydání přednášky na toto téma (Charpin 2008) srov. klasický přehled pramenů k vládě obou, jenž tuto situaci vysvětluje tím, že „Súmú-abum zjevně nezanechal žádného syna jako dědice“ (Edzard 1957: 121-126), a přehled problémů spjatých s jeho historizací (Goddeeris 2005).

³⁹⁹ Generace předních asyriologů zápasily s vhodným překladem a vysvětlením tohoto elementu. Například Súmú-la-El byl překládán jako „není-liž toto jméno El?“ (Thureau-Dangin 1934: 143), „Jméno patří Elovi“ (Edzard 1957: 124⁶⁵⁰) až po „Potomek věru boží“ (Streck 2000 & 3.70).

⁴⁰⁰ Tato podkapitola představuje novější a silně zkrácenou verzi studie uveřejněné dříve (Čech 2006). Ta také uvádí rozsáhlejší bibliografii a historické pozadí.

⁴⁰¹ Mezi poslední příspěvky bouřlivé debaty o Merenptahově Izraeli patří Hjelm – Thompson (2004) a Kitchen (2005). Kontroverzní teorii, že Merenptah na stéle nelíčí tažení své, nýbrž svého otce, oživil Rohl (1996: 197-206).

v titulatuře, ale i v propriích vládců městských států;⁴⁰² určitě k ní přispěl významný příliv Luvijců od severozápadu.⁴⁰³ Oslabený Egypt mohl po roce 1160 př. Kr. ovlivnit dění v Palestině také spíše kulturně než politicky. Konečně Asýrie procházela staletími domácích problémů, než si prakticky celou oblast podmanila během 9.-8. století př. Kr. a tím na dlouhou dobu její nezávislost ukončila. Právě v těchto staletích sílí, spolu s asyrskou mocí, i vliv její královské ideologie na vazalské státy a nové provincie,⁴⁰⁴ o nichž jsme často informováni právě z asyrských pramenů.

V takto vzniklém mocenském vakuu dochází k usazování aramejských – a podle biblického podání i izraelských – kmenů. Obě etnika jsou sice žánr královských seznamů nerozhojnila,⁴⁰⁵ nicméně poskytují dostatek látky k ocenění jeho širších souvislostí. Zajímavá je biblická tradice o aramejském původu hebrejských patriarchů Abrahama,⁴⁰⁶ Izáka a Jákoba. Abraham vychází z „Uru chaldejského“, tj. aramejského (Gn 11,31), a jeho nejvýznamnější zastávkou na cestě do Kanaánu je Charrán, významné náboženské centrum na území obývaném v 1. tisíciletí převážně Aramejci. „Ženu pro mého syna Izáka“ (Gn 24,4b) nechává vybrat z „aramského Dvojříčí“ (Gn 24,10b). Podobně instruuje Izák svého syna: „Neber si ženu z dcer kenaanských. Odejdi do Rovin aramských“ (Gn 28,1-2a). A konečně na začátku „malého kréda“ z Deuteronomia vyznává každý Izraelec: *'arammî 'oběd 'abî* „můj otec byl Aramejec bloudící bez domova“ (Dt 26,5). Z mnoha důvodů je velice nepravděpodobné, že by tyto zmínky popisovaly historickou realitu hebrejské etnogeneze z již existující entity zvané „Aramejci“ někdy hluboko ve 2. tisíciletí.⁴⁰⁷ Prameny té doby o Aramejcích mlčí a hebrejští patriarchové by cestovali s velbloudy před tím, než byli vůbec domestikováni, mezi městy, která ještě neexistovala – Abrahamova genealogie z Gn 11 je ve skutečnosti seznamem měst, z nichž některá vznikla (či byla obnovena) až v 7. století.⁴⁰⁸ Příbuznost s Aramejci byla mnohem spíše nově „objevena“ či rozvita v době, kdy byla ideologicky potřebná a sloužila k obhájení existence a zvýšení prestiže

⁴⁰² Viz dále k situaci v Patině (Unqi).

⁴⁰³ K tomu více vzápětí.

⁴⁰⁴ Stále více příznivců nachází teorie, že i smlouvy mezi Hospodinem a jeho lidem v Tanachu jsou modelované podle asyrských vazalských smluv.

⁴⁰⁵ Odhlédneme-li od Tanachu, který uvádí řadu genealogií a dynastických posloupností, je však zároveň specifickým – a ve své konečné redakci relativně pozdním – materiálem.

⁴⁰⁶ Thompson (1974: 298-314). Jedinečným a veskrze provokativním způsobem zkoumá aramejskou tradici o Abrahamovi Garbini (1988: 76-86; 2003: 22-35).

⁴⁰⁷ Nejnovější glottochronologické modely (Militarev 2005) kladou oddělení hebrejštiny a aramejštiny do 18. století př. Kr. Kromě celkově skeptického postoje většiny jazykovědců vůči glottochronologii jako takové se po pražské přednášce profesora Militareva nelze zbavit dojmu, že tuto dataci přijal zejména proto, že odpovídá tradičnímu modelu biblických dějin, nikoli Starostinově „radically improved and elaborated version of Swadesh's method“ (Militarev 2005: 398). Závažnější argumenty, které se neomezují na lexikon, přináší Rainey (2007), většinou však nejde o sdílené inovace, ale retence. Nicméně jeho důraz na „zajordánský“ charakter hebrejštiny lze držet nezávisle na vztahu jejích dialektů k aramejštině.

⁴⁰⁸ K Serugovi a dalším Zeeb (1994), k Náchorovi Lipiński (2000: 65, pozn. 48). Také popis Judska doby praotců odpovídá jeho faktickému stavu za chalkolitu nebo v době železné, nikoli bronzové (Levy – Allon 1987; ranější z obou period přijímá pro [proto]abrahamskou tradici snad jedině Margalit 2004).

Izraele – či spíše Judska⁴⁰⁹ – za úpadku judské státnosti od konce 7. století a za babylonského exilu po většinu století šestého. Tedy v době, kdy se aramejšťina v Izraeli stávala mluveným jazykem,⁴¹⁰ kdy rostl význam „abrahamovských“ měst a zároveň kultovních středisek boha měsíce, aramejského Charránu a „chaldejského“ Uru,⁴¹¹ a kdy vznikla „tabule národů“ zachycená v desáté kapitole Genesis (Prato 1999), která z Arama dělá Izraelova bratrance. Ve skutečnosti byla hranice mezi Izraelem a Aramem spíše neurčitá, a to jak politicky,⁴¹² tak i archeologicky⁴¹³ a lingvisticky⁴¹⁴.

A. Nejstarší aramejská královská onomastika

Následující stručný přehled nově vzniklých aramejských států postupuje zhruba od západu na východ a od severu k jihu a určitě není vyčerpávající.⁴¹⁵ Geograficky se omezuje na západní, na půdě Syropalestiny vzniklé fundace. Zahrnuje ty, na kterých lze nejlépe pozorovat onomastiku královské dynastie odrážející určité napětí mezi aktuální politicko-mocenskou situací a dlouhodobými kulturně-areálními danostmi.

Sam'al

Díky nejstaršímu nápisu krále Kilamuvy (KAI 25) z konce 9. století př. Kr. známe poslušnost starších, soudobými nápisy nedoložených vládařů Sam'alu: Gabbár – *Bm/nb* – Chajján – Ša'íl – Kilamuva. Po semitských jménech prvních králů nastává spolu s Kilamuvou zvláštní situace, kdy se bez zjevného důvodu střídají jména semitská (Bar-Núr, Bar-Rakkáb) s anatolskými (Qarli, Panamuwa), přestože nadále vládou aramejšťi králové. Asyřané Sam'al obvykle nazývali podle jeho eponymního zakladatele *bīt gabbari* „Gabbarův dům“ a některé jeho vládců *mār gabbari* „Gabbarův syn“, zřejmě bez nároku na přesné určení jejich příbuzenského poměru.

⁴⁰⁹ Otázka, kdy a za jakých okolností bylo proprium Izrael (jako etnonymum, potažmo jako toponymum) rozšířeno, aby zahrnovalo i jeho jižního souseda, je intenzivně diskutovaná. Téměř jistě se tak stalo z politicko-ideologických příčin po ztrátě nezávislosti severního království, ale v otázce, zda ta doba nastala na přelomu 8. a 7. (Finkelstein – Silberman 2006), 7. a 6. (Na'aman 2010), nebo ve století 5. (Davies 1992) nepanuje jednota.

⁴¹⁰ Tedy jistě po roce 701, srov. Iz 36,11-13. K aramaizaci Palestiny je stále platný Tadmor (1982), nověji Schniedewind (2006); středního Poefratí Bunnens (1999), Babylonie Dietrich (1970), k fenoménu akulturace Novák (2001; 2004; 2005).

⁴¹¹ K písemným pramenům Nabonidovy náboženské revoluce srov. Schaudig 2001.

⁴¹² Rozdílné tradice v Tanachu kladou severní hranice Izraele střídavě k Danu, Lebo-Chamátu nebo Eufratu.

⁴¹³ Dever (2010: 218) mluví o „aramejském charakteru Galileje“ v době železné.

⁴¹⁴ Přes nivelizaci jednotlivých dialektů hebrejšťiny, ke které došlo v rámci formování Tanachu, je patrné, že izraelský dialekt sdílí s aramejšťinou právě ty rysy, kterými se odlišuje od dialektu judského. Zastáncem blízké příbuznosti hebrejšťiny a aramejšťiny je jmenovitě A. Rainey (2007). Problémy s klasifikací nápisu z Deir 'Allá odráží sborník Hoftijzer – van der Kooij (1991).

⁴¹⁵ Je přepracovanou částí dřívější studie (Čech 2006). Autory nejvýznamnějších syntéz starověké aramejské historie jsou Dion (1997) a Lipiński (2000), základní přehled o širších historických souvislostech podává Klengel (1992), o náboženství Greenfield (1987), o vztahu k Izraeli Reinhold (1989) nebo Pitard (1994).

Patina/Unqi

Nejstarší zmínka o jižním sousedovi Sam'alu, malém městském státu Patina,⁴¹⁶ je v asyrském královském nápisu, který oslavuje západní tažení Aššurnasirpala II. kolem roku 870 př. Kr. Tehdy v Patině vládl jistý Lubarna, což je spíše než vlastní jméno chetitský královský titul, který nesl místní luvijský panovník. O dvanáct let později zde Šalmaneser III. narazil na jiného vládce s podobně podezřelým jménem Sopalulme, opět v té nejlepší tradici chetitské královské onomastiky.⁴¹⁷ K roku 857 př. Kr. se poprvé setkáváme s akkadským označením jeho země Unqi a o něco později s královstvím 'mq,⁴¹⁸ jednoznačně aramejským ekvivalentem akkadského Unqi: „luvijské království Patina se přeměnilo v aramejské království Unqi“ (Harrison 2001: 129).⁴¹⁹

Arpád

Středisko Patiny Kunulua je i místem, kde vstoupil na jeviště dějin Gúš, předák aramejského kmene Jachán, když zde odevzdal poplatek asyrskému králi Aššurnasirpalovi II. během jeho již zmíněné syrské kampaně, uskutečněné kolem roku 870 př. Kr. Toto království, nazývané aramejsky Bét Gúš (v asyrských pramenech *bīt agūsi*), se během 9. století značně rozrostlo, zvláště na úkor svého západního souseda Unqi.

Bét Zammán

Bét Zammán byl nevelký aramejský stát na horním toku Tigridu (Lipiński 2000: 135-161). Prvním vládcem, jehož jméno se zachovalo na stéle Aššurnasirpala II. z Kurchu, byl jistý 'Ammí-Ba'al, syn Zammánův, násilně zbavený trůnu roku 879 př. Kr. Nicméně středoasyrská provincie *bīt zammāni* měla svého guvernéra již ve 13. století př. Kr., což opět ukazuje na to, že Zammán byl eponymním zakladatelem dynastie, jejíž příslušníci se stovky let titulovali jako jeho „synové“.

Guzana

V asyrských pramenech je zdejší aramejský stát nazýván po svém eponymním zakladateli Bağjánovi *bīt baḥijāni*. Adad-nirári II. tu mezi lety 894–870 několikrát vybral tribut od „syna Bağjánova“ (*mār baḥijāni*), aniž by muselo jít vždy o stejného vládce (Lipiński 2000: 128).

Tento výčet není úplný a jistě neodráží situaci všech lokalit, přesto vypovídá o charakteristickém rysu nových – ve větší či menší míře aramejských – městských států v oblasti dnešní severní Sýrie. Levantské státečky byly Asyřany nazývány pomocí spojení *bīt* „dům“+

⁴¹⁶ Ve starší literatuře Hattin. Správné čtení prozradila Tiglat-Pileasova stéla (Tadmor 2007: 102).

⁴¹⁷ Podobně se syropalestinští Chammurapiové hlásí k tradici amorejské.

⁴¹⁸ Nejprve na bronzové přezce zmiňující damašského Chazaela (KAI 311; srov. pozn. 51) a počátkem 8. století př. Kr. na Zakkúrově stéle (KAI 202).

⁴¹⁹ Na základě analýzy hmotné kultury formuloval analogický závěr Pruss (2002: 172): „Již v 9. století je oblast Amuq opět částí svého tradičního prostoru, syrského vnitrozemí.“ Především změny však spíše než s Luvijci spojuje s příchodem obyvatel (uprchlíků) ze syrského pobřeží, včetně oblasti Ugaritu.

určující *heros eponymos*, jehož jméno někdy končilo suffixem *-ān* (Zammán, Bagján), někdy se tak i samy zvaly. Tradice doložená již v Ugaritu tedy pokračuje i v prvním tisíciletí. Jména vládců Sam'álu svádějí k dalekosáhlejším úvahám, zda po zakladateli „Silákovi“ (Gabbár) a „jeho synovi“ (*bnh*, ovšem ještě foinicky, nikoli aramejsky), nenastoupil „Živý“ (Chajján) a po něm konečně „vyptaný“ (Ša'íl) král? Tím zároveň vybízejí k opatrnosti a střídmosti: charaktonyma legendárních vládců mohla hrát svoji důležitou roli, jen pokud dostatečně odpovídala obvyklé královské antroponymii. Musela být přijatelná či uvěřitelná, čímž spadají do kategorie mýtu a nikoli pohádky. Otázka, zda je jejich výskyt na počátcích genealogií takřikajíc antropologickou konstantou (k čemuž se přikláním), a nakolik jde o hru se slovy, vycházející vposledku z *argumentum ex silentio*, zatím čeká na důkladnější diskuzi.

B. Nejstarší izraelská královská onomastika

Zkoumání dějin starověkého Izraele prochází dobou změny paradigmatu a tento stav panuje již od poloviny sedmdesátých let.⁴²⁰ Stejně biblické texty jsou různě datovány do každého století mezi čtrnáctým a třetím,⁴²¹ epigrafické nápisy předatovávány o stovky let,⁴²² interpretovány metodou volných asociací nebo rovnou prohlášovány za důmyslná falza.⁴²³ Tanach (či Tóra) je rozkládán na úctyhodné množství pramenů nebo naopak čten jako důmyslný celek (a to zástupci z obou stran spektra, fundamentalisty i příznivci tzv. „integral reading“). Bohužel i nejambicióznější projekty formulují jako svá východiska teze, které by bylo lépe nejdříve dokázat.⁴²⁴

Pozornost věnovaná zde jménům prvních izraelských (a judských) králů abstrahuje od nepřehledné literatury a soustředí se na jejich komparativní výpovědní hodnotu. I v tomto případě musí onomastický kontext, tj. systém vztahů mezi jednotlivými onymy, mít větší váhu než význam jednotlivých onym, který nám navíc někdy stále uniká. Je nepochybné, že v Tanachu „jméno platí za klíč k osobě, historii a jedinečnosti svého nositele“ a „daná jména mohou sloužit jako jádra, kolem nichž krystalizují literární koncepty“ (Willi-Plein 1995: 872).

Saulovo jméno (*šā'úl* „vyžádaný“, srov. jméno UKL č. 4 a panovníka aramejského Sam'álu) se zdá být charaktonym, které je narážkou na volbu prvního krále, kterého si lid na proroku Samuelovi doslova „vyžádal“ (1 S 8,10; 12,13.17.19). Primární význam jména David je sporný, starozákonní příběhy mu sekundárně rozumějí jako „milovanému“: Davida miluje Hospodin (a on Hospodina), Míkal (1 S 18,20.28), Saul (1 S 16,21), Saulův syn Jonatan (1 S

⁴²⁰ Za přelomová můžeme označit díla Th. L. Thompsona (1974), J. Van Seterse (1975) a C. Schmidta (1976).

⁴²¹ Green (2003: 236-280) a Garbini (2003) jsou typickými příklady obou extrémů.

⁴²² Rekord drží proslulý nápis z jeruzalémského tunelu Šilóach, který byl zcela vážně datován do makabejské doby (Rogerson – Davies 1996).

⁴²³ To je osud nápisu z Tel Danu či Jehóašova nápisu (česky Prudký 2003b), abychom zmínili ty nejvýznamnější.

⁴²⁴ Např. Zevit (2001: 68). České prostředí reflektuje tuto situaci zřídka a bez větších emocí. Rozbor argumentů obou stran není úkolem této práce, její výsledky však mohou sloužit i další debatě na tomto poli (Čech 2010).

18,3; 20,17; 2 S 1,26), Saulovi služebníci (1 S 18,22) a celý Izrael (1 S 18,22). A za dnů posledního krále spojeného království Šalomouna (šālōmō^b) panoval – jak jinak – šālōm „mír“ (1 Kr 5,4.26; 1 Pa 22,9).⁴²⁵ Takové koncepty mohou pochopitelně stejně dobře krystalizovat i kolem jmen skutečných historických postav, ale obvykle je vztah mezi jmény postav a dějem mnohem komplikovanější a obě složky se navzájem ovlivňují a spolupracují na výstavbě a konečné podobě textu (Garsiel 1991: 254-266). Fenomény popsané výše – historizace mytologie, mytologizace historie a další – tedy „fungují“ i v narativním kontextu.

Rozbor sémiotický a lexikální může přinést i další zajímavé výsledky,⁴²⁶ především však musí být ve větší míře, než tomu bylo dosud, zohledněny systémové vztahy mezi onymy, tzn. charakteristické distribuce a opozice, na které lze aplikovat závěry získané studiem amorejských i aramejských královských dynastií. Registrujeme hypokoristická jména prvních králů Saula, Davida a Šalomouna a dokonce i charakteristickou koncovku *-ān > -ōn* u posledního z nich podle LXX „Σαλωμων“.⁴²⁷ Poté přichází další standardní prvek, binární opozice Rechabeám – Jarobeám. Kromě paronomázie si jsou obě jména blízká i významem. První je tvořeno slovesným tvarem v SK (heb. „perfektu“) od kořene /r-ḥ-b/ „být široký, prostranný“, druhé slovesným tvarem v PK (heb. „imperpektu“) od kořene /r-b-h/ „být velký, mnohý“.⁴²⁸ Druhý element *‘ām* je substantivum s původním významem „strýc z otcovy strany“, který se zachoval v některých archaických hebrejských jménech, ale v klasické starozákonní hebrejštině byl rozšířen až na celý „lid“.⁴²⁹ Hebrejská jména často vykazují slovesa základního kmene namísto očekávaného kmene intenzivního či kauzativního (Noth 1980: 36),⁴³⁰ což počet možných výkladů ještě zvyšuje. Kdyby obě jména skutečně patřila do 10. století př. Kr., byl by jejich nejpravděpodobnější překlad

⁴²⁵ Existuje celá starozákonní kniha, kde jména postav slouží k dokreslení děje, kniha Rút (Garsiel 1991: 250-253; českou literaturu uvádí Heller 2003: 8).

⁴²⁶ Jména dvou Davidových synů, Šalomouna a Abšalóma, jsou etymologicky příbuzná se jménem města, které David dobyl, Jeruzalémem, a „je sotva myslitelné, že by jména Šalim, Jerušalajim a Šelomo byla bez vzájemných souvislostí. Ale to je předbiblická vrstva. Ve Starém zákoně už je provedena demytizace, a to je ‘jeho pokoj’. Ale ne Davidův, nýbrž Hospodinův“ (Heller 2003: 451). Podle tohoto názoru byl původně teoforní prvek patrona Jeruzaléma, boha Šalima, přeznačen na apelativum „mír, pokoj“ a nová náboženská orientace je ještě zvýrazněna druhým jménem, které Šalomoun dostává od proroka Natana a které ho opět svazuje s Davidem: Jedidja, „Hospodinův milovaný“. Kořen *šlm* může také odkazovat k plnosti spojené se třetím indoevropským stavem, kterou Šalomoun svým bohatstvím a harémem hypoteticky reprezentuje (v této optice by druhý král, bohatýrský David, reprezentoval druhou – válečnou – funkci a první král Saul, „patřící mezi proroky“, funkci kněžskou). To jsou ale vše sekundární – ať už starověké, nebo moderní – výklady, pravděpodobněji je jeho jméno jménem náhradním (za upozornění na tuto skutečnost děkuji W. Dietrichovi), které hlásá, že mezera vzniklá smrtí předcházejícího dítěte (v tomto případě plodu nelegitimního vztahu Davida a Batšeby) byla novorozencem „zaplněna“ (Stamm 1980: 45-57, 73, 75).

⁴²⁷ Septuagintní tvar považoval za původní Lewy (1944), jiní badatelé spíš vycházeli z teoforního prvku (Šulmánu atp.), který by LXX předala vcelku, zatímco ostatní prameny zkráceně (přehled starších teorií nabízí Stamm 1980: 289n.).

⁴²⁸ Teoreticky jsou možné i kořeny /r-j-b/ a /r-b-b/.

⁴²⁹ Viz UKL, č. 5.

⁴³⁰ Viz EKL, č. 34.

„(božský) Strýc rozmnožil“, tj. zvětšil rodinu narozením dalšího potomka. Ale těžko očekávat, že by Šalomoun za syna děkoval někomu jinému než Hospodinu.⁴³¹ Proto můžeme obě analyzovaná jména přeložit buď „Lid je mnohý“, nebo „(Hospodin) rozmnožil (svůj) lid“. Zastáncem první možnosti byl v případě Rechabeáma už Gray (1896: 59n.) a po něm i Stamm. Uvědomoval si, že „tak dostaneme profánní větné jméno, které – mohu-li soudit – má jediný protějšek v Izajášovu synovi jménem *š'ar jāšúb*“ (1980: 140),⁴³² nevyvodil však z této skutečnosti logický závěr, že nejen *š'ar jāšúb*, ale i Rechabeám – a Jarobeám – jsou (alespoň ve svém současném biblickém kontextu) symbolickými jmény. Analýzy, které došly k disparátním překladům těchto evidentně blízce příbuzných a uměle vytvořených jmen, je třeba odmítnout.⁴³³

Pokud se onomastika odvažuje zpochybňovat historicitu prvních králů rozdělených království Izraele a Judy, musí být připravena alespoň ve stručnosti obhájit svá zjištění i na poli historie. Uveďme dva příklady: a) izraelský král Jarobeám II. (ca. 787–747) nepochybně byl historickou postavou a to, že sdílí jméno s legendárním zakladatelem svého království, nemůže být náhoda. Je možné, že v jeho době již tradice o rozdělení říše vykristalizovala a jeho rodiče na ni vědomě navázali.⁴³⁴ Nebo je naopak vznikající tradice o rozdělení Šalomounova království pozdější a dosadila do čela jméno, které se již mohlo pochlubit královskou aurou a k tomu klasickými čtyřiceti lety vlády; b) vyprávění o Jarobeámově útěku do Egypta a návratu po Šalomounově smrti ztrácí na přesvědčivosti, když mu postavíme po bok na vlas stejné historie edómského Hadada a aramejského Rezóna z 1 Kr 11. A podobně jako k Ugaránovi Amqúnu byl jako další krok k Jarobeámovi přiřazen „spoluhrač“ se synonymním jménem, k němuž se váží naučné legendy o neúctě ke stáří (1 Kr 12,1-19). Obě jména mohla izraelským intelektuálům poskytnout jisté uspokojení i blízkostí k obvyklému výkladu jména legendárního Chammurabiho – to je však pouhá spekulace.

Onomastika izraelských králů vykazuje i dále krátká, jednoelementová propria – hypokoristika: Nádab, Baéša, Éla, Zimrí, Tibní, Omrí. Hypokoristika se v královské onomastice Izraele výjimečně vyskytují i později (např. Pekach), jejich akumulace na začátku existence severního království je opět vysvětlitelná více způsoby („otřetí“ jmen během staletí jejich tradování, či náhoda?). Podezření musí vzbudit tři segoláta s *chirek compaginis* (*zimrî, tibnî* a *'omrî*), jejichž nositelé mají navíc stejný kariérní postup – z velitele armády na královský trůn. Výklad jmen Zimrí a Tibní je jednoznačný – první je hypokoristikum ze *zimrîjáhû* „Hospodin je síla“, druhé pseudo-hypokoristikum, neboť *teben* „sláma“ stěží můžeme spojit s teoforním prvkem. Omrí je nejčastěji odvozován od arabského slovesa *'amara* „žít“, nebo z akkadského

⁴³¹ V První knize Paralipomenon máme skutečně několikrát doloženo jméno *rehabjáhû*, „Hospodin rozšířil“.

⁴³² ...so erhält man einen profanen Satznamen, der, soweit ich sehe, seine einzige Entsprechung im *š'ar jāšúb* des Jesaja-Sohnes hat.

⁴³³ Stamm (1980) se podrobně věnoval vlastním jménům některých izraelských králů včetně Davida, Rechabeáma a Jarobeáma, aniž by si všiml problematiky královských onym jako takové. Noth ve své dodnes exemplární studii (1980) také neanalyzuje královská jména jako kategorii *sui generis* – jeho silně diachronní přístup to ani neumožňuje. Dodejme, že právě u elementu *'am* ho cit pro historický vývoj zklamal (Noth 1980: 77n.).

⁴³⁴ Nebo on sám, počítáme-li s institucí trůnních jmen.

hamru „svatý okrsek“ (Heller 2003: 358).⁴³⁵ V Tanachu ho nosí tři jedinci, proto je lepší hledat hebrejskou etymologii a tou je *‘omer* „snop“. I kdyby měl Omrí jméno arabské, akkadské či jiné, jeho současníci ho jistě etymologizovali ze svého jazyka, tedy právě jako „Snop“. A odtud je už jen krůček k symbolickému pojmenování – či přejmenování – jeho odpůrce na „Sláma“.⁴³⁶ Na pozadí královských seznamů Syropalestiny se jako nejpravděpodobnější jeví závěr, že postava Tibního byla vytvořena uměle, aby zakladatel nové dynastie dostal protivníka podle všech pravidel.

Spojená písemná, archeologická a onomastická evidence hovoří pro historickou existenci krále severního království Omrího, jehož zakladatelská postava výrazně promluvila do izraelských dějin 9. století a poskytla alternativu k paralelní tradici o „izraelském domě“. Koncepce severního království jako „Izraele“, operující s legendární zakladatelskou postavou odvozenou od jména etnika,⁴³⁷ se však prosadila a omríovskou tradici významně modifikovala. Eponymium Izrael mělo výhodu starobylosti⁴³⁸ a jako *determinative line* (Malamat 1968: 170) umožnilo spojit dávnou historii severního Izraele a jižního Judska (Na’aman 2010). Naprosto uměle působí ve zde použité perspektivě podání o jejich rozdělení za králů Rechabeáma a Jarobeáma. Při dalším zkoumání tohoto problému nelze pominout roli jmenovce druhého z nich, Jarobeáma II. Spojené království za Saula, Davida a Šalomouna patří k literárně nejúchvatnějšímu a historicky nejpozdřejšímu období izraelských dějin; na tomto faktu předložená analýza nic nezměnila.

Typické už známé prvky lze nalézt i hlouběji v genealogii. Podíl pseudoantroponym na genealogii zakladatelské postavy Abraháma je pozoruhodný: jeho předci mají jména shodná s toponymii středního Poefratí v novoasyrské době (Zeeb 1994). A jeho první etapa z Uru chaldejského do Charránu – tedy z jednoho velkého centra měsíčního kultu do druhého – vedla nutně Poefratím právě přes tato místa. Nabízí se srovnání s eblajským královským rituálem ARET 11, kde královský pár fakticky sleduje cestovní itinerář předepsaný svými předky. „Příběhy o počátcích národa a jeho usazení“, srovnatelné s Abrahámovým, na starém Orientu nenajdeme (Weinfeld 1993: 1)⁴³⁹. Častá jsou naopak v klasické antice, kde již Platón ví, že lidé „nejraději poslouchají, Sókrate, o rodech héróů i lidí a o původu osad“.⁴⁴⁰ Jeden z takových příběhů – o Aeneovi, zakladateli Říma – sdílí s vyprávěním o Abrahámovi mnohé: oba vyrážejí z centra velké civilizace (Tróje, Uru) a na své cestě se staví v centru budoucího problematického souseda (Kartágu, Charránu, Egyptě), než založí národ předurčený k velmocenskému postavení (Weinfeld 1993: 1n.).

Biblická literatura patří do světa starověkého Syropalestiny. V mnoha ohledech sdílí její koncepci pravidel dějinného vývoje a uplatňuje ji na rovině literární, když historické danosti

⁴³⁵ Ale to by znamenalo, že v akkadštině 1. tisíciletí ještě byl vyslovován *ajin*, což je prakticky vyloučené.

⁴³⁶ Tuto variantu nemohl minout velký znalec starozákonních jmen a jejich reetymologizace J. Heller (2003).

⁴³⁷ Srov. jména prvních králů AKL.

⁴³⁸ Merenptahova stéla je jednoznačným dokladem, nehledě na námitky minimalistů, že v asyrských pramenech „Izrael“ potkáme vždy jen jako „Samaří“.

⁴³⁹ *Stories about the beginning of the nation and its settlement.*

⁴⁴⁰ Hippias větší, 285D (citace: Platón, *Hippias Větší, Hippias Menší, Ión, Menexenos*, Praha: OIKOYMENH, 1996).

zasazuje do kontextu symbolických významotvorných vztahů. Výsledky získané tímto způsobem jsou platnými podpůrnými argumenty a snad vnesou nové impulzy do debaty o starověké izraelské historii a historiografii.

Exkurz: Za hranice starého Orientu

Již letmý pohled na legendární zakladatele dynastií u indoevropských národů dává tušit, že alespoň některé studované jevy nejsou semitskou – popř. orientální – specialitou. Dříve byla celá řada takových případů vysvětlována indoevropským vlivem, ať už přímým, nebo zprostředkovaným Churrity.⁴⁴¹ Neurčitost hypotéz typu „s kurgany přichází literatura“ na straně jedné a novější nálezy – včetně Ebly – na straně druhé patrně neumožňují nic jiného, než tyto jevy považovat za univerzální. Nejznámějším případem jsou určitě dvojčata Romulus a Remus, která spojují některé výše zmíněné aspekty, tedy podobná jména prvních členů i toponymum odpovídající jednomu z nich (v tomto případě – minimálně z pohledu lidové etymologie – oběma).

Češi

Ani Češi – respektive kanovník vyšehradské kapituly Kosmas – se při rekonstrukci svých počátků nevyhýbali ustáleným klišé. Již praotec Čech nepřišel sám, ale s bratrem nesoucím podezřele podobné jméno. Ať už vznikl kmen Čechů jakýmkoli způsobem (Třeštík 1997), opozicí Čech – Lech se vymezil vůči svým severním sousedům způsobem ne nepodobným izraelské definici Amónců, Moábců a zejména Edómců. Praotec Čech a jeho nejbližší okolí by tedy v Malamatově schématu zastupovali velce redukovaný *genealogical stock*.⁴⁴² Zastavme se na chvíli u etymologie obou jmen, jak ji vyložil Kalandra (1947: 247)⁴⁴³: „... slova *Čachy* a *Lachy* jsou apelativního původu; *čachy* znamenají původně místa stepního nebo téměř stepního rázu; *lachy*, sing. *lacha*, značí dílce v zoraných polích, v obecnějším smyslu zoraná pole vůbec.“ A jako v případě Ugaritu, opět nenapadne výstižnější překlad než Polník – Rolník. Zvuková podobnost a významová blízkost se odrazily ve rčenicích, která etnografové zaznamenali u našich slovanských

⁴⁴¹ Mezi známé zastánce tohoto názoru patřili v 19. století M. Ernest Renan a ve století 20. Stig Wikander.

⁴⁴² Zatímco Krok je postavou spíše marginální, fyziognomie jeho dcer byla brzy naroubována na systém tří indoevropských tříd: kouzelnice Tetka, žena bohatýra Kazi a žena oráče Libuše (k odpovídajícím trojicím u jiných etnik Banaszkiwicz 1986: 71). Otázka, zda i jejich jména „mluví“ a k něčemu odkazují, by si vyžádala zvláštní studii – z Dumézilova pohledu by líbezná Libuši její třetí funkce opět slušela, zatímco z kazatelky Kazi by se logicky stala zástupkyně funkce první.

⁴⁴³ Existují desítky jiných pokusů o etymologii onyma Čech (Blažek-Klain 2002). Velice dobře mohlo být zkráceno z *čelověkъ nebo *čeledínъ (Blažek-Klain 2002: 40n.) analogicky pravidelnému zkracování jednoslabičných antroponymů typu *brach* (< *bratr*), *svach* (< *švagr*). „Člověk“ by obecně sémanticky byl velice vhodným eponymním zakladatelem etnika (srov. jen německé *Alemany*), „Čeledín“ by se naopak dobře hodil k raně středověké pověsti Čech jako země otroků (v terminologii tehdejších židovských učenců *'eres gəbal*). V každém případě fakt, že by v obou případech šlo o onymum utvořené analogicky, a tedy nepravidelně, nahrává jeho sekundární interpretaci a tedy reetymologizaci.

sousedů: „to su moje čechi i lechi“ (to je vše, co mám) nebo „medu čachi i lachi“ (ani tak, ani onak).⁴⁴⁴

Dvě generace po Čechovi nastupuje eponymní předek přemyslovské dynastie a po něm dalších sedm knížat, o kterých nevíme téměř nic. Starší historiografie je buď s Palackým pokládala za „pravá“, nebo odmítala jako Kosmovu fikci (Pekařova škola). Po válce se prosadil diferencovanější přístup. Kalandra (1947: 385–409) v nich viděl překlad germánských názvů jednotlivých dnů v týdnu: Mnata za pondělí, Vojena za ekvivalent boha války a úterý Týra atd. Karbusický (1967: 178–201) je četl jako koruptelu zprávy, kterou Češi zaslali Frankům před bitvou roku 849. Jak patrně, začal již Krokem a jeho dcerami: „Kroky překaž (Thetka), lubo přemýšlej: nezamýšlíme na tě vojny ani nic zlého, kříži my se neklaníme, hosty vítáme.“ Nejnověji chce Cinert (2008: 139) jednoho škrtnout, aby získal „posvátný údaj *jeden-šest*“. Třeštík (1997: 96) správně podotkl, že „přímou obdobou Přemysla a Nezamysla jsou řečtí bratři – dvojčata, ‘přemýšlející’ Prometheus a ‘nemyslíci’ Epimetheus“, ovšem dalších šest chtěl zachránit pro historii.⁴⁴⁵ Kterého z nich lze již skutečně považovat za žijícího vládce, a kde tedy – Malamatovými slovy – *determinative line* přechází v *table of ancestors*, není pro nás důležité. Snad jen Křesomysl je zajímavý tím, že jeho jméno vykazuje s prvními dvěma jasnou uniformitu, typickou pro ahistorické pasáže výše diskutovaných seznamů. Jak velice trefně vystihl Banaszekiewicz (1993), ve struktuře této posloupnosti se střídají jména „myslíci“ (Přemysl, Nezamysl, Mnata, Křesomysl) se jmény „bojujícími“ (Vnislav, Neklan, Vojen). Je zajímavé, že právě difunkcionalitu (Banaszekiewiczovu „Bipolarität“) myšlení a síly navrhl A. Caquot jako semitskou dobu indoevropské trifunkcionalita (Dumézil 1973: 339).⁴⁴⁶

Když aplikujeme kategorie bibliotiky na náš český prostor, můžeme Přemysla bezpochyby charakterizovat jako sakrálního knížete. Legenda o jeho povolání na trůn s touto posvátností, na kterou si činili nárok i ostatní Přemyslovci, důmyslně operuje. Jeho cesta k moci je zcela legitimní, zároveň je však jako pravý primordiální panovník prost vazeb na minulost a tím oddělen od běžného lidu, reprezentovaného eponymem Čechem.

Bylo by však unáhlené zdůrazňovat paralely mezi rolnickým zázemím Přemyslovce a prvního ugaritského krále. Zatímco u Indoevropanů je tento motiv častý (vzpomeňme jen polského Piasta a keltského Brese, „miláčka žen“), Ugaránu své jméno získal od existujícího

⁴⁴⁴ Oproti tomu paralelismus kořenů *'gr* // *'mq* se, pokud je mi známo, na úrovni apelativ nevyskytuje. *'mq* je členem antinomických paralel se slovem *qrjt* (města) v mytických látkách (KTU 1.3 II 6-7; 19-20, srov. Job 39,7.10) a s *grm* (hory) v seznamech bohů (KTU 1.118; 1.148).

⁴⁴⁵ „To ale neznamená, že i ostatní jména jsou nehistorická“ (Třeštík 1997: 96).

⁴⁴⁶ Spíše jí bude jakási čtyřfunkcionalita, jak ji ve svých studiích načrtl D. Antalík (2006; 2008). K bohu moudrému („elovský“ chthonický typ) a silnému („baalovský“ atmosférický typ) řadí ještě solární bohyni a personifikovaný chaos, nabývající protikladných podob akvaticky pohlcující („Jammu“) či ohnivě sžíravé („Rašap“). V podstatě osamostatňuje oba aspekty první funkce Dumézilova modelu (právo a moudrost), z jiného pohledu Caquotovo schéma moudrosti a síly rozšiřuje o prvky femininní a chaotický. Tento model má zajímavou paralelu v rozšíření Dumézilovy indoevropské trifunkcionalita o „jinakost“ (Allen 1987). Vzájemný kontakt jednotlivých semitských etnik na relativně omezeném prostoru i dřívější a rozšířenější gramotnost samozřejmě zvyšují možnost přejímek, což je platné v religionistice i v jazykovědě.

toponyma. Podobnost s typickou postavou krále ze třetího stavu u něj nemá funkční, nýbrž lexikální původ, a tudíž není relevantní.

Můžeme se však vydat jiným směrem a ptát se, zda ke dvojicím Čech : Přemysl nebo Lech : Piast nenajdeme odpovídající ugaritské alomotivy, které by zakládaly tu samou sekvenci eponymní zakladatel etnického či státního celku : eponymní zakladatel vládnoucího rodu. A skutečně, typologicky není Ugaránu ničím jiným než realizací první z obou funkcí, jak dostatečně vyplývá z jeho jména a umístění na čele seznamu. Pátrání po druhém do páru s podobně formálními kritérii ukazuje na enigmatického IGI-*il*-LUGAL, konkrétně na poslední znak „král“, ať už je čten s Arnaudem (1998: 163) *malik*, s Pardeem (2002: 203) *šarru* nebo třeba *milku*. Jiného kandidáta navrhuji texty z oblasti královského kultu, které zřetelně ilustrují naprosto výsadní postavení, jemuž se již zmínění *rp'm* jako předci ugaritských králů těšili. Vhodným kandidátem je třetí člen seznamu, Rap'ánu. Kromě nepochybně „správné“ etymologie vyhovuje i po formální stránce (jednoelementové jméno s typickým sufixem ze začátku seznamu, v jiných pramenech jako RN nedoložen, jméno však doloženo spolehlivě). Pramenná základna bohužel nedovoluje posoudit, zda mezi jednou z těchto postav a Ugaránem existovala podobná cézura jako mezi Čechem a Přemyslem (ale i Lechem či Popielem a Piastem). Tak či onak, ugaritský král (v podání UKL lugal) pocházel z rodu „prastarých Refájců“, usedal na trůn svého předchůdce Rap'ána a doufal, že bude přijat mezi „chtonické Refájce“, až „sestoupí do Země a klesne v prach“.⁴⁴⁷ Rozšíření této představy o nadstandardní posmrtné existenci potvrzují foinické i punské nápisy až do počátku našeho letopočtu (Antalík i.p.; Čech 2002a). Oproti tomu v monoteistickém Judsku prošla typickou desakralizací, či – z jiného pohledu – demokratizací.⁴⁴⁸ Zatímco Iz 14,9 ještě *paralelismem membrorum* popisuje, jak kvůli královskému přichozímu podsvětí „probouzí Refájce, všechny vůdce země, vztyčuje z jejich trůnů všechny krále národů“,⁴⁴⁹ pro Přísloví 21,16 to už není král, ale „člověk zbloudivší z cesty prozíravosti“, kdo „spočine v shromáždění Refájců“.

Poláci

Podobně jako to v případě českých dějin učinil D. Třeštík (1997; 2003), zasadil legendární počátky dějin polských, předávané především kronikami Galla Anonyma a Vincenta Kadłubka (*Cronica Polonorum, Chronica seu originale regum et principum Poloniae*), do širšího

⁴⁴⁷ KTU 1:161 21n.

⁴⁴⁸ Tezi o postupné demokratizaci posmrtného života popularizoval ve svých sondách do náboženství starého Egypta Assmann (např. 2001).

⁴⁴⁹ Izajášovu prorockví jsem se blíže věnoval v diplomové práci a přiklonil se k názoru (který zastávají např. Erlandsson 1970: 162-167 a Brichto 1973: 25), že jde o Izajášova *ipsissima verba* namířená proti asyrskému vládci, která byla později aktualizována a) masoretským textem po dobytí Babylonu a b) řeckým překladem LXX za Seleukovců (Čech 2002a: 80-83). Relativně strážlivý text tedy nedokládá „stále větší přebírání mytických motivů v poexilních staletích“ (Perlitt 1994: 226n.) a pojetím tématu má blíž k Izajášovi tradičně připisovaným veršům 10,5-15 (jak upozornil Spronk 1986: 220), než k pozdní 26. kapitole, která také operuje s Refájci v podsvětí (proto se k nejdříve exilní dataci kloní např. Wildberger 1978: 541-543 a Liwak 1993: 633). Větší pozornost bych s odstupem času věnoval postulovanému „královskému charakteru“ Refájců z Iz 14 (Rouillard 1999: 695n.).

literárně-komparativního kontextu bravurně J. Banaszkiewicz (1986). I polská tradice zná příběh, jak brzy po příchodu do země došlo k vládní krizi, která byla zažehnána nástupem oráče Piasta (jehož jméno je deverbativem od slovesa „pást“). Banaszkiewicz (1986: 40-57) sleduje podobné alomotivy ve středověkých legendách o postavách jako Wamba, Ina, Dagobert, nebo Jan Agnus, aby ukázal, že všechny mají blízkého příbuzného – ne-li předchůdce – v legendě o nuzném rolníkovi Abdalonymovi, který podle různých podání antických autorů⁴⁵⁰ nastoupil po Alexandru Makedonském v Sidónu, Týru, nebo na ostrově Paphos. Nejen toponyma, ale i antroponymum tak vedou zpět do semitského světa a za indoevropskou inovaci lze pokládat snad nasazení příběhu na trojfunkční schéma. Jméno nového vládce lze uspokojivě vysvětlit jako charaktonymum */'abd-'el-ōn-/, tedy „boží ubožák“ (po typickém kanaánském přechodu $\bar{a} > \bar{o}$). Rozpad Alexandrovy říše a nástup různých místních vládců a dynastií byl zpracován podle známého vzorce za využití archetypálního, minulostí nezátíženého, bohem požehnaného a dokonce jménem končícím na sufix *-ān* obdařeného vládce.

⁴⁵⁰ Curtia Rufa, Diodora Sicula, Plutarcha, Justina – odkazy viz Banaszkiewicz 1986: 53⁴⁴. Klasická pasáž o vládci – oráči je Pliniova *Naturalis Historia* XVIII,4: blahobyť trval, dokud vládci orali (k tomu např. Graus 1959).

ZÁVĚR: ČÍM JSOU A ČÍM NEJSOU KRÁLOVSKÉ SEZNAMY?

Jednotlivé body, jimž byla průběžně věnována pozornost, jsou připomenuty a shrnuty formou binární tabulky. Ze seznamů, kterým nebyla věnována větší pozornost, jsou uvedeny klasický příklad babylonského seznamu (BKL I) a seznam dynastií z Uru III a Isinu (BKL II); k rozdělení AKL srov. tabulku 4. V zájmu přehlednosti bylo vyhodnocení některých dat zjednodušeno, což je zpravidla avizováno v poznámkovém aparátu. Zcela rozdílného charakteru je například pozitivní deifikace BKL II, generalizující sebezbožštění některých panovníků dynastie Ur III (Vacín 2006; 2010), od „deifikace“ zachycené syropalestinskými seznamy, která odráží královský zádušní kult.⁴⁵¹ Zaujme nečekaně vysoká korelace dat mezi na první pohled tak disparátními celky, jakými jsou SKL I a EKL. Může být dobově podmíněná a odrážet „předamorejský“ stav? K tabulce jsou připojena krátká „komparanda“ narativních pramenů, získaná z Tanachu a z chetitských textů. Dílo uzavírá závěrečné zamyšlení nad ideologickým pozadím královských seznamů, jejich *Sitz im Leben* a paradigmatickým charakteru, stejně jako nad centrální úlohou „amorejské vlny“ a rolí, jakou seznamy hrály při konstrukci etnické identity.

Chyby

Jména historických panovníků seznamy předávají poměrně přesně – v Ugaritu jen varírují zápisy teonym slabičně a pomocí logogramů, v Eble je situace pestřejší (Čech 2009) a lze najít i regulérní chybu (vynechání znaku). Jména starších, pravděpodobně legendárních vládců, mohou vykazovat větší variabilitu i v Ugaritu samém, jak dokládá zápis eponymního vůdce refájské komunity (*dtn/ddn*).⁴⁵²

Toponyma / etnonyma

Toponyma, případně etnonyma se pravidelně objevují v úvodních částech seznamů. Jejich distribuce naznačuje, že toponyma převládají u kultur, které byly – popřípadě tak vnímaly svoji identitu a minulost – usedlé (Sumer, Ebla) a etnonyma u kultur, jejichž *illud tempus* byl spjat s kočovnictvím (AKL, GHD, se zmíněnými výhradami UKL či Izrael). Pro problematiku eponym studované oblasti v podstatě platí, co pro arabskou onomastiku zřetelně formuloval Weninger (2002: 211): „Osobní jména a kmenová jména často není snadné rozlišit. Poněvadž arabští genealogové berou každý kmen jako potomky kmenového eponyma, objevují se jména kmenů v pramenech nejdříve jako osobní jména, někdy také spojená s legendárním podáním. Zpravidla až pozornější studium kontextu umožní rozlišení. Potom se ukáže, že celá řada jmen existuje výlučně jako jména kmenová...“⁴⁵³ Naopak nelze souhlasit s ujištěním předního

⁴⁵¹ Přesto standardní spojení *dingir/il RN* – stejně jako archeologické výzkumy regionu, v první řadě v Katně – relativizuje dřívější tezi, že syropalestinské vladařské domy „se prezentují jako čistě lidské, utilitaristické, administrativní, ... dost vzdálené... posvátným vzorům“ (Liverani 1974: 356).

⁴⁵² Tyto varianty nepochybně svědčí o orálním tradování dotyčné látky.

⁴⁵³ *Personennamen und tribale Namen sind oft nicht leicht zu unterscheiden. Nachdem die arabischen Genealogen jeden Stamm als Nachfahren eines Stammeseponyms behandeln, erscheinen Stammesnamen in den Quellen zunächst als*

maximalisty současné bibliistiky, že „kmeny mohou být pojmenovány po svých předcích“ (Millard 2003b: 463).⁴⁵⁴ Taková situace je zcela výjimečná a určitě nemůže být zaštitěna postavou Izraele, kterou mnohem výstižněji vystihuje předcházející citát.

„Krátká“ jména / „mluvící“ jména

„Krátká jména“, tedy jména jednoelementová, považoval už Noth za nejstarší vrstvu, společnou všem Semitům. S takovým závěrem lze povšechně souhlasit, jeho nosnost však poněkud sráží skutečnost, že taková jména jsou společná prakticky všem starým civilizacím. Vysvětlení toho, proč převládají u nejstarších panovníků studovaných seznamů a téměř se nevyskytují u těch nejmladších, může být více. Onyma obecně mají tendenci se „otírat“ a zkracovat, což logicky více postihne ta vzdálenější (časově, jazykově i jinak). Ovšem právě antroponyma královských seznamů se takovému vysvětlení vzpírají. Ve své většině to totiž nejsou hypokoristika, ale původní jednoelementová jména, u kterých tedy nebylo co otřít – to vše s vědomím, že hranice mezi oběma skupinami není příliš ostrá a většinou ji stanoví přítomnost či nepřítomnost víceelementových jmen se stejným predikátem v tom kterém korpusu, tedy *argumentum ex silentio*. Přesto – těžko si představit další element antroponyma Ebla nebo původně víceelementová jména „dávných Refájců“.

Paronymie

Paronymie je jedním z nejnápadnějších rysů studovaných seznamů. U „dávných Refájců“ lze kvůli konsonantnímu zápisu přísně vzato konstatovat pouze aliteraci, shodně stavěná propria ze začátku UKL však jasně dokládají, že se také rýmovali. Na rozdíl od obvyklé definice paronymie mívají tyto lexémy zároveň i vztah sémantický – mohou být synonymy (Ugaránu-Amqúnu), nebo antonymy.

Rubriky

Seznamy *šakkanakkū* ani UKL žádnou rubriku nemají, obětní seznamy z Ebly (ARET VII 150) a Ugaritu (KTU 1.161) naopak ano. Některé záznamy ze SKL dokládají, že nemusí být vždy jasné, co je proprium a co rubrika, což naznačuje, že i v případě EKL se původní rubriky „tuláci po kanálech“ a „generace Lim“ mohly onymizovat.

Velikost sekvencí

Onymizaci rubrik v rámci EKL nasvědčuje takto rekonstruovaná unifikovaná velikost sekvencí kolem deseti hesel, která velmi dobře souhlasí s komparativním materiálem předpisemných kultur.

Personennamen, die manchmal auch mit Sagenstoffen verbunden werden. Erst ein genaueres Studium des Kontexts ermöglicht in der Regel die Unterscheidung. Es zeigt sich dann, dass eine ganze Reihe von Namen ausschliesslich als tribale Namen vorkommen...

⁴⁵⁴ ...tribes can be named after their progenitors... V podobném duchu viz také Kitchen (1977) k UKL výše.

Cizí sekvence

Cizí sekvence, velké téma AKL, nelze na syropalestinském materiálu doložit (také kvůli slabší pramenné základně). V případě EKL je nicméně lákavé reinterpretovat poznámku administrativního textu TM.75.G.2290 právě v tomto duchu a považovat posledních deset až jedenáct eblajských králů když ne za „cizí“, tedy alespoň za novou dynastii na eblajském trůnu.

10. Srovnání královských seznamů starého Předního východu

	pořadí 455	deifikace 456	datace	transonymie	krátká jména na začátku	paronyma na začátku	rubrika	velikost sekvence
				topo/etnonyma				
SKL I ⁴⁵⁷	+	-	+ ⁴⁵⁸	+ -	+	+	+	<11
AKL I/1	+	-	-	- +	+	+	+	17
AKL I/2	-	-	-	-	+	+	+	10
AKL I/3	+	-	-	-	-	-	+	6
AKL II	+	-	+	-	-	-	+	-
BKL I ⁴⁵⁹	+	-	+	-	-	-	+	- ⁴⁶⁰
BKL II ⁴⁶¹	+	+	+	-	-	-	-	-
GHD	+	-	-	+ -	-	+	-	-
EKL	-	-/+ ⁴⁶²	-	+ -	+	+	+	±11
MKL	+	-	+	-	-	-	-	-
UKL	+	+	-	- +	+	+	-	-

Komparanda

Shodným prvkům syropalestinských královských seznamů dobře odpovídá starozákonní podání o starém Izraeli, jak lze shrnout v několika bodech (Čech 2010):

- 1) na počátku stojí *heros eponymos* dotyčného etnika či kmene (Izrael, Ebla, Ugaránu);
- 2) obklopený dalšími etnonymy či toponymy (Izmael, Benjamín, Birbirránu, Amqúnu);
- 3) krátce poté následuje *heros eponymos* vládnoucího rodu (David, Omrí, Rap'ánu);
- 4) sekvence začínají rýmovanými synonymy ('Amánu-Na'amánu, Ugaránu-Amqúnu, Omrí-T'ibní);
- 5) na začátcích převažují jednoelementová jména a/nebo hypokoristika.

⁴⁵⁵ + značí historické, - retrogradní.

⁴⁵⁶ V širším slova smyslu, tj. antroponymům předchází znak označující božství.

⁴⁵⁷ Tzv. „předpotopní část“.

⁴⁵⁸ Symbolická čísla.

⁴⁵⁹ Grayson 1980-1983: 90-96 („King List 3. Babylon. King List A“).

⁴⁶⁰ První dynastie (Chammurapiho, 1. přímořská dynastie) mají shodně 11 členů.

⁴⁶¹ Grayson 1980-1983: 90 („King List 2. Ur-Isin King List“).

⁴⁶² Nikoli v EKL, ale doložena v ARET VII 150 a dalších textech.

Připomeňme také shodné body z počátků chetitské státnosti vnímaných prizmatem osobních jmen: po prehistorii spjaté s vládci jiných měst (kterou musí lineární vertikální seznam prezentovat jako následnost toponym) se na scéně objevuje s nimi spřízněný první chattušan „Chattušan“, od něhož budou svoji vládu odvozovat další generace a jehož antroponymum je utvořeno analogicky k „Ugarán“.

Ideologické pozadí královských seznamů

Tím, že královské seznamy jsou lineární a nesegmentované, nutně prezentují i současně panující vládce jako následné. To je zároveň jejich přednost, legitimní držitel království je tak vždy jen jeden – s výjimkou synchronních seznamů (asyrských i starozákonních), jejichž cíl je, takříkajíc, dvouetapový: dosáhnout a předstihnout. Proto je SKL pojat jako „Kronika jedné monarchie“ (Glassner 2005), ačkoli pojednává o paralelních vládci městských států; proto byla Šamši-Adadova dynastie nepřilíš ústrojně přiřazena k asyrskému královskému seznamu. Být článkem tohoto řetězu, „potomkem věčného kralování“ (*zēr šarrūti dārū*), bylo přinejmenším stejně důležité, jako být ke kralování vyvolen vyšší mocí (Lambert 1974; Ishida 1977: 6-18).

Nicméně to, že pravidla konstrukce královských seznamů byla pojmenována a demonstrována, provokuje k dalším otázkám. Proč tomu tak je, co tato pravidelnost znamená? Jsou stejné motivy výsledkem genetické příbuznosti kultur, ve kterých se vyskytují? Nebo byly přejímány a když, dělo se tak vědomě? Mohou být seznamy považovány za mémy, z nichž se některé (rituální) úspěšně replikovaly, zatímco jiné (chronografické) v Syropalestině neuspěly? Jakou roli hrály jednotlivé proměnné, od prestiže vladařského domu až po pohyb písařů? Nebo jde o univerzália?

Opatrnost při interpretaci královských seznamů starého Předního východu je na místě už v přípravné, epigrafické fázi. Nezanedbatelné procento textů se dochovalo formou písařských cvičení, na což musí být brán při jejich výkladu zřetel. Dochované seznamy jsou někdy doprovázeny dalšími texty, které s nimi mohou, ale nemusejí souviset. Souviset s nimi mohou formálně, jako v případě eblajského EKL, na který navazuje akrofonně řazený seznam eblajské antroponymie nekrálovské, nebo funkčně, což je případ ARET VII 150 a patrně i ugaritského KTU 1.113, kde je královský seznam na rubu tabulky doprovázen též pouze fragmentárně dochovaným popisem hudební produkce na jejím líci. Naprosto nesouvisející texty se zachovaly například na líci a rubu tabulky s předpotopním úsekem SKL, jak signalizuje už to, že si ji písař otočil kolem vertikální osy.

Sitz im Leben

Rysy studovaných královských seznamů je řadí do určitého kontextu, či spíše určitých kontextů. Delší eblajský seznam (EKL) je zřejmým písařským cvičením zaměřeným na antroponyma, které po dokončení části řazené tematicko-chronologicky přechází k řazení podle principu akrofonního. Už nejstarší seznamy sumerských znaků jsou různě řazené podle jejich

podoby, znění, nebo významu,⁴⁶³ změnou určujícího principu tedy tato tabulka z běžných standardů písarských cvičení nijak nevybočuje.

Čtyři identické ugaritské kopie UKL už svým počtem patrně patří také do kategorie tematického písarského cvičení (Hawley 2008: 64-66), jejich předloha však mohla původně být rituálním textem, zhotoveným po úmrtí posledního zaznamenaného krále, Niqmépy VI.⁴⁶⁴ Podle novější „ultrakrátké“ datace (Dalix 1996; Pardee 2007) byl ugaritský konsonantní klínopis zaveden až během vlády jeho nástupce Ammittamra III. To nabízí uspokojivé vysvětlení skutečnosti, že tento interní ugaritský náboženský dokument není v ugaritštině, jak je tomu v případě KTU 1.113, a jak by se na základě typologické analýzy ugaritského písemnictví (Zemánek 2007)⁴⁶⁵ očekávalo. Specifický zápis ugaritštiny v té době ještě zkrátka nemusel být písari k dispozici. Když se tak stalo, královský seznam v sylabickém zápise už nebylo nutno doplňovat a jeho podoba tak ve 2. polovině 13. století ustrnula. Jeho znění bylo, minimálně v klínopisném slova smyslu, kanonizováno. Místo nálezu těchto seznamů dokládá, že nadále patřily k opisovaným – a tedy živým – dokumentům až do zkázy Ugaritu brzy po roce 1200 př. Kr., což činí pravděpodobnější hypotézu o výběru jmen rituálního textu KTU 1.161, opřenou o komplementární distribuci antroponym z obou seznamů.

Oba seznamy z Mari věrně reprodukuji formu babylonských královských seznamů „typu A“ (Grayson 1980), včetně výsadního umístění sloupce s daty na začátku každého údaje, zcela vlevo. Tím jsou zároveň nejstaršími doloženými exempláři tohoto typu královského seznamu (odhlédneme-li od specifického titulu *šakkanakku*). Jeho kořeny musíme hledat v Babylonii, kde způsob datace, pramenná základna a její archivace umožnily takto exaktní informace shromáždit, uchovat a v případě potřeby dohledat.⁴⁶⁶ V dochovaných seznamech Syropalestiny nenacházíme ani stopu po „antikvářské nostalgii“ (Rubio 2009), se kterou se lze běžně setkat v Mezopotámii. Jsou to praktické dokumenty.

Děj bez děje

Oba seznamy *šakkanakkū* jsou tedy nesporně důležitými historickými prameny administrativní povahy – podle klasického dělení písemných pramenů (Gelb 1965) onou „cibulí“, která nás díky podrobným, ač literárně fádním administrativním záznamům informuje o chodu společnosti –, zatímco královské seznamy z Ebly a Ugaritu pouze díky jisté podobnosti a analogii takový dojem budí, mají však ve skutečnosti blíže ke druhému pólu – „Tammuzovi“, tedy ideologickému textu svádějícímu k historické interpretaci podle známého schématu. Není to historie psaná *sine ira et studio*⁴⁶⁷. V sázce byla „dynastic legitimation“ a „ideologic continuity“

⁴⁶³ Nejnovějšími příspěvky z bohaté literatury k tématu jsou Civil 2008 a Wagensonner 2010.

⁴⁶⁴ Oproti tomu Arnaud (1999: 153) snad až příliš unáhleně konstatuje, že tyto texty jsou „indépendantes, et non prises dans ce qui pourrait être un rituel“.

⁴⁶⁵ Podobně již Zemánek 2003.

⁴⁶⁶ Podnětné úvahy o pramenech chronologických údajů nabízí Röllig (1969: 275n.), o motivaci k jejich sběru Rubio (2009).

⁴⁶⁷ Tacitus, *Anály* 1.1 (citát převzat z Rubio 2009: 155).

(Rubio 2009: 156) a schopný pisar jistě dovedl zájmy některé ze stran zohlednit různými prostředky, jak názorně ilustruje případ ugaritského literáta Ilimilka (Čech 2008b).

Lze namítnout, že seznamy postrádají narativní, syntagmatický prvek, což může být považováno za známku nestrannosti; děj je však přesto přítomen – je zabudován v posloupnosti jednotlivých hesel, v sémantice antroponym a jejich vzájemném vztahu. Svoji stranickost může autor vyjádřit jiným prostředkem – nezařazením určitého hesla (patrně Archalba v UKL)⁴⁶⁸. Starší dějiny, zastoupené legendárními panovníky, jsou vždy znovu konstruovány v závislosti na aktuální situaci a potřebách, ne však libovolně, aby se nedostaly do otevřeného rozporu s historickou pamětí.⁴⁶⁹ Za současného stavu pramenné základny a při neexistenci informátorů se k příběhům schovaným za proprii bohužel nelze vyjádřit konkrétněji, i když takové „skladby inspirované seznamy“ (Rubio 2009: 156)⁴⁷⁰ známe z Mezopotámie a „pocit, že ve všech těchto měsíčních a denních údajích – omezeno na nejkratší možnou formu – vězí něco legračního či legendárního,“ jak se o SKL vyjádřil Kraus (1952: 60), lze v rámci královských seznamů rozšířit i na královská propria. Ugaránu a Amqúnu mohli být stejně dobře bratři jako Čech a Lech, nebo otec a syn jako Přemysl a Nezamysl. Symbolicky vyjadřovali vztah k sousednímu státu (snad Mukiš?), podobně jako se Marduk stal Ašurovým synem poté, co byla jeho socha odvezena Tukultí-Ninurtou I. z Babylonu do Asýrie⁴⁷¹ (nejnověji Na'aman 2010: 9n.) právě v době rozkvětu ugaritského písemnictví.

Amoreizace královské ideologie

Kult předků

Za nový, „genetický“ vklad syropalestinské semitské oblasti můžeme považovat předávání seznamu v rámci kultu královských předků, jasně doložený eblajským textem ARET VII 150 s jeho vazbami na ARET XI a TM.74.G.120 i ugaritským fragmentem KTU 1.113 v kontextu ugaritské královské ideologie tak, jak se odráží především v KTU 1.161, ale i v ugaritských legendách. Jsme v pokušení nazvat tento prvek ve smyslu definovaném G. Buccellatim (1992) „amorejským“ a tím pod něj zahrnout i seznamy typu GHD. V obecnějším pohledu by souhlasil s pozorováním, které u západních Semitů konstatuje kladnější přístup ke svým nebožtíkům v porovnání se Semity východními.⁴⁷² Stejnou roli – snad areálně podmíněnou – mají i chetitské „královské seznamy“, které jsou rituálními seznamy obětí mrtvým králům a jejich nejbližším (Otten 1951).

⁴⁶⁸ Jako již nejednou, i zde se nabízí srovnání s chetitskými královskými seznamy, kde „rané panovníky Zidantu I., Muvataliho I. a Tachurvailiho všechny postihlo *damnatio memoriae*“ (Beckman 2000: 20¹³).

⁴⁶⁹ Oba eblajské i oba ugaritské seznamy vznikly prakticky ve stejné době a proto postrádáme diachronní hloubku, která by tyto změny jasněji zachytila. Malamat (1968) a Wilson (1977) shrnují možnosti, které mají pro řešení takových rozporů k dispozici předpísemné kultury a Glassner (2005: 92²⁸) roli pisarů při kompilaci seznamu.

⁴⁷⁰ *List-inspired compositions*.

⁴⁷¹ To samé zopakuje o půl tisíciletí později Sinacherib.

⁴⁷² Srov. např. Spronk 1986 s Bayliss 1973.

Funkce seznamu v kultu královských předků Ebly a Ugaritu je zcela srovnatelná s jeho funkcí v rituálech předpísemných společností: „Takové rity normálně zahrnují obřadní recitaci jmen předků, nebo, v některých případech, může být recitován celý genealogický rodokmen, buď ve formě seznamu, nebo rozvinutého vyprávění. Takové recitace se často konají během zvláštních kultických událostí na specifických posvátných místech jako hrobech předků, nebo s nimi spjatých svatyních či výrazných bodech“ (Wilson 1977: 44).⁴⁷³

Královská antroponyma

Areálním vlivem lze také vysvětlit vybočující formu marijského seznamu *šakkanakkū*, dokládající úzkou vazbu na oblast jižní Mezopotámie. V seznamech z Ebly (a Mari) se jména neopakují, ovšem na základě tohoto faktu ještě nelze usuzovat, že „kralování se nepředávalo v jedné rodině“ (Archi 1986: 215).⁴⁷⁴ Opakování královských jmen se – s několika výjimkami – ve skutečnosti objevuje až během starobabylonské doby (Astour 1992: 23): v Asýrii, Ešnunně, později u Kasitů, často ve formě papponymie v Jamchadu, snad v Alalachu, u Chetitů, v Ugaritu.⁴⁷⁵ To časově odpovídá amoreizaci oblasti a jsme tedy v pokušení činit za něj odpovědnou právě ji. Antroponyma starších seznamů (Ebla, Mari za dob *šakkanakkū*) tedy ještě plní v úvodu zmíněnou diferenciační funkci. V Eble jsou v podstatě „starokanaánská“, s naprostou převahou rodových teoforních prvků, a nijak nevybočují z eblajské onomastiky; že tento typ antroponym může být označen za „amorejský“ (del Olmo Lete 1999: 168-175) jen dokládá příbuznost obou sociolektů.⁴⁷⁶ Antroponyma marijských *šakkanakkū* jsou smíšeného akkadsko-amorejského typu, s určitými archaismy.⁴⁷⁷

Královská onomastika Syropalestiny mladší doby bronzové, kterou kromě UKL zastupují implicitní seznamy z Emaru, Alalachu, Karchemiše, Amurru atd., naopak vybírá svá antroponyma z omezené množiny elementů a často je opakuje. Tímto posunem královská onyma zároveň přecházejí z kategorie „osobní zbožnosti“ do kategorie „oficiálního náboženství“ (Albertz 1978), což je třeba při studiu jejich náboženského kontextu respektovat.⁴⁷⁸ Prestižní královská antroponyma amorejského typu (Chammurapi, Niqmépa) nalézáme hned v několika státech. V Ugaritu jsou omezena na královskou onomastiku, podobně jako specifičtěji ugaritské

⁴⁷³ *Such rites normally involved the ceremonial recitation of the ancestors' names, or in some cases the entire lineage genealogy may be recited, either in list or in extended narrative form. Such recitations frequently take place on particular cultic occasions at specific sacred sites, such as the graves of the ancestors or a shrine or landmark associated with them.*

⁴⁷⁴ V takové formulaci se ještě ozývá odvážná hypotéza G. Pettinata (1981: 71n.), že eblajští králové panovali po omezenou dobu sedmi let.

⁴⁷⁵ I v tomto bodě konstatujeme shodu mezi Syropalestinou a soudobou Malou Asií v mladší době bronzové. Ovšem v 1. tisíciletí př. Kr. zase opakování chybí třeba v Judsku a víceméně i ve starém Izraeli, tedy na periférii klínopisného světa.

⁴⁷⁶ „Varianta amorejská byla, zdá se, vlastní polokočovníkům v protikladu k akkadštině mluvené obyvateli měst“ (Fronzaroli 1995: 223). Viz také pozn. 98 výše.

⁴⁷⁷ Skloňované vztažné zájmeno, absence tříelementových jmen (Streck 2002).

⁴⁷⁸ Přísně vzato patří do obou kategorií, protože navozováním pocitu „jediné“ lineární dynastie nakládají na aktuálního panovníka úkoly, jež měl v popisu práce obvykle *pater familias*.

Niqmaddu a Ibbíránu. Ovšem jiná RNs, ať už legendární (Rap'ánu) nebo historická (Ja'diraddu), jsou doložena i v nekrálovské onomastice. Teoforní prvek téměř univerzálně odkazuje k bohu bouře Ba'lovi (alias Adadovi, Haddovi, Tešupovi, Tarchuntovi) a jeho epitetům, predikát k jeho typickým vlastnostem – síle, pomstě, pomoci. Churritské jméno může být pro vládce pravidlem (Karchemiš), diskvalifikací (Ugarit)⁴⁷⁹ i jednou z možností, jak dokládá příklad jižního souseda Ugaritu, jenž na samé amorejské periferii uchoval vzpomínku na slavnou minulost ve svém názvu – Amurru.

Etnicita

Pojmenovat se podle etnika, v jehož čele stojím, je – minimálně na Předním východě – lákavé dodnes: v Turecku Atatürk, v Turkmenistánu Turkmenbaši. Předci zde studovaných králů také byli „otci“ kmenů či územních celků, jak je nejlépe vidět v případě AKL a GHD, kde se jmenují prostě stejně jako kmeny, ale i v případě UKL, kde byli individualizováni sémanticky neutrálním sufixem *-ān*, přidaným ke geografickým jménům. V obou případech byli vztaženi k primárnímu identifikačnímu okruhu dané kultury, ať už byl genealogický nebo geografický a byl jím kmen, nebo místo pobytu. EKL se proprii stavbou shodnými s toponymy (Ebla, Kulbānu) v tomto bodě řadí formálně ke kmenům z AKL a GHD – můžeme mluvit o východním modelu? – a funkčně k UKL. V této souvislosti se nabízí logický závěr, že společnost se živou kočovnou minulostí kladla na počátek své královské dynastie eponyma kmenová, zatímco společnost usedlá eponyma odvozená od toponym. A v závislosti na zvoleném modelu je posloupnost panovníků poutí v čase nebo v prostoru. Tím „genealogie slouží k vyzdvížení kontinuálního pořádku kosmu“ (Niditch 1985: 55),⁴⁸⁰ pořádku, které eblajští králové opakovali při své rituální svatební cestě (Archi i.p.) a které patriarcha Abrahám provedl svojí poutí z Uru přes Charrán do Země zaslíbené. Připomeňme, že podobně „se putování objevují v kombinaci s genealogiemi“ i v antickém Řecku (Van Seters 1992: 200) a Tanach své primordiální genealogie (Gn 4,17-5,32; 10; 11,10-31) prokládá informacemi o tom, kde se jejich členové usadili, popř. jaká města založili.⁴⁸¹ EKL sice začíná (v retrográdním pořadí tedy končí) informací o kočovných počátcích, ovšem velice brzy – ne-li hned – ztotožňuje nejstarší krále s toponymy a vykazuje tak z tohoto pohledu rysy usedlé společnosti. Však také sídlem posledního odpočinku téměř tučtu posledních vládců bylo patrně jedno stejné místo, Dárítum.⁴⁸² UKL

⁴⁷⁹ Diskvalifikací je zjevně i v Chetitské říši, která také vybírala RNs z omezené množiny proprií (Beckman 2000: 20, 26).

⁴⁸⁰ *The genealogy serves to highlight the continuing ordering of the cosmos.*

⁴⁸¹ Tyto genealogie jsou pochopitelně nekrálovské a často segmentované, takže jimi v 10. kapitole Genesis může být vykreslena opravdová *mapa mundi*.

⁴⁸² K toponymu RGTC XII/1 sub Darib, o spojení s kultem mrtvých králů už Archi 1986. Čtení Daritum, které preferuje Astour (1992), má oporu v častém tvoření eblajských toponym femininní koncovkou *-tu(m)*, srov. Archi 1984: 228. Čtení Darib se oproti tomu odvolává na podobnost s moderním Atareb a v egyptských pramenech

začíná pseudoetnonymy odvozenými od názvů geografických či politických celků, jako by chtěl dostat legendě o kočovném amorejském původu své vládnoucí dynastie, ke kterému však už koncem doby bronzové – tedy doby konfrontace vrcholné byrokracie s rychle sílící renomazací – postrádá živou vazbu. Jeho *determinative line* (Malamat 1968) tedy nejsou Amnánu a Jachrurum, nýbrž Ugaránu a ‘Amqúnu a dřívější „dávní Refájci“ nejsou eponymy velkých amorejských etnik, ale umělými jmény s asonancí na legendárního Ditána. V každém případě vykazují legendární počátky značnou konzistenci, tu je však lépe připsat pravidlům tohoto žánru, než historické paměti.⁴⁸³ Královské seznamy konstruují etnickou identitu a měli bychom mít na paměti, co z pohledu archeologie výstižně připomněl Harrison (2001: 115n.): „Zatímco je stále zřejmější, že kulturní skupiny nemohou být chápány jako monolitické, homogenní entity a že stopovat primordiální počátky různých populací znamená sledovat nemožnou, ba pomýlenou cestu, je také jasné, že etnicita – a specifitěji etnická identita – hrála významnou roli ve vytváření fragmentované kulturní a politické krajiny, jež se objevila na velké části Předního východu za úsvitu doby železné... Existuje spojitost mezi dějinně utvářeným pohledem, který informuje lidské chápání a konání, jeho etnickým vyjádřením a jeho odrazem ve hmotné kultuře“.⁴⁸⁴ A jako nás odraz tohoto pohledu ve hmotné kultuře může informovat o konstrukci identity v relativně náhodném vzorku populace, informují nás královské seznamy o téže – i když ve větší míře ideologicky, teologicky, politicky a jinak motivované – konstrukci identity očima elity společnosti.⁴⁸⁵

Jak bylo již v úvodu zmíněno, primárním impulzem pro výběr tohoto tématu bylo ukázat, že královské seznamy starého Orientu obecně a Syropalestiny zvláště nemohou být nekriticky přijímány jako historické dokumenty. Zastávat takové stanovisko znamená, slovy G. Rubia z podobného kontextu, „to misunderstand the socio-linguistic and theo-political setting“ (Rubio 2009: 172⁴⁶), a slovy G. del Olmo Leteho (2006: 166) považovat „teología política“ za historii.

zmíněným *Ta-ra-b* (Archi 1986; 1996; i.p.); na stejnou lokalitu by mohlo ukazovat i eblajské *Dar-áb^{ki}* (Archi – Piacentini – Pomponio 1993: 194).

⁴⁸³ Proto je obhajoba historické věrnosti biblických genealogií založená právě na této „konzistenci“ (Rendsburg 1990: 185n.: *the genealogies themselves reveal a remarkable internal consistency*) neudržitelná.

⁴⁸⁴ *While it has become increasingly evident that cultural groups cannot be viewed as monolithic, homogenous entities, and that tracing the primordial origins of distinct populations is an impossible, even misguided avenue to pursue, it is also clear that ethnicity, and more specifically ethnic identity, played a profound role in shaping the fragmented cultural and political landscape that emerged across much of the Near East at the outset of the Iron Age... link exists between the historically constituted perceptions that inform people's understandings and actions, their expression through ethnicity, and its articulation in the material culture.*

⁴⁸⁵ Marijské dopisy o tom, co je potřeba podstoupit k formální změně kmenové příslušnosti, jsou ideálním pramenem na téma reálné konstrukce etnické identity.

Literatura

- ALBAYRAK, Irfan (2008), „The Toponym Balihum in the Kültepe Texts“, *AoF* 35, 28-34.
- ALBERTZ, Rainer (1978), *Persönliche Frömmigkeit und offizielle Religion. Religionsinterner Pluralismus in Israel und Babylon*, Stuttgart: Calwer [CTM A9].
- ALLEN, Nick J. (1987), „The Ideology of the Indo-Europeans: Dumézil's Theory and the Idea of a Fourth Function“, *International Journal of Moral & Social Studies* 2, 23-39.
- ANBAR, M. (1991), *Les tribus amurrites de Mari*, Freiburg: Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht [OBO 108].
- ANTALÍK, Dalibor (2002), „Pohřební rituál ve starověké Syropalestině“, *Religio* 10, 171-188.
- (2006), „Divinace v předhelénistické Sýrii“, in: T. Vitek – J. Starý – D. Antalík (eds.), *Věštění a prorokování v archaických kulturách*, Praha: Hermann & synové [Svět archaických kultur 1], 77-100.
- (2008), „Královská ideologie v předhelénistické Sýrii“, in: L. Pecha (ed.), *Orientalia Antiqua Nova VIII*, Plzeň: ADELA, 7-25.
- (i.p.), „Foinické písemnictví“, in: J. Mynářová et al. (eds.), *Písemnictví starověkého Předního východu*, Praha: OIKOYMENH.
- ARCHI, Alfonso (1984), „Personal Names in the Individual Cities“, in: P. Fronzaroli (ed.), *Studies on the Language of Ebla*, Firenze: Dipartimento di linguistica, Università di Firenze [QuSem 13], 225-251.
- (1985), „Mardu in the Ebla Texts“, *Orientalia* 54, 7-13.
- (1986), „Die ersten zehn Könige von Ebla“, *ZA* 76, 213-217.
- (1988), „Cult of the Ancestors and Tutelary God at Ebla“, in: Y. Arbeitman (ed.), *Fucus. A Semitic / Afrasian Gathering in Remembrance of Albert Ehrman*, Amsterdam: Benjamins, 103-112.
- (1994), „Studies in the Pantheon of Ebla“, *Orientalia* 63, 249-256.

- (1996), „Chronologie relative des archives d'Ébla“, in: J.-M. Durand (d.), *Mari, Ébla et les Hourrites: Dix ans de travaux. Première Partie. Actes du colloque international (Paris, mai 1993)*, Paris: ERC [Amurru 1], 11-28.
- (2001), „The King-Lists from Ebla“, in: Abusch et al. (eds.), *Historiography in the Cuneiform World*, Bethesda: CDL [CRRAI 45], 1-13.
- (2010), „When Did the Hittites Begin to Write in Hittite?“, in: Y. Cohen – A. Gilan – J. L. Miller (eds.), *Pax Hethitica. Studies on the Hittites and their Neighbours in Honour of Itamar Singer*, Wiesbaden: Harrassowitz [StBoT 51], 37–46.
- (i.p.), „Cult of the Ancestors and Funerary Practices at Ebla“, Tübingen.
- ARCHI, Alfonso – BIGA, Giovanna Maria (2003), „A Victory over Mari and the Fall of Ebla“, *JCS* 55 (2003), 1-44.
- ARCHI, Alfonso – BIGA, Giovanna Maria – MILANO, Lucio (1988), „Studies in Eblaite Prosopography“, in: A. Archi (ed.), *Eblaite Personal Names and Semitic Name-Giving. Papers of a Symposium held in Rome July 15-17, 1985*, Roma: Missione archeologica italiana in Syria [ARES 1], 205-306.
- ARCHI, Alfonso – PIACENTINI, Paola – POMPONIO, Francesco (1993), *I nomi di luogo dei testi di Ebla (ARET I-IV, VII-X e altri documenti editi e inediti)*, Roma: Missione archeologica italiana in Syria [ARES 2].
- ARNAUD, Daniel (1997), „Prolégomènes à la rédaction d'une histoire d'Ougarit I: Ougarit avant Suppiluliuma Ier“, *SMEA* 39, 151-161.
- (1999), „Prolégomènes à la rédaction d'une histoire d'Ougarit II: Les bordereaux de rois divinisés“, *SMEA* 41, 153-173.
- ASSMANN, Jan (2001), *Tot und Jenseits im alten Ägypten*, München: C. H. Beck.
- ASTOUR, Michael C. (1978), „The Rabbeans: A Tribal Society on the Euphrates from Yaḥdun-Lim to Julius Caesar“, *Syro-Mesopotamian Studies* 2/1, 1-12.
- (1981), „Ugarit and the Great Powers“, in: G. D. Young (ed.), *Ugarit in Retrospect. Fifty Years of Ugarit and Ugaritic*, Winona Lake: Eisenbrauns, 3-29.

- (1988), „Toponymy of Ebla and Ethnohistory of Northern Syria: A Preliminary Survey“, JAOS 108, 545-555.
- (1992), „An Outline of the History of Ebla (Part 1)“, Eblaitica 3, 3-82.
- (1997), „Ḥaššu and Ḥasuwan. A Contribution to North Syrian History and Geography“, UF 29, 1-66.
- (2002), „A Reconstruction of the History of Ebla (Part 2)“, Eblaitica 4, 57-195.
- AZIZE, J (1998), „Who was Responsible for the Assyrian King List?“ Abr-Nahrain 35, 1-27.
- BALANDIER, Georges (1999), *Anthropologie politique*, Paris: PUF [Le Sociologue 12].
- BANASZKIEWICZ, Jacek (1986), *Podanie o Piaście i Popielu. Studium porównawcze nad wczesnośredniowiecznymi tradycjami dynastycznymi*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- (1993), „Slavische Sagen *de origine gentis* (Al-Mas'udi, Nestor, Kađubek, Kosmas) – dioskurische Matrizen der Überlieferungen“, MHB 3, 29-58.
- BAYLISS, Miranda (1973), „The Cult of Dead Kin in Asyria and Babylonia“, Iraq 35, 115-125.
- BECKMAN, Garry (2000), „Hittite Chronology“, Akkadica 119-120, 19-32.
- BEYER, Dominique (1985), „Nouveaux documents iconographiques de l'époque des Šakkanakku de Mari“, MARI 4, 173-198.
- BIROT, Maurice (1980), „Fragment de rituel de Mari relatif au *kispum*“, in: B. Alster (ed.), *Death in Mesopotamia*, Copenhagen: Akademisk Forlag [CRRRAI 26; Mesopotamia 8], 139-150.
- (1985), „Les chroniques 'assyriennes' de Mari“, MARI 4, 219-242.
- BLAŽEK, Václav– KLAIN, Václav (2002), „Etnonymum Čech v kontextu slovanských a indoevropských etnonym“, in: Z. Hladká – P. Karlík (eds.), *Čeština. Univerzália a specifika* 4, 37-50.
- BOESE, Johannes – SALLABERGER, Walter (1996), „Apil-Kīn und die Könige der III. Dynastie von Ur“, AoF 23, 24-39.

- BONECHI, Marco (1996), „West Semitic Personal Names in the Cuneiform Sources – I. Some Remarks on the Amarna Personal Names“, SEL 13, 9-17.
- (1997), „Lexique et idéologie royale à l'époque proto-syrienne“, MARI 7, 477-535.
- (1998), „Remarks on the III Millennium Geographical Names of the Syrian Upper Mesopotamia“, Subartu IV/1, 219-241.
- (2001a), „The Dynastic Past of the Rulers of Ebla“, UF 33, 53-64.
- (2001b), „On the Beginning of the Ebla Royal Rituals (*ARET XI*)“, NABU 2001/27.
- (2010), „The Suffix *-ān* in the Semitic Lexicon of the Ebla Texts“, *56^e Rencontre Assyriologique Internationale*, Barcelona [příspěvek na konferenci].
- BORDREUIL, Pierre (1990), „À propos de Milkou, Milqart et Milk'ashtart“, in: E. M. Cook (ed.), *Sopher Mabir. Northwest Semitic Studies Presented to Stanislav Segert*, Winona Lake: Eisenbrauns [MAARAV 5/6], 11-21.
- BORDREUIL, Pierre – PARDEE, Dennis (1984), „Le sceau nominal de 'Ammīyidtamrou, roi d'Ougarit.“, Syria 61, 11-14.
- BRICHTO, Herbert Chanan (1973), „Kin, Cult, Land and Afterlife—A Biblical Complex“, HUCA 44, 1-54.
- BROCKELMANN, Carl (1908), *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen. I. Band: Laut- und Formenlehre*, Berlin: Reuther & Reichard.
- BRYAN, David T. (1987), „A Reevaluation of Gen 4 and 5 in Light of Recent Studies in Genealogical Fluidity“, ZAW 99, 180-188.
- BRYCE, Trevor (1998), *The Kingdom of the Hittites*, Oxford: University Press [Clarendon Paperbacks].
- BUCCELATI, Giorgio (1966), *Amorites of the Ur III Period*, Naples: Istituto Orientale di Napoli.
- (1992), „Ebla and the Amorites“, in: C. H. Gordon – G. A. Rendsburg (eds.), *Eblaitica 3: Essays on the Ebla Archives and Eblaite Language*, Winona Lake: Eisenbrauns, 83-104.
- (1995), „Eblaite and Amorite Names“, in: IHO, 856-860.

- BUNNENS, Guy (1999), „Aramaeans, Hittites and Assyrians in the Upper Euphrates Valley“, in: G. del Olmo Lete – J.-L. Montero Fenollós (eds.), *Archaeology of the Upper Syrian Euphrates. The Tishrin Dam Area. Proceedings of the International Symposium Held at Barcelona, January 28th–30th 1998*, Barcelona: Sabadell, 605-624.
- CATAGNOTI, Amalia (1998), „The III Millennium Personal Names from the Ḥabur Triangle in the Ebla, Brak and Mozan Texts“, *Subartu* IV/2, 41-66.
- (2005), „Traditions onomastiques semitiques dans la documentation du IIIe millenaire“, in: P. Fronzaroli – P. Marrassini (eds.), *Proceedings of the 10th Meeting of Hamito-Semitic (Afroasiatic) Linguistics (Florence, 18-20 April 2001)*, Firenze: Dipartimento di Linguistica, Università di Firenze [QuSem 25], 145-154.
- CINERT, Jan (2008), *Bylo to jinak*, Praha: vlastní vydání.
- CIVIL, Miguel (1969), „The Sumerian Flood Story“, in: W. Lambert – A. R. Millard, *Atra-ḥasis. The Babylonian Story of the Flood*, Oxford: Clarendon Press, 138-145.
- (1976), „Lexicography“, in: Stephen J. Lieberman (ed.), *Sumerological Studies in Honor of Thorkild Jacobsen on His Seventieth Birthday June 7, 1974*, Chicago – London: University of Chicago Press [AS 20], 123-157.
- (1979), *Ea A = nâqu, Aa A = nâqu, with their Forerunners and Related Texts*, Roma: Pontificium Institutum Biblicum [MzSL 14].
- (1987), „Feeding Dumuzi’s sheep: The lexicon as a source of literary inspiration“, in: F. Rochberg-Halton (ed.), *Language, literature, and history: Philological and historical studies presented to Erica Reiner*, New Haven: American Oriental Society [AOS 67], 37-55.
- (1995), „Ancient Mesopotamian lexicography“, in: J. M. Sasson (ed.), *Civilizations of the ancient Near East*, New York: Scribner, 2305-2314.
- (2008), *The Early Dynastic Practical Vocabulary A (Archaic HAR-ra A)*, Roma: Università degli studi di Roma „La Sapienza“ [ARES 4].

- (2009), „The Mesopotamian Lexical Lists: Authors and Commentators“, in: D. A. Barreyra Fracaroli – G. del Olmo Lete (eds.), *Reconstruyendo el Pasado Remoto. Reconstructing a Distant Past*, Barcelona: Sabadell [AuOrSup 25; Fs Castillo], 65-72.
- COHEN, Andrew C. (2001), „Dehistoricizing Strategies in Third-Millennium B.C.E. Royal Inscriptions and Rituals“, in: Z. Abusch et al. (eds.), *Historiography in the Cuneiform World*, Bethesda: CDL [CRRAI 45], 99-111.
- COHEN, Yoram (2010), „Shortened Names in Emar and Elsewhere“, in: I. Singer (ed.), *ipamati kistamati pari tumatimis*, Tel Aviv: Sonia and Marco Nadler Institute of Archaeology [Fs Hawkins], 32-43.
- CONTI, Giovanni (1990), *Il sillabario della quarta fonte della lista lessicale bilingue eblaita*, Firenze: Dipartimento di Linguistica, Università di Firenze [MisEb 3; QuSem 17].
- COUTURIER, Guy (2001), „Quelques observations sur le *bytdwd* de la stèle araméenne de Tel Dan“, in: P. M. M. Daviau – J. W. Wevers – M. Weigl (eds.), *The World of the Aramaeans II*, Sheffield: Sheffield Academic Press [Fs Dion], 72-98.
- CROSS, Frank Moore (1995), „Palaeography and the Date of the Tell Faḡariyeh Bilingual Inscription“, in: S. Gitin – M. Sokoloff – Z. Zevit (eds.), *Solving Riddles and Untying Knots. Biblical, Epigraphic, and Semitic Studies in Honor of Jonas C. Greenfield*, Winona Lake: Eisenbrauns, 393-409 (reprint in: Frank Moore Cross, *Leaves From an Epigraphers Notebook. Collected Papers in Hebrew and West Semitic Palaeography and Epigraphy*, Winona Lake: Eisenbrauns, 2003 [HSS 51], 51-60.
- ČECH, Pavel (2002a), *Refájci. Kontinuita a vývoj jedné náboženské představy starověké Sýrie*, Praha: FFUK (diplomová práce).
- (2002b), „Königslisten und ihre (Ir)relevanz für die Geschichtsforschung“, UF 34, 39-45.
- (2003), „Česká knížata a ugaritští králové“, in: P. Čech (ed.), *Pocta profesoru Jaroslavu Oliveriovi* [AUC Philosophica et historica 2-2001], Praha: Karolinum, 43-58.
- (2004a), „Syrské světlo na stíny podsvětí. Bibličtí Refájci očima ugaritské evidence“, Theologická revue 75, 349-368.

- (2004b), recenze: Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty*, Praha: Vyšehrad 2003, in: *Religio* 12, 144-148.
- (2004c), recenze: Alberto R. W. Green, *The Storm-God in the Ancient Near East*, Winona Lake (IND): Eisenbrauns 2003, in: *ArOr* 72, 345-347.
- (2006), „Nuže, vybudujme si město'. Počátky aramejských městských států a biblický Izrael“, in: Ľ. Obuchová – P. Charvát (eds.), *Stát a státnost ve starém Orientu*, Praha: Česká orientalistická společnost [Člověk a krajina v dějinách 2], 76–101.
- (2007), „Ups and Downs of Ugaritic Myth and Ritual Studies“, *ArOr* 75, 239-246.
- (2008a), „Königslisten als Apellativquellen“, příspěvek na konferenci *54e Rencontre Assyriologique Internationale*, Würzburg.
- (2008b), „Přepíšeme dějiny Ugaritu?“, in: L. Pecha (ed.), *Orientalia Antiqua Nova VIII*, Plzeň: ADELA, 84-92.
- (2009), „Ebla Before History: Toward a Structural Analysis of the Ancient Semitic King Lists“, in: P. Maříková Vlčková – J. Mynářová – M. Tomášek (eds.), *My Things Changed Things. Social Development and Cultural Exchange in Prehistory, Antiquity, and the Middle Ages*, Praha: FFUK – Archeologický ústav Akademie věd, 78-86.
- (2010), „Every king has a name, every name tells a story“, in: *The Ancient Near East in the 12th-10th Centuries bce: Culture and History. 2010 International Meeting*, University of Haifa, 2-5 May 2010 [poster].
- (i.p.), *Duchové mrtvých v představách starověké Syropalestiny*.
- ČECH, Pavel – SLÁDEK, Pavel (2009), „Transliterace a transkripce hebrejštiny: základní problémy a návrhy jejich řešení“, *Listy filologické* 132, 305-339.
- D'AGOSTINO, Franco (1988), „Die ersten 14 Zeilen des sog. 'zà-me' Textes aus Abu Salabikh und die Bedeutung des Wortes zà-me“, *OA* 27, 75-83.
- DAHOOD, Mitchel (1981), „The Linguistic Classification of Eblaite“, in: L. Cagni (ed.), *La lingua di Ebla. Atti del convegno internazionale (Napoli, 21-23 aprile 1980)*, Napoli: Istituto Universitario Orientale [IUO SM 14], 177-189.

- DALIX, Anne-Sophie (1996), „Exemples de bilinguisme à Ugarit. 'Iloumilkou: la double identité d'un scribe“, in: F. Briquel-Chatonnet (ed.), *Mosaïque de langues, mosaïque culturelle. Le bilinguisme dans le Proche-Orient ancien*, Paris: J. Maisonneuve [Antiquités Sémitiques 1], 81-90.
- DAVIES, Phillip R. (1992), *In Search for Ancient Israel*, Sheffield: Sheffield University Press [JSOTSup 148].
- DE MOOR, Johannes Cornelius (1976), „Rapi'uma – Rephaim“, ZAW 88, 323-345.
- DEL OLMO LETE, Gregorio (1987), „Los nombres divinos de los reyes de Ugarit“, AuOr 5, 35-51.
- (1999), *Canaanite Religion According to the Liturgical Texts from Ugarit*, Bethesda: CDL Press.
- (2003), „Glosas ugaríticas III. Reyes, difuntos y armas“, AuOr 21, 144-148.
- (2006), „La listas de los reyes de Ugarit“, in: G. del Olmo Lete – L. Feliu – A. Millet Albà (eds.), *Šapal tibnim mû illakû. Studies Presented to Joaquín Sanmartín on the Occasion of His 65th Birthday*, Barcelona: Sabadel [AuOrSup 22], 165-171.
- DERCKSEN, J. G. (2004), „Some elements of Old Anatolian society in Kaniš“, in: J. G. Dercksen (ed.), *Assyria and Beyond. Studies presented to Mogens Trolle Larsen*, Leiden: NINO [PIHANS 100], 137-177.
- DEVER, William G. (2010), *Kdo byli první Izraelci a odkud přišli?*, Praha: Volvox Globator [Katarze 14].
- DIAKONOFF, Igor M. (1984), „An Evaluation of Eblaite“, in: P. Fronzaroli (ed.), *Studies on the Language of Ebla*, Firenze: Istituto di Linguistica e di Lingue Orientali, Università di Firenze [QuSem 13], 1-10.
- DIETRICH, Manfred (1970), *Die Aramäer Südbabyloniens in der Sargonidenzeit*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag; Kevelaer: Butzon & Bercker [AOAT 7].

- (2001), „Der Brief des Kommandeurs Šumiyānu an den ugaritischen König Niqmepa‘ (RS 20.33). Ein Bericht über Aktivitäten nach der Schlacht bei Qadeš 1275 v. Chr.“, UF 33, 117-191.
- DIETRICH, Manfred – LORETZ, Oswald (1999), „The Ugaritic Script“, in: W. G. E. Watson – N. Wyatt (eds.), *Handbook of Ugaritic Studies*, Leiden – Boston – Köln: Brill [HdO 1/39], 81-90.
- (2002), „Die Wurzel ‘d/db und ihre Ableitungen im Ugaritischen“, UF 34, 75-108.
- (2003), „‘Vokalbuchstaben‘ im Keilalphabet“, in: L. Kogan (ed.), *Studia Semitica*, Moskva: Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet [Orientalia 3; *Fs Militarev*], 53-78.
- (2005), „Der Begriff *editio princeps* in der Ugaritologie“, UF 37, 217-220.
- DION, Paul-Eugène (1997), *Les Araméens à l’âge du fer: Histoire politique et structures sociales*, Paris: J. Gabalda [EB 34].
- DONBAZ, Veysel (1993), „Some Remarkable Contractors of 1-B Period Kültepe Tablets“, in: M. Mellink et al. (eds.), *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors*, Ankara: Türk Tarih Kurumu [*Fs Özgüç*], 131-154.
- DOSSIN, Georges (1950), „Les noms d’années et d’éponyms dans les ‘Archives de Mari‘“, in: A. Parrot (ed.), *Studia Mariana*, Leiden: Brill [DMOA 4], 51-61.
- DUMÉZIL, Georges (1973), *Mythe et épopée III: Histoires romaines*, Paris: Gallimard.
- DURAND, Jean-Marie (1985), „La situation historique des Šakkanakku: nouvelle approche“, MARI 4, 147-172.
- (1993), „*rakābum* ‘trionpher de‘“, NABU 1993/113.
- (2004), „Das Nomadentum der amorritischen Zeit“, in: J.-W. Meyer – W. Sommerfeld (eds.), *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende. 3. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 4.-7. April 2000 in Frankfurt/Main und Marburg/Lahn*, Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag [CDOG 3], 383-391.
- (2008), „Šakkanakku. A. Philologisch“, in: RIA 11, 560-563.

- EDZARD, Dietz O. (1957), *Die „Zweite Zwischenzeit“ Babylonien*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- (1980-1983), „Königslisten und Chroniken. A. Sumerisch“, in: RIA 6, 77-86.
- EHRlich, Carl S. (2001), „The *bytdwd*-Inscription and Israelite Historiography: Taking Stock after Half a Decade of Research“, in: P. M. M. Daviau – J. W. Wevers – M. Weigl (eds.), *The World of the Aramaeans II*, Sheffield: Sheffield Academic Press [*Fs Dion*], 57-71.
- ELIADE, Mircea (1993), *Mýtus o věčném návratu*, Praha: OIKOYMENH.
- ELLISON, John Lee (2002), *Paleographic Study of the Alphabetic Cuneiform Texts from Ras Shamra/Ugarit*, Harvard University (nepublikovaná disertace).
- ERLANDSSON, Seth (1970), *The Burden of Babylon. A Study of Isaiah 13,2–14,23*, Lund: Gleerup.
- EVANS-PRITCHARD, Edward Evan (1940), *Nuer. A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*, Oxford: Clarendon Press.
- FALES, Federico M. (1984), „Survey of Two-Word Eblaic Entries in the Bilingual Vocabulary“, in: P. Fronzaroli (ed.), *Studies on the Language of Ebla*, Firenze: Istituto di Linguistica e di Lingue Orientali, Università di Firenze [QuSem 13], 173-187.
- FARBER, Walter (1979), *Materialien und Studien zum Morphem /ān/ im Akkadischen*, Ludwig-Maximilians-Universität, München (nepublikovaná habilitace).
- (1982), „Altbabylonische Adverbialbildungen auf *-ĀNI*“, in: G. van Driel et al. (eds.), *Zikir Šumim*, Leiden: Brill [*Fs Kraus*], 39-47.
- FELIU, Lluís (2003), *The God Dagan in Bronze Age Syria*, Leiden: Brill [CHANE 19].
- FINKELSTEIN, Israel – SILBERMAN, Neil Asher (2006), „Temple and Dynasty: Hezekiah, the Remaking of Judah and the Rise of Pan-Israelite Ideology“, JSOT 30, 259-285,
- (2007), *Objevování Bible. Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*, Praha: Vyšehrad.
- FINKELSTEIN, Jacob J. (1963), „The Antediluvian Kings: A University of California Tablet“, JCS 17, 39-51.
- (1966), „The Genealogy of the Hammurabi Dynasty“, JCS 20, 95-118.
- FOX, Joshua (2003), *Semitic Noun Patterns*, Winona Lake: Eisenbrauns [HSS 52].

- FRANKFORT, Henri – LLOYD, Seton – JACOBSEN, Thorkild (1940), *The Gimilsin Temple and The Palace of the Rulers at Tell Asmar*, Chicago: The University of the Chicago Press [OIP 43].
- FREU, Jacques (2004), „Suppiluliuma I ou Suppiluliyama (II)?“, RANT 1, 111-124.
- (2006), *Histoire politique du royaume d'Ugarit*, Paris: L'Harmattan [Kubaba 11].
- FRONZAROLI, Pelio (1979), „The Concord in Gender in Eblaite Theophoric Personal Names“, UF 11, 275-282.
- (1982), „La contribution de la langue d'Ebla à la connaissance du sémitique archaïque“, in: H.-J. Nissen – J. Renger (eds.), *Mesopotamien und seine Nachbarn. Politische und kulturelle Wechselbeziehungen im Alten Vorderasien vom 4. bis 1. Jahrtausend v. Chr.*, Berlin: Dietrich Reimer [BBVO 1; CRRAI 25], 131-145.
- (1986), „Semitic Place Names of Syria in the Ebla Texts“, *Orientalia Suecana* 33-35, 139-148.
- (1988), „Typologies onomastiques à Ebla“, in: A. Archi (ed.), *Eblaite Personal Names and Semitic Name-Giving. Papers of a Symposium held in Rome July 15-17, 1985*, Roma: Missione archeologica italiana in Syria [ARES 1], 1-24.
- (1992), „The Ritual Texts of Ebla“, in: P. Fronzaroli (ed.), *Literature and Literary Language at Ebla*, Firenze: Dipartimento di linguistica, Università di Firenze [QuSem 18], 163-185.
- (1995), „La lingua di Ebla e le lingue semitiche“, in: P. Matthiae – F. Pinnock – G. Scandone Matthiae (eds.), *Alle origini della civiltà urbana*, Milano: Electa, 156-163.
- (1997), „Divinazione a Ebla“, in: P. Fronzaroli (ed.), *Miscellanea Eblaitica 4*, Firenze: Dipartimento di linguistica, Università di Firenze [QuSem 19], 1-22.
- (2006), „La langue d'Ébla: découverte et interprétation“, *Lalies* 26, 7-53.
- GARBINI, Giovanni (1988), *History and Ideology in Ancient Israel*, London: SCM Press.
- (2003), *Myth and History in the Bible*, London – New York: Sheffield Academic Press [JSOTS 362].
- GARR, W. Randall (1986), „On Voicing and Devoicing in Ugaritic“, *JNES* 45, 45-52.

- GARSIEL, Moshe (1991), *Biblical Names. A Literary Study of Midrashic Derivations and Puns*, Ramat Gan: Bar-Ilan University Press.
- GELB, Ignace J. (1935), *Inscriptions from Alishar and Vicinity*, Chicago: University of Chicago Press [Researches in Anatolia 6; OIP 27].
- (1952), *Morphology of Akkadian. A Comparative and Historical Sketch*, Chicago: University of Chicago Press.
- (1954), „Two Assyrian King Lists“, JNES 13, 209-230.
- (1961), „The Early History of the West Semitic People“, JCS 15, 27-47.
- (1965), „The Philadelphia Onion Archive“, in: H. Güterbock – Th. Jacobsen (eds.), *Studies in Honor of Benno Landsberger on His Seventy-Fifth Birthday*, Chicago: Chicago University Press [AS 16], 57-62.
- (1967), „On the Morpheme $\bar{A}N$ in the Amorite Language“, in: E. P. Hamp (ed.), *Languages and Areas*, Chicago: University of Chicago Press [*Fs Bobrinskoy*], 45-48.
- (1977), „Thoughts about Ibla: A Preliminary Evaluation, March 1977“, SMS 1, 3-30.
- (1980), *Computer-Aided Analysis of Amorite*, Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago [AS 21].
- (1992), „Mari and the Kish Civilization“, in: G. Young (ed.), *Mari in Retrospect. Fifty Years of Mari and Mari Studies*, Winona Lake: Eisenbrauns, 121-202.
- GELB, Ignace J. – KIENAST, Burkhard (1990), *Die altakkadischen Königsinschriften des dritten Jahrtausends v. Chr.*, Stuttgart: Franz Steiner [FAOS 7].
- GELB, Ignace J. – PURVES, Pierre M. – MACRAE, Allan A. (1943), *Nuzi Personal Names*, Chicago: University of Chicago Press [OIP 57].
- GLASSNER, Jean-Jacques (2004), „La date de la composition de la chronique de la monarchie une“, in: Y. Sefati et al. (eds.), *Experienced scribe who neglects nothing*, Bethesda: CDL [*Fs Klein*], 138-141.
- (2005), *Mesopotamian Chronicles*, Leiden – Boston: Brill [přeložené a revidované vydání *Chroniques Mésopotamiennes*, Paris: , 1993].

- GODDEERIS, Anne (2005), „The Emergence of Amorite Dynasties in Northern Babylonia during the early Old Babylonian Period“, in: W. H. van Soldt (ed.), *Ethnicity in Ancient Mesopotamia. Papers Read at the 48th Rencontre Assyriologique Internationale, Leiden, 1-4 July 2002*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Osten [CRRAI 48; PIHANS 102], 138-146.
- GOEDEGEBUURE, Petra M. (2008), „Central Anatolian Languages and Language Communities in the Colony Period: A Luwian-Hattian Symbiosis and the Independent Hittites“, in: J. G. Dercksen (ed.), *Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten [PIHANS 111; OAAS 3], .
- GOETZE, Albrecht (1946), „The Akkadian Masculine Plural in *-ānū/i* and its Semitic Background“, *Language* 22, 121-130.
- GORDON, Cyrus Herzl (1997), „Amorite and Eblaite“, in: R. Hetzron (ed.), *Semitic Languages*, London – New York: Routledge, 100-113.
- GRABBE, Lester L. (2002), „‘The Comfortable Theory’, ‘Maximal Conservatism’ and Neo-Fundamentalism Revisited“, in: A. L. Hunter – Ph. R. Davies (eds.), *Sense and Sensitivity. Essays on Reading the Bible in Memory of Robert Carroll*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 174-193.
- GRAGG, Gene (1997), „Ge‘ez (Ethiopic)“, in: R. Hetzron (ed.), *Semitic Languages*, London – New York: Routledge, 242-260.
- GRAUS, František (1959), „Několik poznámek ke středověkému učení o společnosti“, *ČČH* 7, 205-231.
- GRAY, George Buchanan (1896), *Studies in Hebrew Proper Names*, London: Adam and Charles Black.
- GRAYSON, Albert Kirk (1972), *Assyrian Royal Inscriptions. Volume I: From the Beginning to Ashur-resha-ishi I*, Wiesbaden: Harrassowitz [RANE].
- (1980), „Assyria and Babylonia“, *Orientalia* 49, 140-194.
- (1980-1983), „Königslisten und Chroniken. B. Akkadisch“, in: *RIA* 6, 86-135.

- GREEN, ALBERTO R. W. (2003), *The Storm-God in the Ancient Near East*, Winona Lake: Eisenbrauns [BJS 8].
- GREENBERG, Joseph H. (1991), „The Last Stages of Grammatical Elements: Contractive and Expansive Desemanticization“, in: E. Closs Traugott – B. Heine (eds.), *Approaches to Grammaticalization. I: Focus on Theoretical and Methodological Issues*, Amsterdam – Philadelphia: Benjamins, 301-314.
- GREENFIELD, Jonas C. (1987), „Aspects of Aramean Religion“, in: P. D. Miller, Jr. – P. D. Hanson – S. D. McBride (eds.), *Ancient Israelite Religion. Essays in Honor of Frank Moore Cross*, Philadelphia: Fortress Press, 67-78.
- GRÖNDAHL, Frauke 1967: *Die Personennamen der Texte aus Ugarit*, Rom: Päpstliches Bibelinstitut [Studia Pohl 1].
- GÜNBATTI, Cahit (2008), „An Eponym List (KEL G) from Kültepe“, *AoF* 35, 103-132.
- HALLO, William W. (1957), *Early Mesopotamian Royal Titles. A Philologic and Historical Analysis*, New Haven: American Oriental Society [AOS 43].
- (1963), „Beginning and End of the Sumerian King List in the Nippur Recension“, *JCS* 17, 52-57.
- (1971), „Antediluvian Cities“, *JCS* 23, 57-67.
- (1972-1975), „*Ḫabil-kīn“, in: *RIA* 4, 13n.
- (1991), „The Concept of Canonicity in Cuneiform and Biblical Literature. A Comparative Appraisal“, in: K. L. Younger – W. W. Hallo – B. F. Batto (eds.), *The Biblical Canon in Comparative Perspective*, Lewiston: Mellon, 1-19 (reprint: W. W. Hallo, *The World's Oldest Literature. Studies in Sumerian Belles-Lettres*, Leiden – Boston – Köln: Brill, 2010 [CHANE 35], 699-713).
- HALPERN, Baruch (2001), *David's Secret Demons: Messiah, Murderer, Traitor, King*, Grand Rapids: Eerdmans.

- HARRINGTON, Nicola (2010), „The 18th Dynasty Banquet: Ideals and Realities“, příspěvek na konferenci *Dining&Death*, Oxford.
- HARRISON, Timothy P. (2001), „Tell Ta'ayinat and the Kingdom of Unqi“, in: P. M. M. Daviau – J. W. Wevers – M. Weigl (eds.), *The World of the Aramaeans II*, Sheffield: Sheffield Academic Press [*Fs Dion*], 115-132.
- HAUL, Michael (2004), „lú an-šè ba-e₁₁-dè“, in: J.-W. Meyer – W. Sommerfeld (eds.), *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende. 3. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 4.-7. April 2000 in Frankfurt/Main und Marburg/Lahn*, Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag [CDOG 3], 237-262.
- HAUSER, Stefan R. (ed.) (2006), *Die Sichtbarkeit von Nomaden und saisonaler Besiedlung in der Archäologie: Multidisziplinäre Annäherungen an ein methodisches Problem*, Halle: Zentrum für Interdisziplinäre Regionalstudien [Orientwissenschaftliche Hefte 21; Mitteilungen des Sonderforschungsbereichs "Differenz und Integration", 9].
- HAWKINS, David J. (2000), *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions I*, Berlin – New York: de Gruyter.
- (2003), „Script and Texts“, in: H. C. Melchert (ed.), *The Luwians*, Leiden – Boston: Brill [HdO I/68], 128-169.
- HAWLEY, Robert (2008), „On the Alphabetic Scribal Curriculum at Ugarit“, in: R. D. Biggs – J. Myers – M. T. Roth (eds.), *Proceedings of the 51st Rencontre Assyriologique Internationale*, Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago [SAOC 62; CRRAI 50], 57-67.
- HEALEY, John F. (1999), „Dagon“, in: K. van der Toorn – B. Becking – P. W. van der Horst (eds.), *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, Leiden – Boston – Köln: Brill, 216-219.
- HECKER, Karl (1970), recenze Wolfram von Soden – Wolfgang Röllig, *Das Akkadische Syllabar*, Roma: Pontificium Institutum Biblicum, 1967², in: OLZ 65, 143-145.
- HEIDER, George C. (1985), *The Cult of Molek: A Reassessment*, Sheffield: JSOT Press [JSOTSup 43].

- HEIMPEL, Wolfgang (2003), *Letters from the King of Mari. A New Translation, with Historical Introduction, Notes and Commentary*, Winona Lake: Eisenbrauns [MC 12].
- HELLER, Jan (2003), *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha: Vyšehrad – Centrum biblických studií.
- (2005), „Bilancování“, *Religio* 13, 301-304.
- HELTZER, Michael (1977), „The *Rabba'um* in Mari and the *rpi(m)* in Ugarit“, *OLP* 9, 5-20.
- (2001), „Ammistamru I of Ugarit“, *NABU* 2001/11.
- HESS, J. J. (1912), *Beduinennamen aus Zentralarabien*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung [Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse 19].
- HESS, Richard S. (1993), *Studies in the Personal Names of Genesis 1-11*, Kevelaer: Butzon & Bercker; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- HJELM, Ingrid – THOMPSON, Thomas L. (2004), „The Victory Song of Merenptah, Israel and the People of Palestine“, *SJOT* 27, 3-18.
- HOCK, Hans Heinrich (2005), *Principles of Historical Linguistics*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- HOFFNER, Harry A. (1980), „Histories and Historians of the Ancient Near East: the Hittites“, *Orientalia* 49, 283-332.
- HOFTIJZER, Jacob – VAN DER KOOIJ, Gerrit (eds.) (1991), *The Balaam Text From Deir 'alla Re-Evaluated. Proceedings of the International Symposium held at Leiden 21-24 August 1989*, Leiden – New York – København – Köln: Brill.
- HOROWITZ, Wayne – OSHIMA, Takayoshi – SANDERS, Seth (2006), *Cuneiform in Canaan. Cuneiform Sources from the Land of Israel in Ancient Times*, Jerusalem: Hebrew University.
- HRŮŠA, Ivan (2010), *Die akkadische Synonymenliste malku = šarru. Eine Textedition mit Übersetzung und Kommentar*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 50].
- HRUŠKA, Blahoslav (2005), „Prolegomena zur ältesten mesopotamischen Listenwissenschaft (Uruk, Fāra, Abū Ṣalabīḥ)“, *ArOr* 73, 273-289.

- HUEHNERGARD, John (1987), *Ugaritic Vocabulary in Syllabic Transcription*, Atlanta: Scholars [HSS 32].
- (1989), *Akkadian of Ugarit*, Atlanta: Scholars [HSS 34].
- HUFFMON, Herbert Bardwell (1965), *Amorite Names in the Mari Texts. A Structural and Lexical Study*, Baltimore: The John Hopkins Press.
- CHARPIN, Dominique (2004), „Mari und die Assyrer“, in: J.-W. Meyer – W. Sommerfeld (eds.), *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende. 3. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 4.-7. April 2000 in Frankfurt/Main und Marburg/Lahn*, Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag [CDOG 3], 371-382.
- (2008), „L'exercice du pouvoir par les rois de la Ière dynastie de Babylone: problèmes de méthode“, příspěvek na konferenci 54e *Rencontre Assyriologique Internationale*, Würzburg.
- CHARPIN, Dominique – DURAND, Jean-Marie (1986), „‘Fils de Sim'al’: les origines tribales des rois de Mari“, *RA* 80, 141-183.
- CHARPIN, Dominique – ZIEGLER, Nelly (2003), *Mari et le Proche-Orient à l'époque Amorrite. Essai d'histoire politique*, Paris: ERC [Florilegium Marianum 5; Mémoires de NABU 6].
- ISHIDA, Tomoo (1977), *The Royal Dynasties in Ancient Israel*, Berlin: de Gruyter [BZAW 142].
- JAHN, Brit (2007), „The Migration and Sedentarization of the Amorites from the Point of View of the Settled Babylonian Population“, in: M. Heinz – M. H. Feldman (eds.), *Representations of Political Power. Case Histories from Times of Change and Dissolving Order in the Ancient Near East*, Winona Lake: Eisenbrauns, 193-207.
- KALANDRA, Závěš (1947), *České pohanství*, Praha: Fr. Borový.
- KARBUSICKÝ, Vladimír (1967), *Nejstarší pověsti české. Fantazie – domněnky – fakta*, Praha: Mladá fronta.
- KELLY-BUCCELLATI, Marylin (2010), „Uqnītu and Tar'am Agade“, in: J. C. Fincke (ed.), *Festschrift für Gernot Wilhelm anlässlich seines 65. Geburtstages am 28. Januar 2010*, Dresden: ISLET, 185-202.

- KIENAST, Burkhard (1999), „Eas Warnung vor der Sintflut: Zur List im alten Orient“, in: H. von Senger (ed.), *Die List*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 50-79.
- (2001), *Historische Semitische Sprachwissenschaft*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- (2003), *iškar šēlebi: Die Serie vom Fuchs*, Stuttgart: Franz Steiner [FAOS 22].
- KITCHEN, Kenneth (1977), „The King List of Ugarit“, *UF* 9, 131-142.
- (2005), „The Victories of Merenptah, and the Nature of their Record“, *SJOT* 28, 259-272.
- KLENGEL, Horst (1992), *Syria: 3000 to 300 B. C.; a Handbook of Political History*, Berlin: Akademie.
- KLÍMA, Josef (1940), *Untersuchungen zum altbabylonischen Erbrecht*, Praha: Orientální ústav [ArOrM 8].
- KNUDTZON, Jörgen A. (1915), *Die El-Amarna-Tafeln*, Leipzig: Hinrichs.
- KORPEL, Marjo C. A. (1998), „Exegesis in the Work of Ilmilku of Ugarit“, in: J. C. de Moor (ed.), *Intertextuality in Ugarit and Israel*, Leiden – Boston – Köln: Brill [OTS 40], 86-111.
- KOUWENBERG, N. J. C. (2005), „Reflections on the Gt-stem in Akkadian“, *ZA* 95, 77-103.
- KRAUS, Fritz Rudolf (1952), „Zur Liste der älteren Könige von Babylon“, *ZA* 50, 29-60.
- (1965), „Könige, die in Zelten wohnten. Betrachtungen über den Kern der assyrischen Königsliste“, *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde – Nieuwe Reeks* 28, 123-142.
- KREBERNIK, Manfred (1982), „Zu Syllabar und Orthographie der lexikalischen Texte aus Ebla“, *ZA* 72, 178-236.
- (1983), „Zu Syllabar und Orthographie der lexikalischen Texte aus Ebla, Teil 2 (Glossar)“, *ZA* 73, 1-47.
- (1984), „Verbalnomina mit Prä- und infigierten *t* in Ebla“, *SEb* 7, 191-211.
- (1988a), *Die Personennamen der Ebla-Texte. Eine Zwischenbilanz*, Berlin: Dietrich Reimer [BBVO 7].

- (1988b), „Prefixed Verbal Forms in Personal Names from Ebla“, in: A. Archi (ed.), *Eblaite Personal Names and Semitic Name-Giving. Papers of a Symposium held in Rome, July 15-17, 1985*, Roma: Università degli Studi „La Sapienza“ [ARES 1], 45-69.
- (1996), „The Linguistic Classification of Eblaite: Methods, Problems, and Results“, in: J. S. Cooper – G. M. Schwartz (eds.), *The Study of the Ancient Near East in the 21st Century. The William Foxwell Albright Centennial Conference*, Winona Lake: Eisenbrauns [*Gs Albright*], 233-249.
- (2006), „Some questions concerning word formation in Akkadian“, in: G. Deutscher – N. J. C. Kouwenberg (eds.), *The Akkadian Language in Its Semitic Context. Studies in the Akkadian of the Third and Second Millennium BC*, Leiden: NINO [PIHANS 106], 84-95.
- KRECHER, Joachim (1988), „Observations on the Ebla Toponyms“, in: A. Archi (ed.), *Eblaite Personal Names and Semitic Name-Giving. Papers of a Symposium held in Rome, July 15-17, 1985*, Roma: „La Sapienza“ [ARES 1], 173-190.
- KRYSZAT, Guido (2004), „Altassyrische Quellen zur frühen hethitischen Geschichte“, in: J.-W. Meyer – W. Sommerfeld (eds.), *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende*, Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag [CDOG 3], 45-48.
- (2008), „Herrscher, Kult und Kultradition in Anatolien nach den Quellen aus den altassyrischen Handelskolonien. Teil 3: Grundlagen für eine neue Rekonstruktion der Geschichte Anatoliens und der assyrischen Handelskolonien in spätaltassyrischer Zeit“, *AoF* 35, 156-189, 195-219.
- LAMBERT, Wilfred G. (1968), „Another Look at Hammurabi's Ancestors“, *JCS* 22, 1-2.
- (1974), „The Seed of Kingship“, in: P. Garelli (ed.), *Le palais et la royauté*, Paris: Librairie orientaliste Pul Geuthner [CRRAI 19], 427-440.
- (1976), „Tukulti-Ninurta I. and the Assyrian King List“, *Iraq* 38, 85-94.
- (1976-1980), „Iksudu(m)“, *RIA* 5, 45.
- (1990), „Ḫalam, Il-Ḫalam and Aleppo“, *MARI* 6, 641-643.

- LAMBERT, Wilfred G. – MILLARD, Allan (1969), *Atra-ḫasīs. The Babylonian Story of the Flood*, Oxford: Clarendon Press.
- LANDSBERGER, Benno (1931), recenze: C. J. Gadd – L. Legrain, *Ur Excavations Texts I. Royal Inscriptions*, London: British Museum, 1928, in: OLZ 34, 115–136.
- (1954), „Assyrische Königsliste und ‘Dunkles Zeitalter’“, JCS 8, 31-45, 47-73, 106-133.
- (1967) (ed.), *The Series ḪAR-ra = ḫubullu*, Roma: Pontificium Institutum Biblicum [MzSL 9].
- LANGDON, Stephen Herbert (1923), *The Weld-Blundell Collection, vol. II. Historical Inscriptions, Containing Principally the Chronological Prism, W.-B. 444*, London etc.: Oxford University Press [OECT 2].
- LAROCHE, Emmanuel (1966), *Les Noms des Hittites*, Paris: Librairie C. Klincksieck [Études linguistiques 4].
- LEMICHE, Niels Peter (1985), *Early Israel. Anthropological and Historical Studies on the Israelite Society Before the Monarchy* [VTSup 37], Leiden: Brill.
- LEVINE, Baruch A. – DE TARRAGON, Jean-Michele (1984), „Dead Kings and Rephaim: The Patrons of the Ugaritic Dynasty“, JAOS 104, 649-659.
- LEVY, Thomas – ALLON, David (1987) (eds.), *Shiqmim I: studies concerning Chalcolithic societies in the northern Negev Desert, Israel (1982–1984)*, Oxford: Biblical Archaeology Review.
- LEWIS, Theodore J. (1996), „Toward a Literary Translation of the Rapiuma Texts“, in: N. Wyatt – W. G. E. Watson – J. B. Lloyd (eds.), *Ugarit: Religion and Culture. Proceedings of the International Colloquium on Ugarit, religion and culture, Edinburgh, July 1994*, Münster: Ugarit-Verlag [UBL 12; Fs Gibson], 115-149.
- LEWY, Julius (1944), „The Old West Semitic Sun-God Ḫammu“, HUCA 18, 429-488.
- L’HEUREUX, Conrad E. (1979), *Rank Among the Canaanite Gods: El, Ba’al, and the Rephaim*, Atlanta: Scholars [HSM 21].

- LIEBERMAN, Stephen J. (1990), „Canonical and Official Cuneiform Texts: Towards an Understanding of Assurbanipal's Personal Tablet Collection“, in: T. Abusch – J. Huehnergard – P. Steinkeller (eds.), *Lingering over Words. Studies in Ancient Near Eastern Literature in Honor of William L. Moran*, Atlanta: Scholars [HSS 37], 305-336.
- LIMET, Henri (1976), *Textes administratives de l'époque des šakkanakku*, Paris: Librairie orientaliste Paul Geuthner [ARM 19].
- LIPÍŃSKI, Edward (1975), *Studies in Aramaic Inscriptions and Onomastics I*, Leuven: Leuven University Press [OLA 1].
- (1981), „Formes verbales dans les noms propres d'Ebla et système verbal sémitique“, in: L. Cagni (ed.), *La lingua di Ebla. Atti del convegno internazionale (Napoli, 21-23 aprile 1980)*, Napoli: Istituto Universitario Orientale [IUO SM 14], 191-210.
- (1987), „Le dieu Damu dans l'onomastique d'Ebla. Les pharyngales fricatives en fin de syllabe fermée“, in: L. Cagni (ed.), *Ebla 1975-1985. Dieci anni di studi linguistici e filologici*, Napoli: Istituto Universitario Orientale, 91-99.
- (1997), *Semitic Languages. Outline of a Comparative Grammar*, Leuven: Peeters.
- (2000) *The Aramaeans. Their Ancient History, Culture, Religion*, Leuven – Paris – Sterling: Peeters [OLA 100].
- LIVERANI, Mario (1963), „Antecedenti del diptotismo arabo nei testi accadici di Ugarit“, RSO 38, 131-160.
- (1974), „La royauté syrienne de l'âge du bronze récent“, in: P. Garelli (ed.), *Le palais et la royauté (archéologie et civilisation)*, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuther [CRRAI 19], 329-356.
- (1978), „L'élément hourrite dans la Syrie du Nord (c. 1350-1200)“, RHA 36, 149-156.
- LIWAK, Rüdiger (1993), „*repā'im*“, in: H.-J. Fabry – H. Ringgren (eds.), *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament VII*, Stuttgart – Berlin – Köln: W. Kohlhammer, 625-636.

LORETZ, Oswald (2003), *Götter - Ahnen - Könige als gerechte Richter. Der 'Rechtsfall' des Menschen vor Gott nach altorientalischen und biblischen Texten*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 290].

MALAMAT, Abraham (1968), „King Lists of the Old Babylonian Period and Biblical Genealogies“, JAOS 88 [*Fs Speiser*], 163-173 (reprint in: R. S. Hess – D. T. Tsumura (eds.) (1994), *I studied Inscriptions from before the Flood. Ancient Near Eastern, Literary, and Linguistic Approaches to Genesis 1-11*, Winona Lake: Eisenbrauns, 183-199.

-- (2001), *History of Biblical Israel. Major Problems and Minor Issues*, Leiden – Boston – Köln: Brill.

MANGIAROTTI, Piergiorgio (1997), „L'onomastica del palazzo a Ebla: confronti sincronici e diacronici“, in: P. Fronzaroli (ed.), *Miscellanea Eblaitica 4*, Firenze: Dipartimento di linguistica, Università di Firenze [QuSem 19], 153-216.

MARGALIT, Baruch (1981), „The Geographical Setting of the Aqhat Story and Its Ramifications“, in: G. D. Young (ed.), *Ugarit in Retrospect. 50 Years of Ugarit and Ugaritic*, Winona Lake: Eisenbrauns, 131-158.

-- (1989), *The Ugaritic Poem of Aqhat*, Berlin: de Gruyter [BZAW 182].

-- (2004), „The History of El“, in: Ch. Nicolle (ed.), *Nomades et sédentaires dans le Proche-Orient ancien*, Paris: ERC [Amurru 3; CRRAI 46], 355-375.

MARCHETTI, Nicolo (2008), „On the Reconstruction of the Dynasty of the *šakkanakku* of Mari“, NABU 2008/10.

MARRASSINI, Paolo (2003), „Problems of South Semitic“, in: B. Yimam et al. (eds.), *Ethiopian Studies at the End of the Second Millenium. Proceedings of the XIVth International Conference of Ethiopian Studies. November 6-11, 2000*, Addis Ababa: Institute of Ethiopian Studies – Addis Ababa University, 1786-1797.

MATTHIAE, Paolo (1996), *Aux origines de la Syrie. Ebla retrouvée*, Paris: Gallimard [Découvertes].

- MELCHERT, H. Craig (2003a), „Prehistory“, in: H. C. Melchert (ed.), *The Luwians*, Leiden – Boston: Brill [HdO I/68], 8-26.
- (2003b), „Language“, in: H. C. Melchert (ed.), *The Luwians*, Leiden – Boston: Brill [HdO I/68], 170-210.
- MEYERS, Eric M. (ed.) (1997), *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, New York – Oxford: Oxford University Press.
- MICHALOWSKI, Piotr (1995), „The Men from Mari“, in: K. van Lerberghe (ed.), *Immigration and Emigration within the Ancient Near East*, Leuven: Peeters [Fs Lipiński], 181-188.
- (2004), „The ideological Foundations of the Ur III State“, in: J.-W. Meyer – W. Sommerfeld (eds.), *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende. 3. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 4.-7. April 2000 in Frankfurt/Main und Marburg/Lahn*, Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag, , 219-235.
- (2005), „Iddin-Dagan and his Family“, *ZA* 95, 65-76.
- MILITAREV, Alexander (2005), „Once more about glottochronology and the comparative method: the Omotic-Afrasian case“, in: *Aspects of Comparative Linguistics 1*, Moskva: Russian State University for the Humanities Publishers, 339-408.
- MILLARD, Alan Ralph (2003a), „Babylonian King Lists“, in: W. W. Hallo – K. L. Younger (eds.), *Context of Scripture, I: Canonical Compositions from the Biblical World*, Leiden – New York - Köln: Brill, 461-463.
- (2003b), „Assyrian King Lists“, in: W. W. Hallo – K. L. Younger (eds.), *Context of Scripture, I: Canonical Compositions from the Biblical World*, Leiden – New York - Köln: Brill, 463-465.
- MUCHIKI, Yoshiyuki (1999), *Egyptian Proper Names and Loanwords in North-West Semitic*, Atlanta: Society of Biblical Literature [SBLDS 173].

- MÜLLER, Hans-Peter (1981), „Das eblaitische Verbalsystem nach den bisher veröffentlichten Personennamen“, in: L. Cagni (ed.), *La lingua di Ebla. Atti del Convegno internazionale (Napoli, 21-23 aprile 1980)*, Napoli: Istituto Universitario Orientale [IUO SM 14], 211-233.
- (1984), „Neue Erwägungen zum eblaitischen Verbalsystem“, in: L. Cagni (ed.), *Il bilinguismo a Ebla. Atti del Convegno internazionale (Napoli, 19-22 aprile 1982)*, Napoli: Istituto Universitario Orientale [IUO SM 22], 167-204.
- (1987), „Eblaitische Konjugation in Personennamen und Kontexten. Beobachtungen zu Morphologie und Pragmatik“, in: L. Cagni (ed.), *Ebla 1975-1985: dieci anni di studi linguistici e filologici*, Napoli: Istituto Universitario Orientale [IUO SM 27], 101-122.
- MYNÁŘOVÁ, Jana (2003), „Jeruzalém v amarnské korespondenci“, in: P. Čech (ed.), *Pocta profesoru Jaroslavu Oliveriovi*, Praha: Karolinum [AUC Philosophica et historica 2-2001], 59-70.
- (2007), *Language of Amarna – Language of Diplomacy. Perspectives on the Amarna Letters*, Praha: Czech Institute of Egyptology.
- NA'AMAN, Nadav (1995), „Hazaël of 'Amqî and Hadadezer of Beth-rehob“, *UF* 27, 381-394.
- (2010), „The Israelite-Judahite Struggle for the Patrimony of Ancient Israel“, *Biblica* 91, 1-23.
- NAGEL, Wolfram – EDER, Christian (1992), „Altsyrien und Ägypten“, *DaM* 6, 1-108.
- NASSOUHI, Essad (1926), „Statue d'un dieu de Mari, vers. 2225 av. J.-C.“, *AfO* 3, 109-114.
- NIDITCH, Susan (1985), *Chaos to Cosmos. Studies in Biblical Patterns of Creation*, Chico: Scholars Press.
- NOTH, Martin (1980), *Die israelitischen Personennamen im Rahmen der gemeinsemitischen Namengebung*, Hildesheim: Omms.
- NOUGAYROL, Jean (1955), *Textes accadiens et hourrites des archives est, ouest et centrales*, Paris: Imprimerie Nationale – Librairie C. Klincksieck [PRU 3].

NOVÁK, Mirko (2001), „Zur Verbindung von Mondgott und Wettergott bei den Aramäern im 1. Jahrtausend v. Chr.“, UF 33, 437-465.

-- (2004), „Die Religionspolitik der aramäischen Fürstentümer im 1. Jahrtausend v. Chr.“, in: M. Hutter – S. Hutter-Braunsar (eds.), *Offizielle Religion, lokale Kulte und individuelle Religiosität. Akten des religionsgeschichtlichen Symposiums „Kleinasien and angrenzende Gebiete vom Beginn des 2. bis zur Mitte des 1. Jahrtausends v. Chr.“*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 318], 319-346.

-- (2005), „Arameans and Luwians – Processes of an Acculturation“, in: W. H. van Soldt (ed.), *Ethnicity in Ancient Mesopotamia*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten [PIHANS 102; CRRAI 48], 252-266.

OPPENHEIM, A. Leo (2001), *Starověká Mezopotámie. Portrét zaniklé civilizace*, Praha: Academia.

ORTHMANN, Winfried (1971), *Untersuchungen zur Späthethitischen Kunst*, Bonn: Habelt [SBA 8].

OTTO, Adelheid (2007), „Archaeological Hints for a New Order of the Šakkanakku of Mari“, in: P. Matthieu et al. (eds.), *From Relative to Absolute Chronology: The Second Millenium BC in Syria-Palestine (Rome 29th November - 1st December 2001)*, Roma: Bardi, 411-424.

-- (2008), „šakkanakku. B. Archäologisch“, RIA 11, 563-565.

OTTEN, Heinrich (1951), „Die hethitischen ‘Königslisten’ und die altorientalische Chronologie“, MDOG 83, 47-71.

-- (1966), „Hethiter, Hurriter und Mitanni“, in: E. Cassin – J. Bottéro – J. Vercoutter (eds.), *Die altorientalischen Reiche II: Das Ende des 2. Jahrtausends*, Frankfurt am Main: Fischer-Bücherei [Fischer Weltgeschichte 3], 102-176.

PAGAN, Joseph Martin (1998), *A Morphological and Lexical Study of Personal Names in the Ebla Texts*, Roma: Università degli studi di Roma „La Sapienza“ [ARES 3].

PARDEE, Dennis (1988a), *Les textes para-mythologiques de la 24e campagne (1961)*, Paris: ERC [RSO 4].

- (1988b), „An Evaluation of the Proper Names from Ebla from a West-Semitic Perspective: Pantheon distribution According to Genre“, in: A. Archi (ed.), *Eblaite Personal Names and Semitic Name Giving. Papers of a Symposium held in Rome July 15-17, 1985*, Roma: Missione Archeologica Italiana in Siria [ARES 1], 119-151.
- (2000), *Les textes rituels*, Paris: ERC [RSO 12].
- (2002), *Ritual and Cult at Ugarit*, Atlanta: SBL [SBLWAW 10].
- (2007), „The Ugaritic Alphabetic Cuneiform Writing System in the Context of Other Alphabetic Systems“, in: C. L. Miller (ed.), *Studies in Semitic and Afroasiatic Linguistics Presented to Gene B. Gragg*, Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago [SAOC 60], 181-200.
- PARPOLA, Simo – PORTER, Michael (2001), *The Helsinki Atlas of the Near East in the Neo-Assyrian Period*, Helsinki: Casco Bay Assyriological Institute – Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- PASTYŘÍK, Svatopluk (2007), „Hypokoristické podoby vlastních jmen a jejich současné zkoumání“, *Čeština doma a ve světě [Onomastika II]* (online: ucjtk.ff.cuni.cz/publikace/34-07/hypo.htm [28.10.2010]).
- PERLITT, Lothar (1994), *Deuteronomium-Studien*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) [FAT 8].
- PETRÁČEK, Karel (1989), *Úvod do hamitosemitské (afroasijské) jazykovědy I.-II.*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- PETTINATO, Giovanni (1975), „Testi cuneiformi del 3. millennio in paleo-cananeo rinvenuti nella campagna 1974 a Tell Mardikh = Ebla“, *Orientalia* 44, 361-374.
- (1979), *Ebla. Un impero inciso nell'argilla*, Milano: A. Mondadori.
- (1981), *Ebla. An Empire Incised in Clay*, New York: Doubleday.
- (1992), *Il rituale per la successione al trono di Ebla*, Roma: Università degli Studi „La Sapienza“ [StSemNS 9].
- (1999), *La Citta Sepolta: I Misteri Di Ebla*, Milano: Mondadori.

- (2003), „Le lingue semitiche di Ebla, Mari e Tell Beydar nel panorama linguistico del Vicino Oriente Antico del III millennio a.C.“, in: *Semitic and Assyriological Studies Presented to Pelio Fronzaroli*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- PITARD, Wayne T. (1978), „The Ugaritic Funerary Text RS 34.126“, *BASOR* 232, 65-75.
- (1982), „Amarna *ekēmu* and Hebrew *nāqam*“, *MAARAV* 3, 5-25.
- (1994), „Arameans“, in: A. J. Hoerth – G. L. Mattingly – E. M. Yamauchi (eds.), *Peoples of the Old Testament Times*, Grand Rapids: Baker Books, 207-230.
- (1997), „The Meaning of EN at Ebla“, in: *Crossing Boundaries and Linking Horizons. Studies in Honor of Michael C. Astour*, Bethesda: CDL, 399-416.
- POEBEL, Arno (1947), „The Use of Mathematical Mean Values in Babylonian King List B“, in: A. Poebel, *Miscellaneous Studies*, Chicago: University of Chicago Press [AS 14], 110-122.
- (1955), *The Second Dynasty of Isin according to a New King-List Tablet*, Chicago: University of Chicago Press [AS 15].
- POMPONIO, Francesco – XELLA, Paolo (1997), *Les dieux d'Ebla. Étude analytique des divinités éblaïtes à l'époque des archives royales du IIIe millénaire*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 245].
- PRATO, Gian Luigi (1999), „Dalla geografia neutrale alla mappa ideologica centralizzata: la ‘tavola dei popoli’ (Gn 10) da testo delle origini a immagine normativa“, in: L. Cagni (ed.), *Biblica et Semitica: studi in memoria di Francesco Vattioni*, Napoli: Istituto universitario orientale, 511-546.
- PROSECKÝ, Jiří (2003a), „Sedm mudrců, U-Anna Adapa, Óannés a další“, *Chatreššar 2002–2003*, 71–94.
- (2003b), „Dagán“, in: J. Prosecký et al., *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, Praha: Libri, 50n.
- (2010), *Slova do hlíny vepsaná. Mýty a legendy Babylónu*, Praha: Academia [Orient 9].
- PRUDKÝ, Martin (2003), „Tzv. Joášův nápis: Epigrafický nález století?“, *Teologická reflexe* 9, 5-26 (online: <http://www.etf.cuni.cz/~prudky/pdf/03TREF-Joas.pdf> [16. 5. 2006]).

- PRUSS, Alexander (2002), „Ein Licht in der Nacht? Die Amuq-Ebene während der Dark Ages“, in: E. A. Braun-Holzinger – H. Matthäus (eds.), *Die nahöstlichen Kulturen und Griechenland an der Wende vom 2. zum 1. Jahrtausend v. Chr.*, Möhnesee: Bibliopolis.
- PRUZSINSZKY, Regine (2003), *Die Personennamen der Texte aus Emar*, Bethesda: CDL Press [SCCNH 13].
- RAHMAN, Furat (1998), *Zkrácená antroponyma a hypokoristika ve starobabylónštině*, Praha: Univerzita Karlova (nepublikovaná disertace).
- RAINEY, Anson F. (2007), „Redefining Hebrew – a Transjordanian Language“, *MAARAV* 14, 67-81.
- REINER, Erica (1960), „Plague amulets and House Blessings“, *JNES* 19, 148-155.
- REINHOLD, Gotthard G. G. (1989), *Die Beziehungen Altisraels zu den aramäischen Staaten in der israelitisch-judäischen Königszeit*, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris: Peter Lang [Europäische Hochschulschriften XXIII/368].
- RENDSBURG, Gary A. (1990), „The Internal Consistency and Historical Reliability of the Biblical Genealogies“, *VT* 40, 185-206.
- (1996), „Biblical Literature as Politics: The Case of Genesis“, in: A. Berlin (ed.), *Religion and Politics in the Ancient Near East*, Bethesda: University Press of Maryland, 47-70.
- RIBICHINI, Sergio – XELLA, Paolo (1991), „Problemi di onomastica ugaritica. Il caso dei teofori“, *SEL* 8, 149-170.
- RIEKEN, Elisabeth (1999), *Untersuchungen zur nominalen Stammbildung des Hethitischen*, Wiesbaden: Harrassowitz [StBoT 44].
- ROBINS, Gay (2010), „Meals for the dead: The image of the deceased seated before a table of offerings“, příspěvek na konferenci *Dining & Death*, Oxford.
- ROCHBERG-HALTON, Francesca (1984), „Canonicity in Cuneiform Texts“, *JCS* 36, 127-144.
- ROCHE, Carole (2008), „Classification de l'utilisation du cunéiforme mésopotamien dans les textes ougaritiques“, in: R. D. Biggs – J. Myers – M. T. Roth (eds.), *Proceedings of the 51st*

- Rencontre Assyriologique Internationale*, Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago [SAOC 62; CRRAI 50], 155-170.
- ROGERSON, John W. – DAVIES, Philip R. (1996), „Was the Siloam Tunnel Built by Hezekiah?“, BAR 59, 138-149.
- ROHL, David (1996), *Pharaonen und Propheten. Das Alte Testament auf dem Prüfstand*, München: Droemer Knaur.
- RÖLLIG, Wolfgang (1969), „Zur Typologie und Entstehung der babylonischen und assyrischen Königslisten“, in: M. Dietrich – W. Röllig (eds.), *Lišān miṭḥurti. Festschrift Wolfram Freiherr von Soden zum 19. 4. 1968*, Kevelaer: Butzon & Bercker – Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 265-277.
- ROUILLARD-BONRAISIN, Hedwige (1999), „Rephaim“, in: K. van der Toorn – B. Becking – P. W. van der Horst (eds.), *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, Leiden: Brill, 692-700.
- ROWTON, Michael B. (1952), „The Date of the Hittite Capture of Babylon“, BASOR 126, 20-24.
- (1973), „Chronology. II: Ancient Western Asia,“ in: I. E. S. Edwards et al. (eds.), *The Cambridge Ancient History II/1: The Middle East and the Aegean Region, c. 1800-1380 BC*, Cambridge: Cambridge University Press, 193-237.
- RUBIO, Gonzalo (2004), „Early Sumerian Literature: Enumerating the Whole“, in: J.-P. Vita – A. González Blanco (eds.), *De la tablilla a la inteligencia artificial*, Zaragoza: Instituto de Estudios Islámicos y del Oriente Próximo [*Fs Cunchillos*], 131-142.
- (2007), „Writing in Another Tongue: Alloglottography in the Ancient Near East“, in: S. L. Sanders (ed.), *Margins of Writing, Origins of Cultures*, Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago [OIS 2], 33-70.
- (2009), „Scribal secrets and antiquarian nostalgia: Tradition and scholarship in Ancient Mesopotamia“, in: D. A. Barreyra Fracaroli – G. Del Olmo Lete (eds.), *Reconstruyendo el Pasado Remoto. Reconstructing a Distant Past*, Barcelona: Sabadell [AuOrSup 25; *Fs Castillo*], 155-182.

SANMARTÍN, Joaquín (2010), „Macrophonemische Notierungen mehrdeutiger west-akkadischer Lesungen. Der Fall δ -m-r“, *AuOr* 28, 134.

SASSON, Jack M. (1980), *Dated Texts from Mari: A Tabulation*, Malibu: Undena [ARTANES 4].

SCHAUDIG, Hanspeter (2001), *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 256].

SCHMID, Hans Heinrich (1976), *Der sogenannte Jahwist. Beobachtungen und Fragen zur Pentateuchforschung*, Zürich: Theologischer Verlag.

SCHNIEDEWIND, William (2006), „Aramaic, the Death of Written Hebrew, and Language Shift in the Persian Period“, in: S. L. Sanders (ed.), *Margins of Writing, Origins of Culture*, Chicago: Oriental Institute [OIS 2], 137-147.

SCHWEMMER, Daniel (2001), *Die Wettergottgestalten Mesopotamiens und Nordsyriens im Zeitalter der Keilschriftkulturen. Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen*, Wiesbaden: Harrassowitz.

SEGERT, Stanislav (1995), „Ugaritic Names“, in: *IHO*, 860-866.

SEIBERT, Ise (1969), *Hirt – Herde – König. Zur Herausbildung des Königtums in Mesopotamien*, Berlin: Akademie-Verlag.

SCHMIDT, Brian B. (1994), *Israel's Beneficent Dead. Ancestor Cult and Necromancy in Ancient Israelite Religion and Tradition*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) [FAT 11].

-- (1996), „A Re-Evaluation of the Ugaritic King List (KTU 1.113)“, in: N. Wyatt – W. G. E. Watson – J. Lloyd (eds.), *Ugaritic Religion and Culture*, Münster: Ugarit-Verlag [UBL 12; *Festschrift Gibson*], 289-304.

SIEGLOVÁ, Jana (1971), *Appu-Märchen und Hedammu-Mythus*, Wiesbaden: Harrassowitz [StBoT 14].

SINGER, Itamar (1999), „The History of Ugarit“, in: W. G. E. Watson – N. Wyatt (eds.), *Handbook of Ugaritic Studies*, Leiden – Boston – Köln: Brill [HdO 1/39], 603-733.

- SJÖBERG, Åke W. (2002), „In the Beginning“, in: Tzvi Abusch (ed.), *Riches Hidden in Secret Places. Ancient Near Eastern Studies in Memory of Thorkild Jacobsen*, Winona Lake: Eisenbrauns, 229-247.
- SMITH, Mark S. (2006), *The Rituals and Myths of the Feast of the Goodly Gods of KTU/CAT 1.23. Royal Constructions of Opposition, Intersection, Integration, and Domination*, Leiden – Boston: Brill [SBL RBS 51].
- SOLLBERGER, Edmund (1954), „New Lists of the Kings of Ur and Isin“, JCS 8, 135-136.
 -- (1967a), „The Rulers of Lagaš“, JCS 21 [Fs Goetze], 279-291.
 -- (1967b), „Lost Inscriptions from Mari“, in: J.-R. Kupper (ed.), *La civilisation de Mari*, Liège: Université de Liège [CRRAI 17; Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège 172], 103-107.
- SOYSAL, Öguz (2004), *Hattischer Wortschatz in hethitischer Textüberlieferung*, Leiden – Boston: Brill [HdO 1/74].
- SPRONK, Klaas (1986), *Beatific Afterlife in Ancient Israel and in the Ancient Near East*, Kevelaer: Butzon&Bercker; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag [AOAT 219].
- STAMM, Johann Jakob (1939), *Akkadische Namengebung*, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung [MVAG 44].
 -- (1980), *Beiträge zur hebräischen und altorientalischen Namenkunde*, Freiburg: Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht [OBO 30].
- STEHLÍK, Ondřej (1992), *Ugaritské mythologické texty. Dům pro Baala, Keret, Šachar a Šalim (KTU 1.3-4, 1.14-16, 1.23)*, Praha: ETF (nepublikovaná disertace).
 -- (2003), *Ugaritské náboženské texty. Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové*, Praha: Vyšehrad.
- STEINER, G. (1989), „Die Dauer einer 'Generation' nach den Vorstellungen des alten Orients“, in: P. Åström (ed.), *High, Middle or Low? Acts of an international Colloquium on Absolute Chronology Held at the University of Gothenburg 20th-22nd August 1987, III*, Gothenburg: Paul Åströms, 170-195.

- STEINKELLER, Piotr (1993), „More on Ḫa-LAM = Ḫa-lab_x“, NABU 1993/10.
- (1993b), „Observations on the Sumerian Personal Names in Ebla Sources and on the Onomasticon of Mari and Kish“, in: M. E. Cohen – D. C. Snell – D. B. Weisberg (eds.), *The Tablet and the Scroll*, Bethesda: CDL [*Fs Hallo*], 236-245.
- (2003), „An Ur III Manuscript of the Sumerian King List“, in: W. Sallaberger – K. Volk – A. Zgoll (eds.), *Literatur, Politik und Recht in Mesopotamien. Festschrift für Claus Wilcke*, Wiesbaden: Harrassowitz [Orientalia Biblica et Christiana 14], 267-292.
- STIEGLITZ, Robert R. (2002a), „Divine Pairs in the Ebla Pantheon“, *Eblaitica* 4, 209-214.
- (2002b), „The Deified Kings of Ebla“, *Eblaitica* 4, 215-222.
- STOL, Marten (1976), *Studies in Old Babylonian History*, Istanbul: Netherland Historisch-Archaeologisch Instituut [PIHANS 40].
- (1991), „Old Babylonian Personal Names“, *SEL* 8, 191-212.
- STRECK, Michael P. (1999), „Hammurabi oder Hammurapi?“, *Archiv Orientální* 67 [*Gs Hrozný*], 655-669.
- (2000), *Das amurritische Onomastikon der altbabylonischen Zeit. I: Die Amurriter. Die onomastische Forschung. Orthographie und Phonologie. Nominalmorphologie*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 271/1].
- (2002), „Sprachliche Innovationen und Archaismen in den akkadischen Personennamen“, in: M. P. Streck – S. Weninger (eds.), *Altorientalische und semitische Onomastik*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 296], 109-122.
- (2003), *Die akkadischen Verbalstämme mit ta-Infix*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 303].
- (2004), „Die Amurriter der altbabylonischen Zeit im Spiegel des Onomastikons. Eine ethno-linguistische Evaluierung“, in: J.-W. Meyer – W. Sommerfeld (eds.), *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende. 3. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 4.-7. April 2000 in Frankfurt/Main und Marburg/Lahn*, Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag, 313-355.

- (2005), „Simply a Seller, Nothing but Gods: The Nominal Suffix *-ān* in Old Babylonian“, in: L. Kogan – N. Koslova – S. Loesov – S. Tishchenko (eds.), *Memoriae Igor M. Diakonoff*, Winona Lake: Eisenbrauns [Orientalia et Classica 8; Babel und Bibel: Annual of Ancient Near Eastern, Old Testament, and Semitic Studies 2], 233-243.
- SURIANO, Matthew (2009), „Dynasty Building at Ugarit. The Ritual and Political Context of KTU 1.161“, *AuOr* 27, 105-123.
- SZUCHMAN, Jeffrey (ed.) (2009), *Nomads, Tribes, and the State in the Ancient Near East: Cross-disciplinary Perspectives*, Chicago: University of Chicago Press [OIS 5].
- ŠRÁMEK, Rudolf (1999), *Úvod do onomastiky*, Brno: Masarykova universita.
- TANRET, Michel (2000), „Prolegomena“, *Akkadica* 119-120, 1-6.
- TADMOR, Hayim (1982): „The Aramaization of Assyria: Aspects of Western Impact“, in: H.-J. Nissen – J. Renger (eds.), *Mesopotamien und seine Nachbarn. Politische und kulturelle Wechselbeziehungen im Alten Vorderasien vom 4. bis 1. Jahrtausend v. Chr.* [CRRAI 25], Berlin: Dietrich Reimer, 449-470.
- (2007), *The Inscriptions of Tiglath-Pileser III king of Assyria. Critical Edition, with Introductions, Translations and Commentary*, Jerusalem: The Israel Academy of Sciences and Humanities.
- THOMPSON, Thomas L. (1974), *The Historicity of the Patriarchal Narratives. The Quest for the Historical Abraham*, Berlin – New York: De Gruyter.
- (1992), *Early History of the Israelite People. From the Written and Archaeological Sources*, Leiden – New York – Köln: Brill [SHANE 4].
- TIGAY, Jeffrey H. (1986), *You Shall Have No Other Gods. Israelite Religion in the Light of Hebrew Inscriptions*, Atlanta: Scholars [HSS 31].
- (1987), „Israelite Religion: The Onomastic and Epigraphic Evidence“, in: P. D. Miller – P. D. Hanson – S. D. McBride (eds.), *Ancient Israelite Religion*, Philadelphia: Fortress Press [*Fs Cross*], 157-194.
- TISCHLER, Johann (1995), „Kleinasiatische Onomastik“, in: *IHO*, 636-644.

- (2009), „Etymologische Blender im Hethitischen“, IL 32, 79-84.
- TROPPEL, Josef (2001a), „Die Herausbildung des bestimmten Artikels im Semitischen“, JSS 46, 1-31.
- (2001b), „Themen der ugaritischen Grammatik in Diskussion“, UF 33, 621-639.
- (2002), *Ugaritisch. Kurzgefasste Grammatik mit Übungstexten und Glossar*, Münster: Ugarit-Verlag [ELO 1].
- TŘEŠTÍK, Dušan (1997), *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935)*, Praha: Lidové noviny [Česká historie].
- (2003), *Mýty kmene Čechů (7.-10. století). Tři studie ke „Starým pověstem českým“*, Praha: Lidové noviny.
- UNGNAD, Alfred (1933a), „Datenlisten“, in: RIA 2, 131-194.
- (1933b), „Eponymen“, in: RIA 2, 412-457.
- VACÍN, Luděk (2006), *Sumerský král Šulgi a rozkvět III. dynastie urské*, Univerzita Karlova (nepublikovaná rigorózní práce).
- (2010), *Šulgi of Ur. Life, Deeds, Ideology and Legacy of a Mesopotamian Ruler*, University College London (nepublikovaná disertace).
- VAN DE MIEROOP, Marc (2010), *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.*, Praha: Academia [Orient 8].
- VAN DEN HOUT, Theo P. J. (2008), „Die Rolle der Schrift in einer Geschichte der früheren hethitischen Staatsverwaltung“, příspěvek na konferenci *54e Rencontre Assyriologique Internationale*, Würzburg.
- (2009), „A Century of Hittite Text Dating and the Origins of the Hittite Cuneiform Script“, IL 32, 11-35.
- VAN SETERS, John (1975), *Abraham in History and Tradition*, New Haven – London: Yale University Press.
- (1988), „The Primeval Histories of Greece and Israel Compared“, ZAW 100, 1-22.

- (1992), *Prologue to History. The Yahwist as Historian in Genesis*, Louisville: Westminster – John Knox Press.
- VAN SOLDT, Wilfred (1991), *Studies in the Akkadian of Ugarit. Dating and Grammar*, Kevelaer: Butzon & Bercker; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag [AOAT 40].
- (1995), „Babylonian Lexical, Religious and Literary Texts and Scribal Education at Ugarit and Its Implications for the Alphabetic Literary Texts“, in: M. Dietrich – O. Loretz (eds.), *Ugarit: Ein ostmediterranes Kulturzentrum im Alten Orient. Ergebnisse und Perspektive der Forschung 1: Ugarit und seine altorientalische Umwelt*, Münster: Ugarit-Verlag [ALASPM 7], 171-212.
- (2000), „Syrian Chronology in the Old and Early Middle Babylonian Periods“, *Akkadica* 119-120, 103-116.
- (2005), *The Topography of the City-State of Ugarit*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 324].
- (2000), „Syrian Chronology in the Old and Early Middle Babylonian Periods“, *Akkadica* 119-120, 103-116.
- (2010a), „The Ugaritic suffixes *-āyu* and *-ānu*“, in: D. Shehata – F. Weiershäuser – K. V. Zand (eds.), *Von Göttern und Menschen. Beiträge zu Literatur und Geschichte des Alten Orients* [Festschrift Groneberg; CM 41], 307-327.
- (2010b), „The Interaction of Syllabic and Alphabetic Cuneiform Writing in Ugarit“, in: A. de Voogt – I. L. Finkel (eds.), *The Idea of Writing – Play and Complexity*, Leiden – Boston: Brill, 345-355.
- VAVROUŠEK, Petr (2010), „Areál maloasijský“, in: P. Zemánek et al. (2010), *Jazyky starého Orientu*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 33-35.
- VELHARTICKÁ, Šárka (i.p.a), *Kultovní terminologie starochetitských textů*, Praha: Univerzita Karlova (disertační práce).
- (i.p.b), „Chetitské písemnictví“, in: J. Mynářová et al. (eds.), *Písemnictví starověkého Předního východu*, Praha: OIKOYMENH.

- VIDAL, Jordi (2000), „King Lists and Oral Transmission: From History to Memory“, UF 32, 555-566.
- (2006), „The Origins of the Last Ugaritic Dynasty“, AoF 33, 168-175.
- VILLARD, Pierre (1986), „Un roi de Mari à Ugarit“, UF 18, 387-412.
- VINCENTE, Claudine-Adrienne (1995), „The Tall Leilān Recension of the Sumerian King List“, ZA 85, 234-270.
- VIROLLEAUD, Charles (1962), „Les nouveaux textes alphabetiques de Ras Shamra“, CRAIBL 1962, 92-97.
- VITA, Juan-Pablo (2009), „Hurrian as a living Language in Ugaritic Society“, in: D. A. Barreyra Fracaroli – G. Del Olmo Lete (eds.), *Reconstruyendo el Pasado Remoto. Reconstructing a Distant Past*, Barcelona: Sabadell [AuOrSup 25; Fs Castillo], 221-231.
- VOIGT, Rainer (1991), „On Voicing and Devoicing in Ugaritic“, in: A. S. Kaye (ed.), *Semitic Studies in Honor of Wolf Leslau on the Occasion of His Eighty-Fifth Birthday November 14th, 1991*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1619-1631.
- (1998), „Der Artikel im Semitischen“, JSS 43, 221-258.
- VON DASSOW, Eva (2010), „Peripheral Akkadian Dialects, or Akkadography of Local Languages?“, in: L. Kogan et al., *Language in the Ancient Near East*, Winona Lake: Eisenbrauns [CRRAI 53; Orientalia et Classica 30; Babel und Bibel 4], 895-924.
- VON RAD, Gerhard (1938), *Das formgeschichtliche Problem des Hexateuchs*, Stuttgart: W. Kohlhammer.
- VON SODEN, Wolfram (1981), „Das Nordsemitische in Babylonien und in Syrien“, in: L. Cagni (ed.), *La lingua di Ebla. Atti del Convegno internazionale (Napoli, 21-23 aprile 1980)*, Napoli: Istituto Universitario Orientale [IUO SM 14], 355-361.
- (1987), „Italb/pal und Damu: Götter in den Kulturen und in den Theophoren Namen nach den Ebla-Texten“, in: L. Cagni (ed.), *Ebla 1975-1985. Dieci anni di studi linguistici e filologici, Atti del Convegno internazionale (Napoli, 9-11 ottobre 1985)*, Napoli: Istituto Universitario Orientale [IUO SM 27], 75-90.

- WAGENSONNER, Klaus (2010), „Early Lexical Lists Revisited. Structures and Classification as a Mnemonic Device“, in: L. Kogan et al. (eds.), *Language in the Ancient Near East I*, Winona Lake: Eisenbrauns [CRRAI 53/1/1; *Orientalia et Classica* 30/1; *Babel und Bibel* 4/1], 285-310.
- WATSON, Wilfred G. E. (1990), „Ugaritic Onomastics I“, *AuOr* 8, 113-127.
- (2000), „Radical Proposal for Ugaritic *rp'u*“ (nepublikováno).
- WEINFELD, Moshe (1993), *The Promise of the Land. The Inheritance of the Land of Canaan by the Israelites*, Berkeley – Los Angeles – Oxford: University of California Press.
- WENINGER, Stefan (2002), „Arabische Imperfektnamen“, in: M. P. Streck – S. Weninger (eds.), *Altorientalische und semitische Onomastik*, Münster: Ugarit-Verlag [AOAT 296], 209-226.
- WILCKE, Claus (1988), „Die Sumerische Königsliste und erzählte Vergangenheit“, in: J. von Ungern-Sternberg – J. Reinau (eds.), *Vergangenheit in mündlicher Überlieferung*, Stuttgart: Teubner [Colloquium Rauricum 1], 113-140.
- (1989), „Genealogical and Geographical Thought in the Sumerian King List“, in: H. Behrens et al. (eds.), *Dumu-é-dub-ba-a. Studies in Honor of Ake W. Sjöberg*, Philadelphia: University Museum, 557-571.
- (2001), „Gestaltetes Altertum in antiker Gegenwart: Königslisten und Historiographie des älteren Mesopotamien“, in: D. Kuhn – H. Stahl (eds.), *Die Gegenwart des Altertums. Formen und Funktionen des Altertumsbezugs in den Hochkulturen der Alten Welt*, Heidelberg: Forum, 93-116.
- WILDBERGER, Hans (1978), *Jesaja II (Jesaja 13-27)*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag [BKAT X/2].
- WILLI-PLEIN, Ina (1995), „Hebräische Namen“, in: *IHO*, 870-872.
- WILSON, Robert R. (1977), *Genealogy and History in the Biblical World*, New Haven: Yale University Press [YNER 7].
- WYATT, Nicolas (1983), „Suggested Historical Context for the Keret Story“, *UF* 15, 316-318.
- (1996), „The Vocabulary and Neurology of Orientation: The Ugaritic and Hebrew Evidence“, in: N. Wyatt – W. G. E. Watson – J. B. Lloyd (eds.), *Ugarit, Religion and Culture. Proceedings*

of the *International Colloquium on Ugarit, Religion and Culture; Edinburgh, July 1994*, Münster: Ugarit-Verlag [UBL 13; *Fs Gibson*].

-- (1999), „Religion at Ugarit: An Overview“, in: N. Wyatt – W. G. E. Watson (eds.), *Handbook of Ugaritic Studies*, Leiden – Boston – Köln: Brill [HdO I/39].

-- (2001), *Space and Time in the Religious Life of the Near East*, Sheffield: Sheffield Academic Press [The Biblical Seminar 85].

-- (2007), „The Religious Role of the King in Ugarit“, in: K. Lawson Younger (ed.), *Ugarit at Seventy-five*, Winona Lake: Eisenbrauns, 41-74.

XELLA, Paolo (1983), „Aspekte religiöser Vorstellungen in Syrien nach den Ebla- und Ugarit-Texten“, UF 15, 279-290.

-- (1991), *Baal Hammon. Recherches sur l'identité et l'histoire d'un dieu phénico-punique*, Roma: C.N.R. [CSF 32].

-- (1998), „The Eblaite God NIdabal“, in: M. Dietrich – I. Kottsieper (eds.), „*Und Mose schrieb dieses Lied auf*“. *Studien zum Alten Testament und zum Alten Orient*, Münster: Ugarit-Verlag [Fs Loretz], 883-895.

YAMADA, Shigeo (1994), „Editorial History of the Assyrian King List“, ZA 84, 11-37.

-- (2003), „Notes on the Genealogical Data of the Assyrian King List“, EI 27, 265-275.

YOUNG, Dwight Wayne (1988a), „Mathematical Approach to Certain Dynastic Spans in the Sumerian King List“, JNES 47, 123-129.

-- (1988b), „On the Application of Numbers from Babylonian Mathematics to Biblical Life Spans and Epochs“, ZAW 100, 336-361.

-- (1990), „The Influence of Babylonian Algebra on Longevity among the Antediluvians“, ZAW 102, 321-335.

YUHONG, Wu (1990), „Did the Assyrian King List Attempt to Prove the Legitimacy of Šamsi-Adad?“, JAC 5, 25-37.

- ZADOK, Ran (1993), „On the Amorite Material from Mesopotamia“, in: M. E. Cohen – D. C. Snell – D. B. Weisberg (eds.), *The Tablet and the Scroll. Near Eastern Studies in Honor of William W. Hallo*, Bethesda: CDL, 315-333.
- (1995), „Elements of Aramaean Pre-History“, in: M. Cogan – I. Eph‘al (eds.), *Ah, Assyria... Studies in Assyrian History and Ancient Near Eastern Historiography Presented to Hayim Tadmor*, Jerusalem: Magnes[Scripta Hierosolymitana 33].
- ZEEB, Frank (1994), recenze Hess (1993), in: UF 26.
- ZEMÁNEK, Petr (2001), „Člen určitý v arabštině a semitských jazycích“, *Chatreššar* 1999–2000, 59-70.
- (2003), „Abeceda z Ugaritu a její původ“, *Chatreššar* 2002–2003, 157-164.
- (2007), „Language and State in Ancient Near East: The Case of Ugarit“, in: P. Charvát et al. (eds.), *L'État, le pouvoir, les prestations et leurs formes en Mésopotamie ancienne. Actes du Colloque assyriologique franco-tchèque, Paris, 7-8 novembre 2002*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 129-136.
- (2010), „Písmo semitské alfabeticke“, in: P. Zemánek et al. (2010), *Jazyky starého Orientu*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 198-203.
- ZEVIT, Ziony (2001), *The Religions of Ancient Israel. A Synthesis of Parallaxic Approaches*, London: Continuum.